

1990
2.º semestre

Cadernos de lingua 2

Real Academia Galega

R(05)/3

1990
2.º semestre

Cadernos de lingua 2

Real Academia Galega

Colaboracións e correspondencia:

Orixinais para publicación e correspondencia en xeral envíananse ó coordinador:

Xosé Luís Regueira Fernández
Instituto da Lingua Galega
Praza da Universidade, 4
15703 Santiago de Compostela

Subscripción e intercambio: Dirixirse a

Real Academia Galega
R/ Tabernas, 11
15001 A Coruña

© Real Academia Galega
A Coruña, 1990

Imprime: "Velograf, S.A."
Milladoiro
Santiago

Edita: Real Academia Galega
R/ Tabernas, 11
15001 A Coruña

Depósito Legal: C-1.633-1990

Esta publicación é posible gracias á colaboración económica da
Consellería de Cultura da Xunta de Galicia

ÍNDICE

ARTIGOS

C. GARCÍA, Celso Emilio Ferreiro e a lingua galega	5
X. M ^a GÓMEZ CLEMENTE-X. B. ARIAS FREIXEDO, O "Vocabulario gallego-castellano" de Eduardo Pondal	11
X. GRAÑA NÚÑEZ, O léxico patrimonial galego: algúns aspectos do seu empobrecemento	47
A. CARBALLO MARTÍNEZ-B. DOSIL LÓPEZ, Apuntamentos para un léxico da banca (II)	59
M. FERNÁNDEZ SOMOZA, Posibles solucións terminolóxicas para os termos casteláns "fallar" e "fallo"	79
A. I. BOULLÓN AGRELO-E. X. GONZÁLEZ SEOANE-R. MARIÑO PAZ, Problemas e métodos para o establecemento do léxico administrativo galego	83
X. M. LÓPEZ VALCÁRCEL, Normalización afectiva	93
N. ARZA ARZA-D. VEIGA MARTÍNEZ, Os programas de inmersión e a normalización lingüística no contexto galego	105
M. PÉREZ PEREIRA, A evolución da linguaxe en nenos de medio familiar bilingüe	113
X. RÁBADE PAREDES, O tratamento da literatura en primaria	129
C. DÍAZ ABRAIRA, Unha cuestión ortográfica. As abreviaturas, os símbolos e as siglas	135
H. MONTEAGUDO, Normalización lingüística e cambio social. A propósito dun libro de R.L. Cooper	143

X. L. REGUEIRA FERNÁNDEZ-X. B. ARIAS FREIXEDO-A. I. BOULLÓN AGRELO-F. A. CIDRÁS ESCÁNEO-E. GONZÁLEZ SEOANE-R. MARIÑO PAZ-X. RIVEIRO COSTA-F. R. TATO PLAZA, Bibliografía de lingüística galega (II)	155
---	-----

RECENSIONS

<i>Dialectoloxía Galega</i> , F. FERNÁNDEZ REI (A. Santamarina)	211
<i>Atlas lingüístico galego</i> , INSTITUTO DA LINGUA GALEGA (X. L. Regueira).....	213
<i>Normas ortográficas e morfolóxicas del galego de Asturias</i> (MDGA), (R. M. López Gato).....	215
<i>Revista de Llengua i dret</i> (C. Díaz Abraira).....	216

Editor: Real Academia de Cultura
R/ Valencia, 11
46100 A. Sagunto

Deposited Legal: 1-4635-1795

Esta publicación es posible gracias a colaboración con el
Consejo de Cultura de la Junta de Galicia

CELSE EMILIO FERREIRO E A LINGUA GALEGA

CONSTANTINO GARCÍA

Naturalmente que quen escribe nunha lingua determinada nun país bilingüe pode facelo por unha normal opción persoal. Pero quen vive nun país no que o bilingüismo non está equilibrado, porque unha desas linguas ten as preferencias dos posuídores do poder político, económico, social, cultural e educativo, e escribe na lingua que poderíamos chamar lingüísticamente como lingua B (baixa), faino por unha especie de amor fondo pola lingua dos falantes menos afortunados en tódolos aspectos da vida.

O escritor que segue este camiño merece toda clase de agradecementos e admiracións porque escolle o vieiro máis dificultoso para adquirir soa internacional e máis traballoso porque ten que ir creando tradición literaria.

Nun país como Galicia onde a lingua autóctona, trala época medieval en que foi lingua A (alta), é dicir lingua totalmente normalizada a tódolos niveis da vida política, social, económica e cultural, pasou a ser moitos séculos lingua B ou lingua das clases sociais menos cultas, está claro que todo escritor que se decide a ser escritor en lingua galega debe ser considerado, aínda hoxe, como escritor comprometido cos ideais autóctonos galegos.

Non podemos menos de recordar a Rosalía de Castro que se animou en 1863 a publica-los *Cantares Gallegos*:

pra cantar as bellezas da nosa terra
naquel dialecto soave e mimoso
que queren facer bárbaro os que non saben
que aventaxa ás demais linguas
en dosura e armonía

e porque

o noso dialecto doce e sonoro
é tan apropiado como o primeiro
pra toda clase de versificación

como di ela no Prólogo¹.

¹ Rosalía de Castro, *Poesías*, Ed. Patronato de Rosalía de Castro, 1973, pp. 15 e 16.

Pero dezasete anos máis tarde Rosalía no prólogo a *Follas novas* amosa a súa identificación total coas "multitudes dos nosos campos" incapaces de le-la súa obra e fala "unha vez máis das cousas da nosa terra, na nosa lingua"².

Outro dos grandes clásicos da Literatura galega, Pondal, insiste en falar da "nobre, armoniosa fala de Breogán" e diríxese ás miniñas da Coruña para que deixen os duros acentos da Castela e rógalles:

falade miniñas
falade galego³.

Do mesmo xeito o grande poeta ourensán Curros Enríquez explica no primeiro poema de *Aires da miña terra* o seu entusiasmo pola

Fala da miña nai, fala armoñosa
en que o rogo dos tristes rube ó eco...

Fala de meus abós, fala en que os parias
de trévoa e polvo e de sudor cubertos,
piden á terra o grau da cor do sangue...

lengua enxebre...

Ti non podes morrer. ¡Eso quixeran,
os desleigados que te escarneceron!⁴

E por último citemos unhas palabras de Castelao, entregado en corpo e alma a esta tarefa de defensa e de cultivo da lingua galega:

Os galegos, por un desexo de perfeución e por unha dinidade que xa vai sendo dinidade persoal non debiamos consentir que na fala dos nosos abós se cispresase somentes a incultura que lle debemos ó centralismo

E nesta mesma liña dos grandes autores galegos temos que colocar hoxe á figura de Celso Emilio Ferreiro que se indigna contra os que á mantenta foxen da propia lingua para acadar uns medros económicos, como é o caso dalgúns emigrantes, segundo vemos nestes versos do "Monólogo do desertor" do libro *Cantigas de escárneo e maldecir*:

Esquecínme da língoa
que se fala na Terra,
agora digo OKEI⁵
e paseime ás dereitas⁶.

² Rosalía de Castro, *op. cit.*, p. 163.

³ Eduardo Pondal, *Queixumes dos pinos*, 1935, pp. 191 e 210.

⁴ M. Curros Enríquez, *Aires da miña terra*, 1886, pp. 5 e 6.

⁵ Alfonso R. Castelao, *Un ollo de vidro*, 1922, p. 20.

⁶ Celso Emilio Ferreiro, *Cantigas de escárneo e maldecir*, 1968, p. 13.

E noutro poema dese mesmo libro sobe a súa indignación contra este tipo de persoas ás que colma con toda clase de aldraxes:

Todos tolleitos, todos emporcados
na mesma zarrumalla i amasixo,
todos coa mesma faz de carapixo
falando o castelán do cagatinta,
velos chí van coa súa innobre pinta,
fillos de nai que os deu i o pai que os fixo⁷

El mesmo manifesta nuns versos do libro *Viaxes ao País dos Ananos* o arrepentimento de ter escrito nalgunha ocasión nunha lingua que non era a súa:

Esquece, si é posibel,
aquelas preces miñas rutinarias,
ditas na escura lingua dos hipócritas⁸

Pero nese libro bota en cara reiteradas veces ós emigrantes de Venezuela que

Esqueceran o tempo da pobreza
i a fala dos abós...
Fardados con exóticas albardas,
falando nun idioma estrafalario,
trocaron o seu mundo proletario
polo mundo sin fe das alpabardas⁹

Celso Emilio Ferreiro canta á lingua galega co mesmo entusiasmo que o fixeron os autores que citamos antes. E para el os falantes desa lingua sinxela son capaces de escribir cartas

sin ningún protocolo,
coma soen falar na miña terra¹⁰

e os falantes que son nenos descoñecen

as palabras poderosas
e xemen coma o vento cando falan¹¹

Por iso el na "Carta a papá do ceo" identifica todo o seu amor na expresión da súa lingua:

⁷ C.E. Ferreiro, *op. cit.*, p. 16.

⁸ C.E. Ferreiro, *Viaxe ao País dos Ananos*, 1968, p. 208.

⁹ *Viaxe*, pp. 195-196.

¹⁰ *Viaxe*, p. 207.

¹¹ *Viaxe*, p. 208.

Eu quérote nos ollos de meu pai
e no falar da miña nai labrega.
Eu quérote na língua do meu pobo
e no beizo primeiro dunha noiva.¹²

E cando no poema "O estranxeiro" se sente cheo de soidade e canta á Celanova esgrevia e a outras vilas e cidades e a toda a terra galega manifesta tamén o seu amor pola súa lingua:

quero acougar nunha terra
i ando a buscar unha patria
senlleira e ceibe, que teña
un ledto vento de gaitas,
unhos homes de alma ergueita,
unha língua proletaria
que se fale sin xenreiras"¹³

Pero onde o noso poeta fai -diríamos- profesión de fe pola nosa lingua é no tan coñecido poema do libro *Longa noite de pedra*, "Deitado fronte ao mar" no que manifesta o fondo amor que sente por ela, por cantos a falan e por tódolos galegos que sofren colocándose, ó noso parecer, na mesma liña de conducta que manifestou Rosalía e a fonda indignación que lle causa o desleigamento e traición dos que a abandonan.

Seguindo a lectura deste admirable poema vemos que califica á lingua do seu pobo de "proletaria", cultismo entrado na nosa lingua como obreiro, traballador ou asalariado, pero que tamén adquiriu o sentido de indixente ou que apenas gaña para vivir. Celso Emilio carga precisamente o matiz semántico desta palabra coa súa visión política da vida. *Proletario* é a oposta a *capitalista* e é por iso que califica así á lingua do seu pobo coa que se identifica totalmente

Língua proletaria do meu pobo
eu fáloa porque si, porque me gusta,
porque me peta e quero e dame a gaña;
porque me sai de dentro...¹⁴

E continúa o poema, como fai noutras ocasións, breando e zoregando ós que por afán de medro deixan de ser proletarios esquecendo as súas raíces sociais e lingüísticas:

alá do fondo
dunha tristura acceda que me abrangue
ao ver tantos patufos deleigados,

¹² Viaxe, p. 209.

¹³ C.E. Ferreiro, *Onde o mundo se chama Celanova*, 1975, p. 455.

¹⁴ C.E. Ferreiro, *Longa noite de pedra*, 1962, p. 106.

pequenos mequetrefes sin raíces
que ao pór a garabata xa non saben ¹⁵
afirmarse no amor dos devanceiros...

Para mín é nova a palabra *patufo*, pero polo contexto temos que entendela coma pateño, patoco, patoeiro ou patofo, adxectivos que se aplican a persoas ou animais anchos e de pouca altura. Está claro que Celso Emilio emprega esta voz no sentido figurado de persoas de pouca talla moral, co semellante sentido ó da voz mequetrefe do verso seguinte.

Eses desertores desleigados xa da súa cultura e das súas raíces non senten a lingua dos seus antergos, da súa familia dos seus concidádans mariñeiros e labregos e por tanto xa non saben:

falar a fala nai,
a fala dos abós que temos mortos,
e ser, co rostro erguido,
mariñeiros, labregos do lingoaxe,
remo i arado, proa e rella sempre" ¹⁶

Fronte a esta situación dos que abandonan a lingua Celso Emilio Ferreiro volve a repeti-la idea fundamental expresada nos primeiros versos deste poema afirmándose na súa traxectoria ideolóxica de sentirse ó lado do seu pobo formado por xentes que levan tempo escoitando a súa historia nun medio de expresión que non é o seu:

Eu fáloa porque si,
porque me gusta
e quero estar cos meus, coa xente miña,
perto dos homes bos que sofren longo,
unha historia contada en outra lingua" ¹⁷

Por iso o poeta de Celanova manifesta con claridade a quen vai dirixida a súa obra, os seus poemas e o seu interés, tras citar a cantos el desprecia e non ten en conta:

Non falo pra os soberbios,
non falo pra os ruís e poderosos,
non falo pra os finchados,
non falo pra os valeiros, ¹⁸
non falo pra os estúpidos

El, coma Rosalía, sabe moi ben a quen se dirixen os seus versos:

¹⁵ *Íbidem.*

¹⁶ *Íbidem.*

¹⁷ *Longa*, pp. 106-107.

¹⁸ *Íbidem.*

que falo pra os que agoantan rexamente
mentiras e inxusticias de cotío;
pra os que súan e choran
un pranto cotián de volvoretas,
de lume e vento sobre os ollos núos.
Eu non podo arredar as miñas verbas¹⁹
de tódolos que sofren neste mundo

E o poema queda pechado con estes catro versos en que a dor presente en Galicia vai se-la constante da súa adicación:

E ti vives no mundo, terra miña,
berce da miña estirpe,
Galicia, doce mágoa das Españas,²⁰
deitada rente ao mar, ise camiño...

En fin, esta que acabamos de describir é a posición de Celso Emilio Ferreiro ante a lingua galega. O longo de varias décadas soubo dar fe coa súa obra dese amor fondo pola lingua proletaria dun país e polas súas xentes que sofren e traballan e dun terrible desprecio por aqueles que se arredan da fala dos avós, da familia e dos mariñeiros e labregos.

¹⁹ *Íbidem.*

²⁰ *Íbidem.*

O "VOCABULARIO GALLEGO-CASTELLANO" DE EDUARDO PONDAL

XOSÉ Mª GÓMEZ CLEMENTE
XOSÉ BIEITO ARIAS FREIXEDO

Nos fondos bibliográficos da Real Academia Galega atópase un volume que, baixo o epígrafe de "Vocabularios Gallego-Castellanos", inclúe tres vocabularios manuscritos da autoría de Xoán Manuel Pintos, Eduardo Pondal e Luís Tobío Campos.

Co presente traballo pretendemos dar a coñece-lo "Vocabulario Gallego-Castellano" de Eduardo Pondal e analizar tanto a súa configuración metodolóxica coma a súa transmisión e utilización nas obras lexicográficas posteriores.

Descrición do manuscrito

O manuscrito autógrafo que consultamos consta de 60 páxinas, das cales cincuenta e dúas están adicadas á descrición dun léxico común e tamén, segundo o autor, á descrición de voces peculiares da comarca de Ponteceso, deixando as oito últimas para a relación dun listado de topónimos do Val de Ponteceso. Na última páxina do vocabulario aparece o seguinte rótulo con letra distinta á do autor: "Autor: D. Eduardo Pondal de cuyo puño y letra está escrito". A numeración das páxinas é tamén allea á man do autor.

Estructura do Vocabulario

O Vocabulario obxecto deste estudio está composto dun listado de 560 palabras do A ó Z, estruturadas sen un criterio de ordenación alfabética. Unha análise pormenorizada das entradas que corresponden a cada letra pode dar unha visión máis ampla da calidade lexic-

gráfica da obra. No seguinte cadro expóñense os datos referentes a este punto de acordo cos seguintes criterios:

1. Número total de entradas de cada letra.
2. Tipo de definición: ampla, curta, equivalencia galego-castelán, non definición.
3. Indicacións de tipo gramatical: número, xénero, etc.

Letra	Total	Def. ampla	Def. curta	Exemp.	Equiv.	Non def.	Ind. Núm.	Ind. Xén.
A	54	11	9	7	29	6	9	1
B	36	10	5	4	18	3	5	1
C	86	9	23	12	49	8	5	3
D	16	2			14	2	1	2
E	88	12	27	10	40	9	3	3
F	25	8	5	8	9	3		
G	17	8		3	8	1	4	
H	4	1		1	2	1		
I	2	2					1	
J	1				1			
L	23	3			16	4		1
M	25	9	8	3	9	2	1	3
N	2	1			1			
O	6	1	1		4			
P	53	10	8	4	30	5	2	
Q	3	1		1	2		1	2
R	27	8	5	3	14		1	3
S	19	3		8	13	3	1	
T	39	9	12	4	15	3	4	
U	1				1			1
V	8	1		1	7		1	
X	6	1		1	5			
Z	6	1		1	5			

Criterios

Dentro da falta de estruturación xeral que se observa no manuscrito (non existe unha ordenación alfabética das entradas, hai palabras sen definir ou repetidas), aprécianse sen embargo certos criterios de clasificación que o autor utiliza na elaboración do vocabulario. Vexamos algúns exemplos:

- Ordenación por sinónimos ou palabras de significado máis ou menos parello.

Rexo, Rexa.
Rufo, Rufa.

- Ordenación por variantes dunha mesma palabra.

Pombal
Pombar.
Pombeiro.

- Ordenación segundo a grafía, é dicir, por palabras case homógrafas entre as que hai unha diferenza de unha ou dúas letras.

Rufo, Rufa.
Rufo, Ruza.

Angoéiro.
Agoéiro.

- Ordenación por familias léxicas.

Algueiréiro.
Algueirante.
Algueirar.

Pataca.
Patacume.

- Ordenación por campos léxicos.

Ornear.
Oubeár.
Rinchar.

Molime.
Estrume.
Balume.

- Ordenación por variantes xeográficas.

Duiro. (Ponteceso).
Duirá. (Corcubión).

- Ordenación por sufixos.

Salmuira.
Caduira.

- A entrada definida aparece no exemplo da entrada anterior.

Tirar, aparece no exemplo da entrada anterior "sangomiño": *Héiche de tirar o sangomiño.*

Outro criterio amplo de clasificación do vocabulario é o da distinción entre o léxico ó que non lle atribúe ningunha localización e o léxico que agrupa baixo o epígrafe de "Algunas voces peculiares de la comarca de Puentececeo" e que constitúe o groso do vocabulario.

Análise e valoración lexicográfica

- Distribución das entradas

Obsérvase unha considerable desadecuación na distribución do número de entradas entre unhas letras e outras. Como se pode comprobar no cadro que adxuntamos existen casos como os do E (88 entradas), C (76), A (54), P(54) que recollen un número aceptable de vocablos en relación co corpus xeral da obra. Pola contra o U (1), o X (3), o Q (4), o D (14), son case testemuñalmente completadas. A conclusión que se pode tirar de aquí é que o autor non considerou nunca a súa obra como un vocabulario sistemático ou que a súa elaboración quedou interrompida.

- A definición.

Dos datos que aparecen no cadro podemos observar que o tipo preferido de definición é o da equivalencia palabra galega - palabra castelá (**Breca**. Calambre; **Lamber**. Lamer; **Seareiro**. Parroquiano). Á parte da simple equivalencia atopamos outro tipo de definicións que fornecen unha información máis completa sobre a palabra, pero que non seguen un modelo único.

Así podemos ir desde definicións claramente incompletas (**Carrizo**. Ave diminuta de nuestros corrales.; **Faneca**. Pez.; **Saltaseve**. Enredadera silvestre.) a definicións que inclúen diversos tipos de información:

- Gramatical.

-Clase de palabra: **Meixiña** (Adverbio). Más pronto, contracción de Mais y Axiña.

-Mesmo chega a incluír como entradas formas persoais do paradigma de determinados verbos para dar indicacións sobre o SMT.: **Perdíó, fugíó, morríó**. Los de la Comarca de Bergantiños hacen casi siempre la tercera persona del singular de ciertos verbos, los pretéritos en ío. **Perdió, huyó, murió**.

-Información de Xénero: **Xoto, a**. De carácter áspero. *Esta rapaza hé muy xota*. **Vougo, vouga**. Adj. Desierto, desierta; Despoblado, despoblada.

-Indicación de plural: **Raviza, ravizas**. Nabiza. Hojas del nabo. **Méa, as; Madeixa, as**. Madeja, as.

-Indicación da marca de pronominalidade nos verbos: **Esnaquizar, esnaquizarse**. Hacer, hacerse pedazos; **Escartar, escartarse**. Romper, hacerse pequeños pedazos.

- De uso. **Ruzo, ruza**. Cano, entrecano. Se dice de las personas y también de los animales. **Fitas, as**. Los ribetes del cuello de las camisas. Ironicamente: *Déronll' un pau nas fitas*.

- *Valoracións persoais:*

- De tipo ortográfico: **Rexo, Rexa** (o quizás mejor Rejo, Reja). Rígido, fuerte. Suele decirse principalmente de las personas: *Pedro aínda está rexo*;

- De tipo ideolóxico: **Caluga, A**. Nombre jocoso de la cabeza y de la nuca. **Chícharos**. Guisantes Gabichos, idiotismo de Cesullas. (Cabana).

- *Exemplificación complementaria da definición*. Os exemplos son de diversos tipos:

- Refráns e frases feitas: **Can**. Perro. *Váite d'hai febreiriño corto, cos teus días vintaóito, que se tuveras máis catro, non quedára can nin gato*. **Souto**. Soto. *Saio dun souto e métome noutro*.

- Cántigas populares: **Abeneiro**. Aliso. *Meu glorioso San Antón feito de pau de abeneiro, Curmán carnal dos meus zoques, neto do meu tabaqueiro*. (Popular).

- Exemplos propios do autor ou da fala. **Azoutas**. Azotes. *Héi-che de dar unhas boas azoutas*. **Parroméira**. Chimenea. *Esta nena hé negra coma unha parroméira*.

- *Información de variantes:*

- xeográficas: **Cortizo**. Alcornoque (comarca de Bergantiños). Sobreira (comarca de Lusame). **Arume** (Puenteceso). Pinocha. Var.: Pinica (La Mariña), Faísca (La Ulla), Picaña (Caldas de Reyes), Bruma, Pica (en otras comarcas) y no sé si Picaza en otras.

- fonéticas: **Berbecho**, **berberecho**. Pequeño molusco bivalvo que se cria bajo las arenas de las desembocaduras de los ríos.

Atopamos, ademais das xa mencionadas, outra serie de características illadas que pasamos a describir.

- Hai veces en que a entrada vai en plural e non en singular: **Patacas**. Patatas.

- Inclusión de locucións como entradas: **ó Relánce**. Subir una cuesta nó perpendicularmente, sinó oblicuamente.

- Inclúe en entradas distintas variantes de plantas ou animais, en vez de incluílas como variantes baixo a mesma entrada xenérica:

Toxo-gateño. Tojo bajo, duro, áspero y achaparrado y muy espinoso.

Toxo-molar. Tojo blando empleado como forraje.

Toxo. Tojo, aliaga. *Miña nai que me morréches, Que probiña me deixáches, Tras dún toxo me pariches, Miña nai que me matáches.* (Comarca de Puenteceso).

- Consideración das frases léxicas como entradas independentes: **Pan de raposo**. Setas, hongos. ; **Avelliña da céa**. Luciérnaga.

- Colocación dos artigos antes da entrada correspondente: **A Caluga**. nombre jocoso de la cabeza y de la nuca.

- Comete deficiencias de índole diversa en ciertas definicións:

- Definicións incompletas. **Marióla**. Juego de muchachos.

- Non correspondencia da definición coa categoría gramatical da entrada. Así, define como verbo un substantivo: **Estóuro**. Reventar con estrépito.; Definición dun verbo como calidade do que realiza unha acción: **Esbandallar**. Se dice del perro que muerde y rompe al mismo tiempo las ropas de una persona. *Esbandallou nela (mujer) canto puso.*; Definición dun substantivo como acción: **Candeeiros**. Dar coces por lo alto, con ambas patas traseras. *Esta mula levanta os candeeiros.* (En realidade está definindo a expresión *Levanta-los candeeiros.*)

- Hai un número considerable de entradas sen ningún tipo de definición ou equivalencia.

Rendibilidade do Vocabulario de Pondal en obras lexicográficas posteriores

Para chegarmos a unha conclusión clara sobre a rendibilidade do vocabulario que analizamos, procuraremos atopar a motivación que leva a Pondal a acometer a realización desta pequena, pero interesante, obra lexicográfica. Despois de varias comprobacións chegamos á conclusión de que hai que considerar este listado de voces da comarca de Ponteceso como parte dun traballo de recollida de léxico, que nace como resposta a unha chamada feita por parte da Real Academia Galega, para a colaboración na realización do **Diccionario Gallego-Castellano**. O manuscrito en si, parece máis ben unha fase previa do labor de redacción de papeletas para o Diccionario da Academia, onde criterios básicos como o da ordenación alfabética, distribución proporcional dos vocablos ou mesmo a adopción dun modelo único de definición, non aparecen. Hai, sen embargo, certas características metodolóxicas do traballo de Pondal que se axeitan ás propostas de elaboración formuladas pola R.A.G e remesadas en folia impresa a tódolos colaboradores na redacción do Diccionario. Vexamos algunhas delas:

Propostas da Academia

"Primera: Sin perjuicio de la ortografía que se adopte por la Comisión correspondiente deberán señalarse:

Los sonidos ge, gi y j por medio de X. (Neste criterio Pondal dubida. Aparece tanto a grafía X, coma G, J.)

Segunda: Todas las voces deberán reforzarse, dentro de lo posible, con ejemplos de cantares populares, refranes, modismos, frases hechas, etc. (Comprobamos que Pondal intenta cumprir este requisito, pois dá exemplos dos tipos citados.)

Tercera: Las voces relativas a los reinos animal, vegetal y mineral, deberán traer además, indicaciones del punto y época en que se producen o hallan. (Non fai Pondal un uso extensivo deste criterio pero si dá indicacións deste tipo en certos vocablos: **Cortizo**. Alcornoque (comarca de Bergantiños). Sobreira (comarca de Lusaame). **Brizos**. Especie de menta acuática que vejeta casi sumergida en las aguas de los pequeños riachuelos de la comarca de Bergantiños. Son muy agrada-

bles e despiden un olor agradable cuanto penetrante. **Ourégo.** Orégano. Abunda nucho en las pendientes próximas al Monte-Blanco de Puentececo. Los habitantes de este distrito, lo emplean mucho como planta de condimento y medicina.)

Cuarta. Cuando una voz tenga más de una acepción, señálense todas, advirtiendo si son de uso general o particular en toda la comarca. (Pondal dá xeralmente unha única acepción para cada palabra. Non obstante existen exemplos onde hai indicacións de distintos significados. **Furabolos.** El mas joven de una familia. Niño incómodo e impertinente. **Eibado.** Tullido imposibilitado. Descalabrado, estropeado)...

Séptima. Será muy conveniente que al devolver cubiertas las hojas, se envíe también en pliego aparte relación de nombres, de sitios o lugares. (Pondal presenta unhas "Toponimias del pequeño valle de Puentececo" fóra do corpus do Vocabulario.)

Despois destas consideracións temos que matizar un punto. Pondal non envía o manuscrito do Vocabulario á Academia, senón que cobre unha serie de follas que a institución envía ós colaboradores, cun listado provisorio das entradas do diccionario, e envía as mesmas xunto cunhas papeletas onde debían ir definidas tódalas palabras segundo a metodoloxía proposta. Para confirmalo anterior apuntaremos que, nunha "Relación de las personas a quienes se mandan papeletas para la confección del Diccionario" (50 nomes), elaborada polos redactores do diccionario, aparece o nome de Eduardo Pondal, xunto cos de: Antonio Noriega (Foz), Marcelo Macías (Ourense), Pablo P. Constanti (Santiago), Amador Montenegro (Vigo) e Manuel Banet (Monforte) entre outros. Tamén constan na anterior relación as datas de envío e devolución das papeletas, distinguíndose o caderno ó que pertencían. Pondal devolve á Academia as papeletas do 1º, 2º e 3º cadernos no período de tempo comprendido entre Maio e Novembro de 1908. A partir desta data non hai constancia de máis entregas.

O material remesado por Pondal á Academia coincide en grande parte co Vocabulario que estamos analizando. Nunha das papeletas, a correspondente a **Bichoco** aparece: **Bichoco:** Gusano. Pondal; no Vocabulario para a mesma entrada: **Bichoco:** Gusano. O mesmo acontece con **Biduído:** Papeleta: Paraje poblado de bidueiros (abedules). Pondal. Puentececo; Vocabulario: Parroquia de Ames. Paraje poblado de bidueiros.

Máis tarde as contribucións do poeta pasan ós cadernos do Dicionario Gallego-Castellano que a R.A.G publica desde o ano 13 ata o 28. Vexamos algúns exemplos:

Caduiro. s.f. Agujero abierto en el fondo de las lanchas, botes, etc, para dar salida al agua, y también el tapón de madera o corcho para cerrarlo. Abonado por Pondal.

Caroal. s.m. Morrocotudo. De mucha importancia. Abonado por Pondal.

Todos estes datos confirman o que dicíamos ó principio: o Vocabulario que Pondal elabora parece o resultado do chamamento da Academia para a colaboración nos traballos do Dicionario Gallego-Castellano. Non sabemos, debido a que a publicación da devandita obra queda interrompida na letra C, se Eduardo Pondal remesou todo o material do Vocabulario en forma de papeletas. O que parece claro é que Pondal tiña unha intención globalizadora na elaboración do Vocabulario que analizamos, hai entradas desde o A ó Z, e que o autor non se limitou á contestación dos listados de palabras (quizais só do A ó C) que foron enviados ós diversos colaboradores.

O Vocabulario de Pondal noutras obras de lexicografía posteriores

O material que fornece o poeta de Ponteceso, ten continuación nos dicionarios de posterior elaboración. Tanto o dicionario de Carré Alvarellos¹ coma o de Eladio Rodríguez² recollen como entradas palabras que pertencen ó vocabulario que estudiamos. Os dous autores tiñan noticia da existencia do manuscrito, xa que non se limitan a incluír vocábulos que xa aparecen no Dicionario da RAG, interrompido na letra C. Eladio Rodríguez mesmo cita a procedencia dalgúns coa referencia: "vocabulario manuscrito de Eduardo Pondal". Este mesmo autor salienta a contribución de Pondal nun total de 29 entradas do seu dicionario. As referencias comezan con **Belloca** e rematan con **Furoca**. A partir de aquí semella que Eladio Rodríguez deixa de consulta-lo vocabulario manuscrito. Este último autor respecta as definicións que aparecen na obra de Pondal:

E.R. **Espitalados.** adj.m.pl Dícese de los ojos muy abiertos, fijos y espantados, según el vocab. de Pondal.

V.P. **Espitalados.** Ojos muy abiertos, fijos y espantados.

¹ L. Carré Alvarellos, *Diccionario Galego-Castelán e Vocabulario Castelán-Galego*, 2ª edición La Coruña 1933

² E. Rodríguez González, *Diccionario Enciclopédico Gallego Castellano*. Vigo. I.III, 1958-1961.

E.R. **Furabolos**. Niño incómodo e impertinente: *iai, que demo de furabolos!*. Vocablo y ejempl. del Vocab. de Pondal.
V.P. **Furabolos**. El mas joven de una familia. Niño incómodo e impertinente. *Ay que demo de furabolos*.

O Dicionario de Carré Alvarellos inclúe palabras do noso vocabulario pero sen cita-la orixe das mesmas. En certas entradas Carré enriquece con diversas acepcións os vocablos fornecidos por Pondal, noutras a semellanza entre os dous dicionarios é case total:

C.A. **Brizo-a**. Adj. Lozano Verde. V. "Vizoso" // * s.m. Véase "Berce" // Berro. Planta de la familia de las umbelíferas. // Valeriana.
E.P. **Brizos**. Especie de menta acuática, que vejeta casi sumergida....

C.A. **Belloca**. s.f. Pequena caverna.
E.P. **Belloca**. Pequena caverna.

Non se limita Carré a consulta-las entradas que con referencia a Pondal inclúe o Dicionario da RAG, senón que manexa o manuscrito, feito comprobable ó apareceren vocablos de letras non comprendidas naquel, p. ex:

C.A. **Fuirón**. Evacuación descomunal de materias fecales.
E.P. **Fuirón**. Evacuación descomunal de materias fecales.

Vemos polo tanto que a obra de Pondal foi consultada á hora de elaborar dicionarios tan importantes na historia da lexicografía galega como o de Carré e o de E. Rodríguez, e non quedou esquecida nin morreu no interrompido proxecto do Dicionario da Real Academia Galega.

A nosa edición

Presentamos unha transcripción do manuscrito, respectando ó máximo os criterios ortográficos e morfolóxicos do autor, tanto no galego coma no castelán (mesmo a súa anárquica acentuación), salvante os casos onde hai erros evidentes que se deben ó autor (ex: *pononérse* por *ponérse*).

A única modificación feita, por motivos de comodidade de consulta, foi a ordenación alfabética das entradas, dado que no manuscrito este criterio non é tomado en consideración.

Aparecen con asterisco aquelas palabras dubidosas debido á súa difícil lectura no manuscrito por sobreposición de liñas ou por cortes nas marxes (ex: **galiñeiro**. Gallinero o que vende* gallinas. No orixinal: *ven.*).

VOCABULARIO
GALLEGO-CASTELLANO
POR
EDUARDO PONDAL

Abafar.

Abellariza.

Abenciro. Aliso. *Meu glorioso San Antón, Feito de pau de abenéiro, Curmán carnal dos meus zoques, Neto do meu tabaqueiro.* (popular).

Abranguer.

Abruños. Frutos del espino silvestre.

Abórtegas. Asfodelus de Linneo.

Abúitegas. Fruto montés a modo de fresa de color amarillo, que se produce entre las carrascas o pequeños brezos de la comarca de puenteceso y sin duda en toda la comarca de Bergantiños. Los pastores de estas comarcas suelen comer estos frutos con avidez.

Acarón. En las mismas carnes. *Héichas de dar acarón* (as azoutas).

Acugulado. Colmado, acumulado. *Comíu un prato de fabas e patacas acugulado.*

Acugular. Colmar, acumular haciendo como una pequeña elevación de forma cónica. *Comin un prato de peixe acugulado.*

Adibal. Soga larga con que se ata la carga de los carros o de las bestias.

Afréitas. Harina de avena.

Agociro. Pequeña caucera para regar los prados.

Agociro. Agujero en la base de un vallado para el paso de las aguas de regadío

Agra. Estension cultivada entre lugares.

Agre. Agrio, áspero.

Agro. Predio cultivado mas pequeño que el agra.

Aguillada. Agujada.

Agúiro. Agüero, impertinente. *Este neno hé un agúiro.* Niño desmedrado.

Ajugar. Uncir los bueyes. Escojérlos bien parejos e iguales. *Estes bois están ben ajugados.*

Alárbio, Alárbia. Hombre o mujer que parecen querer comerse la gente.

Alcacén. Acacér. Forraje.

Aleivoso, aleivosa. La misma acepcion³. Alevosos.

Alferga. Dedal.

Algucirán. Locuaz, enredador.

Algucíro. Hablador, patrañero.

Algucírar. Decir vaciedades mentiras y patrañas.

Almállo. Toro padre.

Almanaga.

Aloumiñar. Acariciar, alhagar.

Alpendre. Pequeño tinglado en donde suelen guardarse el carro y los aperos de labranza.

Amallóas. Corréas de los zapatos.

Amallóas. Corréas de los zapatos.

Amaróns. Fresas silvestres.

Amarrálla, amarrálas. Cordones, trenzas para atar el pelo o los sacos.

Ameixa. Pequeña ciruela redonda.

Amcixéira. Arbol que produce las ameixas.

Amora. Mora. Fruto del morál o de la Zarzamora.

Amorotes. Frutos pelosos y ganchosos que los muchachos tiran a las muchachas para enredarles el pelo.

Anáco.

Anácre. Nácar.

Anasa. Cerca de terron o piedras para cojer peces encerrándolos, cuando baja la marea.

Angoéiro. Zanja profunda e irregular hecha por las corrientes de las aguas en las marismas de Puenteceo.

³ Ver Alárbio, alárbia.

Antes.

Año. Cordero, corderillo.

Apoubigar. Sosegar. *Non sosega, non apoubiga.*

Arrecender. Oler bien. (C. de Corcubión).

Arrisgar. Arrisgado. Arriscar. Arriscado.

Arrufiár. Enfriar.

Arume (Puenteceso). Pinocha. Var: **Pinica** (La Mariña), **Faísca** (La Ulla), **Picaña** (Caldas de Reyes) **Bruma**, **Pica** (en otras comarcas) y no sé si **Picaza** en otras.

Arume. Hoja del pino comunmente seca (Pinocha en castellano). Comarca de Puenteceso.

Avelán. Avellano.

Avellina da cúa. Luciérnaga.

Axexár, asexár. Acechar, estar en acecho.

Azarellas.

Azoutar. Azotar.

Azoutas. Azotes. *Héiche de dar unhas boas azoutas.*

Bailarétes. Agallas del roble.

Balocas. Epíteto jocoso de las patatas.

Balúme. Lo mismo que **estrume** en la comarca de Corcubión.

Bárda. Cierta extension de un sembrado de trigo maduro ya para ser segado. *Farruco tén unha boa bárdade trigo.*

Barreduiro. Estropajo con que se barre el horno.

Barrigan.

Barrigán. Hombre bien nutrido y barrigudo. *Marzo, marzán, pola miñán boo barrigán, e pola tarde cara de cán.*

Barudo. Fuerte, robusto, doble. *Este pano hé ben barudo.*

Barulléiro. Que habla haciendo mucho ruido.

Barutár.

Baruto.

Bastárdo. Tablado un poco alto para colocar en el los haces de forraje.

- Belloca.** Pequeña caverna.
- Berbecho, berberecho.** Pequeño molusco bivalvo que se cria bajo las arenas de las desembocaduras de los ríos.
- Besbéllo.** Pequeño insecto que se destina a cebo para la pesca de las truchas y otros peces de río. Niño impertinente.
- Bichoco.** Gusano.
- Biduciro.** Abedul.
- Biduído.** Parroquia de Ames. Paraje poblado de bidueiros (abedules).
- Billárda, estornéla.** Tala. Juego de muchachos.
- Bóas, As.** Las viruelas.
- Boúdo.** Paraje bajo, inculto y húmedo.
- Bola.** Bollo plano y circular.
- Bolo.** Bollo convexo.
- Bóuta.** Bóniga de vaca disuelta en agua para extender un barniz sobre la era para majar el trigo y evitar el polvo. (Comarca de Corcubion).
- Bozas.** Vejigas hechas en las palmas de las manos por el excesivo trabajo de cavar o remar.
- Breca.** Calambre.
- Brilla.** Ingle.
- Brízos.** Espécie de menta acuática, que vejeta casi sumergida en las aguas de los pequeños riachuelos de la comarca de Bergantiños. Son muy aromáticas y despiden un olor agradable cuanto penetrante.
- Bróa.** Pan de maíz.
- Bruar.** Bramar. Se dice del toro; y por extension y figuradamente del mar, de los pinos, y de todo bósque combatido del viento.
- Bubéla.** Abubilla.
- Bugina.** Bocina.
- Buligar.** Se dice de todas las cosas que se mueven manifestando caracteres propios de la vida. *Estas miñocas buligan. As augas desta fonte están buligando.*
- Burato, buraco, furado.** Agujero.
- Burraxéiro.** El hombre encargado del burropadre.
- Buxéu.** Carnicero, matarife.

Cabana. Cabana de forma cónica, hecha de pinos delgados, y cubierta de caña seca de maíz o de trigo, para resguardar este forraje de la lluvia, y aun para dormir o hacer guardia dentro, en caso dado.

Cabanote. Alpendre. Pequeño tinglado en donde suelen guardarse el carro y los aperos de labranza.

Cabescíra. Armadizo a modo de jamba para cojer pájaros.

Cachas. Piñas de todas clases secas y abiertas, destinadas al uso del hogar.

Cachóla. Nombre jocoso de la cabeza.

Cadolo.

Caduiira. Agujero abierto en el fondo de las lanchas o botes para dar salida al agua; y también el tapon de corcho o madera para cerrarlo.

Cadéira. Tosco asiento de madera de tres piés.

Calmuzo. Calor fatigoso y pesado, acompañado de grande calma.

Caluga, A. Nombre jocoso de la cabeza y de la nuca.

Cambas.

Cambito. Ganchito natural hecho de la bifurcación de una pequeña rama de un árbol para ensartar las truchas o pequeños mújiles que se van cojiendo.

Cán. Perro. *Váite d'haí cebreiriño corto, cos teus días vintaóito, que se tuvéras mais ca-tro, non quedára can nin gato.*

Cancela. Cancela. *A cancela da Bouza.* (Puenteceso).

Candámia, candamio. Se dice del hombre o mujer, largos y desgarbados.

Candeeiros. Dar coces por lo alto, con ambas patas traseras. *Esta mula levanta os candeeiros.*

Canga. Traba de madera que suele ponerse a los puercos y a los perros*.

Cangado. Embarazado.

Cangár. Embarazar.

Cangréxa. Cangreja. Vela del barco.

Cangréxo. Cangrejo.

Cánle. Garganta a tajo de una montaña. El cázo* de un molino.

Canzorro. Piedra.

Cañoto.

Cápia. Gancho de madera por donde se pasa la soga, para apretar el haz de hierba.

Caravilla. Clavija.

Carneiro. Carnero.

Caroál. Morrocotudo. *Esta mazancéira dou esf'ano unhas mazáns caroáles. Levéi un cróque caraal.*

Carola, carolas. Piñas del pino manso de piñones comestibles.

Carrasca. Pequeño brezo. **Queiróa.**

Carril. Parte del muro desmoronado para pasar el carro.

Carrizo. Ave diminuta de nuestros corrales.

Cascallo.

Casquéiro. Tabla que corresponde a la parte exterior de un tronco, comunmente muy estrecha y de poco valor.

Castrón.

Cáustra. Caverna, madriguera.

Caústra. Trasto viejo, casa vieja, barco viejo. *Este barco está feito unha caústra.*

Cazula.

Cepa. La parte de un árbol cortado que queda unida al suelo con sus raíces. También se dice **cepa** de viña.

Cerquéiro. Clase de roble comunmente muy torcido y achaparrado y de hojas pecosas. (Carballo cerquéiro).

Chamizo, chamizos. Pequeños tallos de tojo que quedan en las *rozás* quemados y ennegrecidos por el fuego. *Xacinto hé negro coma un chamizo.*

Chícharos. Guisantes *Gabichos*, idiotismo de Cesullas. (Cabana).

Choér. Hacer muro, o vallado de piedra.

Chorido. Gusto, sabor. *Este caldo non ten chorido.*

Chourizo, chourizos. Chorizo, chorizos.

Chousa. Prédio poblado de tojos y pinos.

Choyo. Negocio, asunto.

Churrusquéira. Guapa muchacha y emperegilada.

Cibéche. Azabache.

Círcio. Firme. *Aguanta círcio, ten círcio.*

Cobiza. Envidia.

Cóbra, cóbrega. Culebra.

Codeseira, codeseda. Campo poblado de codesos.

Codeso. Arbusto parecido al boj. (cantueso?)

Coleiro.

Colo. Cuello ⁴. *A nena ten o seu hirmanciño no colo* ⁵.

Contraminar, escontraminar. Contaminar: Oler mal.

Contráno*, O. Burropadre.

Córno. Cuerno.

Corrúncho. Rincon.

Corte. Cuadra.

Cortello. Pocilga, cochiguera de los cerdos.

Cortiña. Pequeño predio cerca de la casa.

Cortizo. Alcornoque (comarca de Bergantiños). **Sobreira** (comarca de Lusame).

Corúto. Vértice de la cabeza.

Coteláda. Doloroso golpe recibido en los dedos de los pies.

Cotélos. Los antrejos de los dedos de la mano. *Héiche de dar nos cotelos.*

Cotío, De.

Cotobelo. Pequeña eminencia. *Pedra de sete cotobelos.*

Couce. Coz.

Coucéllos. Ombligo de Vénus.

Cova. sust. Cueva, madriguera. *A cova do raposo.*

Covo, cova. adj. Escavado, cóncavo.

Covo, covos. Colmena, colmenas.

Covo. Colmena.

Cribar.

⁴ Aparece "regazo" riscado no manuscrito.

⁵ Despois de "hirmanciño" aparece "no regazo ou" riscado.

Cribo, criba.

Cróque. Pequeño golpe dado o recibido en la cabeza.

Croyo. Una piedra, un canto.

Cuitclada. Cuchillada.

Cuitelo. Cuchillo.

Curota. Cima elevada.

Cúspe. Saliva.

Cuspir. Escupir.

Debullar. Desgranar, el maiz, las piñas.

Decote.

Deitar. Verter.

Deitarse. Acostarse.

Delambido, Delambida. Desvergonzado. Desvergonzada.

Démo, o; Trásno, o; Peréllo, o. El diablo.

Desenxérba.

Desleirado, desleigado, a. Sin ley, descastado, desnaturalizado.

Desvairar. Desatinar.

Devalar. Bajar la maréa, deshinchar.

Devanduiras. Devanaderas.

Doas. Cuentas de un collar ó de un rosario.

Dôr, dô. Dolor, compasión.

Dubra. Lôro de cuero. (Comarca de Corcubion).

Dúira. Agua revuelta y torrencial. (Comarca de Corcubion).

Dúiro. Agua revuelta y torrencial. Comarca de Puentecezo.

Eibado. Tullido imposibilitado. Descalabrado, estropeado⁶.

Eixár. Echar ejes a los carros, apretar con un grande mazo las cuñas de las pinas. *Dóulle coma quen eixa.*

⁶ Antes do texto da definición aparece riscado no manuscrito: "Atontado, distraído".

- Emborcar.** Volcar, tumbar.
- Empéccer.** Dificultar.
- Encoméo.** Entonces, ocasion. *Naquel encomeo era en un mozo estrabulado.*
- Engayolár.** Adular.
- Engoumado.** Encojido, atontado.
- Engoumado.**
- Engoumarse, engruñarse.** Encojerse un hombre en ovillo.
- Engrilar.** Enredar, enmarañar.
- Enleár.** Enredar, enmarañar.
- Enléo.** Enredo.
- Enramallado.** Que padece algún ramo de locura.
- Enteár.** Encender, *prender* fuego.
- Entrejo, entreja.** Entrado en años. Se dice exclusivamente de las personas. *Hé un señor já entrejo.*
- Entullar.**
- Entullo.** Entullo.
- Enxerba.**
- Erbedeiro.** Madroño.
- Erbedo.** Fruto del madroño.
- Erbellas.** Habichuelas.
- Erboédo. Erbecedo.** Parajes poblados de madroños. Nombres de dos parroquias de la comarca de Bergantiños.
- Esbandallar.** Se dice del perro que muerde y rompe al mismo tiempo las ropas de una persona. *Esbandallou nela* (mujer) *canto pudo.*
- Esbarar.** Resbalar. Dislocar.
- Esbarrufarse. Escachufarse. Escacholarse. Escazolar. Escazolarse.** Desmoronarse.
- Esbellocado, a.** Se dice de las frutas que están agujereadas y podridas. *Esta pera esta mazán están esbellocadas, este arbol está esbellocado.*
- Esbirrar.** Estornudar.
- Ebroár. Esbroarse.** Desmoronar. Desmoronarse.

Esbuzárse. Ponerse de bruces. **Debuzarse.**

Escáda. Escala.

Escagallár. Escagallárse. Esparcir. Esparcirse.

Escaléira. Escaléiras. Escalera, escaleras.

Escano. Cadaleito. Caja común de madera con cuatro lanzas para conducir los cadáveres al cementerio.

Escarrenchárse. Ponerse con las piernas muy abiertas.

Escartar, escartárse. Romper, hacerse pequeños pedazos. Se dice del maíz gruesamente molido y también de las personas. *Járte d' ahí hó. Mira que t' escarto.*

Escazular.

Eskoár, recíproco Escoarse. Desangrar. Desangrarse. Desmoronarse un haz de leña* o de pinocha o de hierba.

Escorrentar. Ahuyentar.

Escorrichar. Hacer salir un líquido de un objeto empipado* y contumaz* apretando y estrujando.

Escouceár. Dar de coces.

Escunchar. Escochar. Abrir con la mano o con un martillo o piedra las piñas, para extraer los piñones.

Esfachíar. Hacer un calor insoportable.

Esfarrapado. Desarrapado. Con el vestido hecho guiñapos.

Esfarrapar. Desarrapar. Caér farrapa o farrapos. Nevar.

Esfolár. Despellejar, desollar.

Esfolla, A. Época de deshojar el maíz.

Esfollar. Deshojar el maíz.

Esfuirar, esfuirárse. Irse de baretas* con grande abundancia y estrépito.

Esfuracar, Esfuracado. Agujerear, agujereado.

Esfuracar. Agujereár.

Esgarrar. Gargajear.

Esgarro. Gargajo.

Esgazar, Esguizar. Esguizárse. Desgajar, Desgajarse una rama.

Esgonzar. Desgoznar.

Esgumiado.

Esgunivado*. Flaco, triste, y cariacontecido.

Esligar. Experimentar una sed intensa, acompañada de lías mucosas y pegajosas en la faringe y en la boca.

Eslombárse. Encovárse mucho de las espaldas.

Eslombicárse. Encovarse ridículamente.

Esmechar.

Esmellar. Mellar.

Esmirrado. Muy débil y flaco. *Este neno está muy esmirrado.*

Esnacar, esnacárse. Rompérse, hacérse pedazos.

Eснаquizar, Esnaquizárse. Hacer, hacérse pedazos.

Espicha.

Espichar.

Espícele, Espícil. Delgado, delicado. *Hé un rapacete muy espícil.*

Espitalados. Ojos muy abiertos fijos y espantados.

Espolpár. Ablandar, Mullir.

Esprixelado o esprixelada. Hombre o mujer vanidosos.

Esquécero. Cañuto de madera o metal para guardar la yesca.

Esquécero. Escaleras hechas en un vallado para dar paso a los transeuntes.

Esquerquenárse. Ponérse en⁷ cucillas.

Estáuto. Estantío. Estático.

Esteár, Esteárse. Retroceder, hacérse atrás.

Estéo.

Estérco. Estiércol.

Estonar. Descortezar.

Estouciñar. Derretir, echar pringue, como el tocino.

⁷ No manuscrito "e" en vez de "en".

- Estourár.** (la misma acepcion).
- Estouro.** Reventar con estrépito.
- Estrár.** Echar estrume en las cuadras.
- Estróza.** Reptil venenoso. Suele tambien aplicárse a la *rana arbórea*, por su color intensamente verde.
- Estrozár.** Destrozar. *Estrozóume as coles.*
- Estrozár.** Destrozar.
- Estrozo.** Destrozo.
- Estrume.** Broza o monte bajo que se echa en las cuadras para hacer estiércol.
- Estúras.** Costra de las puches que queda pegada a la cazuela.
- Faccíras, As.** Las mejillas.
- Faltigucira.** Bolsillo de la ropa o mejor del calzon.
- Faneca.** Pez.
- Faneca.** Pez de este nombre.
- Fanecas, As.** Azotes. *Dóulf unhas fanecas.*
- Farangulla. Fungalla. Mingalla.** Migaja.
- Faraute.** Hombre muy pretencioso con ribetes de valiente. *Hé muy farante. Fantoche.*
- Farrapo.** Harapo.
- Fato.** Hato. *Un fato de pillos.*
- Fecho.** Cerradura.
- Ferrar.** Herrar.
- Fitas, As.** Los ribetes del cuello de las camisas. Ironicamente: *Déronlf un pau nas fitas.*
- Pollados, Fillóas.** Tortas de trigo muy finas hechas en la sartén, durante la epoca del carnaval.
- Formento.** Levadura. *O crego fui ó muiño, Botóu a cabeza dentro, Trougo a fariña na croa, Para facélf o formento.*(popular).
- Fouce.**
- Fouciña.**
- Fouciño.**

Fouzaña. Hoz muy grande. *Acolá riba d'aquela montaña rapan' o cú cunha fouzaña. A cada un lle raparon o seu Aló vou eu que rapen o rabo*.*

Fráco. Flaco, débil, delgado.

Fréixo, freixéiro. Fresno.

Fróxo. Flojo, de poco valor y consistencia.

Fuirón. Evacuación descomunal de materias fecales.

Fungar. Mahullar, bufar. Se dice comunmente del gato, y figuradamente de todo lo que imita su sonido. *Os obénques fungan. Os pinos fungan.*

Furabolos. El mas joven de una familia. Niño incómodo e impertinente. *Ay que demo de furabolos.*

Furoca. Caverna natural de donde suele brotar alguna fuente.

Galiñeiro. Gallinero, o que vende* gallinas.

Gallas, As. Nombre jocoso de las piernas. *Tés boas gallas.*

Galo Monteiro. Avefria.

Gamalléira, Gramalleira. Cadena de hierro que cae verticalmente sobre el hogar, para suspender el pote o la caldera.

Gandra. LLanura inculta, comunmente poblada de tojos y brezos. *As gandas de Xullas, A granda d' liróa.* (Bergantiños).

Gánzo, a. Ganso, gansa.

Gastallo.

Gayola. Jáula. Armadizo, trampa hecha de mimbres para cojer pájaros.

Genos. Brotes tiernos y delicados de la col gallega (col arbórea, bráscica gallega).

Génro. Yerno.

Gonzos. Goznes.

Gorchetes. Gorchétes.

Gralla. Corvina.

Graxa. Manteca de cerdo.

Grañon. Garañon. Caballo padre.

Grilo. Grillo. *O grilo canta no arróo.*

Gueldo. Pequeños camarones que suelen cojer para cebo los pescadores del Anllones (Puenteceso).

Hirto, a. Aspero, erizado.

Horta. Huerta.

Hortélo. Huertecillo. Adios meu Jan, lus dos meus ollos, alegría do meu corazón, meu hortélo florecido, meu agoeiro verde. (Puenteceso).

Horto. Huerto.

Illargas. Vacíos, hipocondrios. *Unha limosniña, pola almiña que o trougo nas illargas.*

Inllar. Pequeño compartimento cerca del hogar en donde suele colocarse la leña necesaria para el gasto del día.

Jovenca. Vaca joven.

Lacazán.

Lagóa. Laguna.

Lamber. Lamer.

Lambetéiro, a. Gloton, Glotona.

Lambon. Gloton, Glotona.

Langran.

Langrán. Holgazán.

Lantes.

Larchan.

Larganza. Estension, espaciosidad.

Largazía, largazúa, Subst. Amplitud, extension.

Largazio, largazía, adj. Amplio, amplia, desembarazado, desembarazada. Muy extenso.

Lavado. Lavado. Sin verguenza.

Legoeiro. Peón caminero.

Léndia. Liendre.

Lenduuro. Hombre andrajero, asilo de liendres y cochambre.

Ligón. Azada mayor que el *sachoy* mas fuerte .

Lóntra. Nútria.

Loureiro. Laurel.

Louro. Color rojo oscuro. Laurel.

Lousa. Losa.

Louza. Loza.

Mangante. Pobre vagabundo.

Mantéiga. Manteca de vacas.

Marélo. Amarillento, amarillo.

Marióla. Juego de muchachos.

Marrár. Faltar. *Márramme tres anos.*

Martavéla. Chapa larga de hierro con un agujero en puente para el paso de la cerradura.

Mazán. Manzana. *Déchesm' unha pera parda, Unha mazán joaneira,.. Déchem' po-la ventana, Dios cho págue, churruqueira.*

Mazancéira. Manzano.

Mazarico. Zarapito. *Mazarico, pico, pico, Quen che dou tamaño bico. Dóumo Dios e San Francisco.*

Mazaroca.

Méa, as; Madéixa, as. Madeja, as.

Meixiña (Adverbio). Mas pronto, contracción de Mais y Axiña.

Miolo.

Miñateira. Mujer hipócrita y cautelosa y chismosa.

Miñato, Miñoto. Milano.

Miñoca. Lombriz de tierra.

Mixiriqueiro, Mixiriqueira. Persona que afecta comer poco, y en todo pone reparo.

Moca.

Molime. Lo mismo que estrume.

Moncar. Mofar, burlar. **Moncarse.** Mofarse, burlarse. *Seique te moneas.*

Montesó. Montesino, agreste, salvaje.

Mómo. Tíbio.

Moufar. Comer con ansia y de prisa.

Mouro, a. Moro, a. Color moreno oscuro.

Mulido, Mulida. Disco de hierba o trapo que las mujeres suelen poner sobre la cabeza para evitar la dureza del fondo de la *sénlla*.

Nasa. Especie de cesto prolongado, hecho de vergas de madera para cojer las anguilas.

Navalla. Navaja.

Orizo, ourizo. Erizo del castaño, erizo marítimo.

Omcar. Rebuznar.

Oubeár. Ahullar.

Ourégo. Orégano. Abunda mucho en las pendientes próximas al Monte -Blanco de Puentecebo. Los habitantes de este distrito, lo emplean mucho como planta de condimento y medicina.

Ourizo. Erizo del castaño.

Ourizol. Orzuélo.

Pâa. Pala para echar la masa en el horno.

Palmela.

Pan de raposo. Setas, hongos.

Pancáda. Golpe contundente.

Parafuso. Huso doble *para* torcer el hilo.

Paréde. Pared.

Parroméira. Chimenea. *Esta nena hé tan branca coma unha parroméira.*

Parrúlo. Pato, la hembra del pato.

Patacas. Patatas.

Patacume. Repetido alimento de patatas.

Patoufas. Lados de la cara, mejillas abultadas. *Este neno está gordiño. Ten boas patoufas.*

Paxe. Cesto tosco de mimbres de sauce o de aliso.

Peár. Pretil, antepecho de la ventana, telar inferior de la ventana.

Pedra-morceña. Piedra blanda.

Pedrés.

Pedrouzo. Peñasco elevado. Cima peñascosa.

Pena. Piedra grande. Pena, pesadumbre.

Penedo. Peñasco alto. *Eu ben vin estál o moucho Enriba d'aquel penedo. Non che teño medo moucho, Moucho, non che teño medo.*

Pencira.

Pencirciro, Pencireira.

Perdigoteiro. Perro perdiguero.

Perdío, fugío, Morrió. Los de la comarca de Bergantiños, hacen casi siempre la tercera persona del singular de ciertos verbos, los pretéritos en *ío*. Perdío, huyó, murió.

Pértega. Vara torcida a fuego. Lòro, coyunda.

Pesteñexár Espestenexár. Pestañear.

Peteirar.

Petouto. Peñasco elevado.

Pexegéiro. Melocotonero.

Péxego. Melocotón.

Pezuña. Ponzña, animal ponzoñoso.

Pezoñento. Ponzñooso.

Picho.

Piéite. Peine.

Pina, Pinas. Piñas de pinabete.

Píntega. Salamandra.

Piña d'uvas. Racimo.

Piños. Piñones de las piñas de pino manso.

Pitéiro. Pico de ave.

Pito. Polluelo de gallina.

Pitos ventureiros. Polluelos que la gallina incubaba en descampada, y los trae luego a casa.

Pixota. Merluza.

Pola. Rama de un árbol.

Póldro, a. Potro, Potra.

Polcero. Altura donde suelen dormir los gallos y gallinas.

Pombal Pombar Pombeiro. Palomar.

- Porco bravo.** Jabalí.
- Porco-espiño, Cachourizo.** Erizo.
- Porco tcixo.** Tejón.
- Póuta.** Garra, zarpa del gato. *Tén boas poutas.* Se dice enfáticamente del que roba con habilidad.
- Poutada.** Zarpazo. *O gato dóume unha poutada.* Un puñado. *Unha poutada de pesos.*
- Poutáda.** Tosco rezón con uñas de madera y provisto de una piedra para llevarle al fondo.
- Prébe.** Pébre, salsa.
- Preguicciro.** Perezoso.
- Preguiza.** Penguiza.
- Prixei.** Perejil.
- Proér.** Sentir, dar comezón.
- Queiróa, as.** Brezo pequeño. (*Erica* de Linneo). Carrasca.
- Querquéñas, de.** En cuclillas.
- Quite.** Fachendista. *Antón quérse facer muy quite.*
- Rabuxa.** Enfermedad, comunmente de los gatos, que se ponen pelosos y muy flacos.
- Rancaño.** Espécie de azada de dos largos dientes.
- Rañar, Arrañar.** Rascar, rascarse.
- Raviza, Ravizas.** Naviza. Hojas del nabo.
- Rayóla.** Grato rayo del sol. Jan está tomando a a ⁸ rayola.
- Reberte.** Travieso. *Este neno hé muy reberte.*
- Rebirete.** Ribete. *Mariquiña, ao teu refaixo, Bótalle un rebiretiño, Non llo botes amarelo, Bótallo coloradiño.*
- Rebuldar.** Jugar, retozar.
- Redóuza.** Seto natural de mata espesa.
- Refáixo.** Refajo.
- Rego.** Regato. **Regacho.** Arroyuelo.

⁸ Sic.

Regucífa. Bolla u hogaza de trigo puesta sobre una mesa en las bodas y fiestas, la cual se disputan los mozos con cantos alternos.

Relánce, ó. Subir una cuesta nó perpendicularmente sinó oblicuamente.

Rescaldo. Rescoldo.

Resío. Rocío. Cierta márgen que suele dejárse entre los prédios colindantes o paralela a los muros para que no se borren los límites y se resguarde el cimiento de los vallados de la roturación del arado.

Rexo, Rexa (o quizás mejor) **Rejo Reja.** Rígido, fuerte. Suele decirse principalmente de las personas: *Pedro ainda está rexo.*

Rilo, Ralo. Grillo talpa.

Rinchar. Relinchar.

Rinchar. Crujir, rechinar.

Rodízio. Rodézno de molino.

Regazo. Regazo.

Rotar. Eructar, regoldar.

Roto. Eructo, regueldo.

Roza. Prédio de monte talado a fuego para ser reducido a cultivo.

Rozar. Cortar con hoz grande el monte tallar.

Rufo, rufa. Fuerte gallardo. Se dice tambien de las personas mas o menos entradas en años.

Ruzo, ruza. Cano, entrecano. Se dice de las personas y tambien de los animales.

Sabadeira. Masa de harina de maiz destinada a la cochura de cada semana.

Sabugueiro.

Sabugueiro. Saúco.

Sacho. Azada.

Salabardo.

Salguiro Salgauiro. Saladero.

Salmuira. Salmuera.

Saltaseve. Enredadera silvestre.

Salucar. LLorar entrecortado con suspiros.

Saluco. Suspiro con llanto, hipo.

Sangomiño, o. La esencia de la sangre. *Héiche de tirar o sangomiño.*

Sanguiño. Arbol cornejo.

Sarillo.

Scaréiro. Parroquiano.

Seique, adv. Créo que, me parece que (dubitativo). *Seique Pode.*

Séixo. Cuarzo. *Este rapás hé un séixo lavado.* Un sin verguenza.

Semear, Sementar. Sembrar.

Semente. Simiente.

Sementéiro. Sementera, época de la sementera. *Morrío po-lo sementeiro.*

Seve. Seto hecho de rama de pino o de tojo.

Singélo, a. Sencillo, a.

Siras o Sirias. Tientos, sensibilidad de los palpejos de los dedos. *Non teño sirias.* Perdi los tientos (por efecto del frío.)

Sofrages, As. La parte posterior de la articulacion de las rodillas y de las piernas. *Teño un dolor nas sofrages.*

Sonlleiro. Lugar expuesto al sol y al abrigo del viento. *Aquel vello está sentado ao sonlleiro.*

Soro. Suero.

Soumar.

Soto. Soto. *Sallo d' un soto, e métome n' outro.*

Subela. Lezna.

Subéla. Lézna. *Tén unha lingua coma unha subela.*

Sucar. Abrir los grandes surcos que separan las almantas de trigo, con el arado.

Táifa. Cáfila.

Talcíga. Saco de estopa, talega.

Talcigan.

Tanázas. Tenazas.

Tarabéla. Barrera.

Tarabelo. Pasador, cerrojo de madera.

- Téa.** Tela. *Unha téa de lenzo.*
- Teár.** Telar.
- Téito.** Techo.
- Terbisco.** Torbisco.
- Termo, Tremo.** Templado, caliente, termal. *Tomei as augas, os baños do tremo.*
- Tiopa.** Topo.
- Tírar.** Sacar, arrojar. *Tira o caldo nena, Tiróu co él.*
- Toár.** Sonar hueco, sonar⁹. *Jan está calado. Nin fala nin toa.* Dicen los canteros: *Este penedo non tóa* cuando lo tientan dándole un golpe con la punta del palo de hierro, para saber si tiene veta.
- Tobo.** Madriguera de los conejos.
- Tobre, Toba.** Barro, arcilla fuerte y compacta, casi de consistencia de piedra.
- Tocélos, Nocélos.** Los maléolos de la articulación del pie.
- Toéira.** Reunión de muchos tobos.
- Tolcirón.** Alocado.
- Tolémia.** Locura.
- Tolitátes.** Incostante, alocado.
- Tolo.** Loco.
- Tona.** Corteza.
- Torda.** Hombre estúpido.
- Touciño.** Tocino.
- Toxo.** Tojo, aliaga. *Miña nai que me morrèches, Que probiña me deixáches, Tras d'un toxo me paríches, Miña nai que me matáches.* (Comarca de Puenteceso).
- Toxo-gateño.** Tojo bajo, duro, áspero y achaparrado y muy espinoso.
- Toxo-molar.** Tojo blando empleado como forraje.
- Tranquéiro.** Tranca de una puerta para reforzarla interiormente.
- Trasvayar.** Subdelirar.
- Treboada.** Trebonada.

⁹ No manuscrito "Moverse apenas" aparece riscado.

Tremoúdo, Tremedal. Paraje profundamente fangoso.

Trépias. Trébedes.

Trifar. Disputar, contender.

Tronzár. Aserrar, romper por la mitad, de parte a parte.

Trouso. Rodaja de madera enroscada en el extremo inferior del parafuso para que haga peso* suspendido del techo.

Truíro.

Truél.

Uvéira. Parra.

Vagullas Vágoas. Lágrimas.

Véa. Vado de un río. *Paséi pola véa.*

Véira. Vera, orilla.

Ventureiro. De la ventura.

Vímbio, vímio. Mimbre.

Viróllo. Bizco, bisojo.

Vougo, Vouga *adj.* Desierto, desierta; despoblado, despoblada.

Xílgaro. Gilguéro. *Hé bóo xílgaro* (buena pieza), expresión enfática.

Xoto, a. De carácter áspero. *Esta rapaza hé muy xota.*

Xurro. Líquido de color oscuro que suele salir de las cuadras.

Zalágre. Se dice de la tierra arcillosa y muy pegajosa y pesada.

Zarrapicado. Mojado.

Zarroupeiro. Culo. *Héiche d' andar co zarroupeiro.*

Zazón. Sazón.

Zoupár. Aporrear.

Zugaméles, Chuchaméles. Madreselvas, flores de madreSelva.

TOPONIMIAS DEL PEQUEÑO VALLE DE PUENTECESO

A correduira dos Veléchos. Es muy solitaria, pero muy notable por los ricos frutos de sus frondosas *silveiras* y por sus bellos y fragantes *zugameles* (madreselvas).

A Bouza. Pequeño lugarejo de três casas situado en lo alto de la colina de su nombre, muy fresco en el estío, y herido en descubierto del norte y del nordeste.

O alto da Bouza. Pequeña eminencia inculta poblada comumente de torbiscos de abórtegas (asfodelus) y aliagas, a la derecha del camino que conduce a Puenteceso al Coto de Amerezo. Le creemos el asiento de un antiguo dólmen. Hoy sostiene una cruz de granito.

Os Barrancos da Bouza. Célebre madriguera de la mayor parte de los zorros que devastan el valle de Puenteceso.

O Castro de Brezo. Hermoso castro céltico, que se eleva en medio del pequeño valle de Puenteceso. Actualmente está cubierto de un esbelto grupo de pinos.

Vilar de Montes. Agreste tajo de la abrupta divisoria que separa el puerto de Córmie, del valle de Puenteceso. En medio de esta agreste *canle* (tajo), brota la hermosa fuente de Vilar de Montes, con tal abundancia, que a poco de su origen forma un copioso y sonoro riachuelo. Esta fuente nada tiene que envidiar a la de Castália. En este poético paraje dice la tradición popular que hay un *encanto*, y ciertamente lo hay.

A Furoca¹⁰. Paraje de donde brota la fuente del mismo nombre, un poco más abajo de la precedente, con la cual rivaliza en la belleza y en la abundancia. Son dos hermosas gemelas.

¡Bendita Galicia, cuyas frescas y abundantes aguas, podrían convertir a la seca y polvorienta Castilla en un verdadero paraíso!

Canasteves. Bello paraje en la carretera que vá de la Coruña a Puenteceso. Es sitio de un antiguo dólmen céltico.

Rego furado. Así llamado por el camino subterráneo que el riachuelo del mismo nombre se abre en la pendiente inculta poblada de pinos entre Cella y Anllones. Los habitantes del país le señalan como paraje en que se aparecen espantables fantasmas nocturnos.

Séixos d'Angame. Monte, cuyas masas de cuarzo blanquean considerablemente desde lejos a los primeros rayos del sol.

O Pozo da Xerpa. Recodo y pozo profundo del curso del Anllones en donde la tradición popular dice existir un *encanto*, una especie de sirena, mitad sierpe y mitad mujer que sumerge y fascina a los que la contemplan.

¹⁰ (A nota é do autor). De aquí se dice también ver salir de vez en cuando una gallina con polluelos (pitos) de oro.

¹¹ Aparece como anotación á marxe.

Os Pinales de Tella. Vastos pinares que se extienden por la pendiente occidental de la pequeña cordillera de *Seixos d'Angame*, al oriente de Puentececeo. Estos pinares son muy bellos y están llenos de un indecible misterio.

A Pedra da Serpenta. Peñasco al pié de la bajada de Gondomil. Tiene esculpida en alto relieve una gran Serpiente. Se cree que sea de la época céltica.

A Fornella de Dombate. Hermoso dólmen céltico, sin duda uno de los mejores de Galicia, situado a la izquierda del camino que va de Puentececeo a Vimianzo.

O Castro de Béres. Todavía bien conservado.

O Castro de Nemeño. Uno de los castros mas grandes y mas hermosos de la comarca de Bergantiños. En su esplanada superior sostiene actualmente una pequeña agra y el lugar de su nombre.

Dólmenes de Angame de Mesquita. Los dólmenes de Angame y de la granda de Mesquita son numerosísimos, pero están todos destruídos y saqueados. ¡O misera mens hominum, o pectora cacca!

O Xungal de Mazaricos. Pequeña marisma perteneciente del lugar del Coto de Almerezo en donde solían posarse innumerables bandadas de aquellas aves marinas (curlís, zarapitos).

O Pozo da Señora. Lugar del río de la profunda *canle* de Lagares, donde se dice que habita una princesa mora encantada.

A Furna de alvaqueiro*. Profunda caverna marina que se abre bajo el Monte Blanco, en la cual se dice que habita una princesa mora encantada. Esta princesa exhibe una mesa de oro llena de brillantes preséas.

A Tiñosa. Islote plano y en extremo peligroso de la barra de Puentececeo. Produce excelentes mejillones. Es asilo de salvajes petrélos y gaviotas.

Fonte Leira. Páraje inculto en la vertiente del mote del Coto de Almerezo sobre Gondomil. Sobre un peñasco de esta vertiente, dice la tradición de esta comarca, que de cuando en cuando suele vérsese sentada una hada o princesa mora encantada, peinando sus luengos y hermosos cabellos con un brillante péine de oro.

Monte Branco. Así llamado por el blanquísimo manto de arena en que se muestra constantemente embozado. Vése desde muchas partes de la comarca, y es tomado como señal por los navegante.

Pena Corza. Peña en lo alto de la ruda* divisoria que separa á Córmes de Puentececeo. Sin duda toma el nombre de los muchos corzos que pudo haber en aquel paraje.

Río da Brixería. Torrente que suele descender con ímpetu por la abrupta pendiente de su nombre, y forma una rugiente catarata y cascada durante el invierno, y cuyo sonido se percibe a dos y aun a três kilómetros de distancia.

Carballido. Sin duda toma el nombre de los muchos robles qu poblaron aquel paraje.

A Graña. Sitio del antiquísimo convento del mismo nombre, perteneciente al siglo VIII o IX. Fué objeto de notables donaciones por Rudesindo, obispo de Mondoñedo, y a cuyo obispado perteneció antiguamente la feligresía del Coto de Almerezo.

Os Meixons. Paraje inculdo de *As Fonteiñas* lleno de restos antiguos dólmenes.

Cercaríde. Paraje antiguamente poblado de hermosos *carballos cerqueiros*.

As Somas. Sitio bien cultivado del *agra* del Coto de Almerezo.

Canavéas. Sitio bien cultivado a la vista de la ría de Puenteceo.

Murazós. Paraje inculdo en medio del valle de Puenteceo, que al choque de los pasos produce un sonido hueco y profundo, donde dicen las gentes que hay un encanto.

Muluredo. Hermosos prados.

A Espadancira. Paraje húmedo poblado de muchas espadañas.

Compostela, marzo de 1990.

O LÉXICO PATRIMONIAL GALEGO: ALGÚNS ASPECTOS DO SEU EMPOBRECIMENTO

XOSÉ GRAÑA NÚÑEZ

1. Introducción

Se botamos unha ollada ós estudos que sobre léxico (diccionarios, vocabularios,...) se viñeron realizando nos últimos anos, e independentemente de que aínda estea por saí-lo gran diccionario, todo parece indicar que a lexicografía galega experimentou un considerable impulso na última década, ó menos en termos cuantitativos. O "corpus léxico" fixado é, xa que logo, cada vez maior. O número de entradas vén coñecendo dende hai anos un crecemento continuado en todos aqueles diccionarios con certas pretensións recopiladoras¹.

Agora ben, aceptadas tales premisas, cabe formulármonos algunhas preguntas: ¿que clase de vocábulos está a engrosar-nos os diccionarios?, ¿existe algunha relación directa entre este enriquecemento lexicográfico e a situación real da bagaxe léxica dos galegos?, ¿camiña a nosa lingua no terreo léxico cara a unha reafirmación da súa personalidade como lingua diferenciada?, ¿corren o risco os nosos diccionarios de se converter a curto prazo en "museos de arqueoloxía léxica"?... Intentaremos nas liñas que seguen botar unha pouca luz sobre estes e outros interrogantes. Comezamos cunhas pinceladas caracterizadoras.

2. Breve caracterización do léxico galego

Como xa sinalaba o profesor Carballo Calero aló polo 1980, a historia do galego é unha historia clínica, isto é, a historia dun orga-

¹ No *Vocabulario ortográfico da lingua galega* (na súa versión provisional), elaborado polo Instituto da Lingua Galega, propóñense máis de 45.000 entradas.

nismo enfermo, especialmente desde a Idade Moderna². O léxico, como un dos tecidos vitais da lingua, non escapou a esta patoloxía, senón que, pola contra, foi o "tecido" que máis se resentiu da secular situación de anormalidade en que o idioma sobreviviu. Cando, por circunstancias fundamentalmente políticas, deixou de ser a finais da Idade Media unha lingua normalizada, o galego viu fortemente condicionado o seu normal desenrolo e consolidación como unha das linguas peninsulares con inicios máis esplendorosos. A súa sorte correrá parella á da propia Galicia; a lingua foi a miúdo instrumentalizada como o símbolo, por antonomasia, para ridiculización dos propios galegos.

En definitiva, pasou a ser unha lingua marxinada e desprezada por tódolos estamentos de peso (culturais, económicos, políticos, eclesiásticos,...) que vai ver acoutada calquera posibilidade de expansión e enriquecemento. Desposuída do estatus de lingua literaria, verase relegada á condición de simple lingua oral, aliteraria, acientífica, propia e exclusiva das clases populares (campesiños, mariñeiros, artesáns,...).

Chegados a este punto, e retomando o fío do tema, resulta doado explicar unha das características fundamentais do noso léxico patrimonial: a descompensación. Unha lingua que sobrevive entre as camadas máis populares e nun medio eminentemente rural irase estruturando lexicamente conforme ás necesidades dese medio. Así unha alta porcentaxe do noso léxico pertence a campos semánticos relacionados directa ou indirectamente co mundo rural e mariñeiro: flora, fauna, toponimia, orografía, cultura material (casa, construcións, moblaxe, utensilios, produtos do campo, labores agrícolas, etc.) En calquera destes aspectos o galego amosa un vocabulario extremadamente rico, mesmo superior ó doutras linguas que non sufriron procesos anormais na súa historia. Formas como: *fieito, fento, fiento, felgo, folgueira...* ou *laczán, folganzán, loubán, lorán, preguiceiro, preguizoso...*³ constitúen só dous dos miles de casos cos que podiamos exemplificar a riqueza da que estamos a falar.

En contraste con esta proliferación de formas amosada en campos semánticos como os da flora, fauna, etnografía..., o galego presenta importantes deficiencias léxicas naquelas outras facetas da vida ás que tivo vedado o acceso durante séculos: a ciencia, a xustiza, a administración... Este foi un dos principais problemas co que os homes da

² Carballo Calero, R.: "Fortuna histórica do galego", en *Problemática das linguas sen normalizar. Situación do galego e alternativas*, ed. Xistral, Ourense, 1980, páx. 109.

³ A tendencia á dialectalización favoreceu indubidablemente esta proliferación de formas.

Xeración Nós e do Seminario de Estudos Galegos se encontraron na súa pretensión de facer do galego unha lingua universal, posuidora dun rexistro culto, apta e válida para calquera tipo de discurso. A eles se debe en gran medida que a lingua acadase neste senso a maioría de idade e quedasen, case que definitivamente, superados os prexuízos folcloristas do século pasado.

Estas lagoas lexicais que o galego pode presentar "a priori" en certos subcódigos coma o *científico-técnico* ou *xurídico-administrativo* son relativamente doadas de encher por unha razón básica: a terminoloxía específica ten un marcado carácter culto, e os cultismos gardan unha gran similitude entre as linguas románicas (máxime entre as peninsulares). Por outra banda os neoloxismos (habituais nos devanditos subcódigos) non ofrecen normalmente problemas de adaptación á fonética galega.

Concluindo, o máis importante legado do léxico patrimonial foinos transmitido a través dos rexistros populares. Nesta bagaxe léxica, que perdurou durante séculos, é onde mellor se manifesta a singularidade do galego como lingua diferenciada. Lamentablemente asistimos nas últimas décadas a un proceso de fosilización e anquilosamento de boa parte dese patrimonio, cuestión que pasamos a analizar.

3. A fosilización do léxico patrimonial

Un dos instrumentos que nos formulabamos na introducción deste traballo era o de se existía algunha relación entre o enriquecemento dos nosos dicionarios e a bagaxe léxica real dos falantes galegos. A resposta intuímos que ha de ser negativa. O alarmante empobrecemento, que se está a producir no léxico das novas xeracións de falantes, non dá lugar á vacilación⁴. De pais a fillos e de avós a netos o inventario terminolóxico sofre mutilacións a cotío, que afectan fundamentalmente ós conceptos con máis tradición no noso vocabulario.

A caída en desuso de moitos vocábulos, coa posterior desaparición, é unha práctica habitual no desenrolo das linguas máis diversas. Tal práctica acentúase cando a lingua en cuestión ten ou tivo dun xeito moi prolongado un uso exclusivamente oral. A escritura é o factor que mellor contribúe á fixación e conservación dun idioma.

⁴ Referímonos en principio só ós sectores que teñen o galego como lingua materna e habitual na súa comunicación. Nos sectores neofalantes, a cuestión xa non é alarmante: é dramática.

Coñecida cal foi a situación do galego durante centos de anos, non debe estrañarnos que moreas de léxico quedasen sepultadas co paso do tempo. Algún púidose recuperar, outro perdeuse para sempre. Con todo, o "corpus" do léxico tradicional que chegou ata nós é considerable, mais a súa plasmación na fala ou na escrita actual é cada vez menor. Tal diminución obedece, na nosa opinión, a causas moi diversas entre as que destacámo-las dúas seguintes: as transformacións na sociedade galega e a presión do castelán.

3.1. As transformacións na sociedade galega

Galicia foi durante moito tempo un país eminentemente rural. A mediados do século XIX as porcentaxes acadaban o 90%, e nalgúñas provincias como Lugo ou Ourense non baixaban do 95%⁵. No ano 1960 a porcentaxe de ruralidade xa se situaba nun 73% e na actualidade as cifras non acadan o 60%. Nas últimas tres décadas o proceso de desruralización experimentou unha brusca aceleración, tendencia que se mantén nos nosos días, moi especialmente na Galicia interior.

Parellas a esta progresiva despoboación, no mundo rural galego producíronse nos últimos vinte anos profundas transformacións que terán unha repercusión directa sobre o problema léxico que aquí nos ocupa, tales como o abandono de determinados labores, hábitos, costumes... e, en definitiva, de xeitos de vida que foron pasando á historia, e con eles boa parte da terminoloxía que lle era propia. Vexamos algúns dos cambios de maior relevancia desde esta perspectiva:

a) Abandono de cultivos tradicionais

"No cultivo e desenrolo da industria do liño atopamos moitos costumes intimamente ligados a il que nos proban a importancia que debeu ter e o antigo que é o seu emprego"⁶

Esta "importancia" á que se alude na historia de Otero é hoxe pura anécdota. A súa desaparición é un feito consumado hai xa algunhas décadas. É probable que transcorridos un par de decenios máis, todo o léxico que conformaba ese amplo campo semántico do cultivo e desenrolo da industria do liño quede definitivamente fosilizado nas páxinas dos dicionarios. Voces como: *liñaza, arriga, ripar, ri-*

⁵ Cfr. Barreiro Fernández, X.R.: *Historia de Galicia*, Galaxia, Vigo 1981, pág. 17.

⁶ Otero Pedrayo, R.: *Historia de Galicia*, ed. Nós, Buenos Aires, 1962, Vol. II, páx. 624.

panzo, empozar, bagaña, coaño, mazadeiros, augadoiro, deluba, estriga, aresta, afusal, espadela, fiadeiro, espadeleira, espadelar, tasca, tascar, tascón, asedar, restrelo, estopa, manela, meada, ... evocarán connotadoras nostalxias nos oídos dos máis vellos, pero diranlles moi pouco ou nada ás novas xeracións.

b) Desaparición de certas profesións

Un labor de tipo artesanal estreitamente relacionado co cultivo do liño é "a fiada". Noutroira era difícil achar un fogar rural onde non se fíase liño ou la. A carón desta ocupación e doutras con elas relacionadas, xiraban importantes campos semánticos, cunha rica terminoloxía, e hoxe en día igualmente condenados ó ostracismo perpetuado nos dicionarios pero marxinados da lingua real e da fala viva, na que foron esmorecendo conforme estas ocupacións foron perdendo presenza na sociedade galega. Recollemos só unha pequena escolma das formas máis coñecidas: *escarpizar, asedar, fuso, roca, baínzo, manela, sarillo, ensarillar, debandar, debandeira, parafuso, urdir, espalladeira, urdideira, viñón, tear, orgo, tempereiro, lanzadeira, premedeiras, folón, afoloar, etc.*⁷

Os cambios experimentados na sociedade galega das últimas décadas deixáronse sentir así mesmo nun grupo de profesións de carácter gremial e máis ou menos ambulantes que chegaron a crear vocabularios específicos que funcionaron coma auténticos subcódigos. Referímonos, claro está, ás xergas ou linguaxes de xermanía que tanta importancia tiveron en oficios como os dos afiadores, canteiros, telleiros, cesteiros, paraugueiros, segadores, etc.

O vocabulario das xergas profesionais non ten na práctica ningunha vixencia na lingua actual, e tal vez constitúa o "corpus léxico" que máis facilmente podería figurar nun "museo lexicográfico". A este respecto cabe formulármolos unha pregunta: ¿por que esmoreceron estes vocabularios en oficios que, se ben algúns están en claro declive (afiadores, paraugueiros, cesteiros...) outros manteñen aínda certa (canteiros, telleiros) ou plena vitalidade (albaneis)?... "Pola súa condición de país subdesenrolado e cunha agricultura pobre e deficiente a nosa terra foi decote país de emigrantes que as máis das veces saen da súa casa individualmente, mais outras axuntábanse en cuadrillas, grupos ou gremios para se ir polo mundo adiante a face-los seus traba-

⁷ Algunhas destas voces presentan variantes ó longo da xeografía lingüística de Galicia. As aquí recollidas tomámolos de Otero, *op. cit.*, páx. 624 e ss.

llos⁸. Nestas palabras de Fernández Oxea pódense atopar algunhas das claves para responder ó interrogante formulado. En efecto, unha das características destas profesións era que se exercían a considerable distancia dos fogares propios, xa individualmente ou en cuadrillas. Como queira que estes traballadores botaban tempadas, máis ou menos longas, fóra das súas casas, convivindo cos donos para os que traballaban, as xergas xurdiron como unha linguaxe con finalidade críptica, isto é, de ocultamento, para posibilitar unha comunicación entre os membros do grupo sen seren comprendidos polos alleos.

Non máis aló de corenta ou cincuenta anos, abondarían dez quilómetros de desprazamento para que os traballadores pasasen a noite na casa ou lugar de traballo. Hoxe en día co desenrolo dos medios de transporte a distancia parece ridícula; e a práctica, antano habitual, de dar comida e pousada ó traballador que te servía, hai tempo que desapareceu. Perdida a convivencia ininterrompida, durante días ou semanas, os subcódigos xergais perderon de igual modo a súa razón de ser, e pouco a pouco foron esmorecendo, correndo nalgúns casos a mesma sorte que as profesións que os viron nacer. Hoxe voces como: *o cariolo, a bexxena, cantufar, o lourón, queicoa, o arxina, chumar, a oreta, o daorde, o chumo, o lucio, o xaramaina, o zabiirro*, etc. non teñen ningunha connotación para a práctica totalidade dos galegos, mesmo para canteiros, albaneis, cesteiros, etc. Só os máis vellos coñecen algunhas formas xergais que soen recordar como anécdota curiosa.

O proceso desruralizador activado nas últimas décadas contribuíu tamén sen dúbida á desaparición das xergas profesionais. O forte crecemento dos núcleos urbanos atraeu moita man de obra especializada (canteiros, albaneis, telleiros...) procedentes do medio rural, co que cambiaron radicalmente os hábitos de vida e de traballo.

Profesións que tempos atrás coñeceron unha grande expansión por todo o país (zoqueiros, ferreiros, alfareiros, afiadores, capadores,...) van camiño da desaparición. Algunhas teñen hoxe un carácter puramente artesanal. Coa súa perda, moreas de léxico quedarán esquecidas nas frías páxinas dos dicionarios.

c) Mecanización das formas de laboreo tradicional

Aínda que o campo galego presenta un atraso considerable respecto doutras comunidades do estado español, os avances producidos nos últimos anos supuxeron cambios radicais nos métodos e formas de

⁸ Fernández-Oxea, X.A.: recensión sobre *Jergas de Galicia*, de Domingo Alvarez Alvarez, *Grial*, 15 (1967), páx. 115.

traballo. Posiblemente no 1950 (por tomar unha data de referencia) as formas de vida e as técnicas laborais da Galicia rural non diferían gran cousa de cen anos antes⁹. As transformacións de máis envergadura débense ó proceso lento pero irreversible da mecanización. A máquina por antonomasia é o tractor que coa súa versatilidade foi suficiente para altera-las estruturas do laboreo na sociedade rural galega. Labores básicos como os da *labranza*, *sementeira*, *recolección*, e *transporte* mudaron de fisonomía nos últimos anos. Os métodos tradicionais entraron nun proceso de extinción irreversible dende hai bastantes anos. Do mesmo xeito que moitos dos apeiros de laboreo tradicional só sobrevivirán expostos nas salas dos museos etnográficos, moito do léxico de máis profundas raíces populares acabará petrificándose nas columnas vocabulares dos dicionarios galegos. Sírvanos como mostrados exemplos, *o arado* (na labranza) e *o carro* (no transporte). Termos como (*rabela*, *temón*, *teiró*, *abeacas*, *rosto*, *seita*, *amaxelo*,...) referidos ó arado, ou (*chedeiro*, *rodeiro*, *cheda*, *coucillón*, *treitorias*, *cabeza-lla*, *soallo*, *tufo*, *cambas*, *miles*, *fungueiro*, *ladrais*,...) referidos ó carro, están baleiros de significado para as xeracións máis novas¹⁰.

A mecanización supuxo ademais aforro de man de obra, o que repercutiu directamente nas propias relacións veciñais. Un bo número de traballos agrícolas perderon o seu tradicional carácter colectivo. As noutroira popularísimas "rogas" (rogas de seda, rogas de sacha,...) están hoxe en franca decadencia. A "malla" era sen lugar a dúbidas o labor que tiña un carácter máis comunitario. Coa chegada ó noso agro das "máquinas colleitadoras", perdeuse ou estase perdendo¹¹ o rei dos traballos comunais de arraigo ancestral. Toda unha ampla terminoloxía que co decorrer dos séculos se foi formando a carón dos labores de recolección dos cereais está igualmente entrando nun proceso de fosilización. Non se precisarán moitos anos para que tal lles aconteza a palabras como: *mollo*, *vencello*, *morea*, *conta*, *restreba*, *medeiro*, *meda*, *medar*, *encastrar*, *colmo*, *colmeiro*, *espallar*, *coaños*, *muña*, *cribo*, *alixar*...

⁹ Non esquezamos que, pese ós avances, aínda hoxe perdura o arado romano, por poñer un exemplo de apeiro tradicional.

¹⁰ Este descoñecemento, absoluto na xuventude dos núcleos urbanos, acadada porcentaxes altísimas nos fillos de campesiños. É esta unha crúa realidade que ano tras ano podemos constatar a través do noso labor docente nun centro público de ensino medio, no que cerca dun trinta por cento do alumnado procede do medio rural.

¹¹ En terras de montaña da Galicia interior predomina o tipo de "malla" tradicional, isto é, a que se realiza na eira coa colaboración veciñal.

3.2. A presión do castelán

Unha lingua que nos últimos cincuenta anos da súa historia veu sufrindo unha competencia desleal ten, por forza, que presentar moitas e graves secuelas. O léxico, como o nivel máis vulnerable, foi onde estas se deixaron sentir máis. Á hora de falarmos do vocabulario afectado polas interferencias do castelán podemos establecer tres niveis: a) léxico perdido, b) léxico recuperado, c) léxico ameazado.

a) Léxico perdido

Ó non conta-la lingua galega cunha tradición literaria ininterrompida, resulta aventurado avalia-la cantidade de léxico que co paso do tempo foi quedando definitivamente sepultado. A sedimentación léxica é un proceso ata certo punto normal no devir das linguas. Se botamos unha ollada ó escaso legado prosístico medieval pódese constatar que unha parte considerable do léxico que nel figura non ten na lingua actual ningunha vixencia, e de feito non está recollido nos dicionarios modernos. A modo de exemplo pódenos servir unha referencia ó vocabulario da *Crónica Troyana*¹² onde aparecen numerosos vocábulos con acepcións descoñecidas na lingua actual, tales como: *aficar* (apurar), *apomelado* (rodado), *artillo* (nocelo), *aviltar* (avergonzar), *avol* (vil), *barata* (alboroto, confusión), *barnesco* (xeneroso, liberal), *bastir* (causar, ocasionar), *donear* (cortexar), *dulta* (medo), *dultoso* (arriscado), *falimento* (fracaso, falta), *fardido* (atrevido), *fiúza* (confianza)¹³, *lentegoso* (pecoso), *meselo* (desgraciado), *torto* (inxustiza, mal), etc. Estas e moitas outras formas alí presentes poden catalogarse coma "léxico morto". Tendo presente que das arriba citadas só dúas (*donear* e *fiúza*) están vivas no portugués actual, parece lóxico atribuír á propia dinámica da lingua (en tanto organismo vivo en constante ebulición) o seu desfase, quedando nun segundo plano a acción das interferencias castelás¹⁴.

Un dos campos onde mellor se pode verifica-la perda dunha parte importante do noso léxico ofrécenolo a toponimia. Son relativamente abundantes os topónimos que tendo nas súas orixes unha signi-

¹² Kelvin M. Parker, PH. D.: *Vocabulario de la Crónica Troyana*, Universidad de Salamanca, Salamanca, 1958.

¹³ Cfr. "fiducidario".

¹⁴ Ata o presente século as interferencias castelás non acadaron dimensións seriamente preocupantes. As altísimas porcentaxes de ruralización e analfabetismo da sociedade galega foron durante séculos o mellor frontón ante as avalanchas da lingua intrusa.

ficación moi concreta, están hoxe totalmente "desemantizados", isto é, carentes de significado na conciencia lingüística dos falantes actuais. Así, cando alguén pronuncia un topónimo como por exemplo *devesa*, non asocia en absoluto esta forma ou significante ó concepto ou significado de "sitio acoutado". Son centos os nomes de topónimos que presentan unha desemantización semellante. Sírvanos como mostra os que seguen: *amenedo* (sitio de ameiros), *armental* (sitio de cría de gando vacún), *ameiro* (sitio abundante en area), *baiuca* (taberna pequena), *busteiro* (pasto do vacún), *cachopeiro* (carrocha de árbore vella), *cernada* (terreo queimado para cultivar), *corgo* (laga para o liño), *cotón* (prominencia), *choqueiro* (terreo encharcado), *choupana* (casucha), *gándara* (monte baixo), *golpelleira* (sitio de golpes ou raposos), *laxe* (lastra ou pedra plana), *meixoeiro* (pousada, mesón), *moutillón* (prominencia pequena), *paraño* (parada), *parga* (terra con moita auga), *piago* (pozo fondo), *seixido* (sitio abundante en pedras),...¹⁵

c) Léxico recuperado

Unha parte considerable do léxico que, vítima do castelán, foi esvaecendo co paso do tempo, puido ser recuperado, cando menos no plano teórico. No labor restaurador intervirían basicamente tres factores: o recurso á etimoloxía, a axuda do portugués e a revitalización de formas aínda vivas pero en trance de desaparición. Isto fixo posible o rescate dun importante número de voces que foran varridas polo empuxe castelán. Nembargantes, moito deste léxico recuperado presenta serios problemas para a súa reimplantación na lingua actual, dun xeito moi especial na vertente oral. O desterro das moreas de castelanismos que salpican a lingua dos galegos é a curto prazo unha tarefa irrealizable. Só cunha lingua plenamente normalizada, aqueles empezarán a remitir.

Falando de "restauración léxica", parécenos imprescindible diferenciar entre lingua oral e lingua escrita, por unha banda, e rexistro popular e rexistro culto por outra.

Independentemente do tipo de rexistro empregado, a lingua oral, é menos elaborada, menos reflexiva, en definitiva, máis espontánea. Isto supónlle un grao de deturpación máis grande e unha maior dificultade para a recuperación das formas lexítimas. No rexistro oral-popular (empregado pola inmensa maioría dos falantes) é onde pululan os castelanismos máis flagrantes que, lonxe de estaren en retro-

¹⁵ Cfr. Rivas Quintás, E.: *Lingua galega. Historia e fenomenoloxía*, ed. Alvarellos, Lugo, 1989, páxs. 38-48.

ceso, día a día estanse consolidando: *abuelo, águila, almendra, anzuelo, árbol, arcilla, besugo, bolsillo, calle, capilla, cigüeña, cuchara, deuda, duda, escuela, estrella, isla, luna, mueble, paloma, piel, polvo, codo, reina, tabla,...* son só unha pequena mostra dos que se poden catalogar por centos¹⁶.

En contraposición a lingua escrita e a oral-culta (que ten naquela o modelo constante) amosan unha maior corrección léxica. Non é frecuente acharmos castelanismos tradicionais coma os citados, mostrándose a lingua máis permeable ó labor restaurador. Non obstante tamén aquí aparecen dificultades para reempazar por formas galegas aqueles castelanismos que nun determinado momento viñeran enche-los baleiros que, por circunstancias ben coñecidas, presentaba o noso sistema léxico. Vocábulos casteláns como: *alambrada, andén, arcén, canaleta, candado, cupo, enquistar, esquila, escotilla, grada, manillar, pepino, ponencia, ponente, postor, planchar, quiste, sola, subasta, tiza, tornillo, vacuna, etc.*, polo grao de implantación e pola estrutura (en moitos casos non delatora) fan moi difícil a súa substitución polas formas galegas propostas: *aramado, plataforma, beiravía, quenllal, cadeado, cota, encistar, necrolóxica, zapón, chanzo, guiador, cogombro, relatorio, relator, ofertante, pasa-lo ferro, ciste, terreo edificable, poxa, xiz, vacina, etc.*¹⁷.

Por outra banda non son estes castelanismos os únicos que "a priori" parecen difíciles de eliminar. Anglicismos coma: *stres, record*, ou *playback* resistiranse a sucumbir diante das formas galegas propostas (*tensión, marca, son pregravado*).

c) Léxico ameazado

En realidade, cando unha lingua ten que sobrevivir nunha situación de claro desequilibrio fronte á lingua dominadora, aquela soporta a ameaza permanente da súa aniquilación. Mais centrándonos no aspecto léxico e desde unha perspectiva sincrónica existen uns determinados vocábulos que corren un maior risco de suplantación.

As formas galegas que en liñas xerais mellor se preservaron fronte ás arremetidas da lingua intrusa son aquelas que teñen na súa estrutura algúns dos trazos máis caracteristicamente galegos (f-, ch-,

¹⁶ É ata certo punto frecuente escoitar estas e outras formas similares de beizos de falantes que, sendo bos coñecedores da lingua galega, déixanse levar, en contextos distendidos, pola inercia da fala popular-coloquial.

¹⁷ Estas e outras formas propostas no *Vocabulario ortográfico da lingua galega*, na súa versión provisional, é moi probable que estean xa de antemán condenadas a un longo sono, que só os máis puristas ousarán perturbar.

ditongos *ei, oi, ou*, sufixos *-eiro, -eira, -oiro*, etc): *fariña, chave, ouro, zapateiro, noxo*,..., ou evidentemente os que teñen coincidencia de formas en ámbalas linguas (*día, luz, casa*,...)

Pola contra existe un importante "corpus léxico" que xeración tras xeración está vendo restrinxido o seu uso. Referímonos a parellas de sinónimos nas que a forma coincidente co castelán é a máis empregada (sobre todo na lingua oral) en detrimento da forma máis singularmente galega. Recollemos a continuación unha escolma das de uso máis cotián¹⁸, *abranguer* (abarcar), *abrollar* (brotar), *afastar* (apartar), *afouto* (valente), *alfaiate* (xastre), *alfándega* (aduana), *aloumiñar* (acariciar), *alugar* (arrendar), *amolar* (fastidiar), *amolecer* (abrandar), *amoucado* (apenado), *apouvigar* (sosegar), *avantar* (avanzar), *balbordo* (alboroto), *bébedo* (borracho), *beizo* (labio), *caluga* (nuca), *cavorco* (barranco), *ceifar* (segar), *cuspe* (saliva), *crebar* (herniar), *choer* (cestrar), *enfeitar* (adornar), *engadir* (agregar), *escordar* (dislocar), *esteiro* (estuario), *fedello* (revoltoso), *funil* (embude), *grolo* (sorbo), *levedar* (fermentar), *liorta* (altercado), *mágoa* (pena), *mercadoría* (mercancía), *pendurar* (colgar), *vigairo* (vicario), etc.

En exemplos coma os anteriores o castelán parece se-lo principal axente perturbador dese léxico máis xenuinamente galego. Esta acción perturbadora pode, a curto ou longo prazo, acabar por suplantar totalmente ás formas do par de sinónimos que son en exclusiva galegas (*abranguer, abrollar, afouto*,...). Neste senso parécenos altamente clarificador o exemplo que a continuación recollemos:

Na nosa aldea natal sita no concello de Begonte (Lugo) existe o topónimo *Golpelleira* que, pronunciado con gheada e harmonización das vocais *o, e*, tradúcese na boca dos veciños en *Julpilleira*. A transparencia do topónimo non deixa lugar á dúbida: *Golpelleira* --> "sitio abundante en golpes" (golpe = zorro, raposo). Paradoxicamente, en varios quilómetros á redonda o único *golpe* que se coñece é o da "acción de golpear". O astuto carnívoro é actualmente coñecido baixo os nomes de *zorro* ou *raposo*. Da vixencia tempos atrás da forma *golpe* dá fe hoxe ese topónimo totalmente "desemantizado" para os poboadores do lugar¹⁹.

¹⁸ Poñemos entre paréntese o vocábulo cun maior índice de aparición na lingua de hoxe.

¹⁹ Ante a escasísima ou nula tradición literaria con que contou o galego ó longo da súa historia, a toponimia (xuntamente co refraneiro e a literatura popular) revélase coma un dos elementos intrínsecos á propia lingua que nos pode ser máis útil na reconstrución do noso maltratado patrimonio léxico. Unha esculca minuciosa entre a "toponimia menor" podería depararnos agradables sorpresas neste terreo.

4. Conclusión

Os interrogantes que nos formulabamos na introducción deste traballo deberían selo un pouco menos, á luz da situación esbozada nas páxinas precedentes; cando menos esa foi a nosa intención.

Como xa quedou apuntado, a lexicografía galega coñeceu nos últimos anos un considerable enriquecemento en termos cuantitativos, mais desde o punto de vista cualitativo o empobrecemento parece evidente. Noutras palabras, a nosa lingua reforzada coas novas aportacións léxicas está nembargantes perdendo parte da súa singular personalidade como lingua diferenciada no contexto da "romania peninsular". A explicación é simple: parellos á recopilación de vocabulario culto e científico-técnico (*sismoterapia, sixilografía, mesentérico, poliploide...*) que ten un baixo índice de aparición na lingua dos galegofalantes, corren ventos ameazadores para unha boa parte do léxico que, coa súa tradición e arraigo, mellor caracteriza ó idioma galego. Por esta razón os nosos dicionarios corren un dobre perigo a moi curto prazo: o de convertérense en "tratados pantasma" (pola escasísima utilización que na práctica se fai das moreas de vocabulario técnico-culto neles recollido) ou en "museos lexicográficos" (polo alarmante proceso de esquecemento no que, por diversas razóns, está entrando un vocabulario que noutrora gozou de gran vitalidade).

En definitiva, salvo honrosas excepcións, a lingua dos galegos de final de século perdeu ou vai camiño de perder parte da enxebreza que un léxico máis autóctono e desprovisto de artificiosidades, noutrora lle confería. Na medida en que o idioma galego acade o cume da súa normalización, poderá o noso vocabulario recuperar, ou cando menos conservar, parte da súa autenticidade.

Se o porvir da lingua está nas novas xeracións, este non parece moi esperanzador. Semellante aseveración, que "a priori" pode soar un tanto dura, pode converterse nunha crúa realidade se nos atemos ós datos (perfectamente extrapolables á situación galega en xeral) que se desprenden dunha pequena e elemental enquisa que realizamos entre alumnos de BUP e COU. En síntese os datos foron os seguintes:

Alumnos encuestados 170. Alumnos galegofalantes 24 (18%). Fillos de pais galegofalantes que utilizan o castelán para dirixirse ós fillos 34 (20%). Alumnos galegofalantes fillos de pais castelanfalantes 0.

Destes datos que darían pé para unha profunda reflexión, só saltaremos aquí un. Nunha soa xeración (de pais a fillos) o emprego do galego descendeu vertixinosamente: do 68% ó 18%.

Iniciabamos este traballo con algúns interrogantes; rematámolo con outro: ¿que pasará con estas porcentaxes na próxima xeración?

APUNTAMENTOS PARA UN LÉXICO DA BANCA (II)

ÁNXELES CARBALLO MARTÍNEZ
BENXAMÍN DOSIL LÓPEZ

Nesta segunda entrega do vocabulario bancario incluíranse os termos correspondentes ós seguintes apartados:

II. ACTIVIDADES EXTERNAS

1. Mercadotecnia

- 1.2. Información sobre o ámbito de influencia
- 1.3. Comunicación

III. OPERACIÓNS BANCARIAS

1. Operacións activas

O igual que no primeiro número, este vocabulario do castelán para o galego inclúe referencias ó inglés. As alusións a outras linguas só aparecen cando se considera necesaria unha precisión sobre o termo escollido.

II. ACTIVIDADES EXTERNAS

1. Mercadotecnia

1.1. Introducción (ve-lo número 1 desta revista)

1.2. Información sobre o ámbito de influencia

circulación, s.f. Circulación (i. base). Movemento da moeda, dos artigos de comercio ou dos valores bancarios. O departamento de mercadotecnia debe facer estudos sobre a circulación de diñeiro nunha zona antes de investir ou de instalar nela unha oficina bancaria. **Circulación fiduciaria**: volume de diñeiro en billetes nun país nun mo-

mento determinado. **Fluxo de circulación dunha zona ou dun banco:** cantidade de diñeiro que move unha determinada entidade ou unha comarca.

cliente, s.m. Cliente, siareiro (i. *client*). Usuario dos servizos profesionais dun banco. OBS. Denomínase cliente **de activo** ó que utiliza crédito, e **de pasivo** se deposita fondos. **Cientes potenciais:** destinatarios teóricos dos servizos bancarios. **Ficheiro de clientes:** almacén de datos de tódolos receptores da actividade bancaria. **Seguimento de clientes:** actividade encadrada dentro da información sobre o medio bancario que se encarga de estudar a evolución dos movementos de diñeiro realizados polos usuarios dun banco.

competencia, s.f. Competencia (i. *competition*). Acción de oporse entre si dous ou máis bancos que aspiran á superioridade e ó control do mercado. A estratexia competitiva, dirixida polo departamento de mercadotecnia, ten por obxecto o cambio de orientación dos clientes do mercado bancario por medio de ofertas máis atractivas para o consumidor.

coste, s.m. Custo (i. *cost*). Despesas derivadas da produción dun ben ou da prestación dun servizo. **Custo completo:** cálculo das despesas de produción dun ben ou servizo que inclúen os custos directos e as cargas de administración, impostos e outros. **Custo directo:** prezo de custo, o valor dun produto antes de entrar no mercado. **Custo fixo:** aquel que é constante aínda que o volume de produción ou de vendas se mova dentro duns límites amplos.

OBS. Non hai que mesturar na tradución o *custo* (cast. *coste*, *costo*) coa *custa* (cast. *costa*), parellas sinónimas nas dúas linguas.

entorno, s.m. Medio (i. *shape, around, environs*). **Medio bancario:** conxunto de circunstancias que rodean a actividade bancaria.

OBS. En cast. *entorno* nalgunha das súas acepcións é sinónimo de *contorno* ou conxunto de lugares que rodean a outro (arredores, intermediacións). Referíndonos concretamente á expresión castelá *entorno bancario*, tamén cabe a posibilidade de utilizar *ambiente* ou *círculo* bancarios en galego e máis en castelán.

explotar, v.t. Explotar (i. *exploit*). Obter proveito do negocio dunha zona determinada traballando nela.

pobreza, s.f. Pobreza (i. *poverty*). Carencia parcial ou total que unha persoa ou una poboación teñen de diñeiro ou de bens de calquera clase.

porcentaje, s.m.: ver *ratio*.

potencial, s.m. Potencial (i. *potential*). Capacidade de manobra dunha entidade bancaria segundo o seu capital.

ratio, s.m. Porcentaxe, s.f., coeficiente. Número de veces que se dá unha cousa en comparación con outra.

OBS. -En estatística bancaria, na planificación dunha determinada estratexia, os datos obtidos en *ratios* teñen moita utilidade para enfoca-la actividade cara á unha zona determinada.

-A forma *ratio* é un anglicismo aínda non incorporado ó DRAE pero moi usado en publicacións de contabilidade.

recabar, v.t. 1. Pedir (i. *apply for*) ou reclamar (i. *to claim*) un certas cousas que lle corresponden. 2. Conseguir (i. *to get*).

OBS. En castelán *recabar* pode significa-lo acto de pedir e tamén a consecuencia positiva del: conseguir; así, na oración *el presidente había entregado la solicitud con la que recabó fondos para su país*, este verbo tanto indica que solicitou fondos como que xa os obtivo. O mesmo pasa con *recabó información*; mentres que se poñemo-lo verbo en presente, *está recabando información*, parece máis ben que aínda a está pedindo.

riesgo, s.m. Risco (i. *risk*). Exposición a un perigo. Posibilidade de que aconteza un contratempo.

OBS. En banca, as operacións de risco son as crediticias de activo, agrupadas en dous tipos: as que implican saída de fondos (créditos, descubertos de conta, sobreiros, negociación de efectos, descontos financeiros, créditos documentarios, etc.); e as que son só un compromiso ligado a un acontecemento externo, denominadas risco de sinatura (emisión de avals, fianzas, garantías, aceptacións, etc.).

riqueza, s.f. Riqueza (i. *wealth, property*). Propiedades dunha persoa ou dunha comunidade. **Riqueza imponible**: contía asignada oficialmente ó valor dunha propiedade, sobre a que se fixa a cota tributaria.

seguridad, s. f. Seguridade. 1. (i. *security*). Certeza, solvencia con respecto a determinados títulos valores ou a operacións crediticias. O ne-

gocio bancario baséase na seguridade por enriba de todo. 2. (i. *safety*). Departamento encargado da protección e custodia de activos.

solvencia, s.f. Solvencia (i. *solvency*). Capacidade dun individuo ou dunha empresa para facer fronte ós seus compromisos de pagamento.

target-group, s.m. Destinatario. Receptor individual ou colectivo do produto financeiro. Grupo de clientes que constitúe o segmento da sociedade ó que vai dirixida unha acción determinada (de publicidade, etc.).

OBS. A traducción para o castelán que se fai de *target-group* nalgunhas enciclopedias (*target*, s. = blanco/objetivo, *group*, s. = agrupación/colectivo) por *público objetivo* é ambigua, pois en realidade trátase do sector de público branco potencial dunha campaña publicitaria: aquí *objetivo* non é adxectivo (como en público indiferente/subjetivo/objetivo, etc.) senón substantivo, ou sexa *público/grupo que é branco/destinatario* ou simplemente *destinatario*.

zona, s.f. Zona (i. *area*). Area de influencia dun banco.

1.3. Comunicación

compra, s.f. Compra, merca (i. *purchase*). Adquisición de algo a través de diñeiro. **Compra de divisas**: a que fai o banco a calquera persoa.

compravenda, s.f. Compravenda (i. *buying and selling, sale and purchase*). Operación de intercambio de bens por diñeiro (diferente da permuta, cambio de cousa por cousa). **Contrato de compravenda**: aquel polo que un dos contratantes, o vendedor, está obrigado a entrega-la cousa no lugar, tempo e xeito convidados, e o outro, o comprador, queda obrigado a facerse cargo dela e a paga-lo importe acordado.

demanda, s.f. Demanda (i. *demand*). Disposición para comprar un ben ou un valor a certo prezo. **Demanda efectiva**: disposición para o consumo e mais para o investimento do conxunto de unidades económicas.

imagen, s.f. Imaxe (i. *image*). Conxunto das representacións afectivas e racionais, asociadas a unha marca ou firma, que se forman no ánimo do individuo. Por extensión, esta expresión aplícase tamén a produtos, a individuos ou a sociedades. **Cambio de imaxe**: consiste en cam-

bia-la opinión que o público ten dunha entidade. Adoita facerse a través dunha campaña publicitaria. **Imaxe bancaria:** opinión maioritaria que se foron formando dunha entidade no sector da sociedade afectado directa ou indirectamente polas súas actuacións. Nela inflúen os seguintes elementos: cualidade dos servicios, solidez e grao de solvencia, bo trato ós clientes, eficacia das súas campañas publicitarias, ambiente laboral interno e condicións de traballo dos seus empregados, corrección de xestión ó máis alto nivel, posibilidades de expansión, nivel de adaptación ó progreso tecnolóxico (reciclaxe), relacións coas comunidades e institucións relevantes, etc.

oferta, s.f. Oferta (i. *offer, supply*). Ofrecemento de bens, capitais ou servicios que se manifesta de forma individual ou nos respectivos mercados: bolsista, de divisas, monetario, etc. **Oferta monetaria:** agregado monetario formado polo diñeiro efectivo en mans do público e mais polos depósitos á vista no sistema bancario. **Oferta pública de adquisición (OPA):** oferta de compra de accións feita ós accionistas dunha empresa para facerse co seu control. Vénse facendo a prezo superior ó de mercado e a súa tramitación está suxeita a un regulamento particular en que se precisa a publicidade, as porcentaxes mínimas que adquirirán se hai oferta, etc.

producto, s.m. Producto (i. *proceeds*). Cantidade de diñeiro que se obtén por unha cousa que se vende, ou o que ela rende. **Producto nacional:** bens e servicios producidos por un país nun ano, incluíndo os servicios que presta o estado. Tendo en conta este distinguímo-los seguintes:

- Producción nacional: igual ó produto nacional sen incluír os servicios do estado.

- Producto nacional bruto (PNB): é o valor da produción nacional total a cotización corrente.

- Ingreso nacional: é o PNB menos o consumo de capital e máis los importes comerciais.

- Producto interior bruto (PIB): obtense restando ó PNB os pagamentos realizados a factores productivos externos e os recibidos polo mesmo concepto.

publicidad, s.f. Publicidade (i. *publicity*). Utilización das técnicas e dos medios de comunicación para a transmisión de mensaxes con fins comerciais. Na linguaxe corrente, este termo estendeuse a todo un conxunto de actividades que incitan o público a consumir. O seu obxectivo básico é obter incrementos nas vendas á clientela a través dun proceso

de información e persuasión ó público potencial, trala determinación das súas características como consumidor. **Campaña de publicidade ou publicitaria:** actividade encamiñada a convece-lo público das vantaxes dun produto en comparación cos máis do mesmo tipo.

servicio, s. m. Servicio (i. *service*). 1. Resultado dunha operación bancaria (pode ser de xiro, de transferencia, de custodia, de mediación, etc.). 2. Oferta feita ó público para atraelo. 3. Organización e persoal destinados a coidar intereses ou a satisfacer necesidades do público ou dalgunha entidade oficial ou privada, por exemplo servicio dun banco.

venta, s.f. Venda (i. *sale, selling*). 1. En banca significa cesión de diñeiro a unha entidade, pola que se recibe un beneficio económico despois dun tempo. 2. En sentido xurídico refírese a un contrato que ten por obxecto a transferencia da propiedade dunha cousa recibindo diñeiro por ela. **Venda a descuberto, descuberta:** a realizada a prazo con valores que non se posúen, coa esperanza de compralos máis baratos no momento da liquidación. **Venda de divisas:** a feita polos bancos a calquera clase de clientes.

III. OPERACIÓNS BANCARIAS

1. Operacións activas

acreedor -a, a. s. Acreedor (i. *creditor*, fr. *créancier*, port. *credor*). 1. Quen, en contabilidade, resulta beneficiario dunha suma ou titular dunha conta con saldo a favor. 2. En xeral, todo aquel a quen se lle debe pagar unha débeda ou satisfacer unha obrigaón calquera. **Acreedor escriturario:** (i. *entitled creditor*, fr. *créancier chirografaire*) acreedor quirografario (expresión de uso nalgúns países de Sudamérica), o que ten o seu dereito recollido nunha escritura pública. **Acreedor hipotecario:** (i. *mortgagee*, fr. *créancier hypothécaire*) quen, en virtude dun contrato de hipoteca, ten bens ou dereitos do acreditado afectos ó cumprimento da obrigaón crediticia que deu lugar á creación da hipoteca. **Acreedor pignoraticio:** (i. *pledgee creditor*, fr. *créancier gagiste*) o que recibe, como peñor dunha operación de préstamo ou crédito, bens ou títulos que serven como garantía dunha operación. **Acreedor privilexiado:** (i. *preferential creditor*, fr. *créancier privilégié*) aquel que, no caso de disolución da empresa, suspensión de pagamentos ou quebra, terá dereito a cobrar antes que os demais acredores. E o que goza de preferencia no cobro de créditos. Esa preferencia

pode derivar do seu dereito espiritual sobre algo, en peñor ou hipoteca, ou por estipulación legal, como ocorre cos herdeiros da facenda pública. Teñen esa condición os que derivan o seu dereito da despesa de enterro, de funeral ou de testamentaría, os acredores alimenticios, os que o son por traballo persoal nos últimos seis meses anteriores á quebra, os organismos da seguridade social, os que gocen de dereitos preferentes específicos, etc.

adeudar, v.t.i. 1. Cargar, v.i. (i. *to charge on account*). Anotar contablemente no apartado debe das contas. 2. Deber, v.t. (i. *to debit*) unha suma.

adeudo, s.m. Cargo, débito, (i. *debit*). 1. Apuntamento realizado no debe dunha conta, calquera que sexa o motivo que o orixine. 2. Nome que se dá ó impreso no que se realiza o apuntamento do cargo na conta (i. *debit form*).

amortización, s.f. Amortización 1. (i. *amortization*). Redución sistemática dunha débeda, principalmente un crédito bancario. 2. (i. *depreciation*). Expresión contable referida á depreciación polo envellecemento, o desgaste ou a obsolescencia. O tipo de amortización é un coeficiente que se aplica ó valor que se vai amortizar para obter a cota que se imputa a este concepto en cada exercicio. Cando a cota de amortización fixada é constante, denomínase lineal. **Amortización acelerada**: (i. *accelerated depreciation*) disposición tributaria que permite asignar unha porción dos recursos xerados pola empresa á amortización precoz de calquera elemento do activo. É unha forma de reducir os tributos a cargo da empresa para promocionalo investimento e elevalo nivel de actividade económica. **Amortización anticipada**: (i. *early repayment*) pagamento dunha débeda antes do vencemento. **Amortización financeira**: (i. *repayment, redemption*) ingresos periódicos tendentes a lograr a extinción total ou parcial dun crédito. Dise que o crédito está amortizado en parte cando queda unha cantidade pendente, e amortizado na súa totalidade cando se satisfizo a débeda completa. O solicitante dun crédito debe presentar ó banco un plan de amortización que, no caso de ser aprobado, se debe cumprir sistematicamente. **Plan de amortización**: (i. *repayment schedule*) sistema establecido para poder levar a cabo a cancelación dos créditos dentro dos prazos previstos, para o cal o prestatario debe marcarse un plan fixo de amortización que lle permita realizar a correspondente baixa de capital e de xuros, chegando o vencemento estipulado. O plan de amortización fíxase de común acordo entre o banco e o cliente e debe ser

respectado coa maior firmeza posible. Non obstante, adoita admitir bastante flexibilidade no seu cumprimento, sen que se poida afirmar que son unhas estipulacións ríxidas e inmutables. **Prazo de amortización:** período de tempo que se fixa para amortizar un ben do activo ou para a liquidación, total ou parcial, dun crédito recibido.

apoderado, -a (pp. do verbo apoderar). Apoderado, a.s. Representante legal, **apoderado** (i. *legal representative, empowered person, attorney*; fr. *fondé de pouvoirs*, port. *representante legal*). Persoa autorizada para asinar no nome dunha entidade á que obriga coa súa acción de acordo cos poderes que lle sexan conferidos, que deben constar en escritura pública outorgada ante notario. Polo xeral, os representantes legais de banca teñen sinatura mancomunada, polo cal se precisan dúas sinaturas para as operacións máis importantes. Son as persoas encargadas da dirección, xestión, vixilancia, control, atención ó público, etc., como representantes directos do banco onde estean establecidos.

apoderamiento, s.m. Procuración, s.f. (i. *procuracion*, fr. *procuracion*, port. *procuração*). Facultade que se lle outorga a unha persoa para que poida representar e obrigar a outra de acordo coas condicións estipuladas (escritura de procuración). **Escritura de procuración:** acto realizado ante notario onde se recollen os poderes que unha persoa concede a outra. Deben ser verificados para coñece-lo seu alcance, as operacións permitidas e as prohibidas, o importe e magnitude destas, os vencementos, etc.

apoderar, v.t. Dar poder, **apoderar** (i. *to empower, to confer powers of attorney, to grant power of procuration*; fr. *donner la procuration*; port. *conferir -ou dar- procuração*). Dar poder unha persoa a outra para que a represente nun xuízo ou fóra del.

aval, s.m. Aval (i. *guarantee, warranty*; fr. *aval*; port. *aval*). Garantía mercantil de características moi peculiares, posto que reforza outras obrigacións xa creadas, pola cal o avalista responde da persoa por quen saíu garante, no caso de que esta non puidese cumprir coa súa obrigación. De acordo co artigo 487 do *Código civil*, o aval pódese establecer en termos xerais, é dicir, sen ningunha restricción, ou limitado a un tempo, caso, cantidade ou persoa determinada; neste último suposto non produce máis responsabilidade cá que nace dos termos en que está redactado. O aval máis usual é o que se estampa sobre a propia letra de cambio, aínda que tamén se utiliza moito nas pólizas de

crédito. Se se trata de letras de cambio, o aval queda limitado á vida da letra en que se estende, pois ó prescribir esta rematan tódalas accións que se poidan derivar dela. **Aval de cumprimento:** (i. *performance bond*) garantía esixida por un contratista para responder do dano a que puidese dar lugar o incumprimento de prazos e condicións da operación avalada. **Aval de licitación:** (i. *bid bond*) garantía que achega o que concorre a un concurso e que se solicita como proba de solvencia ou do seu crédito na praza en que opera.

Nota. O plural do substantivo *aval* é *avales*.

avalado -a (pp. do verbo avalar). Avalado, a.s. (i. *guaranteed*). Persoa á que se avala, pola que se sae garante.

avalar, v.t. Avalar (i. *to guarantee*, fr. *avaliser*, port. *avalizar*). Garantir a alguén ante terceiros. Ser garante dunha persoa. OBS. O acto de avalar ten lugar cando se pon a sinatura do avalista sobre o documento mercantil (letra de cambio, póliza de crédito, etc.), e queda así comprometido ó pagamento da obrigación dimanante, no caso de que non o efectuase a persoa principalmente obrigada.

avalista, a.s. Avalista (i. *guarantor*; fr. *avaliste*, *avaliseur*, *donneur de aval*, port. *avalista*). Persoa que avala unha obrigación contraída por outra e queda comprometida a pagar, no caso de non facelo o principal obrigado. Se como consecuencia do incumprimento o aval se executa, o avalista pode ir á súa vez contra o avalado.

balance, s.m. Balance (i. *balance*, fr. *bilan*, port. *balanço*). 1. Estado onde se confronta o activo e o pasivo para comproba-la situación dunha conta ou dun patrimonio. 2. Diferencia existente entre as partidas do debe e o haber. 3. Acto de comprobación e cálculo do saldo dunha conta. **Balance bancario:** o que é realizado por entidades bancarias. Distínguese: a) *do Banco de España*, cobre as partidas relativas á súa posición de tesourería, créditos, recursos, etc.; b) *da banca oficial*, correspondente unicamente ás institucións crediticias oficiais; c) *da banca privada*, o dos distintos bancos locais, das comunidades e nacionais; d) *das caixas de aforro*, o correspondente ás caixas; e) *consolidado*, o que confecciona o Banco de España para estudia-lo crédito oficial; recolle as partidas relativas á banca privada, ás caixas de aforro, etc.; f) *axustado*, intenta explica-los movementos da circulación fiduciaria, composta polos billetes, pola moeda metálica en circulación e por partidas do balance do Banco de España. Serve para estudia-la marcha da circulación fiduciaria, a situación de liquidez, os créditos

concedidos, a natureza dos fondos alleos, etc. Os balances bancarios responden a uns modelos oficiais que seguen o patrón imposto polo Banco de España. Os bancos están obrigados a someter mensualmente o seu balance confidencial á dita entidade, que os refunde e publica de forma global no seu boletín estatístico. Sen embargo, o balance individual dos bancos e caixas de aforro só se publica, polo xeral, unha vez ó ano, a diferenza doutros países nos que a publicación mensual é obrigatoria, para que os accionistas e o público en xeral coñezan a marcha da entidade que o emite. Pola súa banda, o Consello Superior Bancario publica cada mes o balance público de cada banco, pero ten pouca difusión por se tratar dunha publicación eminentemente restrinxida. **Balance confidencial:** (i. *confidential balance sheet*) o que os bancos están obrigados a someter mensualmente ó Banco de España, cunhas cifras que non poden ser desveladas publicamente; faise de forma global, sen sinalalas correspondentes a cada entidade. **Balance de situación:** estado demostrativo que recompila o movemento das contas da contabilidade dun establecemento presentándoas actualizadas nas súas sumas e saldos. Consta de dúas partes: activo e pasivo. As veces inclúe o resultado final da conta de perdas e ganancias. **Balance dinámico:** é a confrontación dos balances correspondentes a dous ou máis períodos dunha soa empresa, que se fai para constata-la evolución sufrida polas distintas rúbricas, para calcular porcentaxes e extraer consecuencias. **Balance estático:** dise dun só balance dunha sinatura. **Balance público:** (i. *public balance sheet*) o que os bancos están obrigados a someter cada mes ó Consello Superior Bancario, o cal os publica de forma individual no seu boletín mensual.

bastanteo, s.m. Verificación, s.f. (ou análise) de poderes (i. *analysis of powers*, fr. *vérification de la validité d'une procuration*). Estudio das escrituras públicas e doutros documentos similares, realizado para determinar-la natureza dos poderes ou facultades de intervinientes en operacións bancarias, co fin de sabe-la súa suficiencia e límites. Adoita realizalo a asesoría xurídica e os seus resultados e observacións anótanse nas cartolinas de apertura de conta corrente ou de crédito para a súa fácil consulta ante calquera disposición de fondos ou modificación de actuacións.

beneficiario -a, a.s. Beneficiario (i. *beneficiary*, fr. *bénéficiaire*, port. *beneficiário*). 1. Titular a favor do cal se estende unha póliza de seguro que terá dereito a cobrar no caso de sinistro. 2. Titular co que o banco está obrigado a efectuar un pagamento: orde de aboamento, transfe-

rencia, etc., ou a cumprir un compromiso: aval, garantía, etc. 3. Persoa que ten dereito a algo.

beneficio, s.m. Beneficio (i. *profit*, fr. *bénéfice*, port. *beneficio*). Renda residual que se obtén como diferenza entre ingresos e despesas nunha operación ou nas actividades dunha empresa. Configura a renda de libre disposición que se pode detinar ó autofinanciamento das empresas ou ó pagamento de dividendos ós accionistas. Denomínase beneficio bruto antes da aplicación das amortizacións e do pagamento de impostos, e neto tras eses pagamentos. **Beneficio de división**: (i. *benefit of paying only a proportional share of total amount*) se hai varios fiadores dun mesmo debedor por unha mesma débeda, a obrigaón divídese entre todos e o acredor non pode reclamar a cada fiador máis da parte proporcional que lle corresponde. O beneficio pérdese por renuncia expresa, por obrigaón solidaria co debedor, no caso de quebra ou concurso do debedor, ou cando este non poida ser reclamado xudicialmente no territorio español. **Beneficio de excusión**: o fiador non pode ser compelido a pagar ó acredor sen que antes se faga excusión de tódolos bens do debedor. Pola excusión o fiador pode sinalar ó acredor bens do debedor principal, realizables dentro do territorio español e que basten para cubri-la débeda reclamada. Este beneficio pérdese se se renuncia a el ó concede-la fianza, que é o caso normal, e nas mesmas circunstancias que anulan o beneficio de división. **Beneficios usuarios**: os que exceden os normais, legais ou que proceden de préstamos con xuros de usura.

bien, s.m. Ben (i. *good*, fr. *bien*, port. *bem*). En sentido económico, ben é calquera medio que poida satisfacer unha necesidade humana. Os bens económicos existen en cantidades limitadas e constitúen o obxecto da actividade económica. **Bens de consumo**: (i. *consumer's good*, port. *ben de consumo*) o que serve para a satisfacción de necesidades inmediatas. **Bens de luxo**: (i. *luxury goods*) os que teñen unha demanda que crece en maior proporción que o aumento da renda, de forma que o aumento proporcional na despesa destinada a eles dividido polo aumento proporcional da renda é maior ca un. **Bens de produción**: (i. *producer's goods*, port. *bens de produçã*) os que serven para producir outros bens: máquinas, instalacións industriais, etc. Tamén coñecidos como bens de equipamento. **Bens dotais**: dote (i. *jointure*, *dowry*; port. *bens dotais*, *arras*) son os achegados pola muller para axudar ás cargas do matrimonio. O marido non adquire a súa propiedade, é soamente administrador e usufrutuário, polo que deberá reintegralos á muller ou ós seus herdeiros no caso de disolución do matrimonio. **Bens eco-**

nómicos: (i. *economic goods*, port. *bens económicos*) son aqueles bens capaces de satisfacer as necesidades sociais e dispoñibles para tal función. Os ditos bens teñen un valor de uso e un valor de cambio ou prezo de mercado. **Bens funxibles:** (ver bens mobles). **Bens gananciais:** (i. *community property*, fr. *acquets*) a lexislación mercantil considera como tales os adquiridos por ámbolos dous cónxuxes durante o matrimonio, en concepto de soldos, traballo, rendas, xuros ou produtos dos bens dun ou doutro. Considéranse como gananciais tódolos bens do matrimonio, mentres non se probe que pertencen privativamente ó marido ou á muller. **Bens inferiores:** os que teñen unha demanda decrecente cando a renda sobe. **Bens inmoibles, bens raíces** (i. *real asents*, *real estate*; port. *bens de raíz -ou imobiliários, ou imóveis-, fortuna imobiliária, propriedade imobiliária, imóvel*), os que non son susceptibles de transporte: terreos, edificios e instalacións. Dise dos inmoibles e outras partidas do inmovilizado que non se poden trasladar de lugar sen incorrer en deterioración ou perda do seu valor. **Bens mobles:** (i. *movable goods, movables*; port. *bens móveis, bens mobiliários*) os que son susceptibles de instalación en lugares diferentes. Tamén se consideran bens mobles as rendas ou as pensións afectas a unha persoa ou a unha familia en determinados casos. O *Código civil* divídeos en funxibles e non funxibles. A primeira especie pertencen aqueles dos que non se pode facelo uso adecuado á súa natureza sen que se consuman, á segunda, o resto. **Bens parafernais:** (i. *properties of the wife*, fr. *biens paraphernaux*, port. *bens parafermais*) son os que a muller achega ó matrimonio sen incluílos no dote e dos cales conserva o dominio e a administración. Estes bens poden ser administrados directamente pola muller ou pode ser entregada a súa administración ó marido, pero en ámbolos dous casos o marido terá dereito a impedi-lo alleamento ou peñoración deles sen o consentimento del. **Bens públicos:** (i. *public goods*) 1. En economía dáse este nome ós que non son excluíntes nin rivais, de forma que ningún pode ser excluído do seu consumo porque outros o perciban, nin custa máis proporcionalo a máis persoas. O exemplo típico é a emisión de radio, ou a luz proporcionada por un faro. Non ten que ver coa titularidade pública do que o ofrece, pois unha empresa de propiedade pública pode ofrecer produtos que vende no mercado e en que o prezo exclúe do seu consumo. 2. *Bens de uso público.* O *Código civil* di que son bens de uso público, nas provincias e nas vilas, os camiños provinciais e os veciñais, as prazas, rúas, fontes e augas públicas, os paseos e as obras públicas de servizo xeral, custeadas polas mesmas vilas ou polas provincias.

cancelación, s.f. Cancelación (i. *abatement, cancellation, redemption*). 1. Anulación dun apuntamento contable, ou dun documento por ter sido feito efectivo ou ter expirado o prazo. 2. Liberación dun compromiso ou dunha carga hipotecaria. 3. Liquidación dun descuberto, sobrexiro, etc. 4. Extinción dunha conta.

cancelado -a, (pp. do verbo cancelar). Cancelado, s. (i. *cancelled*). Selo que se pon ós documentos para indicar que os dereitos ou as obrigacións derivados deles se extinguiron como consecuencia de ter chegado o vencemento, ter sido pagados, etc.

cancelar, v.t. Cancelar (i. *to cancel, to annul*). Anular, liberar, amortizar, liquidar, pechar ou extinguir principalmente obrigacións, débedas, dereitos, documentos, etc. Aplícase sobre todo ó cerramento de contas, á extinción de descubertos e sobrexiros e á liquidación de hipotecas.

cargar, v.t.i. (ver *adeudar*).

cargo, s.m. (ver *adeudo*).

cedente, a.s. Cedente (i. *seller, assigner, transferor*; fr. *cédant*; port. *cedente*). Persoa que entrega un documento ou unha cousa, ou que renuncia a un dereito. Aplícase restrinxidamente a quen entrega unha remesa de efectos comerciais a un banco coa intención de xestionala súa presentación para a súa aceptación, o seu cobro, etc.

certificación, s.f. Certificación (i. *certification*). Nome xenérico para designar aqueles documentos descontables en bancos, que proceden de certificacións relativas ó cumprimento total ou parcial dun plan de execución de obras ou de prestación de servicios, motivo polo cal o titular queda autorizado a efectuar un libramento contra a persoa ou contra o organismo certificante. En realidade, a certificación é unha especie de visto e prace da execución do plan de obras e a expresión de conformidade con respecto ó conseguinte libramento, polo cal o banco non ten ningún inconveniente, tomadas as pertinentes medidas de seguridade, en desconta-lo documento ó seu cliente. **Certificación de obra**: a que expiden empresas e organismos públicos que contrataron un plan de execución de obras, a medida que este se vai cumprindo, que permite ó titular descontalo nun banco mentres chega o momento de face-lo oportuno libramento.

certificado, s.m. Certificado (i. *certificate*, fr. *certificat* port. *certificado*). Escrito polo que se garanten determinados feitos relacionados coa conta dun cliente. **Certificado de depósito**: (i. *certificate of deposit*, port. *certificado de depósito*), tamén chamado resguardo de valores, documento onde se enumeran os valores propiedade dun cliente depositados nas caixas dun banco para a súa custodia e exercitación de dereitos. **Certificado de depósito no almacén xeral de depósitos**: (Ver *Warrant*). **Certificado de orixe**: (i. *certificate of origin*, port. *certificado de origem*) o que menciona a orixe dunha mercancía, para que sirva de público coñecemento. E establecido por unha entidade oficial de autoridade recoñecida. **Certificado de seguro**: (i. *certificate of insurance*, port. *certificado de seguro*) o que se expide contra unha póliza flotante ou de aboamento. Ten a desvantaxe de que non recolle as condicións baixo as cales se efectúa o seguro, razón pola cal non se admite nos créditos documentarios, salvo que se autorice expresamente no condicionado.

cobrador, a.s. Cobrador (i. *collector*, fr. *encaisseur*, port. *cobrador*). Profesional bancario coa misión de realizar xestións de cobro a domicilio e traslados diñeiro efectivo.

cobro, s.m. Cobro, cobramento, cobranza (i. *collection*, fr. *recouvrement*, *encaissement*; port. *cobrança*). 1. Calquera operación bancaria que represente entrada de diñeiro. 2. O importe total dos efectos que diariamente se entregan a un cobrador bancario para que realice a súa función típica cerca da clientela. 3. Percepción por concepto de comisións ou por outras despesas.

coeficiente, s.m. Coeficiente (i. *ratio*, fr. *coefficient*, port. *coeficiente*). Sinónimo de cociente ou proporción entre varias cantidades. Para as entidades financeiras, a autoridade monetaria establece valores particulares como forma de mante-lo seu activo ou pasivo dentro da estrutura que considere conveniente. Poden afectar tanto a posicións de risco explícito como a créditos de sinatura. **Coeficiente bancario**: aquel que os bancos privados se ven obrigados a manter seguindo a normativa do Banco de España. Valen para garanti-los depósitos confiados a eles pola clientela. Estes coeficientes calcúlanse sobre a masa total de fondos alleos, con exclusión das contas en moeda estranxeira e en pesetas convertibles, é dicir, sobre as pesetas nacionais ou domésticas (ver billete nacional II.1.1). O seu aumento ou diminución serve, respectivamente, para restrinxir ou amplia-la liquidez nacional. **Coefi-**

ciente de caixa: coeficiente legal que o Banco de España esixe da banca privada, definido como os fondos que se deben manter necesariamente en efectivo na caixa, na conta corrente do Banco de España e no diñeiro dispoñible neste. **Coeficiente de garantía:** o esixido polo Banco de España á banca privada, consistente en gardar unha proporción adecuada entre os recursos propios e os alleos. **Coeficiente de investimento:** (i. *investment*, fr. *investissement*, port. *investimento*, cast. *inversión*) coeficiente legal que o Banco de España esixe da banca privada, definido como a porcentaxe que debe representa-la carteira de fondos públicos e de créditos ou calquera clase de título de crédito especial para os recursos alleos. **Coeficiente de liquidez:** hoxe absorbido polo coeficiente de investimento. Engloba o coeficiente da caixa máis os fondos públicos non peñorados e os efectos automaticamente redescontables en liña especial, non redescontados no Banco de España.

comisión, s.f. **Comisión 1.** (i. *commission*, fr. *commission*, port. *comissão*). Acto, operación ou servizo que unha persoa (comisionista) realiza no nome ou por conta doutra. **2.** (i. *fee*, fr. *commission*, port. *comissão*). Percepción pola prestación dun servizo. As comisións bancarias están suxeitas, en España, ás tarifas publicadas polo Consello Superior Bancario. Diferéncianse dos xuros en que estas se perciben por un servizo, mentres que eses responden a un capital. **3.** (i. *committee*, *steering committee*). Comité, grupo de traballo ó que se lle asigna unha tarefa específica. **Comisión executiva:** organismo dependente da presidencia do consello de administración dun banco, que ten conferidos poderes amplos para outorgar créditos, marcar liñas de actuación, nomear directivos, abrir ou pechar sucursais e facer todo tipo de operacións relativas á alta dirección. Responde a unha necesidade da sociedade anónima.

crédito, s.m. **Crédito** (i. *credit*, fr. *crédit*, port. *crédito*). **1.** (*credit standing*, *creditworthiness*). Confianza que se deposita na solvencia ou na moralidade dunha persoa ou dunha sinatura. **2.** Posición contable que resulta contra o debedor dun contrato de préstamo. **3.** Préstamo que se concede a unha persoa digna de crédito.

OBS. Trátase dunha operación en virtude da cal o banco, á vista da confianza que lle merece o solicitante, concede a este o poder de disposición ou de concurso dos seus capitais, coa condición da devolución do importe e os xuros pactados dentro dun prazo máximo fixado con anterioridade.

Segundo o sector ó que se oriente o crédito, este pode ser agrícola, industrial, comercial, de investimento, de consumo, etc.

Segundo o seu prazo clasifícase en:

- a) *a curto prazo*, o de menos de un ano (*i. short term credit*)
- b) *a medio prazo*, ata tres anos (*i. medium term credit*)
- c) *a longo prazo*, para maiores períodos (*i. long term credit*).

Segundo a súa realización pode ser:

- a) en contrato de crédito (*i. credit contract*) denominado póliza, pódese facer con garantía real (*i. collateral*) ou persoal (*i. persoal guarantee*)
- b) nunha letra de cambio ou nun crédito financeiro (*i. financial paper*)
- c) non garantido por documento público (póliza ou letra de cambio), como ocorre co descuberto na conta corrente (*i. overdraft in current account*).

Se intervéñ un funcionario que dá fe pública, o crédito denomínase intervido. O concedido polos bancos denomínase crédito bancario.

Atendendo ó tipo de garantías, clasifícase en:

- a) persoal, se non hai unha afección específica de bens (*i. personal credit*)
- b) hipotecario (*i. mortgage credit*)
- c) con afección de bens ou valores (*i. pledge credit*).

Crédito á exportación: (*i. export credit*) instrumento de estímulo á exportación que tende a facilitar créditos especiais ós exportadores. As modalidades vixentes son:

- O financiamento do capital circulante de empresas exportadoras.
- A construción e venda de buques con destino á exportación, así como a realización de reparacións de buques estranxeiros.
- A fabricación e venda de maquinaria e bens de equipamento, mediante pedido en firme, con destino á exportación.
- Establecemento, por exportadores españois, de servicios comerciais privados no estranxeiro.

Crédito brando: (*i. soft loan*) o concedido a longo prazo e a condicións de xuro inferiores ás do mercado. A súa concesión responde a motivacións políticas ou á promoción do desenvolvemento. **Crédito comercial:** (*i. commercial credit*) denominación que se dá ós anticipos sobre

efectos comerciais, cun importe co que o banco se resarce da cantidade prestada, pois os xuros cóbranse ó desconto. No caso de non pagamento o banco pode actuar por vía de regreso sobre o cedente. O beneficiario obtén por esta vía tamén unha xestión de cobro, que sería custoso realizar directamente e que se inclúe no custo do crédito.

Crédito compensado: o apoiado por unha posición acreedora de maior contía que afecta o bo fin deste.

Crédito con garantía real: o que se concede atendendo ás garantías reais achegadas polo titular, independentemente de que queden ou non afectas ó bo fin deste.

Crédito cruzado: (i. *crossed loan*) crédito intercambiado entre dúas partes, usado pola banca para apoia-las súas filiais. Tamén se dá entre empresas matrices e as súas filiais cando hai restricións do movemento de capitais.

Crédito de campaña: (i. *campaign credit*) o que se solicita para atende-la demanda adicional de fondos ocasionada por un negocio que aumenta o seu volume de acordo cos ciclos productivos (explotación de foitas, pesca, carne, etc.)

Crédito de caución: o que non se apoia nunha garantía real, senón nun aval ou seguro.

Crédito documentario: (i. *letter of credit*, *documentary credit*; fr. *crédit documentaire*; port. *crédito documentário*) convenio en virtude do cal un banco (banco emisor) que obra por petición e de acordo coas instrucións dun cliente (ordenante) comprométese fronte ó beneficiario (vendedor), directamente ou por medio doutro banco (banco mediador), a pagar (crédito contra pagamento), a garantir (crédito por fianzamento), a aceptar (crédito por aceptación) ou a negociar (crédito por negociación), supeditado sempre á obrigaón recíproca por parte do beneficiario de presenta-los documentos esixidos dentro do prazo de validez fixado para a utilización do crédito. Tipos: *crédito documentario confirmado*, o que engade a garantía do banco intermediario á do banco emisor; *crédito documentario non confirmado*, aquel que o banco intermediario se limita a pasar ó beneficiario, pero sen comprometerse a nada; *crédito documentario directo*, aquel en que só existe un banco; *crédito documentario divisible*, de acordo coas regras e usos uniformes relativos ós créditos documentarios, non engade nada ó sentido do crédito e, polo tanto, non se debe empregar este título; *crédito documentario indirecto*, o que pasa a través dun banco establecido na nación do beneficiario; *crédito documentario irrevogable*, o que non se pode modificar salvo que tódalas partes interesadas estean de acordo; *crédito documentario revogable*, o que se pode modificar ou cancelar sen contar co beneficiario (agás que xa cobrase, caso no que se considera irrevogable); e *crédito documentario transferible*, o que permite a transferencia a un segundo beneficiario ou a varios, sempre dentro dun mesmo país, salvo que se indique o contrario. O primeiro

beneficiario pode substituír coas súas facturas as do segundo beneficiario, sempre que os seus termos non alteren as condicións do crédito documentario. Normalmente existe unha diferenza a favor do primeiro beneficiario, o cal actúa polo xeral como intermediario-comisionista. **Crédito en consorcio:** o facilitado por varios bancos, unidos para este fin, que participan proporcionalmente tanto no risco como nas comisións e xuros. **Crédito hipotecario:** o que se concede nunha garantía hipotecaria. **Crédito inmobiliario:** o que se concede con garantía real de bens inmóveis (predios urbanos e rústicos). **Crédito interno:** (i. *internal credit*) variable monetaria que agrupa o financiamento crediticio recibido polo sector público e o privado da economía e concedido polas entidades crediticias. Non abrangue a totalidade do crédito recibido porque non inclúe o concedido polas entidades financeiras non recollidas nos agregados monetarios, nin o que se dá entre empresas ou particulares de forma directa e sen intervención de intermediarios financeiros. **Crédito oficial:** o que procede de fontes estatais, a diferenza do financiamento privado. **Crédito pechado:** o que foi suspendido co obxecto de tramitar unha reclamación xudicial por determinación do banco ou por propio desexo do titular. **Crédito persoal:** o que se outorga sobre a base que concede o titular. **Crédito ponte:** (i. *bridge credit*) o que se concede mentres non se tramita ou no se xestiona o cobro dunha cantidade superior. As veces é imprescindible, posto que se non se paga unha cantidade pendente (exemplo, dereitos reais dunha herdanza) non se pode percibi-lo capital. **Crédito rotativo:** (i. *roll over credit*) o que se abre coa facultade de ser renovado periodicamente. **Crédito rotativo acumulable:** cando as cantidades non dispostas nun período son de aplicación no seguinte. **Crédito rotativo non acumulable:** cando a cantidade non disposta nun período resulta indispoñible nos seguintes. **Crédito simple:** carta de crédito simple. Orde pola cal se solicita ó banco o pagamento a un beneficiario dunha ou varias sumas de diñeiro, nun ou varios prazos, ata chegar a un límite máximo. **Crédito sindicado:** (i. *sindicated credit*) aquel no que os fondos son subministrados por varios bancos que, conxuntamente e en proporcións fixadas, se comprometen á contribución do importe da operación. Documentase nun só contrato. A preparación e administración, así como a relación entre acreditado e acredores, realízase a través do banco axente que cobra unha comisión por esa función. Se a operación é de contía relativamente pequena, os partícipes poucos e en igual contía, denomínase coa súa expresión inglesa *club deal*. **Crédito sobre mercadorías:** (i. *clearance loan*) o que se basea sobre a garantía dunhas mercancías do prestatario postas ó dispor do banco. **Crédito sobre valores:** que ten por cobertura un paquete de

accións. **Crédito subsidiario:** (*i. back to back credit*, port. *crédito back to back*, *créditos subsidiários*) crédito documentario que se abre coa garantía doutro. Constitúe unha obrigación distinta e independente polo que se considera, para efectos de risco, como un crédito novo que precisa de estudio diferente. Non se debe confundir co crédito transferible, xa que neste caso se trata de dous créditos, un nacido como consecuencia do outro, pero totalmente diferenciados. **Crédito vencido:** o que chegou ó seu vencemento.

POSIBLES SOLUCIÓN TERMINOLÓXICAS PARA OS TERMOS CASTELÁNS "FALLAR" E "FALLO"

MARISA FERNÁNDEZ SOMOZA

Parlamento de Galicia

Servicio de traducción

Os que traballamos no ámbito administrativo, xurídico e mais nos medios de comunicación galegos, atopámonos a cotío coas voces "fallar" e "fallo" referentes ás resolucións dos distintos tribunais. Frases como:

-o "fallo" do tribunal farase público...

-(como parte dunha sentenza)... "fallo" que debo condenar e condeno a don ...

-onte "fallouse" o premio Blanco Amor.../ o premio Goya...

estamos afeitos a velas tódolos días. Daquela, coido que cumpriría preguntarse se estes usos son os correctos e se se adecúan estes termos á estrutura lexical da lingua galega.

Se tomamos como punto de referencia as demais linguas romances, decatámonos de que unicamente o castelán optou por este vocábulo *fallar*. En portugués teñen *decidir*, *sentenciar*; en francés *prononcer un jugement*, *décerner un prix littéraire*; en italiano *decidere*; e en catalán *sentenciar*. E o mesmo ocorre co seu correspondente deverbal *fallo*, para o que en portugués teñen *sentença definitiva do juiz*, *decisão de pessoa competente sobre assunto duvidoso*; en francés *arrêt*, *sentence*, *décision*; en italiano *sentenza*, *decisione*, *verdetto*; en catalán, *veredict*, *sentència*, *decisió*.

Baseándonos nesta constatación, parece que o uso en galego destas voces é un préstamo do castelán. Se facemos un estudio detallado da historia destas voces e da súa evolución, e acudimos ó *Breve diccionario etimológico de la lengua castellana*, de Corominas, atopámonos con que *hallar* procede do latín *afflare*, que significaba "soplar hacia algo, rozar algo con el aliento". E de aí pasou a significar "oler la pista de algo, dar con algo, encontrarlo". Segundo Corominas a forma antiga *fallar*, no sentido de "encontrar la ley aplicable" e de

"encontrar o averiguar los hechos", pasou no século XIV a significar "dar sentenza"; e a linguaxe xurídica castelá, sempre arcaizante, conservou neste caso unha forma arcaica.

Pola contra, no galego medieval estas voces (véxase, por exemplo, *La traducción gallega de la Crónica General y de la Crónica de Castilla*, de Ramón Lorenzo) non aparecen rexistradas con eses significados.

Xa que logo, vémonos na obriga de tratar de buscar uns termos equivalentes no galego para estas voces. Se intentamos estudar por separado o verbo e mailo substantivo, ó mira-lo significado de "sentencia", que parece o máis común nas linguas romances, non parece que se poida corresponder exactamente co de "fallo", dado que os dicionarios xurídicos (como o de Gómez de Liaño, ou o Couture, ou o de Arco Torres) definen a voz "fallo" como: "...parte de la sentencia que contiene el mandato, el pronunciamiento jurídico sobre toda la cuestión debatida...".

Isto mesmo ocorre no DRAE na primeira acepción de "fallo": "Sentencia definitiva del juez, y en ella, especialmente, el pronunciamiento decisivo o imperativo...".

Algo semellante observamos na voz "veredicto", común no catalán (*veredict*), inglés (*verdict*) e italiano (*verdetto*). Aquí xa non se trata, como no caso anterior, dunha posible confluencia semántica, senón de que os significados deste termo sempre aparecen influenciados por un xurado que emite un dictame. Esta palabra aparece definida nos dicionarios xurídicos como a resposta que o xurado emite sobre un feito en causa civil ou criminal ás preguntas formuladas polo tribunal, o que tamén restrinxe o significado de "fallo".

Como resultado, podemos pensar que o termo "decisión" sería a voz propia par estes contextos que estamos a tratar. Esta palabra nos dicionarios xurídicos só aparece definida no Couture como: "Acción y efecto de tomar resolución; terminación normal de la deliberación de un acto voluntario".

Nos dicionarios casteláns a palabra vén definida como "Determinación, resolución que se toma o se da en una cosa dudosa".

Polo tanto, sen esquecer que estamos traballando nun campo lexicográfico e semántico que sufriu un proceso de analoxía bastante considerable desde o primeiro significado da voz latina "afflare", cabe pensar que a traducción máis aconsellable para "fallo" sería "decisión".

No tocante ó verbo "fallar" debemos optar por unha actitude similar, a escolla lóxica (mesmo por concordancia co substantivo e mais coas outras linguas romances) no mundo xurídico e

administrativo parece *decidir*, aínda que noutros contextos, como pode se-la entrega de premios, se poderían utilizar diferentes termos, como por exemplo *outorgar*, ou *conceder*.

Daquela, as frases que comentabamos ó principio como incertas, e que agora podemos afirmar que son préstamos do castelán e non formas galegas, poderíámolas traducir:

-A "*decisión*" do tribunal farase pública...

-(como parte dunha sentenza)... "*Decido*" que debo condenar e condeno a don...

-onte "*outorgouse*" o premio Blanco Amor.../ o premio Goya...

-onte "*concedeuse*" o premio Blanco Amor.../ o premio Goya...

BIBLIOGRAFÍA

Arco Torres, Miguel Angel del (coord.) (1986): *Diccionario básico jurídico*. Granada: Comares.

Corominas, Joan (1980): *Breve diccionario etimológico de la lengua castellana*. Madrid: Gredos.

Couture, Eduardo J. (1983): *Vocabulario jurídico*. Bos Aires: Depalma.

Gómez de Liaño y González, F. (1988): *Diccionario jurídico*. Salamanca: Librería Cervantes.

Moliner, María (1982): *Diccionario de uso del español*. 2 vols. Madrid: Gredos.

Lorenzo, Ramón (1977): *La traducción gallega de la Crónica General y de la Crónica de Castilla*. T. II. Ourense: Instituto de Estudios Orensanos "Padre Feijoo".

Real Academia Española (1984): *Diccionario de la lengua castellana*. 2 vols. Madrid: Espasa-Calpe.

...the ... of ...
...the ... of ...
...the ... of ...
...the ... of ...
...the ... of ...

...the ... of ...
...the ... of ...
...the ... of ...
...the ... of ...
...the ... of ...

...the ... of ...
...the ... of ...
...the ... of ...
...the ... of ...
...the ... of ...

...the ... of ...
...the ... of ...
...the ... of ...
...the ... of ...
...the ... of ...

...the ... of ...
...the ... of ...
...the ... of ...
...the ... of ...
...the ... of ...

...the ... of ...
...the ... of ...
...the ... of ...
...the ... of ...
...the ... of ...

PROBLEMAS E MÉTODOS PARA O ESTABLECEMENTO DO LÉXICO ADMINISTRATIVO GALEGO

ANA ISABEL BOULLÓN AGRELO
ERNESTO XOSÉ GONZÁLEZ SEOANE
RAMÓN MARIÑO PAZ

Universidade de Vigo / Universidade de Santiago

Hoxe en día, despois de varios séculos de se ver apartado da vida administrativa, o idioma galego comeza a recuperar espazos que anteriormente lle estiveran vedados. Non cremos necesario explicar agora as causas históricas que motivaron que se vise privado desde hai tempo dun uso normal, pero si queremos sinalar agora que, por culpa desta situación secular, na actualidade faise necesario partir case desde cero á hora de establecemos unha linguaxe administrativa autenticamente nosa. A tarefa complica-se aínda máis debido ás esixencias que, coma todo tecnolecto, impón esta linguaxe administrativa¹. Entre elas ocupa un lugar sobranceiro a necesidade de precisión que teñen as comunicacións de tipo administrativo, que obriga a facer unha coidadosa escolla dos termos que se vaian adoptar. É tamén o requisito da precisión o que nos prevén, neste terreo, contra unha sinonimia pouco rigorosa que poida conducir a erros de interpretación. Por poñermos un exemplo, é evidente que non se poden utilizar indistintamente as palabras *roubo* e *furto*, xa que son dúas infraccións tipificadas de maneira diferente polo Código Penal. Por outra banda, a linguaxe administrativa necesita tamén ser clara, posto que sempre debe quedar garantido que o cidadán comprenda as mensaxes que se lle dirixan. Sen embargo, ó estar este tecnolecto practicamente limitado ó uso escrito, actúa nel unha tendencia moi forte á conservación de palabras e expresións desaparecidas na lingua oral ou consideradas xa anticuadas. O noso xuízo, unha planificación lingüística axeitada debe tender a contrarrestar esta inercia.

¹ Véxase ó respecto Xermán García Cancela, "Algunhas consideracións sobre o galego como lingua da administración", *Cadernos da lingua*, 1 (1990), pp. 47-56.

Os dous criterios fundamentais ós que parece recomendable aterse para a fixación do léxico administrativo dun idioma que, coma o noso, carece de tradición recente neste ámbito, son os seguintes:

1º. A harmonización coas solucións adoptadas polas restantes linguas románicas.

2º. O respecto ó patrimonio léxico galego.

Debémonos mover, pois, entre a vocación de universalidade e a atención á nosa propia idiosincrasia². No momento de escoller cada un dos termos que van integrar este vocabulario hai que ter presente un panorama xeral do comportamento que a familia románica amosa en cada caso. Sobre todo é preciso prestar unha especial consideración ás linguas que nos son máis afíns, é dicir, ós idiomas iberorrománicos, e entre elas especialmente ó portugués, por razóns obvias, e mais ó catalán, por se tratar tamén dunha lingua minorizada en proceso de normalización que comparte coa nosa numerosos problemas comúns. No tocante ó respecto ó patrimonio léxico galego, está claro que cómpre recuperar todo un tesouro de palabras patrimoniais que, con pequenos retoques, poden integrarse sen problemas no ámbito lingüístico do que estamos a falar. Así mesmo, importa ter moi en conta a nosa tradición xurídica medieval. Non podemos esquecer que durante os séculos XIII, XIV e XV o galego foi lingua de uso corrente entre os notarios, os concellos ou os organismos gremiais. O material que hoxe conservamos, abundante pero aínda insuficientemente estudado, supón unha preciosa contribución para a tarefa que nos ocupa.

Os dous criterios que acabamos de propor funcionan perfectamente desde unha perspectiva teórica. Sen embargo, se descendemos ó terreo do concreto, da situación real e legal do noso idioma, batemos cun conflito de resolución moito menos doada. Se ben o Estatuto e maila Lei de Normalización Lingüística de Galicia recoñecen o dereito que asiste ó galego para se constituír en lingua da administración galega, existe unha situación de feito que dificulta o establecemento e consolidación dunha linguaxe xurídica e administrativa propia. Reforémonos á dependencia de Galicia respecto da administración central. A realidade é que o noso país, por máis que conte cun parlamento que legisla en galego e cun goberno autónomo que publica un diario oficial tamén en galego, desenvolve estas actividades dentro do marco xurídico do estado. A lexislación básica que rexe en Galicia, en Catalunya

² Un excelente exemplo de como se deben combinar estes dous criterios proporciónao o traballo de Carlos Díaz Abreira, "Modelo de ficha lexicográfica. Dous exemplos: 'turno' e 'apremio'", *Cadernos da lingua*, 1 (1990), pp. 41-46.

e en Euskadi é a do estado, e, como todos sabemos, anque *de iure* España se constituía como un estado plurilingüe, *de facto* a lingua da súa administración central é só o español. Esta administración central exprésase a través dun idioma consolidado que conta cun léxico xurídico peculiar e, o que é máis importante, cunha serie de conceptos e figuras xurídicas propias en maior ou menor grao, pois aínda que a maioría dos termos pertencen ó que o profesor Santamarina chama "esperanto tecnolectal"³, non é menos certo que o seu uso difire en moitas ocasións dunha lingua para outra.

O feito de que boa parte da lexislación vixente en Galicia sexa a mesma cá que rexe en calquera outra comunidade autónoma do estado obriga a quen se ocupa da elaboración dunha linguaxe administrativa galega a traducir palabras ou frases que a miúdo non teñen saída en idiomas distintos do español. Así, por exemplo, podemos cita-lo caso da palabra española *acordada*, unha voz usada exclusivamente dentro da administración, e especialmente dentro do ámbito xudicial, para designar unha comunicación interna na que se transmite unha orde dun tribunal superior a outro inferior ou na que se pide unha comprobación nun asunto determinado. Emprégase, por exemplo, nos certificados, como unha parte que se reserva para enviar ó lugar de procedencia cando hai dúbidas sobre a súa lexitimidade ou erros na transcripción. Non é máis cá substantivación do participio do verbo *acordar* a partir de expresións do tipo "la sentencia *acordada*" ou "la resolución *acordada*". No material lexicográfico consultado doutros idiomas non parece existir ningunha palabra que corresponda exactamente a este termo. Así, en portugués danse como solución diversas formas máis ou menos equivalentes: *decisao, estipulação, resolução, acordao, sentença, determinação*, etc. A equivalencia proposta en francés é *arrêt*, termo moito máis xenérico que significa 'auto xudicial, sentencia, providencia, decisión xudicial'. Algo moi semellante ocorre en italiano (*decreto*) e mais en inglés (*decree*). Neste caso, pois, para a primeira acepción as propostas léxicas van na mesma dirección cáas usadas nos outros idiomas, e consisten en empregar termos máis xenéricos que fagan referencia a un acto comunicativo de tipo administrativo (*resolución, comunicación, orde, providencia*). Para a segunda acepción faise necesaria unha expresión que indique unha necesidade tan concreta, polo que se propón *anexo de comprobación (dun documento)*, que ten a vantaxe de tratarse dunha fórmula moito máis transparente para o usuario.

³ Cfr. A. Santamarina, "A documentación dialectal no establecemento dunha linguaxe administrativa", en *Revista de Administración Galega* 1, 1985, pp. 109-117.

Noutras ocasións, aínda que os conceptos xurídicos sexan case idénticos en dúas ou máis linguas, os termos que os expresan supoñen a súa consideración desde distintas perspectivas. Tal é o caso, por exemplo, do español *desahuciar* e *desahucio*, que corresponden ó portugués *despejar* e *despejo*. Mentres que no español se contempla o inquilino como obxecto do *desahucio* (dise *desahuciar a un inquilino*), no portugués repárase en que a propiedade é obxecto do *despejo* (o inquilino *despeja o prédio*). Aínda que os conceptos son semellantes, a elección do vocábulo que os exprese envolve enfoques distintos que deben tomarse en consideración. Neste caso, e dado que o galego ten aquí que limitarse a expresa-lo mesmo concepto na precisa perspectiva que determina a lei, óptase por recorrer ó préstamo interno e habilita-la mesma palabra que na época medieval se utilizaba para designa-la idea de "1. Quitar a alguen completamente las esperanzas de algo que deseaba. 2. Declarar a un enfermo incurable y sin esperanzas de sobrevivir"⁴. Trataríase, pois, de practicar unha ampliación semántica e de engardirlle a estas acepcións, debidamente documentadas nos textos medievais⁵, unha terceira, para así poder dicir *desafiuzar un inquilino*.

Por outra banda, o feito de que os dous idiomas en conflito en Galicia manteñan estreitas relacións de parentesco provoca dúas tendencias contrapostas, o diferencialismo extremado e o servilismo respecto do español, tendencias que, ó noso entender, poden resultar igualmente perigosas. Unha saída non é mellor ou peor nin máis ou menos galega porque se diferencie en maior ou menor grao do español, pero isto tampouco debe inducirnos a practicar unha tradución servil e calcada da lingua hexemónica. O portugués, aínda sendo un idioma moi próximo ó noso, tampouco pode se-la panacea dos nosos males, pois xa vimos cos exemplos anteriores (poderían ser bastantes máis) que non é posible recorrer sempre a el como fonte de posibles solucións.

Así as cousas, ¿a que outras vías de saída podemos acudir? En primeiro lugar parece necesario que nos refiramos ó uso da documentación medieval. Se ben é certo que o galego carece dunha tradición xurídica moderna, non podemos esquecer-la abundancia de documentos medievais escritos na nosa lingua. O uso destes textos como fonte de posibles saídas para problemas actuais, que fai necesaria a

⁴ María Moliner, *Diccionario de uso del español*, Gredos, Madrid, 1986, s.v.

⁵ "Desde que vio que os da sua parte huus era mortos et os outros presos, et ja *desafiuzado* de sua vida, tato que no podia falar..." J.L. Pensado, *Miragres de Santiago*, Madrid, 1958, p. 195.

existencia de edicións rigorosas cos seus glosarios correspondentes, resultará de sumo interese para o noso traballo. Son varios os exemplos que podemos aducir como proba da validez deste procedemento de préstamo interno⁶. Sirva o coñecido caso de *concello* como indicador do éxito que pode te-la recuperación para a vida actual dunha palabra que estaba case que perdida⁷.

As posibilidades que ofrece o aproveitamento do léxico galego vivo constitúen outro dos posibles camiños de saída para os problemas que se nos presentan. O profesor Antón Santamarina, no xa citado artigo sobre "A documentación dialectal no establecemento dunha lingua administrativa"⁸, propuña *obriga* e *avinza* como formas correspondentes ás castelás *pagaré* e *igualda*. Nós agora limitarémonos a engadir un exemplo máis, a posible saída galega para o castelán *manzana*, na súa acepción de 'conxunto de casas'.

O castelán denomina *manzana* aqueles conxuntos illados de edificios que existen nas vilas e cidades. Non parece conveniente falarmos en galego de **mazás de casas*, posto que, á parte de se tratar dunha metáfora extravagante por non se ver clara a relación semántica que existe entre a mazá como froita e a mazá como bloque de casas, contamos na nosa propia lingua con voces como *rueiro*, que fan innecesario ese posible calco. En efecto, nos arquivos do Instituto da Lingua Galega está documentado o substantivo *rueiro* como 'grupo de casas illadas dentro dunha aldea ou dunha vila'. Resulta evidente que estamos ante dous conceptos moi semellantes. Abondará, xa que logo, con elimina-la referencia á aldea ou á vila que hoxe ten a voz *rueiro* para que, ó adquirir un valor universal, sen restriccións semánticas, o seu uso poida facerse extensivo á cidade de xeito que sexa posible empregarla sempre no canto do castelán *manzana*.

No mesmo galego vivo podemos recadar algunhas palabras que, ó estaren moi enraizadas no medio rural, poderían resultar máis transparentes ca outras que emprega a prosa administrativa. Referímonos a casos coma os de *apear* e *apeo*.

O diccionario da Real Academia Española define o verbo *apear*, na súa cuarta acepción, como a acción de "reconocer, señalar o deslindar una o varias fincas, y especialmente las que están sujetas a

⁶ Máis exemplos de interese podémolos atopar en A.I. Boullón Agrelo e F. Tato Plaza, "Tres propostas terminolóxicas para o léxico xurídico-administrativo a partir de fontes medievais", *Cadernos da lingua*, 1 (1990), pp. 11-15.

⁷ Para a explicación das razóns en que se basea a recuperación deste vocábulo para a lingua actual cfr. A. Santamarina, "¿Concello, axuntamento, municipio...?", en *Lingua e Administración* 1, 1984, p. 6.

⁸ Cfr. nota 3.

determinado censo, foro u otro derecho real⁹. Trátase dunha operación que os concellos deben realizar ás veces a fin de sinalaren os límites dun terreo seu, ou ben cando dous ou máis particulares desexan establecer exactamente os lindeiros das súas propiedades. A palabra *apear* formouse a partir do substantivo *pé*: con ela designase a acción de sinala-las estremas dun terreo percorréndooas a pé. De *apear* procede o substantivo correspondente, *apeo*. O lado destes termos o castelán conta con outros de significado máis amplo que en certas ocasións se poden empregar con este mesmo sentido. Referímonos a verbos como *delimitar*, *deslindar* ou *demarcar* e ós seus correspondentes substantivos: *delimitación*, *deslinde* ou *deslindamento*, e *demarcación*.

As demais linguas románicas admiten tamén voces relacionadas cos conceptos de *límite* ou *marca* (port. *delimitar*, *demarcar*; fr. *délimiter*; it. *limitare*). Mais isto non impide que manteñan palabras sinónimas propias soamente de cadansúa zona lingüística, como é o caso das voces francesas *arpenter* 'apear' e *arpentage* 'apeo', de probable orixe gala.

En galego son perfectamente admisibles palabras panrománicas como *delimitar* e *delimitación*, así como outras de extensión máis reducida: *deslindar*, *deslindamento* e *deslinde*; *demarcar* e *demarcación*. Todas elas teñen aquel valor xeral das súas correspondentes verbas castelás, das que antes falabamos. Pero, por outra banda, os ficheiros do Instituto da Lingua Galega demostran que en varios puntos do territorio galego se utilizan os substantivos *derrega* e *derrego* coa acepción de 'lindeiro co que se separan dous terreos'. A partir deles creouse o verbo *derregar*, que significa, entre outras cousas, 'traza-los límites dun terreo'. Nos mesmos ficheiros consta que as palabras *derrega* e *derrego* adquiriron tamén o significado de 'acción e efecto de derregar'. Dáno-la impresión de que, logo de se forma-lo verbo *derregar* ('traza-los límites dun terreo') sobre as bases de *derrega* e *derrego* ('lindeiro co que se delimita un terreo'), creouse unha novo acepción para estes dous substantivos, a de 'acción e efecto de derregar', que procede do novo verbo.

Derrega e *derrego* contan co sinónimo *estrema*, do que saíu o verbo *estremar*, sinónimo de *derregar*. Documentáanse tamén as expresións *facen* ou *bota-las estremas*, que significan, así mesmo, 'traza-los límites dun terreo'. Fronte a isto *apear* e *apeo* non aparecen rexistradas como formas vivas nos ditos ficheiros.

A consulta desta documentación aconséllanos introduci-las voces *derregar* ou *estremar*, ou mesmo *facen* ou *bota-las estremas* para ex-

⁹ Citaremos sempre pola vixésima edición (1984).

presa-lo concepto de *apear*. Para o substantivo *apeo* propoñemos como posibles alternativas *derrega*, *derrego* e *estrema*. Como vemos, a actual realidade léxica da nosa lingua pode responder perfectamente ás necesidades dunha linguaxe administrativa moderna. Palabras cotiás como as que acabamos de citar deben incorporarse a este tecnolecto.

Quédanos, finalmente, un último recurso para o aproveitamento do material lingüístico propio con vistas ó seu uso en rexistros como o que nos ocupa. Falamos das ampliacións e modificacións de sentido, polas que un determinado vocábulo patrimonial pode pasar a ser portador de acepcións das que ata o de agora carecía. En moitos casos trátase de ampliacións e modificacións que veñen dalgún xeito avaladas por seren a solución adoptada por outras linguas do noso ámbito románico. Combínase así o procedemento que estamos a describir con outro frecuentemente utilizado en tódolos idiomas, o do calco semántico. Os casos de *ponte* e *cume* poden servir como exemplos ilustrativos.

A palabra castelá *punte*, debido a unha evidente metáfora que triunfou popularmente, pasou a significa-lo que hoxe define o dicionario da RAE, na oitava acepción, como 'día o días que entre dos festivos o sumándose a uno festivo se aprovechan para vacación'. Non se trata dun paso dado única e exclusivamente polo castelán, pois alomenos o francés *pont*¹⁰ e o italiano *ponte*¹¹ experimentaron a mesma evolución. Resulta difícil precisar que lingua foi a que deu o primeiro paso e cales as que fixeron o calco a partir dela, pero en calquera caso non é isto o que agora interesa na nosa exposición. O que está claro é que en vista destes datos, e sobre todo pensando na forte penetración que está obtendo no galego este castelanismo léxico, convén que se lle engada á palabra *ponte* esta nova acepción. O calco semántico paréce-nos moi xustificado.

Do inglés provén, como indica Antón Santamarina¹², a expresión española *coferencia en la cumbre*, formada sobre o modelo *summit conference*, que se incorporou ó italiano como *conferenza al vertice*, ó francés como *conférence au sommet* e ó portugués como *conferência*

¹⁰ "(1867) FAIRE LE PONT: chômer entre deux jours fériés. Par ext. *Le pont*: les jours ainsi chômes. 'Les ponts se multiplient, non sur nos rivières, mais sur les jours ouvrables' (DUHAM)". *Petit Robert 1. Dictionnaire de la langue française*, Le Robert, Paris, 1985.

¹¹ "Vacanza di tre o più giorni consecutivi che si ha quando un giorno lavorativo viene a trovarsi fra due giorni festivi, ed è considerato festivo anch'esso: *fare il -*; *per il - di Capodanno andremo in montagna*; *per i Santi c'è un lungo -*". *Il Nuovo Zingarelli. Vocabolario della lingua italiana di Nicola Zingarelli*, Zanichelli, Bologna, 1977 (11ª ed).

¹² "A documentación dialectal...", cit., p. 114.

cimeira. De novo o calco semántico para a nosa lingua queda referendado polo feito de actuaren do mesmo xeito os restantes idiomas románicos. Parece lícito, pois, engardirlle á palabra *cume* esta nova acepción, e así comezar a falar de *conferencias no cume* ou de *cumes ministeriais*.

O aproveitamento do léxico vivo e da tradición medieval é, xa que logo, unha ferramenta de traballo utilizable nalgúns casos. Cando non sexa posible atopar aquí a solución, pode resultar positivo acudir ás ampliacións e modificacións de sentido. Sen embargo, ás veces non se poden encontrar por estas vías saídas para certos conceptos que a miúdo son de uso corrente. Tal é, por exemplo, o caso de *acera* 'beira dunha rúa reservada ós peóns'.

Esta palabra, castelanismo léxico fortemente introducido na nosa lingua actual, revélase como un interesante problema para o planificador lingüístico galego. Corominas e Pascual¹³ fana derivar de *faz* 'cara', de tal xeito que o antigo *facera*, que ó primeiro quería dicir 'fachada', cobrou máis tarde o significado de 'cada unha das dúas ringleiras de casas que hai ós dous lados dunha rúa ou ós catro dunha praza' e, finalmente, o de 'beira da rúa ó pé destas ringleiras de casas'. Por conseguinte, de ser certa a tese de Corominas e Pascual, a palabra castelá *acera* tería unha evolución moi peculiar sen correlato noutras linguas.

En efecto, mentres que os portugueses chamaron *passeio* a ese espacio urbano, os franceses denominárono *trottoir* (formado dosbre *trotter*, por se-lo lugar por onde a xente camiña) e os italianos optaron por unha creación *marciapiede*. ¿Que ocorreu en Galicia? Algo moi doado de comprender. Cando as nosas cidades empezaron a adquirir un aspecto moderno e a contar, entre outras cousas, con *aceras*, era xa o castelán a lingua da administración e, sobre todo, a lingua das clases urbanas acomodadas e poderosas. Por iso, o castelanismo léxico que estamos a comentar triunfou tan facilmente. As *aceras* galegas nunca tiveron nome de seu, senón sempre alleo, pois o idioma galego comezaba a retirarse ás vilas e aldeas, onde non había tales cousas.

Hoxe en día as solucións que teoricamente podemos adoptar son de dous tipos:

1. Adaptación dun préstamo.- Poderíase acepta-lo castelanismo *acera*, ou ben o lusismo *passeio*, baixo a forma *paseo*, máis axeitada ó noso sistema lingüístico. Mais este lusismo traeríanos un problema de interferencia semántica, pois actualmente nas

¹³ J. Corominas e J.A. Pascual, *Diccionario crítico etimológico castellano e hispánico*, Gredos, Madrid, 1980.

nosas vilas e cidades hai xa *paseos* polos que os veciños adotan saír a camiñar, paseos que non son en absoluto *aceras*.

2. Creación.- Botando man da palabra *beira*, presente no concepto de *acera*, poderíamos pensar nun sintagma como 'beira da rúa'. Así, da mesma maneira que de 'beira do mar' se chegou a *beiramar*, de 'beira da rúa' poderíase chegar a *beirarrúa*. O mesmo procedemento serviría para procurar unha saída para o castelán *arcén*, palabra conectada semanticamente con *acera*, que tería en *beiravía* o seu correlato galego.

Na nosa opinión, convén decidirse por esta última alternativa (*beirarrúa*), xa que, sendo tan comprensible coma o castelanismo *acera* e non provocando conflito semántico ningún -como ocorre co lusismo *paseo*-, pode xerarse perfectamente dentro do propio sistema lingüístico galego. A adopción de préstamos externos é un procedemento usado con frecuencia en tódolos idiomas. Sen embargo, as linguas minoritarias, como é a nosa, deben acudir a el con precaución, pois corren o risco de poñeren en perigo a súa propia independencia, e máis aínda en casos nos que o préstamo procede precisamente do idioma hexemónico.

Antes de rematarmos este traballo queremos facer unha breve referencia á necesidade de precisión que esixen as comunicacións de tipo administrativo. Todos sabemos que, paradoxalmente, neste campo adoita triunfa-la falta deste rigor necesario e mesmo a confusión. Reparemos simplemente no uso caótico dos distintos vocábulos que en español designan as diferentes divisións do texto. Palabras como *párrafo*, *parágrafo*, *epígrafe*, *apartado*, *título*, etc. empréganse indiscriminadamente sen que pareza existir un criterio claro e sólido que as distinga. O galego debe evitar isto. Así como a súa carencia de tradición neste eido administrativo supón a miúdo un atranco, neste caso a necesidade de partir desde cero deixa o camiño aberto para o establecemento dunha terminoloxía e unha tipoloxía precisas.

Todo o ata aquí exposto pretende soamente ilustra-los problemas que xorden a cotío cando se trata de buscar saídas galegas para conceptos creados en e para outra lingua. Indubidablemente, o proceso de consolidación destas escollas ten que ser longo, paralelo ó proceso de normalización da lingua nos ámbitos da administración. De pouco serve establecer que *manzana* 'bloque de casas' se debe dicir *rueiro* en galego se esta palabra non é posta en circulación de maneira efectiva. O traballo lingüístico ten que verse complementado, pois, por unha actitude decidida e comprometida dos organismos responsables da normalización.

NORMALIZACIÓN AFECTIVA

XESÚS MANUEL LÓPEZ VALCÁRCEL

Equipo de Lingua Galega

Gabinete de Reforma Educativa

O conflito lingüístico en Galicia é parcial. Só temos conflito lingüístico os que falamos galego. Por ese motivo padecemos, na vida diaria, discriminacións, malos modos e situacións de tensión, e aqueles que nunca cedemos, menoscabo, ocasionalmente grave, dos nosos intereses económicos, sanitarios ou xurídicos. Á vista do odio que teñen polo noso idioma algúns funcionarios, comerciantes ou profesionais ninguén dubidaría en afirmar que a sociedade galega, tocante á lingua, é unha sociedade crispada e cun nivel baixo de tolerancia que non favorece o *bilingüismo pasivo*. A isto contribúen, no medio escolar, algúns profesores, especialmente aqueles que afirman sen mostra de desacougo que "*yo doy clase de gallego*", ora pedindo desculpas ó interloutor por estar a cometer esa "falta", ora buscando complicidade hilariante do mesmo. Pero "non vos riades, porque o conto é triste".

Esta situación, vixente con diferentes graos e matices, indica que aínda están a funcionar na mentalidade colectiva prexuízos, reservas e temores gravados con minuciosa paciencia durante moito tempo. Son preconceptos que supoñen un atranco, importantísimo, no proceso de normalización. As actitudes contrarias ó idioma, sen fundamentos lingüísticos, son asumidas sobre todo con vehemencia afectiva. Eses preconceptos negativos estanse a neutralizar no ensino -non na medida que a realidade o esixe-, mediante a acción dos profesores que dedican parte do tempo -á vista de que é necesidade imprescindible- a contrarrestar-las actitudes contrarias dos alumnos, conscientes de que sen desmontar esa disposición inicial ningún avance no proceso de normalización é posible.

Aceptando a importancia que ten o ensino nese proceso, urxe, sen embargo, ampliar-las ámbitos de traballo que permite a legalidade. Non abunda o ensino nin é para este propósito o instrumento máis útil. O labor de concienciación non funciona, efectivamente, porque a

evidencia diaria demostra que unha porcentaxe apreciable de alumnos acepta os argumentos cognoscitivos, resígnase a aprender galego e mesmo é tolerante co seu uso. *Pero non o fala*. A intervención da escola na incorporación de novos falantes non é, a todas luces, satisfactoria. Parece demostrado, ademais, que é moi difícil que o sexa, porque resulta inconcebible, polo momento, que o fillo que sempre falou castelán na casa se dirixa ós pais en galego. Aínda non se superou esa vella fronteira. A actividade dos profesores, que presenta eivas nalgúns casos, non é suficiente, por si soa, para contrarresta-las opinións contrarias ó galego que os alumnos aprenden no seo da familia e, en xeral, na sociedade.

Prexuízos e xuízos

Aqueles que esgrimen actitudes contrarias, á luz do que espellan as campañas de cartas ós medios de comunicación, a belixerancia teimosa de sectores minoritarios e os comportamentos concretos das persoas, teñen en común "sentirse muy muy gallegos", e expoñe-los seus argumentos de maneira asistemática e, ocasionalmente, visceral. É salientable esa ausencia de método na argumentación, porque denota falta de fundamentos e, sobre todo, porque indica urxencia afectiva. Esas actitudes son comprensibles se ollámo-la historia, negada, de Galicia, o proceso de desvalorización do idioma e as propias vivencias particulares destas persoas. Foi, polo xeral, positivo nas súas vidas a substitución lingüística ou viron, con claridade, que a escola e a sociedade en xeral valoraba a asimilación á lingua do poder; non poden, en consecuencia, comprender-la recuperación consciente da lingua. Esa actitude foi apuntalada con argumentos (hai moi pouco que se deixou de discutir se o galego era ou non un dialecto) que eles supoñen lingüísticos, pero que acubillan diferentes graos de represión, complexo e autodio. O máis relevante nesas actitudes para o que aquí nos interesa é a intención, non os propios argumentos, que resultan dunha cándida ignorancia. Pero, aínda así, cómpre desactivalos e entrar no debate, porque non están nin moito menos superados na sociedade eses atrancos e cumpren para aqueles que os esgrimen unha función de reforzo nos propios preconceitos e, paralelamente, de defensa do ego.

Entre os argumentos detractores cabe salientar, con variantes, a concepción do uso do idioma como un exercicio de liberdade individual, a non utilidade do galego e o seu limitado ámbito de uso; hai, así mesmo, quen asegura que para o falar mal é "mellor" non facelo, quen

o ve ben só como asignatura "para que non se perda", ou, como moito, adecuado para algunhas asignaturas que indefinidamente relacionan coa "cultura"; hai quen considera o proceso de normalización lingüística teimosía dunha minoría minoritaria, arela de fanáticos, cobiza de arredistas e, tamén, quen preferiría só unha única lingua mundial, universal, cósmica; e están, por último, aqueles que ven asinado poñerlles galego ós da aldea, pero non ós da cidade.

O argumento que defende a opción soberana do individuo para escolle-lo idioma da súa preferencia, felicítase da represión que sufriu a nosa lingua, ignora o seu ámbito territorial propio e defende, velaí, a imposición nese territorio dunha lingua allea, o que equivale a dicir que propugna a desaparición da propia.

O criterio de utilidade é económico. Resulta útil o que beneficia economicamente e non útil o que non beneficia. Faise unha total abstracción, deliberadamente, de afectos, cultura e dignidade. Concíbese ó home como máquina productora ou como besta, pero non como ser consciente e social. A utilidade do galego, como medio de comunicación e vínculo dos galegos, é semellante á das outras linguas do mundo. Nesto non hai diferencias. Con respecto ó "reducido" ámbito territorial cómpre dicir que tódalas linguas teñen o ámbito territorial que lles corresponde por historia e por uso. O que si é certo que hai que considerar, en tódolos seus aspectos, son as imposicións lingüísticas alleas, sempre como consecuencia dunha dominación política, nese ámbito territorial propio.

O argumento de empregar unha única lingua universal, ¿por que sae á luz cando se fala do galego? Ningunha das linguas romances -o castelán entre elas- é a máis empregada no mundo. A nada que se afonda atopamos que ese internacionalismo coincide case sempre coas fronteiras do poder. A lingüística sabe, constatando o evidente, que unha única lingua mundial non é posible (competencia e actuación); non é, ademais, desexable. A diversidade das linguas, e en xeral a diversidade, é unha manifestación da complexidade e da riqueza dos homes.

Aqueles que queren relega-lo galego á condición de asignatura, exotízano, imponéndolle un tratamento de lingua estranxeira no seu propio ámbito territorial; os que aducen non o falar por facelo mal, discúlpense. Poñerlles galego ós da aldea e non ós da cidade sería, sobre todo, difícil, porque esas referencias non están claras en Galicia. Hai unha única cultura galega, no campo e na cidade, e unha cultura allea a Galicia, que se expresa lingüisticamente en castelán no campo, nas vilas e na cidade. Pero é sintomático que para os temas "culturais" mesmo eses sectores aceptan o galego.

Alienación e perda de identidade

Sinalouse reiteradamente o vencello entre clase social e idioma en Galicia. Sábese tamén que as asociacións negativas co galego (falta de recursos, incultura, extremismo político) son as que alimentan unha serie de prexuízos (que os propios ofendidos acaban aceptando) como dogmas, por mecanismos psicolóxicos descritos xa por Freud, pero que non foron, entre nós, suficientemente estudados. Son procesos mentais que fan que os pobres se sintan culpables da súa pobreza e que algúns falantes de galego padezan, en determinadas situacións, un violentísimo complexo de inferioridade que lles fai senti-lo idioma como a marca da ignominia, da indignidade e como un atranco, que foi real pero xa non, para ascender socialmente. Esta memoria negativa explica que un número importante de nais e pais que falan entre si en galego, lles falen ós fillos en castelán, para que non "tropecen" nesa dificultade que eles padeceron. Esta actitude de autoxenreira que incita ós individuos a desprezia-las súas características propias (lingua, color da pel, cultura, etc.) para adoptaren outras que lles son impostas, pero que eles mesmos acaban aceptando como mellores, empeza a non ter fundamento real, pero segue vixente. Eis que unha rápida taxonomía dos detractores do galego ofrece aspectos como:

-Os máis acérrimos son, frecuentemente, aqueles que non reciben formación, ou moi escasa, e sendo galegofalantes comprenden mesmo con dificultade o castelán. Identifican o galego coa súa postración e o castelán co poder e co diñeiro.

-Aqueles persoas que foron alfabetizadas en castelán, identificando polo tanto a cultura cun determinado idioma.

-Aqueles que fixeron do cambio idiomático bandeira do seu ascenso social. Non son tanto persoas estudadas, por rudimentaria que sexa a súa formación, senón xente, especialmente nas vilas, que buscan e atopan no idioma un medio para diferenciarse, á alza, dos que eran coma eles.

Nestes comportamentos que teñen en común o desprezo polo idioma hai, sen embargo, importantes matices. Son actitudes, en xeral, impregnadas dunha alta dose de afectividade negativa, de irracionalidade e de compulsión. Hai quen non quere, mesmo, debate-lo tema, sen dúbida porque se intúe a debilidade dos propios argumentos. Os afectados perciben só, cando se manifesta o conflito, unha sensación

noxosa e, nos do primeiro grupo, unha vaga e non comprendida culpabilidade. As características desa autopenreireira son:

A. Inversión agresor-agredido

No primeiro grupo os galego falantes asumen, polas causas citadas, a súa "indignidade" lingüística. Aceptan a súa "falta", adoptando un proceder característico das situacións de discriminación, que conleva a valoración, lóxica por outra parte, do que discrimina. O idioma é neste caso a "marca", e en consecuencia convértese en instrumento de discriminación. Velaquí a inversión. Non doutra maneira se explica que un sector importante dos "non falantes" se sinta agredido cando se lle fala galego. Eles coidan, e teñen razón, que non agreden falando castelán. Pero non aceptan esa regra elemental do bilingüismo pasivo. Usa-lo galego aínda é de mala educación, porque rebaixa a condición social do interpelado.

Un sector de non falantes ten a convicción, real, de que ós galegos nos avergoña fala-lo idioma. Existe en realidade ese sentimento nunha porcentaxe de falantes, e resulta como é natural, mesmo para eles contradictorio. O importante é que se trata dun *sentimento potenciado*, inconscientemente, polos "non falantes" desleigados. Xorde do desexo de disfrazala pertenza á comunidade marxinada. Hai un temor a que a lingua delate esa pertenza e, por ese motivo, aparece un sentimento de vergoña. Este sentimento de xenreira contra as propias características é tanto máis forte, canto máis grande é a proximidade real (primeiro grupo) á fonte que ocasiona o conflito. A dificultade está, precisamente, en que en Galicia tódolos sectores están próximos á fonte do problema (estigmatización de rural, inculto e pobre), e pugnan entre si por distanciarse desa identidade. Téñase en conta que a sociedade valorou e valora aínda facer "conscientemente" esa asimilación ás actitudes discriminadoras.

B. Alienación da personalidade

Esa inversión que transmuta ó agresor en agredido provoca unha perda de conciencia do individuo e propicia dúbidas diante de si mesmo, de maneira que necesita autoafirmarse no camiño elixido, que conduce ó abandono da lingua que presentan os do segundo grupo. Hai un desprazamento da conciencia do EU auténtico, esencial, ó *eu* asimilado. Ese desprazamento impídelle xulgar sen condicionamentos as razóns dos outros e, en consecuencia, comprendelas. Escóitanas, e compréndenas no EU da conciencia, pero seguen a funcionar co ou-

tro. É no sentido máis estricto un proceso de alienación, no que se despraza a outro lugar a conciencia, cambiando a identidade propia pola allea.

Esta transformación vese reforzada pola actitude global da sociedade, que insiste en considerar superior a quen fala en castelán, idea aínda vixente, sobre a que se albiscan na actualidade, sen embargo, cambios importantes que poden, axeitadamente promovidos, leva-la nave a peirao firme. Eis que a coherencia monolingüe, seguindo os criterios do *bilingüismo aditivo* de Lambert, é o único camiño, porque quen buscando a aprobación se pasa, aínda que sexa momentaneamente, a outro código (castelán), o único que consegue é ratificar ó interlocutor na xustiza dos seu prexuízos.

O cambio de código, agás en circunstancias extraordinarias, prodúcese na actualidade só nunha dirección: precisamente cando hai conflito. O galego falante pasa a expresarse en castelán perante un interlocutor de máis prestixio social. Ese abandono, circunstancial, débese a varios temores:

- á desaprobação, quedar mal, etc.
- á discriminación (miradas de noxo, malos modais, hostilidade, etc.)
- a ser prexudicado nos intereses económicos, sanitarios, xurídicos, etc.
- a ser identificado con posturas políticas extremistas.

O denominador común que subxace ó cambio de código é o temor, fundado ou infundado, pero profundamente fixado na mente dos galegos con respecto ó uso da lingua. Aínda hoxe, malia os evidentes avances que se deron, permanece nos falantes non conscientes, en certos contextos, ese temor a que o emprego da lingua resulte un elemento perturbador na comunicación, a teor de que, aínda hoxe, hai persoas que se molestan, como se en verdade fosen agredidas, ó seren interpeladas en galego. E, velaí, a inversión do agresor polo agredido.

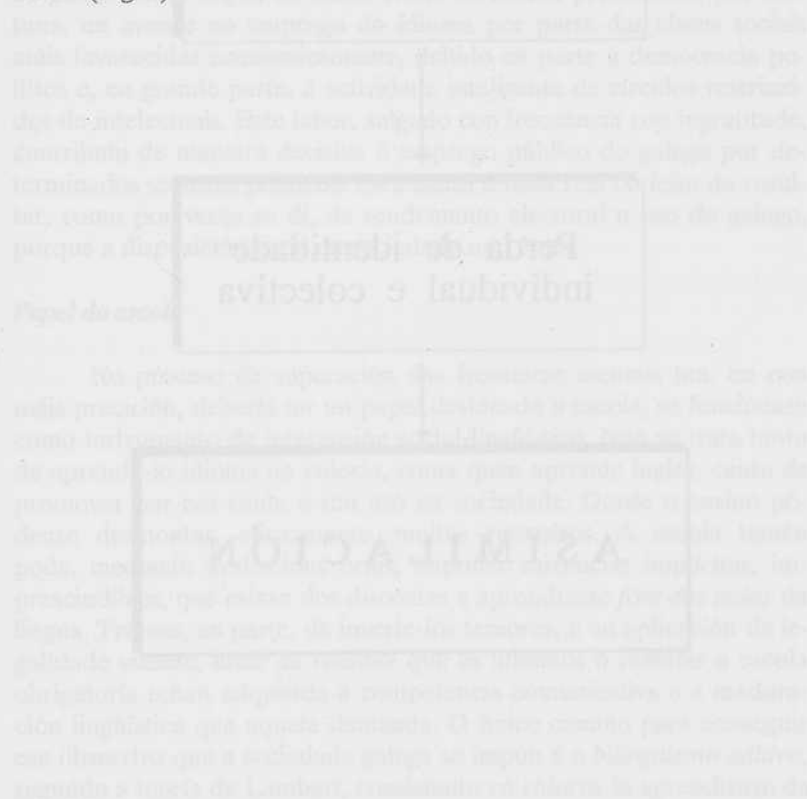
C. Perda de indetidade

Nesta altura, debido ós modernos medios de comunicación de masas, en Galicia non restan comunidades que ignoren por completo o castelán como lingua de relación, aínda que nunha porcentaxe apreciable o nivel de comprensión do castelán supera con moito o de expresión.

En castelán foron e son alfabetizados tódolos galegos. Ollando a historia e a xeografía social do país compróbase que o ambiente

propriadamente urbano é moi recente, tanto, que aínda nas cidades máis populosas, a presenza do rural non desapareceu e consérvanse, nunha maioría de casos, os lazos coa casa vinculeira e a vida da aldea. Eso debería propicia-la incorporación do idioma ó medio urbano, pero non é así. O desprazamento supón, na segunda xeración, o abandono da lingua. Tampouco o ensino axuda a parar ese proceso, e acontece de certo, sen entrar noutras consideracións, que os escolares sabe nunha porcentaxe alta o idioma, pero os seus coñecementos chocan coa realidade extraescolar, hostil na sociedade e na familia.

Óptase, entón, por acubilla-lo complexo de inferioridade, buscando a asimilación "urbana" e orientando esa hostilidade reprimida contra os máis, por mecanismos de defensa do ego sen os que non é posible sobrevivir. Só mediante a autoestima e o equilibrio afectivo que borre as zonas escuras e as reservas, parece posible avanzar na normalización. Se esa toma de conciencia non se produce, o idioma, que é o sinal máis definitorio da nosa identidade como pobo, desaparecerá (Fig. 1)

Inversión
agresor-agredido

Alienación da
personalidade

Perda de identidade
individual e colectiva

ASIMILACIÓN

Normalización mental

O proceso de alienación, que supón unha perda de conciencia e, consecuentemente, de autoidentidade, imposibilita de maneira efectiva a instalación lingüística. Pola superación desa actitude contraria, ategada de prexuízos, debe comeza-lo proceso normalizador, facendo, primeiro, un diagnóstico correcto da situación, por sectores, e arbitrando despois as solucións máis adecuadas, tendo en conta sempre, por suposto, que as medidas non poderán ser nunca independentes unhas das outras ou executadas por separado.

Medidas políticas

Entre elas deben contemplarse, prioritariamente, aquelas que tendan a prestixia-lo idioma e, sobre todo, a incorporalo a segmentos sociais nos que non é usado. Urxe, a este respecto, a *non consideración do galego como lingua de clase*. Nesta dirección produciuse, por fortuna, un avance no emprego do idioma por parte das clases sociais máis favorecidas economicamente, debido en parte á democracia política e, en grande parte, á actividade intelixente de círculos restrinxidos de intelectuais. Este labor, xulgado con frecuencia con ingratidade, contribuíu de maneira decisiva ó emprego público do galego por determinados sectores políticos. Esta causa é máis real có feito de resultar, como por veces se di, de rendemento electoral o uso do galego, porque a disposición xeral da sociedade non é esa.

Papel da escola

No proceso de superación das fronteiras mentais ten, ou con máis precisión, debería ter un papel destacado a escola, se funcionase como instrumento de interacción social-lingüístico. Non se trata tanto de aprende-lo idioma no colexio, coma quen aprende inglés, canto de promover por esa canle o seu uso na sociedade. Desde o ensino pódense desmontar, eficazmente, moitos prexuízos. A escola tamén pode, mediante avaliacións orais, impoñer esixencias implícitas, imprescindibles, que esixan dos discentes a aprendizaxe *fóra das aulas* da lingua. Trátase, en parte, de inverte-los temores, e en aplicación da legalidade vixente, *esixir de verdade* que os alumnos ó rematar a escola obrigatoria teñan adquirida a competencia comunicativa e a maduración lingüística que aquela demanda. O único camiño para conseguir ese obxectivo que a sociedade galega se impón é o *bilingüismo aditivo*, segundo a teoría de Lambert, consistente en reforza-la aprendizaxe da

lingua que conta cun menor prestixio social para que, de verdade, os alumnos sexan competentes nas dúas linguas oficiais ó remata-lo ensino obrigatorio.

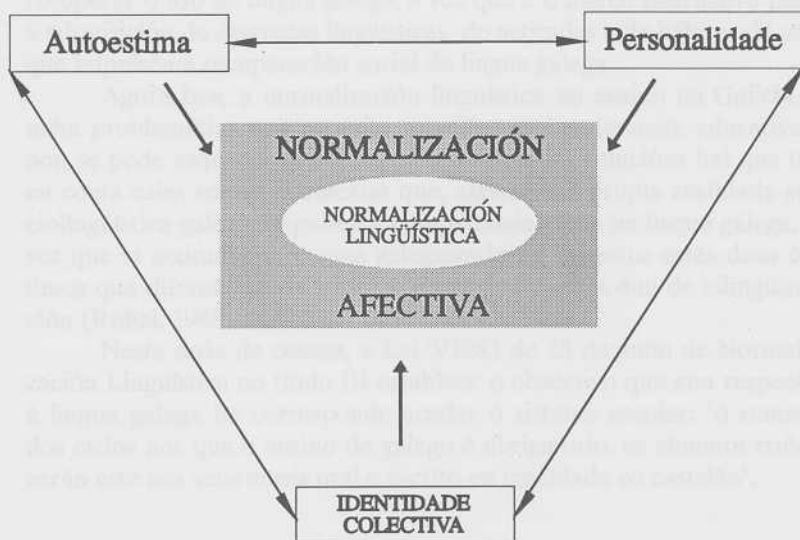
Esa reorientación do papel da escola pasa pola recuperación do vocabulario e a fraseoloxía patrimoniais. A *pobreza léxica* que ameaza ó idioma conleva unha progresiva, e alarmante, substitución de palabras propias por outras castelás. Os escolares aprenden as palabras galegas como algo exótico, pero non as usan, e teñen unha íntima convicción de que son "algo" do pasado, convicción que se ve ratificada cando o contexto social, por prexuízos que considera "lingüísticos", rexeita estas palabras. Por este proceso de substitución do léxico patrimonial existe o perigo real de se converte-lo galego nun castelán con sintaxe galega, primeiro estadio da desaparición. A lingua, sobre todo a que empregan os medios de comunicación, perdeu enxebreza e soa allea, afectada e mesmo ridícula para un galego falante, á parte do alucinante emprego dos pronomes átonos. Este fenómeno vese agravado ultimamente coa *¿deliberada?* converxencia lingüística, que é a forma máis sutil, pero letal, da morte doce. A incorporación do léxico patrimonial ás novas necesidades comunicativas, a súa modernización e adecuación, é arestora unha das máis urxentes encomendas. Cómpre dicir, por outra parte, que as escollas normativas non sempre foron afortunadas e, sobre todo, sinala-los riscos de andar cambiando os términos cada pouco, e a ortografía, veleidade filolóxica que axuda a agrava-lo proceso.

O equilibrio afectivo

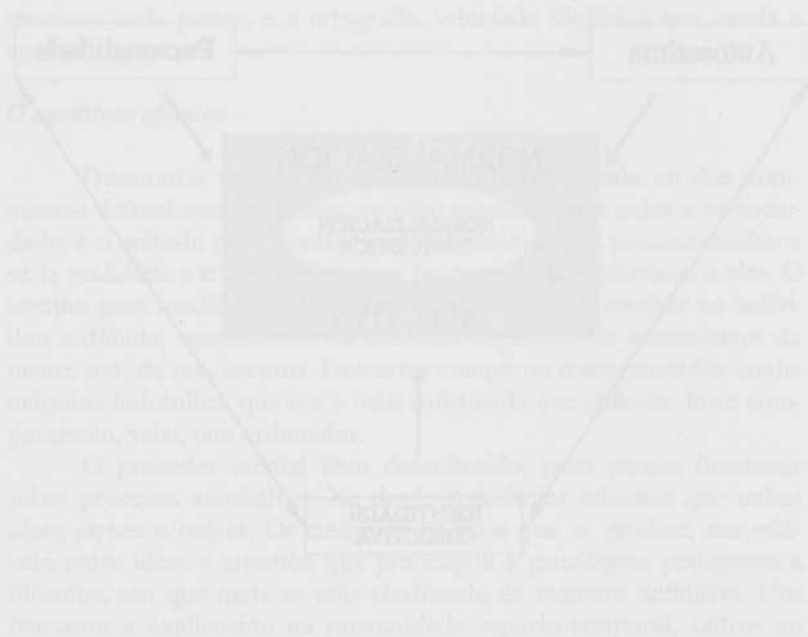
Desmontar de maneira sistemática todos e cada un dos argumentos detractores do idioma, en todo momento, nas aulas e na sociedade, é o método para avanzar na normalización. As persoas tenden a ve-la realidade a través dos propios preconceptos, e aferrarse a eles. O camiño para modifica-las opinións, e as actitudes, é suscitar no individuo a dúbida, ocasionando un conflito cognitivo. Os mecanismos da mente son, de seu, escuros. Descartes comparou o seu proceder cunha máquina hidráulica, que era a máis sofisticada que coñecía; hoxe comparamolo, velaí, cun ordenador.

O proceder mental énos descoñecido, pero parece funcionar sobre procesos asociativos. Xa desde Aristóteles sabemos que unhas ideas atraen a outras. Os mecanismos polos que se produce esa relación entre ideas é cuestión que preocupou a psicólogos, pedagogos e filósofos, sen que nada se teña clarificado de maneira definitiva. Uns buscaron a explicación na proximidade espacio-temporal; outros no

contraste de ideas e na dinámica teses/antíteses; outros na analoxía, outros, finalmente, na interacción entre preconceptos e conceptos novos, propiciando un *conflicto cognitivo*. Son estas últimas teorías, as constructivistas, as que máis axuda poden prestar a este debate, necesario, para a modificación das actitudes. As persoas, en parte, tenden a non tolerar nin contradicións nin inconsecuencias dentro do seu sistema cognitivo, polo que poñer en evidencia a febleza dos argumentos nos que se apoian pode meter no seu maxín ese verme, necesario, de discordia. Ora ben, as teorías constructivistas ignoran tamén -como as teorías de aprendizaxe anteriores-, aspectos afectivos e volitivos, que teñen no caso que nos ocupa unha importancia superior, seguramente, á dos cognitivos. Cómpre, ademais, certa insistencia. Para desmontar con eficacia os prexuízos erróneos hai que enfrontar, reiteradamente, á persoa coas contradicións dos seus argumentos, procurando unha permeabilidade mental que acabe facendo encaixalas cousas. Resulta obvio que o proceso de recuperación do idioma non é separable desta toma de conciencia que deberá, nun primeiro paso, desembocar na *autoidentificación*, e despois na libre adhesión a unha *identidade lingüística colectiva* (Fig. 2).

En Galicia non hai modernidade nin progresismo posible que non pase pola defensa, coherente e responsable, do idioma. A solución final, ninguén o ignora, é política, pero, á parte de teorías salvadoras e de demagogias estériles, hai que traballar, por forza, coas posibilidades que oferta o marco actual. Na normalización da lingua, que debe evitar correlatos políticos concretos, está en xogo o noso destino como pobo e o noso ser colectivo, a propia supervivencia de Galicia.

OS PROGRAMAS DE INMERSIÓN E A NORMALIZACIÓN LINGÜÍSTICA NO CONTEXTO GALEGO¹

NEVES ARZA ARZA

DANIEL VEIGA MARTÍNEZ

División de Estudios sobre bilingüismo

Instituto de Ciencias da Educación

1. Introducción

Nun proceso de normalización lingüística o sistema educativo constitúe un dos ámbitos de actuación de grande transcendencia, aínda que por si só teña poucas potencialidades normalizadoras. A súa importancia obedece a que é un dos ámbitos para os que se ten que recuperar o uso da lingua galega, á vez que é o marco instructivo para a adquisición de destrezas lingüísticas, de actitudes e de hábitos de uso que impulsen a recuperación social da lingua galega.

Agora ben, a normalización lingüística no ensino en Galicia é unha problemática que necesita solucións eminentemente educativas, non se pode esquecer que á hora de formula-las solucións hai que ter en conta cales son as estratexias que, axeitadas á propia realidade sociolingüística galega, impulsen a competencia plena na lingua galega, á vez que as actitudes e os usos galeguizadores, aspectos estes dous últimos que diferencian un proceso de normalización dun de bilingüización (Rubal, 1988).

Neste orde de cousas, a Lei 3/1983 de 15 de xuño de Normalización Lingüística no título III establece o obxectivo que con respecto á lingua galega lle corresponde acadar ó sistema escolar: "ó remate dos ciclos nos que o ensino do galego é obrigatorio, os alumnos coñecerán este nos seus niveis oral e escrito en igualdade co castelán".

¹ Comunicación presentada no I Simposio Internacional de Didáctica da Lingua e a Literatura. A Coruña, 19-21 Decembro 1989.

Como ten destacado Rubal (1985) este obxectivo aparece formulado con carácter parcial, reduccionista e mesmo contradictorio co alcance que ten que ter a normalización. Concretamente na súa formulación obsérvase a relativización da competencia en galego con respecto á acadada en castelán, a redución dos obxectivos á dimensión do coñecemento da lingua e o esquecemento das dimensións actitudinal e de uso, motores fundamentais do proceso de recuperación e mantemento dunha lingua.

Nas páxinas que seguen imos centrarnos na descrición da características dos programas de inmersión total e inicial, na caracterización sociolingüística da poboación escolar á que irían dirixidas e, por último, nas razóns que xustificarían a súa aplicabilidade ó contexto socioeducativo galego como unha das solucións que hai que ter en conta á hora de propoñermos avanzar no proceso de normalización do ensino.

2. Caracterización dos programas de inmersión total e inicial

Neste punto damos conta das características básicas dos programas de inmersión total e inicial aplicables ó alumnado castelán falante de Preescolar e Ciclo Inicial. Sen dúbida, é unha alternativa ó actual tratamento lingüístico que para este alumnado se prescribe dende a regulamentación legal. Tanto polas vantaxes que os caracterizan coma polas condicións nas que se implantan convértense nun modelo idóneo para a consecución das metas que entendemos corresponden ó sistema escolar no proceso de galeguización.

Hai que dicir que, por outra parte, a consideración da conveniencia de adoptar estes programas para o contexto escolar galego non é novidade. Rubal (1986) propón os ditos programas no seu modelo de ensino bilingüe para Galicia; o I.C.E. da Universidade de Santiago organizou en setembro de 1988 unhas Xornadas que se centraban en dita temática; máis recentemente aparecen recollidos no modelo de normalización lingüística para o ensino. suscrito por diversas institucións e organizacións políticas en xuño de 1989.

Os programas lingüísticos que nos ocupan cabe caracterizalos -entre outros- dende dous puntos de vista complementarios. En primeiro lugar a través da consideración dos elementos característicos do seu deseño e, en segundo lugar, a través dos resultados constatados nas avaliacións lonxitudinais que dos mesmos se teñen levado a cabo.

Atendendo ós elementos que conforman o seu deseño e os condicionantes sociais e sociolingüísticos que explican, en parte, o seu éxito, salientamos:

1.- A lingua materna do alumnado é substituída na función vehicular do ensino e na interacción profesor-alumnos pola lingua que se pretenda que adquiran. O/a profesor/a usa como lingua exclusiva de ensino e relación a lingua da escola, quedando, en todo caso, garantizadas a comprensión e a interacción, a través da contextualización da comunicación, das estratexias empregadas e polo feito de que ó escolar se lle deixase expresarse na súa lingua materna. Diferéncianse dos programas de inmersión parciais en que nestes se utilizan as dúas linguas.

2.- A súa aplicación infíciase no comezo da escolaridade (preescolar) e abranguerían ata o remate do Ciclo Inicial. De aí precisamente a súa denominación de inicial fronte ós que se implantan en niveis superiores e que se coñecen co nome de tardíos.

3.- O alumnado ó que van dirixidos ten como lingua primeira a lingua maioritaria e prestixiada socialmente. Lambert fala neste caso en canto ós resultados de **bingüismo aditivo**, Swaim e Cummins falan de **submersión** para referirse ós programas dirixidos ó alumnado de lingua minoritaria que é escolarizado na lingua maioritaria e prestixiada socialmente, constatándose para este caso resultados ben diferentes ós dos programas de inmersión.

4.- Teñen carácter voluntario. As actitudes dos pais con respecto a esta modalidade de ensino son un dos aspectos extraescolares que condicionan os seus logros. De aí, precisamente a súa opcionalidade que implica de entrada que os proxenitores estean motivados e teñan actitudes positivas a que os seus fillos adquiran a lingua que ten unha posición social máis desfavorecida. Pola contra, non serían de aplicación no caso de pais con actitudes negativas xa que poderían influir negativamente na motivación necesaria para a adquisición desa lingua.

Polo que fai ós resultados é de destacar:

1.- O alumnado escolarizado en inmersión acada na lingua de ensino altos niveis de competencia en tódalas destrezas lingüísticas. Segundo Krashen (1984), os logros explicaríanse porque unha lingua se aprende cando se emprega dun xeito natural como vehículo de comunicación. Neste senso o contexto escolar é, fundamentalmente, un contexto comunicativo no que a lingua a aprender é empregada nunha

variedade ampla de funcións comunicativas; toda actividade escolar significa un exercitarse nas distintas habelencias lingüísticas, toda actividade é un exercicio de lingua.

2.- Acadan un normal desenvolvemento na lingua materna, garantido pola forte presenza ambiental, e polo seu cultivo no medio familiar. Por outra parte, as destrezas lingüísticas adquiridas nunha L2 teñen repercusións positivas e transferibles á L1, nesta liña aquelas destrezas máis académicas (lectura e escritura), desenvolvidas na lingua da escola son transferidas sen esforzo á lingua materna (Cummins, 1983).

3.- O seu rendemento escolar non se ve prexudicado. Os resultados académicos acadados son iguais ou superiores ós dos compañeiros que son escolarizados na lingua de instalación familiar.

4.- A medida que progresa o coñecemento na lingua da escola as súas actitudes cara a esta fanse máis favorables.

3. Algunhas consideracións sociolingüísticas e de tratamento lingüístico-escolar do alumnado virtualmente receptor da inmersión total e inicial²

O proceso de desgaleguización nas xeracións máis novas constatado por varios estudos, amósase con máis intensidade no alumnado dos primeiros niveis de ensino escolarizados nos centros das vilas e das cidades. Constátase para os primeiros, que os 2/3 do alumnado de 2º de preescolar teñen o castelán como lingua inicial; para os segundos esta taxa abranguería ó 96% do alumnado. Unicamente nos centros de emprazamento rural as taxas de galego-falantes iniciais son amplamente maioritarias (90%), apreciándose tamén neste medio a perda de alumnado que ten o galego como primeira lingua, indicador da xeneralización a tódolos ámbitos xeográficos do proceso de desgaleguización.

Outro indicador que confirme o que estamos a dicir é o relativo á capacidade de fala-lo galego. Un 30% do alumnado de vilas e cidades, considerados globalmente, sabería falar galego fronte ó 70% que

² Os datos que aquí aparecen están extraídos do libro *O galego no ensino público non universitario* que se cita na bibliografía. Datos correspondentes ó Informe sobre *A situación lingüística do ensino. (Preescolar e EXB)* entregado pola División de Estudos sobre Bilingüismo á Dirección Xeral de Política Lingüística modificaron algo as porcentaxes, pero en todo caso, non de forma importante.

non tería esta capacidade; o 43,5% faríao con algunha dificultade e con moita dificultade o 26,5%. No alumnado das cidades os que se incluírían nas dúas últimas categorías aumentarían notablemente, aumentando lixeiramente entre os das vilas os que si saberían fala-lo galego.

Por outra parte unha das dimensións da competencia lingüística que favorecería a implantación dos programas de inmersión é a comprensión da lingua galega que presenta o alumnado. Un 9,5% non o entendería nada, o 25% faríao con dificultade e un 65% tería unha boa comprensión da lingua galega.

Os escolares así caracterizados son ensinados na lingua maioritaria do grupo clase, e dicir, en castelán (art. 1.2 do Decreto 135/1983 do 8 de setembro de 1983). O criterio aplicado é o que tradicionalmente se veu considerando como máis efectivo para a recepción do ensino, sen embargo neste caso establécese en base á lingua materna maioritaria do grupo-clase. Hai que destacar que a utilización deste criterio desatende o dereito individual do alumnado galego-falante a ser ensinado en galego nos primeiros niveis, feito paradoxico dentro dun proceso que tenta ser de galeguización, xa que leva irremisiblemente á desgaleguización dunha parte importante dos galego-falantes iniciais xa dende a súa chegada á escola.

Por outra parte o contexto lingüístico extraescolar amósase nas interaccións profesores-alumnos, e alumnos-profesores fortemente castelanizado e castelanizante. O efecto "de apisonadora" da lingua maioritaria é claro nos nenos galego-falantes destes medios.

A panorámica descrita recobra especial gravidade nunha comunidade que presenta nas xeracións máis vellas altas taxas de coñecemento e mesmo de uso da lingua galega -o último restrinxido ás normas implícitas de uso axeitadas ou non segundo os distintos ámbitos e interlocutores- e que se inscribe, alomenos teoricamente e legalmente, nun proceso de galeguización, e no que a escola está a xogar un papel contrario ó esperable dun proceso de normalización do ensino.

4. Razóns da súa aplicación ó contexto escolar galego

A validez e as razóns que xustificarían a implantación da opción lingüística da escolarización que vimos de analizar quedan dabondo postas de manifesto ó termos en conta, en primeiro lugar, as características sociolingüísticas do alumando dos niveis e dos hábitats ós que serían aplicables e o papel que a escola neste momento está a xogar e,

en segundo lugar, as virtualidades que dita opción tería no proceso de recuperación social da lingua galega.

Concretamente, o desenvolvemento de niveis de competencia en galego superiores ós que se poderían acadar por outros medios, as repercusións positivas no eido actitudinal e a adquisición de hábitos de uso lingüístico favorables ó emprego da lingua minorizada, son aspectos ós que non se pode nin se debe renunciar, e máis sabendo que todos estes logros non estarían en principio asegurados coa introducción tardía do ensino en galego.

Quizais cómpre recordarmos que as implicacións persoais e afectivas dunha lingua adquirida na infancia son moito máis fortes que se a adquisición se retrasa ou ocorre en idades máis tardías.

Por último, a posta en marcha destes programas é evidente que implica un conxunto de decisións e actuacións a diversos niveis, pero, que en último termo depende de que a Administración tome conciencia da gravidade da problemática existente, dos obxectivos que se perseguen e da grande significación social e pedagóxica dos programas de inmersión total e inicial. Por outra banda esixen o seu artellamento nun modelo lingüístico para o ensino de claras referencias normalizadoras.

5. Bibliografía

- Cummins, J.(1983): "Language proficiency, biliteracy and french immersion". *Canadian journal of education*. 8,2.
- Krashen, S.D. (1984): "Immersion: why it works and what it has taught us". *Language and society*. 12. 61-64.
- Lambert, W. (1984): "An overview of issues in immersion education". Varios: *Studies on immersion education*. California State Department of Education. 8-29.
- Rubal, X. (1987): "Situación actual y perspectivas de la educación bilingüe en Galicia". Siguan, M. (coord.): *Lenguas y educación en Europa*. PPU.ICE. Universidade de Barcelona. 39-64.
- Rubal, X. e Rodríguez, M. (1987): *O galego no ensino público non universitario*. Consello da Cultura Galega. Santiago.
- Rubal, X. , Arza, N. e Veiga, D. (1988): "Coordenadas da normalización lingüística no primeiro ensino". Comunicación presentada nas *Xornadas Pedagóxicas de Normalización Lingüística*. ICE. Santiago.

Safty, A. (1989): "Some reflection on a decade in the french immersion classrooms". *The Canadian modern language review*. Vol. 45 3.

... (1980) 'The Changing ...' *The ...* 100-110.

... (1981) 'The ...' *The ...* 111-120.

... (1982) 'The ...' *The ...* 121-130.

... (1983) 'The ...' *The ...* 131-140.

References

- ... (1980) 'The ...' *The ...* 100-110.
- ... (1981) 'The ...' *The ...* 111-120.
- ... (1982) 'The ...' *The ...* 121-130.
- ... (1983) 'The ...' *The ...* 131-140.
- ... (1984) 'The ...' *The ...* 141-150.
- ... (1985) 'The ...' *The ...* 151-160.
- ... (1986) 'The ...' *The ...* 161-170.
- ... (1987) 'The ...' *The ...* 171-180.
- ... (1988) 'The ...' *The ...* 181-190.
- ... (1989) 'The ...' *The ...* 191-200.
- ... (1990) 'The ...' *The ...* 201-210.

A EVOLUCIÓN DA LINGUAXE EN NENOS DE MEDIO FAMILIAR BILINGÜE

MIGUEL PÉREZ PEREIRA

Departamento de Psicoloxía Evolutiva e da Educación.

Universidade de Santiago de Compostela

Introducción

Hai dúas posicións teóricas que destacan entre as teorías sobre a adquisición da linguaxe; a posición innatista, e a súa antagonista, a posición ambientalista. Falar destas concepcións non é meramente un exercicio teórico, porque as persoas, dunha ou doutra forma, poden ter ideas inxenuas sobre como os nenos aprenden a falar, ou manifestar un comportamento e unhas actitudes acordes con esas posicións. Desde a miña opinión, non obstante, tanto o innatismo como o ambientalismo extremos sosteñen concepcións erradas sobre o proceso de adquisición da linguaxe e o papel do neno nese proceso que convén analizar, e que poden, en caso de adoptarse como modelo, levar a actitudes cara á crianza e educación dos nenos non favorecedoras para o seu bo desenvolvemento.

Os que sosteñen unha posición innatista consideran que o ser humano está dotado, desde o momento do seu nacemento, dun dispositivo innato que lle permitirá chegar a dominar a lingua do seu medio. Este mecanismo actúa e madura segundo pautas bioloxicamente preprogramadas. Chomsky foi quen, nos tempos actuais, formulou e defendeu con máis forza esta concepción, que tivo varios seguidores no eido da psicolingüística evolutiva. Os innatistas sosteñen, xeralmente, a idea de que o desenrolo da linguaxe se produce dunha forma independente doutros procesos, como o *desenrolo cognitivo* ou a experiencia social do neno. Isto lévaos a non tomar en consideración a experiencia do neno, e, especialmente, o feito de que o neno vive nun medio social, no que os pais desempeñan un papel *mediador fundamental* entre o neno e o mundo, guiando o seu proceso de desenrolo. No que á adquisición da fala se refire, os pais adoptan estratexias tre-

mendamente útiles para a súa aprendizaxe. As chamadas "extensionís" ou ampliacións das producións que realizan os nenos, o feito de empregaren unha fala máis sinxela e con trazos que aumentan a súa claridade, así como o establecemento de formatos ou rutinas regulares de interacción co neno en situacións de xogo, alimentación, aseo..., son todas estratexias que facilitan a adquisición da fala nos períodos iniciais. Non quere dicir isto que o suxeito humano non estea especialmente dotado para aprende-la lingua, senón que tamén hai que ter en conta ese contexto favorecedor que crean os pais, e os adultos en xeral.

Unha consecuencia evidente da posición innatista é que leva a atribuír ó neno un papel eminentemente pasivo nese proceso de adquisición. A actividade e o esforzo do neno non contan, porque todo se desencadea dunha forma natural como resultado da posta en acción dese mecanismo para a adquisición da linguaxe. Concibi-lo suxeito como preprogramado deixa pouco espazo para ter en conta a intervención do suxeito na construción de si mesmo e o papel da interacción social nese proceso.

O ambientalismo sostén unha posición en moitos aspectos antagónica do innatismo. Os teóricos da aprendizaxe S-R (conductistas, neoconductistas) conformaron a ala máis extrema desta concepción, que atribúe un papel fundamental ós estímulos do medio. O reforzamento que os pais fan da fala infantil, a repetición e as imitacións que os nenos realizan das emisións que escoitan, constitúen mecanismos básicos para a aprendizaxe da lingua. Son moitas as investigacións que desvirtuaron a vixencia destes como mecanismos que permitan explica-lo fundamental da adquisición da linguaxe. Á parte desto, apóianse en concepcións da linguaxe tremendamente simplistas, que imposibilitan ter en conta unha característica esencial: que a creatividade que manifestan os falantes só pode ser explicada se considerámo-la existencia dun sistema cun conxunto de regras productivas. E o problema fundamental é o de explicar, apelando a eses mecanismos de aprendizaxe, como os nenos poden inferir esas regras a partir do seu contacto coa linguaxe. Non é este un mero problema do tempo que consumiría o neno neso, senón de pura imposibilidade lóxica (cf. Hornstein e Lightfoot, 1981).

A pesar das súas sensibles diferencias co innatismo, as posicións ambientalistas rudas coinciden con aquel na consideración do neno como un suxeito pasivo no seu desenvolvemento. Efectivamente, este é fundamentalmente un suxeito reactivo ás accións e estímulos do medio ambiente.

Como tratarei de demostrar a continuación, os datos que temos da evolución da linguaxe nos nenos condúcennos a entender que eles xogan un papel tremendamente activo e protagonista nese proceso, descartando, nesa medida, as concepcións innatista e ambientalista.

A adquisición da linguaxe como un proceso de reorganización do coñecemento

Presentarei uns poucos exemplos que mostran a actividade e o esforzo intelectual que o neno ten que facer para poder chegar a dominar o uso da lingua.

O primeiro procede do que sabemos sobre o proceso de adquisición do uso dos morfemas. Como sabemos os morfemas aparecen na fala do neno algo despois dos 2 anos, permitíndolle matizalo significado das (raíces das) palabras. Así poden indicalo tempo en que algo ocorreu mediante o uso dos morfemas verbais temporais, poden tamén indicar se son un ou varios os exemplares mediante a utilización dos morfemas de plural, etc. No proceso de aprendizaxe do uso dos morfemas os nenos tenden a buscar regras xerais. Esta estratexia é útil cando os morfemas son regulares, pero dá lugar a un proceso tremendamente revelador cando se forman de maneira irregular.

Neses casos, os nenos pasan por tres etapas evolutivas. Na primeira delas os nenos producen correctamente formas como *sei*, *coubo*, ou *puxo*. Posteriormente, e a causa da aplicación inaxeitada dunha regra de produción que é apropiada con formas regulares, producen formas como *sabo*, *cabeu*, ou *poñeu*. Este fenómeno denomínase *sobrerregularización*, e, como indiquei, implica unha regularización dunha forma irregular. Finalmente, nunha terceira etapa, volven a producir correctamente estas formas irregulares. A diferenza con respecto ás producións da primeira etapa está en que antes os nenos dicían esas formas irregulares moi esporadicamente, e como resultado de imitacións de formas adultas pouco despois de telas escoitado, nun uso moi contextualizado e dependente de claves extralingüísticas. Considérase, por eso, que son formas aínda non analizadas lingüisticamente. Polo contrario, na terceira etapa, os nenos producen estas formas con relativa frecuencia e de forma enteiramente espontánea, como resultado de ter descuberto que hai excepcións ás regras, ata entón de uso xeral. A evolución que se aprecia na produción destes morfemas nos nenos revela a existencia dun proceso de *reorganización* do coñecemento lingüístico, no cal o neno vai traballando sobre as súas propias representacións (por suposto non conscientes). Para poder chegar a sabe-las

excepcións, o neno necesita pasar previamente por unha fase en que ten una regra de uso excesivamente ampla (cf. Bowerman, 1985; Karmiloff-Smith, 1983).

Este mesmo proceso evolutivo atopouse en investigacións realizadas con nenos de moi diferentes linguas, polo que parece constituír un fenómeno universal. (Por exemplo os nenos falantes do inglés din nunha primeira etapa formas como *went* "foi", ou *feet* "pés", posteriormente formas produto da sobreregularización como *goed* ou *foots*, e finalmente as formas correctas *went* ou *feet* (Berman, 1986, Slobin, 1973).

Outro exemplo deste mesmo proceso dáse na adquisición de formas plurifuncionais. Estas son denominadas así porque poden cubrir diferentes funcións. Comprobase que o dominio pleno no uso destas formas pode dilatarse ata os 8-10 anos (Karmiloff-Smith, 1979). No caso do artigo determinado en plural (*os/as*), este pode ser utilizado como pluralizador, para indicar que son varios os exemplares, fronte ó singular, ou como totalizador, para nos referirmos a unha colección enteira de obxectos, por exemplo. Os nenos son capaces de usar desde bastante cedo *os/as* como pluralizador (algo despois dos 2;6 anos), pero tardarán bastante en utilizalo como totalizador. Nese caso os nenos necesitan remarca-la función de totalización do artigo antepoñéndolle *todos*. Así un neno de, poñamos, 6 anos necesitará indicar "tódolos redondos" para referirse ó conxunto de pezas redondas entre outras pezas xeométricas. Máis tarde, sobre os 8 anos, referirase a ese conxunto simplemente co artigo plural, e abondaralle con dicir "os redondos".

O importante é que nese intre o neno xa é capaz de saber que unha mesma forma se pode empregar con funcións distintas. Pero a ese punto só chega despois de necesitar marcar de forma ostensiblemente distinta cada unha delas. De novo estamos diante dun proceso de reorganización do coñecemento lingüístico, que esixirá ó neno prestar atención ós datos lingüísticos e traballar sobre eles para resolverlos problemas que o seu dominio lle presenta.

Outro exemplo algo distinto, pero que tamén revela ese papel activo do neno no proceso de adquisición da linguaxe, témolo nalgúns procesos que se dan no desenvolvemento semántico, ou dos significados que os nenos outorgan ás palabras.

Comprobase en múltiples investigacións (Clark, 1973) que os nenos pasan por unha etapa en que se aprecia unha sobrexeneralización de certas palabras para referirse a referentes que no uso adulto non lles corresponden. Os nenos, arredor dos 3 anos, poden usa-la palabra "guau-guau", ou "can", non só para referirse a un can, que sería

acertado, senón tamén para referírense a un gato, a unha vaca, ou a un cabalo, por exemplo (cf. Clark, 1973, Vila, 1984). Nestes casos dise que os nenos designan desa forma esoutros tipos de animais porque atribúen á palabra "can" un significado excesivamente amplo, compartido tamén por eles. (Por exemplo, que posúen tamén catro patas, e teñen pel, ademais de se mover). Máis tarde irán captando as diferencias entre eses animais, e irán adquirindo novos termos para referirse especificamente a cada un deles. Irán, logo, afinando progresivamente o significado das palabras, tratando de buscar un nome para cada tipo de referente.

De tódolos xeitos esta estatexia non sempre se ve favorecida pola conducta lingüística dos pais e adultos, que poden denominar un mesmo referente con palabras distintas (por exemplo poden denominar a un can "pastor alemán", "can", ou "animal", conforme ó nivel de extensión que adopten). As dúbidas que esto pode crear no neno son aínda maiores no caso dos nenos que viven nun ambiente bilingüe, no que poden escoitar designar un mesmo referente como "can" ou "perro". Esta situación esixirá ós nenos bilingües dous códigos diferenciados. Pero isto é adiantarnos a aquilo do que falarei a continuación.

Algunhas características da evolución da linguaxe nos nenos bilingües familiares¹

A evolución da linguaxe nos nenos bilingües é moi semellante á que se dá no caso dos nenos monolingües, podéndose apreciar neles a adopción de estratexias equivalentes ás dos seus coetáneos monolingües. Estoume a referir, por suposto, ó caso dos nenos bilingües familiares; é dicir, a aqueles nenos que viven no seo da súa familia ou no seu ambiente o uso habitual de dúas linguas, e están expostos a esa situación desde o momento do nacemento. Nestes nenos apréciase, se cadra aínda máis claramente, esa atención que presta o neno ó sistema lingüístico e os seus esforzos por chegar a dominalo, que se manifestan en procesos de reorganización do seu coñecemento.

No cadro 1 preséntase un resumo do curso da evolución lingüística nestes nenos, baseado na descrición que fai Taeschner (1983). Del, só vou referirme a algúns aspectos que, desde o meu punto de vista, clarifican esa actividade que despregan os nenos para tratar de

¹ Aínda que os datos que aquí achego proceden fundamentalmente de estudos realizados con nenos que non son galegos, en breve confío en poder presentar resultados procedentes de nenos do noso país.

solventa-las dificultades que lles pon o dominio dos sistemas lingüísticos.

CADRO 1

EVOLUCIÓN DA LINGUAXE NO NENO BILÍNGÜE FAMILIAR

ETAPA 1 (entre 1;4 - 2;0)

- Léxico fusionado. Un só sistema léxico.
- Uso pragmático e contextualizado da linguaxe.
- Holofrases (emisión dunha única palabra), construcións verticais ou cadeas de holofrases, estruturas nucleares incompletas (falta, por exemplo o verbo, ou o obxecto), e algunhas completas.
- Non hai patróns morfolóxicos e sintácticos.
- Non hai interferencia léxica.

ETAPA 2 (entre 2;0 - 3;0)

- Aparición e ampliación dos equivalentes no léxico, sempre minoritarios. Construción do dobre sistema léxico.
- Comeza a dirixirse a cada persoa na súa lingua, pero basea a elección do código na fonoloxía da lingua empregada polo interlocutor.
- Oracións nucleares completas (S V O) (desaparecen as incompletas). Aparecen outras estruturas: ampliadas, complexas, e binucleares, pero sen as correspondentes conectivas. Isto dáse simultaneamente nas dúas linguas.
- Aparecen os primeiros marcadores morfosintácticos: marcadores de tempo verbal, persoa, número, diminutivos... (ó igual que nos monolingües).
- Interferencias morfolóxicas e léxicas, pero non na orde de palabras.

ETAPA 3 (a partir de 3 anos)

- O neno adopta rixidamente o principio de uso: "unha lingua/unha persoa". Posteriormente é máis flexible e fala co interlocutor na lingua en que se lle dirixe en cada ocasión. A lingua do interlocutor é a base de elección de código (non só a fonoloxía ou aspectos léxicos da súa fala).
- O léxico segue a desenvolverse no mesmo senso que antes. Os equivalentes son aínda minoritarios.
- Estructuras complexas binucleares con conectivas (coordinadas, e subordinadas algo máis tarde).
- Comezan a aparecer erros de orde das palabras, e sobreenténdense aspectos da morfoloxía e da sintaxe, incorrectamente, dunha lingua á outra. Máis tarde a orde é outra vez correcta en oracións nas que antes era errónea. O mesmo ocorre coa morfoloxía.
- Interferencias na orde das palabras e nos marcadores morfolóxicos. Máis tarde diminúen considerablemente.

(Baseado en Taeschener, 1983).

Na adquisición do léxico apreciouse en múltiples investigacións que os nenos van desde unha etapa inicial en que teñen un só sistema léxico integrado por palabras dos dous idiomas, ata outra en que xa teñen dous sistemas diferenciados. Na primeira etapa (desde a aparición das primeiras palabras ata os 2 anos, máis ou menos) os nenos empregan palabras dos dous idiomas indiferenciadamente, sen teren establecido aínda equivalencias do significado entre elas (Tabouret-

Keller, 1959; Taeschner, 1983; Vila, Boada, e Siguán, 1982; Volterra e Taeschner, 1979; Vihman, 1985). A observación I da fala dunha nena bilingüe familiar castelán-catalán no cadro 2 representa un exemplo claro da inexistencia de equivalentes nesa etapa. A nena non recoñece nin usa as dúas palabras (*ànec* e *pato*) como equivalentes no seu significado. A observación II amosa outro aspecto característico do léxico que utilizan os nenos neste momento, o de ser contextualizado. O significado que atribúen ás palabras está tremendamente ligado ó contexto e circunstancias en que as escoitaron utilizar, empregándoas eles posteriormente en circunstancias parecidas. Isto dá como resultado usos "sui generis" das palabras, que teñen un significado esencialmente pragmático, relacionado cos contextos de uso. De aí que poidan usar unha mesma palabra adulta como se fose distinta, segundo os contextos en que aprenderon a usala. No exemplo da observación II, M^a del Mar usa a palabra "manzana" no libriño de debuxos, namentres que para referirse a unha mazá real na mesa usa a palabra catalana "poma".

CADRO 2

ETAPA 1^a: Un sistema léxico indiferenciado.

Observación I: María del Mar (1; 9.13)

mira con P. un libro de láminas

Aparece un pato y María del Mar lo señala rápidamente diciendo *pato*

P: *Què es aixó?* ("¿Qué es esto?")

Ma: *pato*

P: *ànec* ("pato")

Ma: *ino!*, *pato*

P: *bueno, pato*

Observación II: María del Mar (1; 9.13)

(mira con M. un libro de láminas)

M: *mira, mira, María del Mar* (señala una manzana)

Ma: (señala la manzana; sonríe)

M: *¿Qué es esto?*

Ma: *manzana*

(más tarde, comiendo en la mesa M. trae una manzana)

M: *mira María del Mar, traigo una manzana*

Ma: *poma* ("manzana")

M: *una manzana*

Ma: *no, poma*

ETAPA 2^a: Dous sistemas léxicos con equivalencias

Observación III: María del Mar (2; 0.12)

(mira un cuento con un experimentador (E) y aparece un pato)

E: *¿Qué es esto?* (señala el pato)

Ma: *pato* (gira la cabeza hacia P.; ríe)

P: *ànec* ("pato")
 (María del Mar vuelve a centrarse en el cuento)
 E: *¿Qué es esto?*
 Ma: *pato*
 E: *pato, sí, pato*
 Ma: *anéc* (mira a P.)
 E: *¿Qué esto?*
 Ma: *pato, ànec*

(Tomado de Vila, Boada e Siguán, 1982)

Estes datos apoian a idea de que o neno bilingüe non diferencia as dúas linguas, posuíndo un repertorio léxico común que é unha mestura de palabras que proceden das dúas. Precisamente este tema suscitou unha certa polémica entre defensores e contrarios a esta idea. O certo é que os que defenderon a posición contraria (Pye, 1986) non presentaron datos moi convincentes no seu favor.

Nos comezos da etapa 2ª -a partir dos 2 anos, e ata os 3- xa se pode observar que os nenos comezaron a establecer equivalencias entre algunhas palabras dos dous idiomas. A observación III do cadro 2 revela que, agora si, a nena xa estableceu a equivalencia entre o significado de "pato" e "ànec". De tódalas maneiras, o vocabulario dos nenos bilingües está composto na súa maior parte de palabras sen equivalente no outro idioma. A estratexia de adquisición favorece máis a aprendizaxe de palabras novas có duplicado de palabras noutro idioma. Isto, lxicamente, débese a que os nenos bilingües están dotados da mesma capacidade memorística cós monolingües, e, polo tanto, non é imaxinable que poidan te-lo dobre de vocabulario cós monolingües. Máis ben presentan un léxico dunha extensión semellante ó dos monolingües.

O importante nesta etapa é que os nenos xa están organizando dous sistemas léxicos diferenciados, o cal esixe un esforzo grande por parte do neno, que debe prestar atención ós datos que lle proporciona a fala dos adultos.

Outro exemplo do proceso de elaboración lingüística dos nenos bilingües apréciase na evolución de certos aspectos da sintaxe. Hai unha etapa intermedia en que os nenos elaboran un sistema propio de regras lingüísticas para formar certas estruturas oracionais, que non é unha mera copia dalgún dos idiomas que lle falan.

Taeschner (1983) describe o tipo de regras que utilizan dúas nenas bilingües alemán-italiano para produci-las oracións subordinadas, que constitúe un exemplo claro do que acabo de dicir. En alemán a composición dunha oración subordinada a partir de dúas oracións como *Mario lacht* (= Mario ri) e *Johan erzählt den Witz* (= Xan conta o chiste) supón un reordenamento da oración subordinada, de

tal xeito que o verbo pasa a ocupa-la posición final, como en *Mario lacht, weil Johan den Witz erzählt* (= Mario ri, porque Xan conta o chiste). Polo contrario en italiano non hai alteración da orde na oración subordinada: *Mario ride perché Giovanni racconta la brazalietta*, ó igual que ocorre no galego. Non obstante as nenas bilingües estudadas dicían en alemán oracións como *Mario lacht, Johan erzählt den Witz*, en que non se produce esa alteración da orde en que aparece o verbo da subordinada. Neses casos as nenas empregaban unha regra común, tanto para as oracións subordinadas en italiano coma en alemán, do tipo: <<CLAUSULA PRINCIPAL + CONECTIVA + CLAUSULA PRINCIPAL>>. Este tipo de regra, por outra banda, non procede tampouco do italiano, pois as nenas producen oracións que tampouco se conforman á orde que rexería en italiano, como *Joghurt ist so kalt, weil ist in Eisschrank hingetan* (literalmente: "o iogurt está frío porque está no refrixerador gardado") en vez da italianizada *Joghurt ist so kalt, weil ist hingetan in Eisscharank*. Isto indica, polo tanto, que as nenas constrúen un sistema de regras propio para trataren de expresa-las subordinadas en calquera dos dous idiomas. Como vemos, hai, outra vez, unha intensa actividade intelectual na procura desas regras productivas, que pasa nun período intermedio (despois dos 3 anos) pola elaboración deste tipo de hipóteses.

Permítanme que lles presente outro exemplo adicional, esta vez máis próximo. No sistema lingüístico do castelán diferénciase entre o adxectivo e o pronome posesivo, que adoptan formas diferentes, como en *Mi silla* e *La silla es mía*. Polo contrario, en catalán, ou galego, non hai tal diferenciación na forma, como se aprecia nos exemplos que seguen:

La meva cadira = A miña cadeira,
La cadira es meva = A cadeira é miña.

Pois ben, Vila (1984) observou que unha nena bilingüe catalán-castelán -Mª del Mar ós 2;9, 19 -dicía *Allá vengo a buscar la mía silla*, que constitúe un claro exemplo de non diferenciación da forma do adxectivo, que pode ser interpretada como unha xeneralización da forma catalana ó español.

Todos estes exemplos mostran o esforzo que realizan os nenos na procura de regras sintácticas, ó mesmo tempo que indican claramente que este proceso non se pode explicar como unha mera copia das oracións que escoitan no seu redor.

A evolución da linguaxe nos nenos bilingües presenta moitos outros aspectos característicos, como o fenómeno das interferencias. Por interferencia enténdese a transferencia de elementos dunha lingua á outra. Hai varios tipos de interferencia (Taeschner, 1983): léxica,

cando unha frase nunha frase contén palabras doutra lingua; sintáctica, cando a orde de palabras dunha lingua se usa na outra; prosódica, cando a entoación, a cadencia, e o ritmo dunha lingua veñen sendo parcialmente ou enteiramente substituídos polos da outra; semántica, cando hai unha xeneralización incorrecta do significado das palabras dunha lingua á outra; fonolóxica, cando as palabras dunha lingua se pronuncian cos sons da outra; e morfolóxica, se un morfema (prefixo ou sufixo) doutra lingua se encadea á raíz dunha palabra².

En relación con este fenómeno, non quixera deixar de aludir, cando menos, a unha tendencia evolutiva que é típica dos nenos bilingües. Estoume a referir á evolución que se produce desde unha etapa en que os nenos manifestan unha mestura de códigos ata outra na que posúen a capacidade de cambiar de código. Namentres que ó principio os nenos producen oracións nas que mesturan palabras dos dous idiomas, ou usan formas morfolóxicas dun deles con palabras do outro, ou interferencias sintácticas, etc., despois xa serán capaces de manter separados os dous sistemas, sen apenas mesturas, e variando de código segundo a fala do seu interlocutor.

A maior parte das mesturas que producen os nenos están constituídas por oracións que inclúen un elemento léxico ou unha ou varias frases dunha lingua nunha oración da outra, como no exemplo producido por un neno bilingüe alemán/español que dixo *Putzen Zahne con jabón* "lavando os dentes con xabón" (Redlinger e Park, 1980). A inmensa maioría de estudos nos que se fixo un seguimento da evolución de nenos bilingües indican que hai un descenso progresivo na mestura das linguas. Redlinger e Park (1980) observaron entre un 20% e un 30% de producións con mesturas en nenos que tiñan arredor de 2 anos de idade, e entre soamente un 2% e 5% nos de 3 anos. Vihman (1985, 1986) tamén observou un 30% de oracións nas que existían interferencias nun neno bilingüe estonio/inglés ós 20 meses, un 21% ós 21 meses, e un rápido descenso posteriormente.

Algúns investigadores opuxéronse á idea de que a existencia dunha alta porcentaxe de mesturas no primeiro período da linguaxe dos cativos bilingües fose un indicador fiable de que tiveran un único sistema lingüístico, ou funcionasen coma se así fose en moitas ocasións. Para defende-la idea de que, pola contra, os nenos xa diferencian desde un comezo entre as dúas linguas, Lindholm e Padilla (1978)

² Aínda que poida parecer estraño, poden producirse interferencias deste último tipo. Por exemplo, Redlinger e Park (1980) observaron que un neno bilingüe alemán/inglés combinou a raíz da palabra alemana *Pfeim* "asubiar" co morfema inglés do xerundio -ing na forma "Pfeifing". Tamén é habitual entre os chicanos a conxugación dos verbos ingleses utilizando os morfemas verbais do castelán.

aduciron que só un 2% das oracións producidas polos 5 nenos bilingües inglés/español que eles estudiaaron presentaban mesturas ou interferencias. Non obstante, estes nenos tiñan idades que fan dende os 2 anos e 10 meses ós 6 anos e dous meses, polo que, debido á súa idade, non poden achegar datos en favor da postura de que a diferenciación das linguas se dea xa na primeira fala infantil. Máis ben, da hipótese da indiferenciación inicial.

Tampouco o argumento (Genesee, 1989) de que a mestura na fala dos nenos se debe a que os pais (e outros adultos) lles ofrecen un modelo no que tamén hai interferencias parece moi axeitado, xa que, en definitiva, xoga a prol da hipótese da mestura inicial. Isto sería unha razón máis que dificultaría a diferenciación. Por outra banda, as reanálises que Genesee (1989) fai dalgunhas observacións efectuadas por outros investigadores -e coas que intenta amosa-la diferenciación funcional das dúas linguas-, parecen excesivamente especulativas e sesgadas.

Sexa como sexa, a gran maioría dos datos que posuímos sinalan que os nenos pasan desde un período no que mesturan os códigos a outro no que os teñen nidiamente diferenciados, e no que son capaces de utilizalos axeitadamente, cambiando dun ó outro segundo a fala do seu interlocutor e outras circunstancias.

Esta capacidade, que comeza sobre os 3-4 anos e logran plenamente os nenos xa máis tarde (Moreno, 1988), é común á que manifestan os seus coetáneos monolingües de varia-la súa fala en función das características do interlocutor e as circunstancias contextuais (Garvey, 1987, Andersen 1990). Pénsese, se non, na evolución da capacidade de formular peticións educadas ou corteses nos nenos, que chegan a dominar arredor dos 6-7 anos, ou na fala máis simple que dirixen ós nenos pequenos xa polos 4 anos. É manifesta-la capacidade de cambiar de código en función da lingua do interlocutor.

Todo isto débemos facer achegar algunhas consideracións sobre a crianza dos nenos en medio bilingüe. Hai unha primeira, básica, que xa foi apuntada por Ronhat (1913) cando enunciou o seu principio de «unha persoa/unha fala», querendo significar por eso que cada un dos pais debería falar sempre na mesma lingua co fillo. O valor fundamental é que esa regularidade no uso dos códigos parece axudar ó neno que empeza a falar a diferenciarlos con maior facilidade. Outros autores apuntaron outra formulación diferente «unha situación/unha fala». O obxectivo deste principio é o mesmo, favorecer mediante a regularidade da fala dos adultos a diferenciación dos códigos no neno.

No proceso de aprendizaxe das linguas hai un intre, que coincide co estadio 2 na descrición de Taeschner, no que os nenos amosan

un proceso de perda dunha lingua, cando a outra parece máis efectiva, ou ten un uso máis estendido no ambiente extrafamiliar do neno. Neses casos, como demostrou Taeschner (1983), é fundamental a firmeza dos pais, reforzando e promovendo o uso desa lingua, para evitar que o neno deixe de usala. Obviamente aquí actúan os valores dos pais sobre esa lingua, e a presión sobre eles dos valores do medio social: cal é a lingua considerada de prestixio, etc. Está claro que esto, na situación que estamos a vivir en Galicia, e a pesar das novidades dos últimos anos (T. V. en galego, uso público máis extenso do galego...), pode levar ó seu abandono ou perda progresiva, aínda como lingua de uso comunicativo a nivel familiar.

Outro momento difícil para o mantemento do uso das dúas linguas dáse cando o neno ou a nena entran no sistema escolar, normalmente nos anos preescolares. Se na escola existe unha actitude negativa cara á expresión nunha das linguas, ou se o neno ou a nena perciben que unha delas non lle é útil, por non ser de uso no seu ambiente, pode producirse, igualmente, unha perda no uso desa lingua. Este proceso dá como resultado un tipo de bilingüismo, chamado "substractivo" porque a aprendizaxe e uso desa lingua vai en detrimento do uso e desenvolvemento da outra.

Dependendo do grao de dominio de cada unha das dúas linguas, pódense dar diferentes situacións de bilingüismo que van desde o "equilibrado", cun bo desenrolo de ámbalas dúas, ó "desequilibrado" (Hornby, 1977). Tamén se poden dar situacións de "semibilingüismo", cun dominio moi restrictivo das dúas linguas.

Os efectos das situacións de perda dunha lingua, se van acompañados pola substitución forzada por outra (o que se pode dar na situación de bilingüismo consecutivo), poden provocar non só problemas psicopedagóxicos, senón tamén mesmo procesos de despersonalización e non significatividade da experiencia (Taubouret-Keller, 1985), á parte de levar a un uso empobrecido das dúas linguas³.

Antes de concluír, quixera facer unhas consideracións respecto dun tema que pode preocupar ós pais e educadores, e sobre do cal poden existir concepcións erradas, o das repercusións do bilingüismo no desenrolo cognitivo. A visión que se nos ofrece hoxe do bilingüismo é bastante diferente á que tracexaron na primeira metade deste século algúns investigadores, que salientaban os efectos negativos do bilingüismo e as dificultades adicionais que supuña aprender dúas linguas para os limitados recursos do neno. Nesas primeiras investigacións

³ Noutro lugar teño tratado o tema do bilingüismo consecutivo e as súas repercusións para o progreso académico (Pérez Pereira, 1990).

(por exemplo Saer, 1923), os suxeitos bilingües procedían ademais de medios socioculturais inferiores, polo que se achacan hoxe os baixos resultados obtidos a esa circunstancia. De investigacións máis recentes dedúcese que o bilingüismo familiar -se o neno está en contacto con dúas linguas desde o seu nacemento, e chega a un dominio dos dous códigos nas súas diversas funcións- non ten efectos negativos, senón máis ben efectos positivos para o desenrolo dalgunhas capacidades intelectuais dos nenos (cf. Ortí, 1988).

Ó comeza-lo artigo fíxeno apuntando a actividade interna que os nenos desenvolven no proceso de adquiri-la linguaxe. Espero que as características que aquí presentei sobre da forma que o proceso reviste nos nenos bilingües familiares apuntalen aínda máis a idea de que o neno nin está enteiramente predeterminado pola súa herdanza, nin polo seu ambiente. Para poder chegar a establecer dous sistemas lingüísticos diferenciados, os nenos bilingües producen representacións da linguaxe (regras sintácticas, hipóteses sobre do significado e uso das palabras...) que despois serán reorganizadas. Isto revela un traballo intelectual importante sobre a linguaxe e as súas representacións, que indica que, logo, o neno bilingüe non é pasivo, senón que desenvolve unha importante actividade constructiva nos intentos por descubrir e domina-los sistemas lingüísticos, co apoio do medio social que o rodea.

BIBLIOGRAFÍA

- Andersen, E. S.: *Sepaking with style. The sociolinguistic skills of children*. New Yord. Routledge. 1990.
- Berman, R.: *A crosslinguistic perspective: morphology and acquisition*. 2nd. edition. Cambridge. C.U.P. 1986.
- Bowerman, M.: Beyon communicative adequacy: From piecemeal knowledge to an integrated system in the child's acquisition of language. En K. Nelson (ed.): *Children's language*. Vol. 5 Hillsdale. L.E.A. 1985.
- Clark, E.: What's in a word? On the child's adquisition of semantics in his first language. En Moore, T.E. (ed.) *Cognitive development and the acquisition of language*. Nova York. Academic Press. 1973.
- Garvey, C.: *El habla infantil*. Madrid. Morata. 1987.
- Genesee, F.: Early bilingual development: one language or two?. *Journal of Child Language*, 1989, 161-180.

- Hornby, P.A. (1977): Bilingualism: An introduction and overview. En P.A. Hornby (ed.): *Bilingualism: Psychological, social and educational implications*. New York. Academic Press.
- Hornstein, N. & Lightfoot, D. (Ed.): *Explanations in Linguistics. The logical problem of language acquisition* New York. Longman. 1981.
- Karmiloff-Smith, A.: *A functional approach to child language*. Cambridge. C.U.P. 1979.
- : *Language development as a problem-solving process. Papers and Reports on Child Language Development*. 1983, 22, 1-22.
- Lindholm, K.J. & Padilla, A.M.: *Language mixing in bilingual children. Journal of Child Language Development*, 1978, 5, 327-335.
- Moreno Zazzo, M.: *Desarrollo del lenguaje en bilingües familiares: mezcla de código, cambio de código*. Tesis Doctoral no publicada. Universidad de Barcelona. 1988.
- Orti, C.: *Experiencia lingüística y desarrollo cognitivo: las ventajas del bilingüismo. Estudios de Psicología*. 1988, 33-34, 229-236.
- Pérez Pereira, M.: A língua da escola: reflexiões sobre da política lingüística no ensino dende a psicolingüística evolutiva. *Cadernos da Lingua*, 1990, 1, 93-109.
- Pye, C.: One lexicon or two?: an alternative interpretation of early bilingual speech. *Journal of Child Language*, 1986, 13, 591-593.
- Redlinger, W.E. & Park, T.: Language mixing in young bilinguals. *Journal of Child Language*, 1980, 7, 337-352.
- Ronjat, J.: *Le développement du langage chez un enfant bilingue*. París. Champion. 1913.
- Saer, D. J.: *The effect of bilingualism on intelligence. British Journal of Psychology*, 1923, 14, 25-38.
- Slobin, D.: Cognitive prerequisites for the development of language. En C.A. Ferguson & D.I. Slobin (ed.) *Studies of child language acquisition*. New York. Holt. 1973.
- Tabouret-Keller, A.: La adquisición del lenguaje hablado en un niño criado en medio bilingüe. En J. Piaget et al. *Introducción a la psicolingüística*. Buenos Aires. Proteo. 1969.
- : Lengua materna y lengua extranjera: de la existencia a la comunicación, preguntas de cara a una psicología clínica del bilingüismo. En M. Siguán (comp.) *Enseñanza en dos lenguas y resultados escolares*. Barcelona. Publicacions i Edicions de la Universitat de Barcelona, 1985.
- Taeschner, T.: *The sun is feminine. A study on language acquisition in bilingual children*. Berlin. Springer-Verlag. 1983.

- Vihman, M.M.: *More on language differentiation. Journal of Child Language*, 1986, 13, 595-598.
- Vila, I. Yo siempre hablo catalán y castellano: datos de una investigación en curso sobre la adquisición del lenguaje en niños bilingües. En M. Siguán (comp.) *Adquisición precoz de una segunda lengua*. Barcelona. Publicacions i Edicions de la Universitat de Barcelona. 1984.
- Vila, I.; Boada, H. e Siguán, M.: *Adquisición y desarrollo del lenguaje en bilingües familiares: primeros datos de una investigación. Infancia y Aprendizaje*. 1982, 19/20, 89-99.
- Volterra, V. & Taeschner, T. The acquisition and development of language by bilingual children. *Journal of Child Language*. 1978, 5, 311-326. Versión española: *La adquisición y el desarrollo del lenguaje en niños bilingües. Infancia y Aprendizaje*, 1983, 21, 23-36.

O TRATAMENTO DA LITERATURA EN PRIMARIA

XESÚS RÁBADE PAREDES

Equipo de Lingua Galega

Gabinete da Reforma Educativa

1. Lingua e literatura: un estudio integrado

A presente proposta fundaméntase no feito de que a aprendizaxe lingüística ten de responder ó desenvolvemento das capacidades de comprensión e expresión de todo tipo de mensaxes en situacións diversas e, dentro deste obxectivo, contribuír ó descubrimento dun tipo de linguaxe que esixe unha actitude diferente do receptor ante a mensaxe. Dito doutro modo, o ensino da lingua (desenvolvemento da competencia lingüística e comunicativa) debe atender a unha serie de saberes simultáneos: un saber idiomático, suxeito a normas fónicas e lexicogramaticais; un saber elocucional ou congruencia do falante respecto da realidade extralingüística, e un saber expresivo ou adecuación da lingua a situacións dadas, facendo uso adecuado das dispoñibilidades idiomáticas.

O saber expresivo sitúase na esfera do **sentido**, isto é, no que se di e entende da intención do falante máis alá do significado (saber idiomático) e da designación (saber elocucional). Así, a literatura, os textos, son lugar privilexiado para a integración dos diferentes saberes mencionados, por canto a construción do sentido é o obxecto mesmo da obra literaria.

Integrar lingua e literatura nun mesmo proceso didáctico é posible dentro da clase concebida como taller no que converxan textos variados, literarios e non literarios: elaboración e traballo con relatos, poemas, textos dramáticos, guións radiofónicos, periódico escolar, letras de cancións, anuncios publicitarios... É o que dá sentido e articula tódalas actividades previas (reflexión lingüística, reflexión normativa, análise de textos, etc.).

Trátase da aprendizaxe de procedementos -mediante a aproximación a textos actuais e do pasado- para a adecuación do pensamento á súa formulación expresiva:

A) Manipulación de textos, por un lado, para a aprendizaxe lingüística.

B) Enfrontamento coa literatura, por outro, como fenómeno comunicativo especial con obxectivos propios: actitude creativa para usar da linguaxe sen máis finalidade que manipulala e descubri-las súas inmensas posibilidades, a súa natureza fronte ás outras linguaxes.

C) No campo da lectura, o papel do profesor é o dun bo guía que mostre un amplo abano de eleccións, en atención á idade, experiencias e intereses, e que axude ós alumnos a penetrar nos textos, a gozalos, sen pretender valoracións estéticas nin complexas análises críticas.

O criterio para a selección de textos debe obedecer á capacidade dos mesmos para mante-la forza comunicativa no contexto sociocultural dos alumnos. Polo demais, a experiencia literaria deberá complementarse e enriquecerse con outras experiencias artísticas, fundamentalmente a música e a imaxe, pero tamén a representación escénica e a expresión corporal en xeral.

A práctica lectora nas súas diversas modalidades, o teatro de títeres, o conto oral ben relatado pola profesora ou profesor, a escritura colectiva de relatos na aula e a publicación do periódico escolar son actividades insustituíbles para o contacto dinámico coa literatura. Isto, ademais, pon ós escolares en situación de melloraren moitos aspectos da súa expresión e comprensión oral e escrita.

Unha forma de discurso que os nenos captan con interese e agrado desde a primeira idade é a do divertimento popular fundado na linguaxe: fórmulas ortofónicas, trabalinguas, xogos verbais, xunto coa maxia dos contos orais tradicionais, as cantigas de berce, as adiviñas e mesmo as frases publicitarias enxeñosas.

Cómpre que as propostas de textos que se fagan conteñan a capacidade de suxerir cuestións relevantes para as expectativas de alumnas e de alumnos a fin de promove-la máxima implicación persoal na súa lectura. Todo texto ha ser vivo e actuante, suxeridor e adecuado para a plena comprensión. E como repetidamente sinalamos, o mellor modo de logra-la formación de futuros lectores é promovendo un diversificado repertorio de obras entre as que os escolares opten, formulando explicitamente os criterios da elección.

Polo demais, non só é decisiva a rigorosa selección de textos, senón tamén a coidada planificación de actividades sobre os mesmos. Neste aspecto, e no transcurso da Primaria, un método de aproximación textual como podería se-lo **comentario** nunca debe ir máis alá dunha sistemática posta en común de experiencias lectoras. Isto é, unha actividade sobre todo oral que faga da aula un foro de debate sobre o experimentado na cración ou recreación dos textos.

É básico que no transcurso desta etapa a escola colabore a que os nenos e as nenas se familiaricen coas obras exemplares da literatura do país. Entendemos tal exemplaridade non como unha valoración estética senón como a capacidade das grandes obras literarias para seguir interesando en contextos comunicativos moi diversos e distantes daquel no que apareceron. A Biblioteca (equipada no posible de libros, discos, casetes, vídeos...) é o lugar ideal para traballa-la literatura e dialogar cos textos: é o seu laboratorio. Tamén o diálogo en vivo cos creadores literarios -dentro ou fóra da escola- é unha experiencia gratificante e moi motivadora para a xeneralidade do alumnado.

En esquema, este será un posible modelo de funcionamento dunha clase de literatura e lingua:

2. Educación para a sensibilidade

A literatura, como sinala Vargas Llosa, cumpre a misión de completarnos, "a nós, seres mutilados a quen foi imposta a atroz dicotomía de ter unha soa vida e as arelas e fantasías de desexarmos mil". Alimento indispensable para a sensibilidade, a literatura, en efecto, tanto oral coma escrita, debe presidi-los primeiros pasos escolares das

nenas e dos nenos como modo ideal de introducilos na maxia da palabra, no ritmo e mais nos símbolos, exercitándolle-la motricidade e a memoria e avivecéndolle-lo enxeño.

En xeral, é constatable a dispoñibilidade dos nenos para se introduciren no mundo literario, a súa facilidade para crearen e comprenderen os seus propios recursos. É esta unha aptitude non coincidente coa do adulto, pois a mente infantil é por excelencia globalizadora, creativa e fantástica. É así mesmo comprobable que se tal disposición non se cultiva motivadoramente morrerá de contado trala súa aparición. Razón de máis para que durante o decisivo e dilatado lapso da Primaria se esforce a institución educativa en axudar a captar e sentir moi de preto a problemática complexa da creación infantil na área de lingua.

A nena e o neno senten a necesidade de xogar, de experimentar ludicamente con todo o que os rodea. E unha das realidades máis enraizadas neles e no seu entorno é a da lingua, catárticas, para a súa liberación constante de tensións e problemas. Solución valiosísima para as súas necesidades proxectivas e o idioma, pois, nesta altura da vida, devén xogo e pasa a desempeñar unha función de segundo grao.

O sentido que interna e externamente o neno ten do mundo difire do que teñen os adultos. Consecuentemente, precisará de estímulos propios e adecuados, sempre dirixidos a provocar nel respostas específicas e a desenvolver todo o posible as súas capacidades. Debe atenderse así no campo literario esa apetencia lúdica e cubri-la área da experiencia lingüística das nenas e dos nenos con idéntica premura que a de proporcionarlles roupa, pan e leite. Hai que canalizar e potenciar-las capacidades creativas dos nenos e das nenas pola dobre razón de que a nenez ten un valor en si pero constitúe tamén un paso propedéutico para a existencia adulta; e canto máis a fondo se cumpra e aproveite a condición do neno para servilo, tanto mellor será situado en condicións de ser grande.

Tal alimento indispensable, para a inmensa maioría dos escolares de Galicia, ha ter unhas características de seu, moi específicas e particulares. Porque facer renunciamiento desde a escola da utilización e gozo lexítimos da cultura e lingua propias; cantar, recitar e recibi-la misión lúdica do conto ou do poema noutra lingua, supón algo gravísimo (que aínda vén practicando a didáctica vella), tanto para o escolar (que cuestionará ou dubidará sobre os usos da súa propia fala) como para o idioma mesmo (que se verá privado dunha das súas grandes facultades e finalidades para que foi creado).

3. A poesía como recurso

Tal vez a primeira aproximación á literatura debera realizarse a través da poesía. A lectura de poemas propios e alleos no ámbito da clase abre un abano de posibilidades múltiples, podendo transitarse facilmente da lectura de textos que presenten especial sonoridade ó ámbito da acción-creación; da poesía concibida como xogo, á poesía como exercicio reflexivo.

Xa quedou indicado que as nenas e os nenos das primeiras idades ofrecen unha peculiar aptitude para explorar a lingua con rimas espontáneas e xogos de palabras, combinacións absurdas, xogos a través das situacións diversas da linguaxe e xogos coa conversa. Pero a conquista poética -non se esqueza- é un acto de paciencia, inseparable da formación da sensibilidade e da educación dos escolares: desde o xogo poético inicial coas palabras (manipulalas, velas, pintalas, musicas, ulilas, coñecelas, querelas), os nenos chegarán ó dominio das mesmas e tamén da estrutura lingüística.

Cando menos nunha aproximación inicial, é perfectamente factible exercitar cos alumnos os seguintes aspectos:

- Busca de palabras que rimen cunha dada.
- Construción de versos sobre estruturas rítmicas.
- Creación de pareados susceptibles de se encadearen.
- Achado de palabras que comuniquen determinados sentimentos.
- Invención de frases poéticas.
- Resposta a preguntas, procurando unha sonoridade e significación adecuadas (uso de repeticións).
- Completar estruturas ou vocábulos.
- Inventar comparacións.

Hai que introducir gradualmente ás nenas e ós nenos na función poética da lingua, na creatividade e no humor, dimensións todas elas conectadas á ensinanza do idioma. Polo menos cando declame ou lea textos, a mestra ou mestre ha de esforzarse en facelo de maneira modélica. E se a súa misión non consiste en descubrir poetas, si lle cabe a responsabilidade de formar persoas que amen a poesía. Debe terse en conta que é a fascinación do significante o que primeiramente os escolares captan, xunto coa fantasía e a frescura da materia coa que se configuran as palabras.

Por isto mesmo, no transcurso dos ciclos máis elementais, debe esquecerse o profesor de regras e de técnicas, método ideal, comunemente practicado hoxe nas aulas, para que os alumnos aborrezan a

poesía. Preferible é que entendan que se trata dunha forma de expresión diferente á da linguaxe habitual e que por simple intuición descubran unhas determinadas pautas básicas que os han de levar a percibi-la indisociable unión de forma e fondo e a comprenderen precisamente aí o máis característico do discurso poético.

Como norma, tenderemos en Primaria a desacademiza-la poesía; a integrala na vida e a poñela en relación co universo das sensacións, dos sentimentos, do ritmo, das asociacións de ideas. É dicir, ensinar a xogar seriamente coa linguaxe, a manipulala e transgredila para extraer dela o maior número de posibilidades novas. Apreciaremos así o natural que resulta para as nenas e os nenos o feito de danzar un poema, de pintalo ou de poetizar un cadro.

Con todo, si parece necesaria a aprendizaxe de determinadas técnicas de goberno poético no transcurso da escolarización, pero tendo en todo momento ben presente que as técnicas en si non son a poesía. Na iniciación dos nenos e das nenas á expresión poética debe evitarse por igual o dobre risco de reduci-la poesía a unha simple mecánica ou contentarse coa soa calidade do acerto fortuíto.

Cofecer e utiliza-la variedade de procedementos poéticos é do máis positivo, cunha seria advertencia: a de non seren presentados de modo gratuíto. Porque a emoción precede á expresión ou cácase con ela, e o sentir ó dicir, e a sensibilidade á técnica, e a promoción de persoas sensíbles á de fabricantes mecánicos de versos.

Con igual coidado debe procederse no nivel do significado, onde, circunscribíndonos inicialmente ó universo experiencial dos escolares, exploraremos procedementos múltiples e diversos: desde a imaxe tradicional (metáfora, alegoría, símil, metonimia, sinécdoque) ó desprazamento de adxectivos e a imaxe sinestésica. É dicir, familiarizar ós nenos e nenas cos recursos mencionados antes de forzalos á súa conceptualización distante e fría.

UNHA CUESTIÓN ORTOGRÁFICA. AS ABREVIATURAS, OS SÍMBOLOS E AS SIGLAS

CARLOS DÍAZ ABRAIRA

Servicio de Traducción. Parlamento de Galicia

As abreviaturas

Un recurso moi normal nos textos, especialmente nalgúns tipos como os administrativos, dentro das distintas formas de abreviación, consiste na presentación dunha palabra ou frase por algunha ou algunhas das súas letras. Os procedementos máis usuais dentro das abreviaturas son a suspensión, na que se manteñen as letras iniciais ("ex. = exemplo", "ago. = agosto"), e a contracción, que consiste en suprimir letras interiores, mantendo as iniciais e as finais, ás veces con algunhas consoantes interiores ("admtvo. = administrativo", "Excmo. = Excelentísimo").

O igual ca nalgún outro aspecto ortográfico, como no caso das maiúsculas, aínda non existen unhas normas de carácter xeral sobre as abreviaturas nin moitas delas están tan sequera fixadas. Aquí sería preciso un estudio xeral e exhaustivo das abreviaturas -e doutras formas de abreviación- e o establecemento dunhas normas coherentes e rigorosas, que eviten a variedade e a dispersión. Por outra parte, tamén habería que chegar a difundir estas abreviaturas con carácter normalizado.

De todas maneiras, en canto á súa composición, pódese dicir que se escribe polo xeral con minúsculas (con algunha excepcións como os tratamentos "-Excmo.", "Sra."- ou as iniciais de nomes de persoa "-X. L. Castro-"), con puntos ó final de cada palabra abreviada e, se se trata de máis dunha palabra abreviada, con espazo entre elas.

Tan só hai unhas poucas excepcións a estas regras xerais: c/c (conta corrente), s/n (sen número), t/ (talón), f/ (a favor de)...

Así, algunhas das palabras e expresións que son abreviadas normalmente, coas súas respectivas abreviaturas -algunhas se cadra discutibles e desde logo provisionais-, podían ser estas:

abril = abr.
 academia, académico = acad.
 antes de Cristo = a. C.
 administración = adm., admón.
 administrativo = admto.
 agosto = ago.
 alumno = al.
 altitude, altura = alt.
antes meridiem, antes do mediodía = a.m.
 antigo = ant.
 apartado = apt., aptdo.
 apartamento = apmtó.
 apéndice = ap.
 aproximado, aproximadamente = aprox.
 artigo = art.
 asinado = asdo.
 asociación = asoc.
 auxiliar = aux.
 avenida = av., avda.
 axudante = axud.

 biblioteca = bibl.
 bloque = bl.
 boletín = bol.
 boletín oficial = B. O.

 capítulo = cap.
 castelán = cast.
 certificado = cert.
 colección = col.
 comisión = com.
 compañía = cía.
 confróntese = cfr.
 conta corrente = c/c
 corporación = corp.

 decembro = dec.
 decreto = D.
 departamento = dpto., dep.
 depósito = dep.
 dereita = drta.
 despois de Cristo = d. C.

Dirección Xeral, Director Xeral = D. X.

disposición = disp.

documento = doc.

domingo = d.

don = D.

dona = Da., Dna.

doutor = Dr.

doutora = Dra.

duplicado = dupl.

economía, económico = econ.

edición = ed.

editorial = edit.

escaleira = esc.

especialmente = esp.

esquerda = esq.

estrada = estr.

etcétera = etc.

excelentísimo = Exmo.

excepto = exc.

exemplo = ex., e.

por exemplo = p. ex., p. e.

expedición, expedido = exped.

extensión = ext.

expediente = exp.

favor = f/

febreiro = febr.

folio = f.

franco fábrica = f. f.

galego = gal.

gobierno = gob.

habitante = h., hab.

ídem = íd.

ilustrísimo = Ilmo., Ilmo.

incorporado = inc.

instituto = inst.

interese = int.

interior = int.

limitada = ltda.
loco citato, lugar citado = *loc. cit.*
luns = l.

maio = maio (*)
martes = ma.
marzo = mar.
máximo = máx.
mercadoría = merc.
mércores = mé.
milésimo = mil.
mínimo = mín.

nota do editor = N. do E.
nota do traductor = N. do T.
novembro = nov.
número = núm.
sen número = s/n

oficina = o., of.
opus citatum, obra citada = *op. cit.*
orde = O.
orde ministerial = O. M.
outubro = out.

parágrafo = par.
páxina = p., pág.
peseta = pt., pta.
por delegación = p. d.
por orde = p. o.
porta = pta.
postdata = P. D.
post meridiem, despois do mediodía = p. m.
praza = pr.
provincia = prov.
publicado = publ.

real decreto = R. D.
referencia = ref.
revista = rev.
rexistro = rex.
rúa = r.

sábado = s.

século = s.

seguínte = s., seg.

sen data = s. d.

sen número = s/n

señor = Sr.

señora = Sra.

setembro = set.

suplemento = supl.

talón = t/

teléfono = tel., tlfno.

título = tít.

traducción = trad.

transferencia = transf.

último = últ.

unidade = u.

urbanización = urb.

venres = v.

verbi gratia, por exemplo = v. gr.

vide, videte, véxase = v., vid.

visto e prace = v. e pr.

volume = vol.

vosa excelencia = V. E.

vosa ilustrísima = V. I.

xaneiro = xan.

xeralmente = xral.

xoves = x.

xuño = xuño*

xullo = xul.

xurídico = xur.

* Como estas abreviaturas ocuparían 4 espazos, parece que non hai motivo para abreviar estas palabras que teñen o mesmo número de letras. En tal caso, "mai." e "xuñ."

Os símbolos

Constitúen outra maneira especial de abreviación, baixo a forma de letras iniciais, abreviaturas ou calquera outro signo que se toma como representación dunha cousa ou dunha operación. Entre as súas clases, destacan os matemáticos, os físicos e químicos e os monetarios. Escríbanse con maiúsculas ou minúsculas, segundo cada caso particular, e, a diferenza das abreviaturas, non levan punto nin espacio intermedio nin toman marca de plural (ex.: "1.000 km", "2.212 t"...).

Algúns dos máis usuais poden ser estes:

A (amperio), a (área), AM (modulación de amplitude), Au (ouro), cl (centilitro), cm (centímetro), dg (decígramo), dl (decilitro), dm (decímetro), DM (marco alemán), E (leste), FB (franco belga), FF (franco francés), FM (frecuencia modulada), g (gramo), H (hotel), h (hora), ha (hectárea), hg (hectogramo), hl (hectolitro), hm (hectómetro), HP (cabalo de vapor), kg (kilogramo), km (kilómetro), kp (kilopondio), kV (kilovatio), KW (quilovatio), l (litro), m (metro), M (millón), min (minuto), mg (miligramo), ml (milímetro), m² (metro cuadrado), m³ (metro cúbico), m/s (metro por segundo), N (norte), N (newton), O ou W (oeste), PTA (peseta), r (revolución), rpm (revolución por minuto), s (segundo), S (sur), t (tonelada), TV (televisión), uma (unidade de masa atómica), V (voltio), W (vatio), W ou O (oeste), % (tanto por cento), \$ (dólar americano), § (parágrafo), °C (grao centígrado)...

As siglas

É un tipo de abreviación moi usado en certos rexistros lingüísticos, que se forma coa letra ou coas letras iniciais do nome de persoas, entidades, asociacións, publicacións, instrumentos, documentos, etc. Polo xeral, escríbense con maiúscula e van sen punto ó final de cada palabra abreviada e en espacio intermedio. Non obstante, hai algúns organismos e entidades que paulatinamente van lexicalizando as súas denominacións e pasan a escribirse con minúscula, salvo a inicial: "Unesco, Interpol, Insalud, Astano, Sidegasa"...; algunhas mesmo están totalmente lexicalizadas, sendo auténtica palabras incorporadas ó léxico da lingua; "télex, láser, ovni, radar, basic"...

En canto á lingua de orixe, as siglas poden ser unha creación propia: EGAP (Escola Galega de Administración Pública), IGVS

(Instituto Galego da Vivenda e Solo)...; unha traducción (EUA, OTAN, SIDA...); ou un préstamo (RENFE, CEPYME, IBM, KGB...).

Na formación das siglas, as letras que a compoñen non responden a unhas regras establecidas senón que se forman libremente tendo en conta criterios de pronuncia (p. ex.: RENFE) e evitando que haxa connotacións pexorativas ou formas coincidentes ou homónimos (por exemplo, se nun mesmo texto aparecen abreviadas os Estatutos de Autonomía de Andalucía e Asturias poderíamos recorrer a EAA e EAAS). No caso dos plurais, a sigla non se modifica (as ZUR, os PNIC). Por último, por mor da clareza, se a sigla que se emprega non é moi coñecida, conviría poñer-lo seu significado entre parénteses a primeira vez que aparece no texto.

Vexamos unha pequena serie de siglas de uso frecuente:

APADEL (Asociación de pais en defensa da lingua), BOE (Boletín Oficial do Estdo), BOP (Boletín Oficial da Provincia), BOPG (Boletín Oficial do Parlamento de Galicia), BUP (Bacharelato Unificado Polivalente), CA (Comunidade Autónoma), CC (Código Civil), CE (Constitución Española), CEE (Comunidade Económica Europea), CIF (código de identificación fiscal), COTOP (Consellería de Ordenación do Territorio e Obras Públicas), COU (Curso de Orientación Universitaria), CP (código postal), DNI (documento nacional de identidade), DOG (Diario Oficial de Galicia), EAG (Estatuto de Autonomía de Galicia), ECU (unidade de conta europea), EXB (Educación Xeral Básica), FEDER (Fondo Europeo de Desenvolvemento Rexional), GAEIG (Gran Area de Expansión Industrial de Galicia), GP (Grupo Parlamentario), ICE (Instituto de Ciencias da Educación), INE (Instituto Nacional de Industria), INEM (Instituto Nacional de Emprego), INI (Instituto Nacional de Industria), IPC (índice de precios ó consumo), ISM (Instituto Social da Mariña), IVE (imposto sobre o valor engadido), LBRL (Lei de bases de réxime local), LCE (Lei de contratos do Estado), LEF (Lei de expropiación forzosa), LH (Lei hipotecaria), LOFCA (Lei orgánica de financiación do proceso autonómico), LOPX (Lei orgánica do poder xudicial), LPA (Lei de procedemento administrativo), LRU (Lei de reforma universitaria), LS (Lei do solo), MOPU (Ministerio de Obras Públicas e Urbanismo), OMS (Organización Mundial da Saúde), ONU (Organización das Nacións Unidas), OTAN (Organización do Tratado do Atlántico Norte), PC (Partido Comunista), PXOU (Plan xeral de ordenación urbana), RAG (Real Academia Galega), REDA (Revista Española de Dereito Administrativo), SA (sociedade anónima), SL (sociedade limitada), SP (servicio público), TC (Tribunal Constitucio-

nal), TS (Tribunal Supremo), TSX (Tribunal Superior de Xusticia),
VP (Valedor do Pobo)...

NORMALIZACIÓN LINGÜÍSTICA E CAMBIO SOCIAL. A PROPÓSITO DUN LIBRO DE R. L. COOPER

HENRIQUE MONTEAGUDO

Universidade de Santiago

Os estudiosos da lingüística e das ciencias sociais de expresión inglesa foron os que deron os primeiros pasos e aínda son os principais protagonistas dos sucesivos avances da sociolingüística e da socioloxía da lingua. As publicacións en inglés continúan dando testemuña patente de que o interese por esas disciplinas non cesa de aumentar en todo o mundo anglosaxón. O título do libro que imos comentar, *Language Planning and Social Change*¹, anuncia unha obra centrada nos aspectos máis sociais fronte ós propiamente lingüísticos do amplo campo cuberto pola sociolingüística e a socioloxía da lingua. Este traballo aparece no ronsel das investigacións de Charles Ferguson e Joshua Fishman (entre outros precursores), cos que Robert L. Cooper, actualmente profesor de Educación e Socioloxía da Universidade Hebrea de Xerusalén, tivo a oportunidade de traballar e aprender.

O autor explicita os obxectivos da súa obra no prefacio: "Cando comecei a escribir este libro, tiña dous obxectivos. En primeiro lugar, pensaba presentar unha visión xeral da planificación lingüística. Quería defini-lo campo, relacionalo con outros eidos, perfila-lo seu alcance, e presentar xeneralizacións que relacionasen entre si os obxectivos, procedementos e resultados da planificación lingüística. En segundo lugar, pretendía relaciona-la planificación lingüística coa política en xeral e co cambio social" (p. vii). Imos primeiro percorrer sumariamente o libro deternos despois en considerar criticamente algúns puntos que nos semellan especialmente interesantes desde unha perspectiva lingüística e, finalmente, propormos unha avaliación del á luz dos obxectivos establecidos polo autor. Se cadra resultará unha reseña

¹ Robert L. Cooper: *Language Planning and Social Change*, Cambridge University Press, Cambridge, 1989; viii + 216 pp.

un chisco demorada, pero esperamos xustifica-la súa prolixidade polo interese da obra e as lagoas no coñecemento por parte do público dunha materia ben relevante para o noso país.

A exposición parte da presentación, no capítulo 1, de catro instancias nas que se tentou modificar dun xeito consciente e público o comportamento lingüístico de determinadas comunidades: a fundación da Académie Française no s. XVII, a promoción do hebreo entre os xudeos instalados en Palestina durante a primeira metade do s. XX, a loita das feministas norteamericanas contra o sexismo na lingua a partir dos anos 60, e maila efímera campaña de alfabetización das poboacións rurais etíopes nas respectivas linguas vernáculos, dirixida polo goberno revolucionario etíope nos anos 1975-76. Estes catro casos iniciais serán discutidos ó longo da obra ó lado doutros numerosos exemplos de planificación lingüística, ata o punto de que a relevancia dos primeiros queda un tanto esvaída. Cando rematámo-la lectura do volume témo-la impresión de que probablemente a exposición pormenorizada de precisamente eses catro casos, por moito interese intrínseco que presenten, non era moi procedente.

No capítulo 2, discútese doce definicións da planificación lingüística (= *language planning*, a partir de agora abrevio PL) formuladas por distintos estudiosos nos últimos vinte anos, analizándoas en termos de *quen* planifica *o que*, *para quen* e *como*, para ó remate propo-la seguinte definición: "A planificación lingüística refírese ós esforzos deliberados destinados a influír na conducta doutros respecto á adquisición, estrutura, ou asignación funcional dos seus códigos lingüísticos" (p. 45). A definición é formulada nuns termos deliberadamente xenéricos, de xeito que: (a) abranxe non só os casos de planificación conducida polos gobernos ou institucións oficiais, senón tamén as campañas ou esforzos doutros colectivos sociais; (b) os destinatarios da planificación non son necesariamente comunidades nacionais ou étnicas determinadas, senón que tamén poden ser outro tipo de públicos amplos e heteroxéneos; (c) a PL, segundo o noso autor, non ten como obxectivo primordial a solución de problemas derivados da organización do repertorio lingüístico dunha comunidade. Con respecto ós dous primeiros puntos, a campaña feminista ilustra a xusteza da ampliación da definición de PL, e lembra a necesidade de recoñecer-las actividades das organizacións non gubernamentais nestes procesos, aínda que ó final isto non pode facernos perder de vista que na realidade o foco principal da atención da PL seguen a se-las actividades oficiais dirixidas a comunidades étnicas e nacionais. O terceiro punto discutirémolo máis adiante, en relación coa importancia que o

autor lle concede á problemática especificamente lingüística nos procesos de PL.

No capítulo 3 defínense as tarefas da PL do seguinte xeito (1) describir, (2) predicir e (3) explica-los procesos e resultados da PL en casos concretos, para (4) derivar xeneralizacións valedoiras sobre os procesos de PL e os seus resultados. En orde a valora-los logros nas anteriores tarefas propónse o manexo dos criterios respectivamente de (1) adecuación descriptiva, en termos de comprensibilidade e coherencia da descrición; (2) adecuación predictiva, sen perder de vista que en xeral as decisións de PL se realizan en condicións de grande incerteza, dada a complexidade dos factores que se deben ter en conta e a dificultade de illa-los máis relevantes; (3) adecuación explicativa, que se pode estimar entre outros no nivel das explicacións correlativas (que calibran as variables independentes que, tomadas xuntas, están asociadas coa variación na variable que se estudia), observacionais (que se basea para explicar determinados resultados na observación coidadosa de procesos en curso e a comparación cos estudados) e experimentais (que son en grande medida inalcanzables nas ciencias sociais, na medida en que é imposible isolar para o seu estudo independente cada un dos factores relevantes dun proceso social); e finalmente (4) adecuación teórica, aínda que nos estudos de PL "nos atopamos aínda no estadio de descubrir regularidades conductuais" (p. 57). Antes de descubrir esas regularidades, primeiro hai que decidir cales variables será máis útil definir; no capítulo 4 ofrécese algúns esquemas descritivos que poden axudar a perfilar esa decisión. Con esta finalidade, o autor pasa a compara-la PL con (1) os estudos sobre a maneira de difundir(se) unha innovación (*management of innovation*), (2) os métodos da publicidade (*marketing*), (3) os procedementos de procura e mantemento do poder, e (4) os procesos de toma de decisións (*decision making*).

Nos enfoques 1, 3 e 4, a análise aplicada responde, en liñas xerais, ó esquema deseñado no capítulo anterior: *quen* adopta /se beneficia de/ decide *o que*, *cando*, *como*, *por que*... Así, desde a perspectiva (1) preguntámonos *quen* son os que (e os que non) adoptan ou deben adoptar as decisións dos planificadores: ¿individuos?, ¿que individuos?, ¿organismos?, ¿que organismos?; desde a perspectiva (3) preguntámonos *quen* son os que se benefician das decisións: ¿unha(s) elite(s) dominante(s)?, ¿unha contra-elite?; desde a perspectiva (4) preguntámonos *quen* toma as decisións: ¿unha autoridade *de facto*? ¿unha autoridade *de iure*?, ¿un grupo de influencia?... e así sucesivamente. Desde a perspectiva 2, considerámo-la PL como unha serie de estratexias publicitarias que presentan as modificacións de uso, es-

tractura ou adquisición lingüísticos como un *producto* suxeito a *promoción*, que hai que poñer ó alcance do potencial consumidor/adoptante no *emprazamento* axeitado e ó *prezo* (en termos económicos, psicolóxicos e sociais) xusto. Desde o meu punto de vista, os tres primeiros enfoques son notablemente útiles e ilustrativos, pois satisfán as esixencias dunha descrición adecuada dos procesos de PL: que axentes tentan influír que comportamentos de que xente, con que finalidade, por que medios e con cales resultados. O cuarto, cando menos tal como se nos presenta na obra, aplicado moi mecanicamente desde as ciencias políticas, resulta de escaso interese.

Recoñecendo a utilidade da xa clásica distinción entre a planificación do estatus lingüístico (isto é, das funcións da lingua; abreviarei PE) e a planificación do corpus (ou sexa, da estrutura da lingua; PC), o capítulo 5 céntrase na análise das modalidades e posibilidades da planificación do estatus. Para isto emprégase como lista de posibles obxectivos de actuación na planificación do estatus dunha lingua a relación de funcións sociocomunicativas das variedades lingüísticas propostas por Stewart²: (1) lingua oficial, na que se distinguen as modalidades instituída (*statutory*: a proclamada no ordenamento legal), funcional (*working*: a que funciona no día a día dos organismos oficiais), e simbólica (*symbolic*: a que a comunidade relaciona co seu ser nacional)³; (2) lingua rexional ou provincial, igual a 1, pero incluída nunha comunidade superior; (3) lingua de comunicación ampla; (4) lingua internacional; (5) lingua da capital; (6) lingua dun grupo étnico ou cultural (non necesariamente idéntica á función 2: pénsese no caso do hebreo na diáspora); (7) educacional, qué dicir, lingua vehicular no ensino, polo menos a nivel primario e secundario; (8) escolar, isto é, ofrecida como materia de ensino; (9) literaria; (10) relixiosa. A estas funcións, o autor engádelle, coidamos que xustificadamente, dúas máis: (11) lingua dos medios de comunicación de masas, xa que estes adoito están, en todo ou parcialmente, en mans do estado; (12) lingua do centro de traballo, na medida en que a lexilación estatal pode influír neste eido (o caso típico é o da lexilación do estado do Quebec que protexe e promociona o emprego laboral do francés).

² Stewart, W.: "A sociolinguistic typology for describing national multilingualism" in Joshua A. Fisman (ed.), *Readings in the Sociology of Language*, The Hague, Mouton, 1968; pp. 531-45.

³ Unha variedade lingüística chega a ser lingua oficial instituída gracias necesariamente a unha decisión de PL, pero esta non é imprescindible para o acceso dunha variedade a lingua oficial funcional. Pola contra, e por razóns obvias, a función simbólica cae fóra de calquera proceso de planificación.

Na PL, á función séguelle a forma, isto é, a necesidade de tratamento ou modificación do corpus dunha variedade lingüística (PC) é normalmente⁴ o resultado da adquisición de novas funcións comunicativas por parte da variedade devandita (PE). O planificador adícase a escoller ou deseñar formas ou estruturas na medida en que estas sirvan a determinadas funcións. Precisamente o capítulo 6 está adicado á revisión dos procesos de planificación do corpus. As tres grandes categorías primarias que se enxergan nos procesos de PC quedan establecidas como: (1) grafización, isto é, creación dunha escrita; (2) estandarización, ou sexa, desenvolvemento dunha variedade normal sobreposta ós dialectos e sociolectos; e (3) modernización, que consiste no desenvolvemento da intertraducibilidade dunha variedade con outras nun rango de temas e de formas de discurso característicos das sociedades modernas. A estas tres grandes categorías, o autor engádelle outra categoría máis: (4) a renovación, na que se incluírían os procesos de reforma ou modificación nas categorías (1) e (2), e mais outro tipo de procesos, como a campaña feminista contra a linguaxe sexista ou o movemento pola sinxeleza na lingua (*plain language movement*)⁵.

Na visión do autor, a PL en principio pode centrarse en calquera función comunicativa, pero na práctica tende a fixarse nas funcións que lles permiten ás elites manter ou estende-lo seu poder, ou que lles dan ás contra-elites unha oportunidade de apoderarse del. "As elites influencian tanto a avaliación como a distribución das variedades lingüísticas na comunidade. Influencian a avaliación a través da planificación do estatus e a distribución a través da planificación da adquisición" (p. 119). Xa que logo, as dúas grandes áreas de actuación da PL recoñecidas tradicionalmente, o autor esgaza unha nova, a planificación da adquisición (*acquisition planning*, abreviarei PA), á que lle adica o capítulo 7 da obra. A xustificación desta nova categoría ten o seu esteo no feito de que en moitos exemplos de procesos de PL, unha boa parte dos esforzos dos planificadores se dirixen non só ó incremento de usos dunha variedade e ás conseguíntes modificacións da forma e estrutura da lingua, senón tamén ó incremento do número dos seus usuarios. "Os cambios en función e forma perseguidos pola PE e a PC afectan e son afectados polo número de usuarios. Novos usos poden atraer novos usuarios... os novos usuarios poden influí-la

⁴ Pero non sempre: pénsese no caso da campaña feminista.

⁵ O *plain language movement* é un movemento informal que mira de conseguir que os formularios e documentos dirixidos ós cidadáns polas institucións oficiais e públicas (governos, concellos, bancos, etc.) sexan redactados con claridade e nunha lingua doadamente comprensible.

lingua a través do contacto lingüístico... e poden introducir novos usos... Xa que a función, a forma e a adquisición están relacionadas ente si, os planificadores de unha deben consiera-las outras" (p. 33). No modelo de análise proposto para a PA, o autor distingue: (a) os obxectivos manifestos da PL, que poden consistir basicamente en (a) adquisición dunha lingua como lingua segunda ou estranxeira, (b) readquisición dunha lingua que foi a vernáculo da comunidade ou foi empregada nunha función determinada pola sociedade, ou (c) o mantemento dunha lingua que perde terreo; e (2) os medios empregados para atinxir eses obxectivos, que poden ser destinados para crear ou mellorar (a) as *oportunidades* e/ou (b) os *incentivos* para aprende-la lingua que se quere promocionar. Referíndose ós esforzos de normalización do hebreo e o gaélico irlandés, o autor observa que "a comparación [entre ambos e dous procesos] suxire que se os planificadores queren que unha lingua sexa adoptada como lingua primaria -empregada non só fóra senón tamén dentro da casa- o mellor sitio para comezar é fóra da casa..." e sinala a escola como ámbito privilexiado (p. 108). Máis adiante, o autor advirte que "por moi calificadas que estean as escolas que ofrecen a adquisición da lingua, é improbable que consigan que a lingua se *use* fóra das escolas se non hai razóns prácticas para este uso" (p. 161).

Finalmente, no capítulo 8, revísanse as fontes potenciais de cambio social (entre as que se sinalan o ambiente físico, a demografía, o descubrimento e a invención, a difusión cultural, as ideas e a toma de decisións) e mailos distintos tipos de teorías adiantadas para explicalo, desde as teorías evolucionistas ás cíclicas e as da dependencia. A énfase colócase por unha banda nas teorías funcionalistas, que se centran nos elementos que lle outorgan cohesión e equilibrio a unha sociedade, coma tal os valores e crenzas compartidos por esa sociedade; e por outra banda e complementariamente, nas teorías do conflito, que se fixan nas tensións que dividen e lles imprimen dinamismo ás sociedades: estas dúas son as consideradas máis aptas para explica-los fenómenos de estabilidade, cambio e planificación lingüística.

Son dous puntos desta obra que me parecen máis debatibles: en primeiro lugar, a feble xustificación que se ofrece do papel determinante que se lles concede ás elites na estrutura e dinamismo das sociedades, e en segundo lugar, o papel marxinal que se lle outorga á lingüística no campo da planificación da lingua. Tentaremos mostrar que algunha maneira entrámbolos aspectos están relacionados.

Para comezar, ó longo do libro faise unha división tallante entre os fins latentes e os fins manifestos dos procesos de PL. Así, ó dis-

cuti-la PL como procedemento de solución de problemas (*language planning as problem-solving*), o autor afirma que "se ben é certo que a PL se dirixe á solución de problemas lingüísticos, hai que distinguir entre os obxectivos (*goals*) ostensibles e os reais (*actual*), ou o que vén sendo o mesmo, entre os fins manifestos (*overt*) e os encubertos (*covert*)... A PL é tipicamente emprendida para a consecución de fins non lingüísticos..." (p. 34). O autor recolle o tópico de que practicamente en tódolos casos o problema lingüístico que hai que resolver non está illado senón que está directamente asociado coa situación política, económica, científica, social, cultural e/ou relixiosa dunha sociedade, pero afirma (e aquí está o punto): "eu iría máis alá e sosteña que as últimas consideracións -políticas, económicas, etc.- serven como motivación primaria da PL... Na medida en que a PL se dirixe en última instancia a fins non lingüísticos, é preferible, na miña opinión, defini-la PL non como os esforzos destinados á resolución de problemas lingüísticos, senón como os esforzos para influir no comportamento lingüístico" (p. 35).

Desde o punto de vista do noso autor, a determinación dos fins non-lingüísticos da PL (os que segundo el son os realmente decisivos) realízana: ou a elite gobernante, ou algunha das elites vixentes, ou ben unha contra-elite que pretende desbancar as anteriores -tipicamente, unha proto-elite nacional que tenta mobiliza-las masas para erguer unha nova nación: "Pódese argumentar, en suma... que a PL se emprega para manter ou reforza-lo poder da elite" (p. 81)⁶. Así, ó tratar das tarefas da PE, o autor sinala que "na práctica tende a centrarse naquelas funcións que lles permiten ás elites manter ou estende-lo seu poder, ou que lles dan ás contra-elites oportunidades para apoderarse do poder" (p. 120). Coherentemente, ó describi-los procesos de PC, afirmase que "os procesos que conducen á estandarización lingüística son procesos que promoven a integración de redes locais en redes de interacción máis amplas, cuxo centro exerce influencia política, económica e cultural sobre a periferia. Cando as contra-elites pretenden

⁶ A política defínese (p. 80) por unha banda como unha disciplina que estudia o poder (= "capacidade de influir-lo comportamento doutros"), e polo tanto como o estudo da influencia e dos influíntes (= a elite, os que obteñen o máis e mellor do que se pode obter; o resto son as masas); por outra banda, a política, en canto actividade, determina "quen obtén que, cando e como". "O que se pode obter" pode representar diferentes valores, como ingresos económicos, deferencia e seguridade, con distintos tipos de poder asociados e os diferentes valores (poder económico, influencia persoal, poder de aconsellar, poder sobre a opinión, poder político, control da violencia...). Como o control sobre un destes valores pode estar imperfectamente correlacionado co control sobre outros, en ocasións é preferible recoñecer varias elites no canto dunha soa. Unha base para defini-las elites é a institución a través da cal exercen o poder: política, económica, relixiosa, científica, artística, educacional, informativa, etc.

esgazar unha periferia do centro e cando as elites vixentes tentan impedir que a periferia se desorbite, promoven símbolos colectivos de afiliación e aproximación e mais incentivos para a aceptación de tales símbolos. Na medida en que as linguas estándar serven como símbolos deste tipo, podemos esperar que as elites e as contra-elites tenten establecelos se aínda non existen" (p. 144). No que se refire á PA, a cita que recolleemos máis atrás é ilustrativa da análise do autor, que, novamente partindo dunha análise amplamente compartida ("desde o momento en que a educación é, desde o punto de vista do estado, un medio primario de control social e, desde o punto de vista do individuo e a familia, un medio de mobilidade social, é escasamente sorprendente que a lingua vehicular do ensino sexa unha cuestión política importante", p. 112), chega a afirmar, comentando o caso do irlandés e o hebreo, que "en ningún dos dous casos a escolla da lingua vehicular foi determinada pola consideración de qué lingua facilitaría a instrución dos rapaces. Pola contra, a escolla foi feita principalmente en base a criterios políticos e con finalidades políticas" (p. 109).

Obviamente, o lector pode preguntarse se este punto de vista, que poderíamos alumar (traducindo un adxectivo do propio autor) como "cínico" (*jaundiced*), non é excesivamente simplista. En primeiro lugar, ás masas resérvaselles un papel meramente receptivo e pasivo, totalmente manipuladas polas elites. Desde o meu punto de vista, o autor, cando pretende introducir elementos de complexidade na súa análise, afonda máis na súa simplificadora unilateralidade: "Non pretendo suxerir que a PL beneficia só ás elites, ás contra-elites e ós seus axentes. Na medida en que a cooperación das masas é un prerequisite para o mantemento das elites e na medida en que beneficia-las masas fomenta a cooperación coas elites, estas terán bo coidado de canalizar beneficios cara a aquelas ou polo menos de aparentar facelo" (p. 83). Coidamos que Cooper está máis fino cando reconece que "A PC é unha resposta a, e un exercicio de creación de sentimentos das masas. A apelación a valores como a tradición e a autenticidade ligan as masas cun glorioso pasado, cunha rede que fomenta a etnicidade, a nacionalidade, a relixión ou a clase, e as elites que comungan con eses sentimentos, e que representan esas redes de solidariedade. Eses vencellos probablemente reforzan o senso de dignidade individual, autoestima, cohesión social e un sentido último de membro da comunidade ligado ó seu pasado e ó seu futuro. Aínda que a PC pode servirse a si mesma, fai algo máis ca iso. Se serve ás elites, tamén serve ás masas" (pp. 155-6). Ora ben, se a PC pode ser unha resposta ós sentimentos das masas, se estas poden saír beneficiadas dun proceso de PC, entón as masas poden cando menos inspirar dalgunha maneira

estes procesos, e polo tanto, roubarlles algo de protagonismo e iniciativa a unhas elites, que na versión "dura" da análise do autor, serían o único sector auto-consciente dos seus intereses, controlador dos procesos sociais, determinante dos seus obxectivos e beneficiario principal, senón exclusivo, deles.

Por outra banda, na análise de Cooper, os procesos de PL quedan tan relativizados polas súas finalidades encubertas, que non atopamos criterios que nos permitan xulgalos criticamente en por si. Tomando un exemplo do libro: aceptemos que o *Derg* (gobierno revolucionario de Etiopía) iniciou unha campaña de alfabetización das masas campesiñas non tanto porque lle interesase a promoción da poboación rural, como por mater ocupada a élite universitaria e deste xeito neutraliza-la súa eventual actividade opositora. ¿Debemos valorar este proceso de PL en función das intencionalidades encubertas que se lle atribúen ó *Derg*? ¿Ou podemos valorar en si mesmo o esforzo de PL, aínda que maticemos esa valoración en función dos obxectivos encubertos do *Derg*? E aínda ¿non será máis axeitado valora-la decisión do *Derg* de neutraliza-la oposición universitaria en función dos medios empregados, isto é, enviando os estudantes a alfabetiza-los campesiños no canto de por exemplo, aniquilala policialmente?

E con isto pasamos ó segundo aspecto da crítica que anunciabamos uns parágrafos antes: a marxinalidade do papel que se lle concede á lingüística (mesmo á sociolingüística, *versus* socioloxía da linguaxe). Coidamos que o rexeitamento ou minusvaloración do papel da lingüística é consecuencia precisamente daquela visión simplista segundo a cal os obxectivos da PL en realidade diríxense á consecución das metas encubertas dunhas elites sociais e non ós problemas lingüísticos patentes e sentidos polas masas. En última instancia, o desinterese pola (socio)lingüística é o resultado da análise que nega a consistencia dunha valoración relativamente autónoma das actividades de PL. Pola nosa banda, nós coidamos que a PL debe definirse como unha disciplina autónoma que trata, valéndose dos enfoques e os métodos das ciencias sociais (especialmente da socioloxía e das ciencias políticas, pero tamén da antropoloxía e a psicoloxía) e da lingüística, unha problemática específica, que se define en termos de estrutura en forma dos repertorios lingüísticos das comunidades humanas, por máis que, evidentemente, esa problemática teña unhas raíces e proxeccións nidiamente histórico-sociais. Por vía de exemplo, desde o noso punto de vista, non podemos concordar coa avaliación que o autor realiza dos esforzos, redobrados neste século, para a normalización do gaélico irlandés. Desde o momento en que o obxectivo da campaña de normalización do gaélico era primariamente a promoción do irlan-

dés como lingua nacional, sendo que na actualidade o fala menos do 5% da poboación do país (isto é, unha porcentaxe moi inferior á dos anos previos á independencia de Irlanda) eses esforzos resultaron un fracaso, e non me parece en absoluto consoladora a posición de Cooper (moi coherente coa súa concepción da PL, e especificamente da PE): "non podemos xulga-la campaña pola restauración do irlandés como un fracaso. Na medida en que a campaña procuraba restaura-la autonomía nacional, a campaña venceu... en 1922 co establecemento no Estado Libre de Irlanda" (p. 108). ¿Non será máis exacto dicir que a impotencia do nacionalismo irlandés para normaliza-la lingua do país é un síntoma do fracaso en conseguir unha independencia efectiva?

A infravaloración do contributo da lingüística para a definición da PL é especialmente rechamante cando se trata da PC, labor que, desde o noso punto de vista, debe estar dirixido por lingüistas. Sen embargo, tamén aquí o autor expón un punto de vista que pode ser amplamente compartido: "se se acepta o meu argumento de que a PL está en última instancia dirixida a fins non lingüísticos, non pode parecer unha sorpresa que estes fins influencien a forma do corpus desexado" (p. 123). Obviamente, dado que os procesos de PL non se producen illados, senón nuns contextos sociais que impoñen certas características, e relacionados con outros procesos sociais que teñen unha determinada dirección, estes inflúen necesariamente naqueles: que as demais linguas da URSS constrúen o seu léxico culto basicamente con empréstitos procedentes do ruso, independentemente do seu parentesco lingüístico con esta lingua, explícase nunha situación en que o ruso é a lingua franca e a máis importante da URSS, e na que a tendencia é a de estreita-los lazos entre as nacións e etnias da Unión Soviética; inversamente, na medida en que prime unha tendencia a afrouxar ou tronzar eses vencellos, a PC desas linguas orientarase nunha dirección diverxente. Para soste esta posición, que é moeda corrente na sociolingüística, non é imprescindible aceptar que a PL se dirixa a fins non lingüísticos.

Na mesma liña, cando se trata da importante cuestión da grafización das linguas, o autor pregúntase "que importancia ten teimar en cal-se-queira característica técnica ó deseñar un sistema gráfico se a eficacia desta característica é discutible e se en todo caso debe sacrificarse por mor de incorporar outros riscos desexables... Unha razón máis poderosa para manter unha actitude relaxada con respecto ás consideracións técnicas é que estas semellan ter menos importancia na aceptación ou rexeitamento dun sistema de escrita cás consideracións sociais" (p. 128) e afirma rotundamente que "conforme se procuren

consellos técnicos na creación dun sistema de escrita, podería ser máis útil consultar con antropólogos, especialistas en ciencias políticas e sociólogos, ca con lingüistas ou psicólogos" (p. 131). Moi ó contrario, entendemos que o manexo da ortografía das linguas é competencia dos lingüistas, asesorados, cando sexa conveniente, por antropólogos, sociólogos, politólogos, e sobre todo, por pedagogos e psicólogos. Na súa liña, o autor sostén que están por demostras-las vantaxes (recoñecidas pola lingüística) que presentaría para a aprendizaxe da lecto-escritura nunha lingua a regularidade fonolóxica do seu sistema ortográfico. Coidamos que esas vantaxes seguen sendo notorias e comprobables, cando menos en termos de tempo investido na aprendizaxe e frecuencia e importancia de faltas de ortografía⁷. Honestamente, coidamos que aquí o autor actúa como un non-especialista con certa aversión pola lingüística⁸, adoptando unha actitude de persoa non entendida nin interesada, e que pretende que supera os problemas cando simplemente os pasa por alto. É difícil que un lingüista acepte estas posicións, e as razóns non repousan necesariamente nunha mal entendida solidariedade de casta ou na defensa corporatista dos privilexios dunha élite 'influyente'.

En resumo, é ben certo que a lingua é 'semiótica social', e como tal vese en moitas ocasións convertida nunha bandeira. Pero existen razóns poderosas para seguir sostendo que a lingua é basicamente un medio de comunicación, e que como tal mantén as súas características aínda nos casos en que tamén serve como bandeira. Pretender reducir a lingua á mera función simbólica, ou estudiala nesa función ignorando a súa natureza específica, é, por poñer un exemplo a contrario, como pretender estudia-las bandeiras, esquecendo o seu valor simbólico, exclusivamente en función do seu emprego na comunicación marítima.

Para rematar, estamos ante unha obra de finalidade ambiciosa, que mobiliza ó servizo desa finalidade os amplos coñecementos en materia de socioloxía e ciencias políticas do autor, apoiados nunha abundante bibliografía que se recolle ó final do volume. No libro explóranse interesantes posibilidades teóricas e discútese numerosos exemplos ilustrativos. A lectura do volume resulta instructiva e suxerente. Sen embargo, como o propio R. L. Cooper recoñece, estamos

⁷ Só por poñer un exemplo, a lingüística francesa hai tempo que botou as contas e que propugna a simplificación do sistema ortográfico do francés.

⁸ O autor queixase das súas deficiencias no manexo do hebreo (lingua que aprendeu de maior para as clases universitarias) despois de anos empregándoo, e deixa deslizar algún erro gramatical no seu nativo inglés. Así, por exemplo, na p. 106 "the use of former colonial languages... is a common *phenomena*", -o correcto sería o singular *phenomenon*, non a forma de plural empregada.

aínda lonxe de conseguir un campo unificado de estudos de PL que integre os elementos requiridos da socioloxía da linguaxe, a psicoloxía social, as ciencias políticas e a sociolingüística. Con todo, este libro é unha achega que, entre outras valiosas contribucións, permite medirla distancia que aínda nos arreda do obxectivo.

BIBLIOGRAFÍA DE LINGÜÍSTICA GALEGA (II)

XOSÉ L. REGUEIRA FERNÁNDEZ (Coordinador)

X. BIEITO ARIAS FREIXEDO

ANA I. BOULLÓN AGRELO

FRANCISCO A. CIDRÁS ESCÁNEO

ERNESTO GONZÁLEZ SEOANE

RAMÓN MARIÑO PAZ

XESÚS RIVEIRO COSTA

FERNANDO R. TATO PLAZA

Instituto da Lingua Galega

Consonte cos criterios expostos na introducción publicada na primeira parte desta bibliografía¹, presentamos esta segunda entrega, que consta dos seguintes epígrafes:

9. A lingua dos textos literarios.

9.1. Fonética

9.2. Morfoloxía e sintaxe

9.3. Léxico e glosarios

9.4. Estudos de carácter xeral

9.5. Ideas lingüísticas

10. Léxico e semántica

10.1. Estudos de voces ou familias de palabras

10.2. Estudos de carácter onomasiolóxico

10.3. Xergas

10.4. Estudos de carácter xeral

11. Sociolingüística: Conflicto lingüístico, normalización e normativización.

11.1. Conflicto lingüístico e normalización

11.1.1. Obras de interese xeral e traballos de conxunto

11.1.2. Estatus legal

¹ V. *Cadernos de lingua* 1 (1990), pp. 165-200.

- 11.1.3. Usos e actitudes lingüísticas
- 11.1.4. A normalización no ensino
- 11.1.5. A normalización noutros ámbitos
- 11.2. Consecuencias lingüísticas do conflito: As interferencias
- 11.3. Constitución da lingua estándar e da lingua literaria
- 11.4. Normativización lingüística
 - 11.4.1. Propostas normativas
 - 11.4.2. A cuestión normativa
 - 11.4.2.1. O debate ata 1970
 - 11.4.2.2. O debate despois de 1970
 - 11.5. Identificación lingüística do galego: galego e portugués
- 12. Historia externa da lingua

9. A LINGUA DOS TEXTOS LITERARIOS

9.1. Fonética

- Abuín González, A. U. / Azauste Galiana, A. (1985): "Notas sobre o 'seseo' na obra de Rosalía", in *CIE Rosalía*, vol. 3, pp. 99-118.
- Couceiro [Pérez], J. L. (1977): "As vocáis *e, o* en rima na obra de Curros", *Verba* 4, pp. 103-114.
- García Rodríguez, M. C. (1974): "Ausencia de seseo e gheada en *De catro a catro* de Manuel Antonio", *BRAG* 31, pp. 21-23.
- González González, M. (1982): "Vacilacións lingüísticas de tipo fonético na obra narrativa galega de Alvaro Cunqueiro", in *HCunqueiro*, pp. 171-185.
- Oro, C. (1985): "La fluctuación nominal [-θjón, -θón] en Rosalía, ¿tiene raíces medievales?", in *CIE Rosalía*, vol. 3, pp. 119-131.

9.2. Morfoloxía e sintaxe

- Álvarez Blanco, R. (1982): "Sobre a lingua de Cunqueiro: O pronome persoal", in *HCunqueiro*, pp. 246-266.
- Carballo Calero, R. (1971): "O sufixo -BILE en Rosalía de Castro", in *Sobre lingua*, pp. 243-254. Reprod. in Carballo Calero (1972).
- Carballo Calero, R. (1972): *Particularidades morfológicas del lenguaje de Rosalía de Castro*. Santiago: Universidade.
- Dobarro Paz, X. M. (1977): "Anotacións sobor do uso dos tempos verbais nas sagas célticas de Ramón Cabanillas", in *HCabanillas*, pp. 153-170.

- García Rodríguez, M. C. (1977): "O infinitivo en *Antífona da cantiga* de Ramón Cabanillas", in *HCabanillas*, pp. 171-188.
- Gómez Pintor, M. D. (1984): "Usos y valores de la preposición *en* en *Merlín e familia* de Alvaro Cunqueiro", *Verba* 11, pp. 281-287.
- González Fernández, I. (1977): "Sufijación nominal en *O Mariscal* de Ramón Cabanillas", in *HCabanillas*, pp. 103-135.
- González González, M. / Fernández Rei, F. (1982): "Anotacións á morfoloxía de Cunqueiro", in *HCunqueiro*, pp. 186-245.
- Varela Barreiro, X. (1982): "Aproximación sintáctica ó posesivo en Cunqueiro", in *HCunqueiro*, pp. 267-307.
- Xove [Ferreiro], X. (1982): "Sobre a lingua de Cunqueiro: O sistema verbal", in *HCunqueiro*, pp. 308-340.
- Xove [Ferreiro], X. (1986): "As formas en *-ra* e *-se* na obra poética galega de Rosalía", in *CIE Rosalía*, vol. 3, pp. 133-149.

9.3. Léxico e glosarios

- Blanco Filgueira, J. M. (1967): *El helenismo en Pondal*. Tese de Licenciatura. Univ. de Santiago. [Léxico de orixe grega na obra de Pondal, pp. 153-235]
- Blanco Rodríguez, L. (1990): "Léxico de Náutica na narrativa de Alfredo Conde", in *HGarcía*, vol. 1, pp. 67-72.
- Boullón Agrelo, A. I. (1986): *Contribución ó estudio do léxico de Valentín Lamas Carvajal. Glosario (A-D)*. Tese de Licenciatura. Univ. de Santiago.
- Brea [López], M. (1977): "Palabras compuestas en *Na noite estrelecida y Camiños do tempo* de Ramón Cabanillas", in *HCabanillas*, pp. 137-151.
- Carballo Calero, R. (1966): "Alomear en Rosalía", *CEG* 21, pp. 258-262. Reprod. in *Sobre lingua*, pp. 236-242; Reprod. in *Da fala e da escrita*, pp. 95-98.
- Ferreiro Fernández, M. (1979): *Vocabulario dos textos do galego medio*. Tese de Licenciatura. Univ. de Santiago.
- Fontoira Surís, L. (1977): "Vocabulario de *A Rosa de Cen Follas* de Ramón Cabanillas", in *HCabanillas*, pp. 189-286.
- G[onzález] Guerra, A. (1979): "Castellanismos e hiperenxebrismos na poesía de Manuel-Antonio", *Grial* 64, pp. 226-231.
- González Ollé, F. (1977): "Testimonios del gallego-leonés en Asturias a mediados del siglos XVI", *Verba* 4, pp. 53-63.
- González Seoane, E. X. (1986): *Textos galegos de mediados do s. XIX. Glosario do Album de la Caridad (A-D)*. Tese de Licenciatura. Univ. de Santiago.

- Mariño Paz, R. (1986): *Estudio dos primeiros textos en Galego do Século XIX con especial atención ás Proezas de Galicia (1810)*. Tese de Licenciatura. Univ. de Santiago [Inclúe glosario das *Proezas*, pp. 75-308].
- Millán González-Pardo, I. (1951): "Comentos filolóxicos a algunhas verbas empregadas na *Antífona da Cantiga*", in Cabanillas, R.: *Antífona da Cantiga*. Vigo: Galaxia, pp. 171-222.
- Pensado [Tomé], J. L. (1984/1985): "Portugués y gallego en los villancicos de Juan Bautista Comes", *CEG* 35, pp. 659-675.
- Planas Roca, M. A. (1978): *Vocabulario en Os Eidos 1 y 2 de Uxío Novoneyra*. Tese de Licenciatura. Univ. de Valladolid.
- Rúa Ferradás, M. M. (1986): *A lingua de M. Curros Enríquez: Glosario (A-E)*. Tese de Licenciatura. Univ. de Santiago.

9.4. Estudios de carácter xeral

- Alonso Montero, J. (1951): "A lingua galega desde Curros", *Colección Grial* 3, pp. 69-73.
- Alonso Montero, X. (1963): "El Evangelio de San Mateo. Estudio lingüístico de la traducción gallega de José Sánchez Santamaría (1861)", *BCPMHAL* 7, 59/60, pp. 210-214.
- Alonso Montero, X. (1965): "Dos versiones del Padrenuestro en el siglo XVIII", *Compostellanum* 10, pp. 355-357.
- Alonso Montero, J. (1966): *Lengua y estilo de Curros Enríquez en su poesía gallega*. Tese de Doutoramento. Univ. de Salamanca.
- Alonso Montero, J. (1968): *Lengua y estilo de Curros Enríquez (en su poesía gallega)*. Lugo: Celta.
- Álvarez Blanco, R. (1988): "Escribir en galego: Otero Pedrayo", in *Otero Pedrayo na revista Nós (1920-1936)*. Santiago: Universidade, pp. 9-23.
- Álvarez Ruiz de Ojeda, V. (1986): *Algúns aspectos da lingua galega de Rosalía de Castro*. Tese de Licenciatura. Univ. de Santiago.
- Carré Alvarellos, L. (1959/1961): "A lingua galega en Curros Enríquez", *BRAG* 29, pp. 104-126.
- Cátedra de Lingüística e Literatura Galega (1973): *Algunhas características do galego de Lago González*. Santiago: Universidade. Rec.: M. L., *Grial* 42, (1973), pp. 508-509.
- Fernández Pousa, R. (1952-1953): "La lengua gallega en Curros Enríquez", *Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos* 58 (1952), pp. 353-381; 59 (1953), pp. 229-242.

- Fontoira Surís, M. L. (1970/1971): "A lingua dos autores de 'Illa Nova'", in *'Illa Nova' (1957-1970): Unha colección de poesía nova*. Tese de Licenciatura. Univ. de Santiago, pp. 98-303.
- Gómez Clemente, X. M. / Maceira Fernández, X. M. / García Fonte, A. (1986): "Aspectos fonéticos e morfolóxicos na obra de Castelaio", in *CCastelao*, vol. 2, pp. 81-104.
- González Guerra, A. (1979): "A lingua de Manuel Antonio en comparación coa usada por outros escritores", in Departamento de Filoloxía Galega: *Homenaxe a Manuel Antonio*. Santiago: Universidade, pp. 35-44.
- González Guerra, A. (1981): *O idioma galego na poesía de Manuel Antonio*. Sada: O Castro.
- Iglesia Alvaríño, A. (1949): *A lingua dos poetas do norte de Lugo. Discurso leído o día 16 de abril de 1949, no aito da súa recepción pública [na Real Academia Galega]*. A Coruña: RAG, 1964.
- Iglesia Alvaríño, A. (1959): "Lengua e estilo de Cabanillas", in Cabanillas, R.: *Obra completa*. Buenos Aires: Galicia, pp. 873-921.
- Mackenzie, D. (1986): "A variación lingüística na obra en galego de Rosalía", in *CIERosalía*, vol. 3, pp. 51-69.
- Marco López, A. (1978): *O galego de López Ferreiro*. Tese de Doutoramento. Univ. de Santiago. Rec.: C. B., *Grial* 64 (1979), pp. 250-251.
- Pensado Tomé, J. L. (1986): "Rosalía e a lingua galega do seu tempo e do seu entorno", in *CIERosalía*, vol. 3, pp. 43-50.
- Regueira Fernández, X. L. (1987): "O galego de Nimbos", in *Homenaxe a X. M. Díaz Castro*. Guitiriz: A. C. Xermolos, pp. 85-102.
- Rodríguez López-Vázquez, A. (1986): "Sobre un poema de Rosalía: fonostilística, morfoestilística y crítica generativa", in *CIERosalía*, pp. 167-171.
- Rúa Ferradás, M. M. (1987): "Estudio do galego en *Aires da miña Terra* e no *Divino Sainete*", in *Curros Enríquez: Crebar as liras*. Extra de *A Nosa Terra*. Vigo, pp. 67-71.

9.5. Ideas lingüísticas

- Arias López, V. (1975): "Castelao diante do ensino en Galicia", *Grial* 47, pp. 84-86.
- Brumme, J. (1989): "¿Idioma ó dialecto? Emilia Pardo Bazán zur Stellung des Galegischen", *Linguistische Arbeitsberichte* 69, pp. 83-90.
- Cambeiro Cives, L. (1978): "Teoría da lingua galega en Castelao", *Grial* 62, pp. 485-488.

- Carré Alvarellos, L. (1968/1970): "Frei Martín Sarmiento e a fala galega", *BRAG* 30, pp. 356-385.
- Carvalho Calero, R. (1987): "Bilingüismo e reintegracionismo nas cartas cruzadas entre Castela e Sánchez Albornoz", in *II CILG-PG*, pp. 887-900.
- Fernández, C. (1979): "Teoría da lingua galega en Xan Vicente Viqueira", *Grial* 66, pp. 489-494.
- Fernández Velho, P. (1986): "Língua e naçom em Castela", in *CCastela*, vol. 2, pp. 27-37.
- Filgueira Iglesias de Urrea, M. A. (1972): "Lengua materna y educación en Fray Martín Sarmiento", *CEG* 27, 81, pp. 191-271.
- Filgueira Valverde, X. (1972): "No centenario. O P. Sarmiento e a fala galega", *Grial* 38, pp. 385-393.
- Fontenla Rodríguez, J. L. (1986): "Castela e a lingua galego-portuguesa", in *CCastela*, vol. 2, pp. 13-26.
- García Negro, M. P. (1986): "Actualidade do pensamento lingüístico de Castela", in *CCastela*, vol. 2, pp. 7-12.
- García Pereiro, M. C. (1978): "Teoría da lingua galega en Murguía", *Grial* 61, pp. 363-366.
- Gil Hernández, A. (1986): "Reflexões de Castela sobre a lingua (contidas em *Sempre em Galiza*): da correlação do projecto político, o "modelo linguístico" e a proposta formalizadora", in *CCastela*, vol. 2, pp. 39-61.
- Lapa, M. Rodrigues (1980): "W. Fernández Flórez e o idioma português", *Grial* 69, pp. 346-348.
- Lapa, M. Rodrigues (1984): "Alvaro das Casas e a reintegração linguística galego-portuguesa", in *I CILG-PG*, pp. 265-269.
- Lope, H.-J. (1970): "Fray Martín Sarmiento zwischen Kastilisch, Galizisch und Portugiesisch", *APK* 10, pp. 222-231.
- Portas, M. (1984): "Reflexos da problemática ortográfica do galego através da correspondência de Manuel António", in *I CILG-PG*, pp. 287-294.

10. LÉXICO E SEMÁNTICA²

10.1. Estudos de voces ou familias de palabras

- Alonso, D. (1943): "Portugués *sotaque*", *RFE* 27, pp. 36-47. Reprod. in *Obras completas*, pp. 444-455 [Con referencias ó galego].
- Alonso Estraviz, I. (1987): "Acheegas sobre o verbo galegoportugués 'dezer'", *O Ensino* 18/22, pp. 207-210. Reprod. in *Estudos filolóxicos*, pp. 145-151.
- Alonso Montero, J. (1953): "Filoloxía e historia cultural da verba saudade", in Piñeiro, R., et al.: *La Saudade*. Vigo: Galaxia, pp. 121-127.
- Baltar Veloso, R. (1984): "Sinsar", *Verba* 11, pp. 289-291.
- Basto, C. (1914): "'Saudade' en portugués e galego", *RLu* 17, pp. 275-281. Reprod. in Instituto de Estudios Gallegos: *Primer Congreso celebrado por el mismo (La Coruña 1919)*. A Coruña: Zincke Hnos., pp. 44-54.
- Bell, A. (1916): "A palavra 'saudade' em gallego", *A Águia* 9, pp. 18-20.
- Boullón Agrelo, A. I. / Tato Plaza, F. R. (1990): "Tres propostas terminolóxicas para o léxico xurídico-administrativo a partir de fontes medievais", *Cadernos de lingua* 1, pp. 11-15.
- Bouza Brey, F. (1934): "Nótula sobor do alcacén (Arquivo filolóxico e etnográfico de Galiza)", *Nós* 16, 122, pp. 34-35.
- Bouza Brey, F. (1956): "Un documento foral para el estudio de la voz gallega 'verbo'", *CEG* 11, pp. 141-145.
- Brea López, M. (1979), "Sobre algunos descendientes gallegos de CAPUT: *cadullo*, *cabadullo*, etc.", in *IRGEC*, pp. 259-262.
- Calvo Ramos, L. (1953): "Derivados de *levitu* y *levitare*", *RDTP* 9, pp. 705-711 [Inclúe voces galegas].
- Carballo Calero, R. (1966): "*Alomear* en Rosalía", *CEG* 21, pp. 258-262. Reprod. in *Sobre lingua*, pp. 236-242. Reprod. in *Da fala e da escrita*, pp. 95-98.
- Carballo Calero, R. (1967): "Nota sobre *alomear*", *CEG* 22, 67, pp. 254-256.
- C[arballo] C[alero], C. (1971): "Proviço e proviso", *Grial* 33, pp. 380-381. Reprod. in *Sobre lingua*, pp. 233-235. Reprod. in *Problemas*, pp. 135-137.

² Deben consultarse as obras lexicográficas recollidas nos parágrafos 5. (Diccionarios e vocabularios) e 8.4. (Estudios de falas galegas) da primeira parte desta Bibliografía.

- Carballo Calero, R. (1976): "Sobre el uso literario de la palabra *esgre-vio*", *Verba* 3, pp. 35-44. Reprod. in *Da fala e da escrita*, pp. 99-106.
- Carballo Calero, R. (1978): "Testemunhos gráficos do galego *decer* 'dizer'", *Verba* 5, pp. 101-112. Reprod. in *Problemas*, pp. 101-112.
- Carballo Calero, R. (1980): "Novos testemunhos gráficos do galego *decer* 'dizer'", *Verba* 7, pp. 203-207.
- Carballo Picazo, A. (1950): "Algunos derivados de *serus* y *serotinus*", *RDTP* 6, 2, pp. 304-306 [Inclúe 7 voces galegas].
- Catalán Menéndez Pidal, D. (1949): "Derivados españoles de *caryón*", *RDTP* 5, pp. 415-419 [Inclúe algúns termos galegos].
- Díaz Abraira, C. (1990): "Modelo de ficha lexicográfica. Dous exemplos: 'turno' e 'apremio'", *Cadernos de lingua* 1, pp. 41-46.
- García [González], C. (1980): "Descendientes en gallego del lat. *serus*, *-a*, *-um*, y derivados", in Bork, H.-D. / Greive, A. / Woll, D. (eds.): *Romanica europaea et americana: Festschrift für Harri Meier*. Bonn: Herbert Grundmann, pp. 193-201.
- García González, C. (1985): "Descendentes do latín *solitas* en galego e en especial na obra rosaliana", *Verba* 12, pp. 345-355.
- García González, C. (1986-1989): "Notas léxicas galegas" *Verba* 13 (1986), pp. 291-299 (I); 16 (1989), pp. 387-395 (II).
- García [González], C. (1989): "Os rubios galegos", in *Homenaje al profesor Luís Rubio*. Vol. 1 [= *Estudios Románicos* 4 (1987/1989)]. Murcia: Universidade, pp. 441-444.
- García [González], C. (1990): "Xornadas e xeiras", *Cadernos de lingua* 1, pp. 7-10.
- González Fernández, M. I. (1979): "Descendientes gallegos de *betulla*", in *IRGEC*, pp. 269-271.
- López Pereira, J. E. (1986): "¿Por qué *titor*?", *Verba* 13, pp. 313-316.
- Marçal, H. (1954): "O significado do vocábulo *galego* e a sua extensão na etnografia e no folclore", *DL* 6, 1/2, pp. 3-16.
- Monteagudo Romero, H. (1986): "*Titor*, forma galega medieval para o galego moderno", *Verba* 13, pp. 317-323.
- Moralejo Laso, A. (1950): "Castellano en un *verbo* y gallego nun *verbo*", *CEG* 5, 16, pp. 255-258.
- Moreno Solana, C. (1955): "Latín *mulgere*", *RDTP* 11, pp. 390-395 [Inclúe voces galegas].
- Moreno Solana, C. (1956): "Empujar, empujón", *RDTP* 12, pp. 489-494 [Inclúe algunhas voces galegas].
- Navarro Tomás, T. (1963): "Geografía peninsular de la palabra 'aguja'", *RPh* 17, 2, pp. 285-300 [Inclúe os 52 puntos galegos do ALPI].

- Pérez Pascual, [X.] I. (1985): "En torno á voz *espaller*", *Verba* 12, pp. 393-397.
- Rodríguez, J. L. (1984): "Q(u)alquera, quenquera, sequera..., galeguismos?", in *I CILG-PG*, pp. 367-410.
- Taibo, V. (1954): "Lexicografía gallega: Aleixoado, aleixado, leixado", *CEG* 19, pp. 155-159.

10.2. Estudos de carácter onomasiolóxico

- Ahedo, P. (1948): "Nombres del albaricoque", *RDTP* 4, pp. 477-478 [Inclúe 7 voces galegas].
- Ahedo, P. (1952): "Nombres de la llovizna", *RDTP* 8, pp. 367-368 [Inclúe 12 puntos de Galicia].
- Ahedo, P. (1952): "Nombres de las cabezas o frutos del cadillo", *RDTP* 8, pp. 369-370 [Inclúe 3 puntos galegos].
- Almayor González, O. (1946): "Carta geográfica de 'álara'", *RDTP* 2, pp. 148-149 [Inclúe 3 termos galegos].
- Alonso, D. (1945): "'Junio' y 'julio' entre Galicia y Asturias", *RDTP* 1, pp. 429-454. Reprod. in *Obras completas*, pp. 389-415.
- Alonso, D. (1946): "El saúco entre Galicia y Asturias (nombre y superstición)", *RDTP* 2, pp. 3-32. Reprod. in *Obras completas*, pp. 359-388.
- Alonso, D. (1950): "Gallego *bordelo*, *abordelar*: Sobre el par de encuarte en el Noroeste de la Península", *RFE* 34, pp. 238-248. Reprod. in *Obras completas*, pp. 465-484.
- Alonso Montero, X. (1967/1968): "Denominaciones gallegas de la culebra, la zorra y el lobo: Una excursión en la lingüística del tabú y de la expresividad", *BCPMHAL* 8, 67/68, pp. 113-120.
- Alonso Montero, X. (1969/1970): "Nombres gallegos de la luciérnaga", *BCPMHAL* 8, 71/74, pp. 286-291.
- Alonso Montero, X. (1977): "Vocabulario e *mens* cultural", in Alonso Montero, X.: *Lengua, literatura e sociedade en Galicia*. Madrid: Akal, pp. 45-79 [Reprod. traballos anteriores, entre eles Alonso Montero (1967/1968), (1969/1970)].
- Álvarez Blázquez, J. M. (1948): "Arquitectura rural gallega. Un plano de Fr. Manuel Caeiro", *CEG* 3, 10, pp. 326-331.
- Bas López, B. (1980): "Os nomes galegos dos hórreos e dos seus elementos", *Verba* 7, pp. 183-202.
- Besteiro Martínez, M. F. (1986): *Denominaciones románicas del arco iris*. Tese de Licenciatura. Univ. de Santiago [Con referencias ó galego].

- Besteiro [Martínez], M. F. (1987): "Denominacións galegas do *arco da vella*", *Verba* 14, pp. 497-501.
- Bouza Brey, F. (1931): "Nomes galegos da '*digitalis purpurea* L'", *Nós* 13, 95, pp. 204-205.
- Bouza Brey, F. (1948): "Dos nombres más de la '*Mantis religiosa*'", *RDTP* 4, 2, pp. 304-305.
- Bouza Brey, F. (1948): "Nombres de la hoja del pino en Galicia", *CEG* 3, 10, pp. 233-252.
- Bouza Brey, F. (1948): "Nombres tradicionales de la '*coccinella septempunctata*' en Galicia", *CEG* 3, 11, pp. 367-392.
- Bouza Brey, F. (1948): "Nombres y formulillas infantiles de las '*mantis religiosa*' en Galicia", *RDTP* 4, 1, pp. 3-14.
- Bouza Brey, F. (1950): "Nombre y tradiciones de la digital en Galicia y Asturias", *RDTP* 6, 1, pp. 3-27.
- Bouza Brey, F. (1952): "Onomástica y tradición de la fresa en Galicia y Asturias", *RDTP* 8, pp. 195-211.
- Bouza Brey, F. (1953): "Nuevos nombres de la '*Coccinella*' en Galicia", *CEG* 8, pp. 431-437.
- Bouza Brey, F. (1954): "Onomástica del zarcillo de la vid en Galicia", *RDTP* 10, 1/2, pp. 3-9.
- Bravo García, J. (1948): "Carta del sapo", *RDTP* 4, pp. 482-483 [Inclúe 6 puntos galegos].
- Brea [López], M. (1980): "Denominaciones gallegas de la hoja del pino", *Verba* 7, pp. 51-74.
- Brea [López], M. (1981): "Otras denominaciones para '*cabecera de finca*'", *Verba* 8, pp. 391-394.
- Carvalho, J. G. C. Herculano de (1953): "Coisas e palavras: Algúns problemas etnográficos e lingüísticos relacionados com primitivos sistemas de debulha na Península Ibérica", *Biblos* 29, pp. 1-365 + 13 mapas. Rec.: W. Giese, *BF* 14, 3/4 (1953), pp. 343-346.
- Corral Díaz, E. (1985): *Denominaciones romances de la lechuza*. Tese de Licenciatura. Univ. de Santiago [Con referencias ó galego].
- Corral Díaz, E. (1985): "Denominacións galegas da *curuxa*", *Verba* 12, pp. 183-198.
- Cruz, G. de la (1951): "Carta de la ardilla", *RDTP* 7, pp. 685-693 [Inclúe algúns termos galegos].
- Cuadrado Vázquez, M. C. (1951): "Sinonimia de la palabra colcha", *RDTP* 7, pp. 518-523 [Inclúe palabras galegas].
- Deur, V. (1962): "Os muíños do auga", *RDTP* 18, 3/4, pp. 470-479.
- Domínguez Domínguez, S. (1946): "Carta lingüística de '*tiragomas*'", *RDTP* 2, pp. 292-293 [Inclúe 6 termos galegos].

- Ebeling, W. / Krüger, F. (1952): "La castaña en el noroeste de la Península Ibérica. Estudio etnográfico lexicológico", *AIL* 5, pp. 155-288.
- Fernández Balbás, A. (1948): "Nombres de la boheña", *RDTP* 4, 4, pp. 629-631 [Inclúe 6 puntos de Galicia].
- Ferreira, M. Barros (1989): "Nomes do *papão* em Portugal e Galiza", in *XIX CILFR*.
- Fidalgo Francisco, E. [1986]: *Las denominaciones románicas de la lluvia / llover*. Tese de Licenciatura. Univ. de Santiago [Con referencias ó galego].
- Fidalgo Francisco, E. (1989): "As denominacións galegas para a *chuvia / chover*", in *XIX CILFR*.
- Fidalgo Francisco, E. (1990): "A onomatopeia como creadora de denominacións da *chuvia / chover*", in *HGarcía*, vol. 1, pp. 163-170.
- Francisco y Meyer, M. C. de (1957): "Nombres del cadillo", *RDTP* 13, pp. 190-199 [Inclúe algunhas voces galegas].
- Galvez Ortuño, G. (1952): "Nombres del espliego", *RDTP* 8, pp. 144-147 [Inclúe 10 puntos galegos].
- García de Diego, V. (1961): "El trompo", *RDTP* 17, 1/2, pp. 3-38 [Inclúe as denominacións galegas].
- García de Diego, V. (1961): "Juegos hispánicos", *RDTP* 17, 4, pp. 431-451 [Inclúe voces galegas].
- García [González], C. (1974): "*Amanecer* en gallego", *Verba* 1, pp. 150-158.
- García [González], C. (1978): "*Anochecer* en gallego", *Verba* 5, pp. 93-100.
- García [González], C. (1981): "Los nombres gallegos de las estaciones del año", *Verba* 8, pp. 385-390.
- García [González], C. (1989): "Derivados do latín *nebula* e outras palabras afíns no galego de hoxe", in *Homenaje a Alonso Zamora Vicente*. Vol. 2. Madrid: Castalia, pp. 81-89.
- Gil Gil, A. (1957): "Nombres del bizco", *RDTP* 13, pp. 529-530 [Inclúe 7 palabras galegas].
- Goldar Durán, J. (1977): *Folklore y onomasiología de seis animales reptantes en el dominio gallego*. Memoria de Licenciatura. Univ. de Santiago.
- González y González, J. (1947): "Nombres de la codorniz", *RDTP* 3, pp. 111-112 [Inclúe 13 puntos para o galego].
- González González, M. (1980): *O xugo e o carro. Contribución ó estudio das denominacións dos apeiros de labranza en Galicia*. 3 vols. Tese de Doutoramento. Univ. de Santiago.

- González Ollé, F. (1951): "Nombres de la fresa", *RDTP* 7, pp. 694-696 [Inclúe termos galegos].
- Grau Torres, M. C. (1953): "Formas derivadas de *siliqua*", *RDTP* 9, pp. 493-498 [Inclúe algunhas voces galegas].
- Gutiérrez, M. C. (1946): "Carta de carcoma de madera", *RDTP* 2, pp. 150-151 [Inclúe 5 voces galegas].
- Iglesias e Iglesias, L. (1927): "As aves de Galicia", *Arquivos* 1, pp. 249-262.
- José y Prades, J. de (1948): "Nombres de la cucaracha", *RDTP* 4, 4, pp. 626-628 [Inclúe 9 puntos de Galicia].
- Krüger, F. (1950): "Cosas y palabras del noroeste ibérico", *NRFH* 4, pp. 231-253.
- Krüger, F. (1958): "En torno de *foleto*, *fulgueira* 'helecho' en los dialectos del noroeste de la Península Ibérica", in *FRohlf*s, pp. 263-276.
- López Pacheco, J. (1957): "Nombres de cribos", *RDTP* 13, pp. 526-528 [Inclúe 4 voces galegas].
- López Piñeiro, M. C. (1946): "Nombres de la vaina de las legumbres", *RDTP* 2, pp. 641-647 [Inclúe léxico galego].
- López Piñeiro, P. (1947): "Encuesta sinonímica de 'hoguera' y 'llama'", *RDTP* 3, pp. 96-105 [Con algúns termos galegos].
- Lorenzo Fernández, J. (1938): "Die Bremse am galizischen Wagen", *VKR* 11, pp. 282-289.
- Lorenzo Fernández, J. (1956): "Nomenclatura del carro gallego", *RDTP* 12, pp. 54-113.
- Lorenzo Fernández, X. (1958): "Enredos", *RDTP* 14, pp. 268-293.
- Lorenzo Fernández, J. (1976): "Sobre algunos saludos en gallego", *RDTP* 32, pp. 275-280.
- Maler, B. (1947): "Borboleta", *SMS* 16, pp. 149-158.
- Maril Sánchez, M. R. (1982): *Consideraciones sobre algunhas denominaciones románicas de la mariposa*. Tese de Licenciatura. Univ. de Santiago [Con referencias ó galego].
- Maril Sánchez, M. R. (1984): "Denominaciones gallegas de la mariposa", *Verba* 11, pp. 197-212.
- Martínez Morillas, M. F. (1948): "Nombres del badajo", *RDTP* 4, pp. 308-311 [Inclúe 6 puntos de Galicia].
- Millán, M. V. (1948): "Nombres de la tarabilla", *RDTP* 4, pp. 312-315 [Inclúe 9 puntos de Galicia].
- Monteagudo García, L. (1954): "Nombres de los túmulos y dólmenes en Galicia y Norte de Portugal", *RFE* 38, pp. 100-115.
- Montero Pérez, A. M. (1947): "Nombres del corazón de la pera", *RDTP* 3, pp. 151-152 [Inclúe 4 puntos de Galicia].

- Moreno Solana, C. (1955): "Hojas del pino", *RDTP* 11, pp. 386-389 [Inclúe algunhas voces galegas].
- Muellas, A. (1946): "Sinonimia de 'azada'", *RDTP* 2, pp. 278-285.
- Otero Pérez, H. (1968): *Formaciones expresivas en gallego. Voces de animales*. Tese de Licenciatura. Univ. de Santiago.
- Penas Patiño, J. M. / Pedreira López, C. (1975): "Nomes galegos do *Erithacus rubecula* e do *Troglodytes Troglodytes*", *Verba* 2, pp. 295-306.
- Penas Patiño, J. M. / Pedreira López, C. (1976): "Nomes galegos das aves do xénero 'Streptopelia' e 'Columba'", *Verba* 3, pp. 347-356.
- Penas Patiño, J. M. / Pedreira López, C. (1977): "Nomes galegos de aves piciformes", *Verba* 4, pp. 343-354.
- Penas Patiño, J. M. / Pedreira López, C. (1980): "Nomes galegos das aves da familia 'fringillidae'", *Verba* 7, pp. 355-377.
- Prieto Marín, A. A. (1948): "Nombres del corazón de la manzana", *RDTP* 4, pp. 479-481 [Inclúe 3 puntos para o galego].
- Riera, A. (1950): "Nombres de la mariquita", *RDTP* 6, pp. 621-639 [Inclúe voces galegas].
- Rohlf, G. (1961): "Apuntes para una flora popular de España", *Estudis Romànics* 8, pp. 121-133 [Inclúe léxico galego].
- Santos Rincón, M. L. (1951): "Nombres de la aguzanieves", *RDTP* 7, pp. 508-517 [Inclúe 5 puntos de Galicia].
- Seco, M. (1956): "Nombres de la hojarasca", *RDTP* 12, pp. 176-185 [Con algúns termos galegos].
- Sierra Irueste, V. (1950): "Nombres de la umbría", *RDTP* 6, 1 (1950), pp. 133-138 [Inclúe 14 voces galegas].
- Taboada, J. (1969): "La matanza del cerdo en Galicia", *RDTP* 25, 1/2, pp. 89-105.
- Varela Rodríguez, A. (1933): "O que se di d'algúns animaes do auntamento de Monterroso (Lugo)", *Nós* 15, 112, pp. 69-71; 15, 114, pp. 155-157.
- Vázquez Cuesta, P. (1947): "Nombres de la coyunda", *RDTP* 3, pp. 106-110 [Inclúe algunhas voces galegas].
- Verez D'Ocón, E. (1946): "Carta lingüística de 'umbría'", *RDTP* 2, pp. 286-291 [Inclúe 10 puntos de Galicia].

10.3. Xergas.

- Álvarez, D. (1962): "La jerga de los tejeros gallegos", *PSA* 77, pp. 195 ss.

- Álvarez Álvarez, D. (1965): *Jergas de Galicia: La de los Tejeros, Canteros, Albañiles y Paragüeros*. Tomiño. Rec.: X. Ramón e Fernández Oxea, *Grial* 15 (1967), pp. 115-117.
- Álvarez Blázquez, J. M. (1961): "Vocabulario dos 'arginas'", *MP* 15, pp. 83-85.
- Ballesteros Curiel, J. (1921): *Verbo dos arginas (jerga-latín de los canteros)*. Pontevedra: Imp. Antúnez Hnos.
- Bouza Brey, F. (1954): "Os cesteiros galegos de Mondariz e a súa fala gremial", in *HKrüger*, vol. 2, pp. 403-435.
- Fernández Pousa, R. (1946): "Diccionario del 'latín dos canteiros' de Galicia", *Finisterre* 29, p. 11; 30, p. 19.
- García Alén, A. (1955): "Vocabulario de los canteros de Pontevedra, recogido por la Sociedad Arqueológica", *MP* 10, pp. 136-156.
- García Alén, A. (1977): "Un nuevo vocabulario de la jerga de los canteros pontevedreses", *RDTP* 33, pp. 61-69.
- Moreiro, J. M. (1974): "Jergas", in Moreiro, J. M.: *Galicia: andadura de una tierra sin fronteras*. Madrid: Del Centro, pp. 135-205 [Inclúe: "Jerga de los canteros, o 'verbo de los arxinas'", pp. 137-155; "Jerga de los afiladores o 'barallete'", pp. 157-167; "Jerga de los albañiles o 'latín dos chafoautas'", pp. 169-182; "Jerga de los tejeros o 'verbo daordes'", pp. 183-205].
- Olano Silva, V. de (1951): "Os canteiros", *BCPMHAL* 4, 35, pp. 233-236.
- Peinado [Gómez], N. (1950): "Os canteiros", *BCPMHAL* 4, 34, pp. 120-124.
- Peinador Lines, E. (1922): "Vocabulario dos cesteiros de Mondariz", *Nós* 3, pp. 15-16.
- Pérez Sánchez, M. M. (1975): *Jerga de los canteros*. Tese de Licenciatura. Univ. de Santiago.
- Ramón y Fernández Oxea, J. (1953): "O barallete; Jerga de los oficios ambulantes de la provincia de Orense", *RDTP* 9, pp. 185-217.
- Ramón y Fernández Oxea, J. (1969): "O barallete", in *Santa Marta de Moreiras*. Vigo: Castrelos, pp. 251-298.
- Sánchez Rivera, C. (s.d.): "A verba de los canteros de Cuntis", in Sánchez Rivera, C.: *Notas compostelanas: Historia, tradiciones, leyendas, miscelánea*. Santiago: Suc. de Galí, pp. 273-277.

10.4. Estudos de carácter xeral

- Ageitos, J. L. (1978): "Breve contribución a la lexicografía gallega", *Studia Salamanticensia* 2, pp. 7-18.

- Alén Garabato, M. C. (1990): *Análise contrastiva do léxico de dous capítulos de As aventuras de Pinocchio en: italiano, castelán, galego, portugués, occitano, francés e catalán*. Tese de Licenciatura. Univ. de Santiago.
- Alonso Estravís, I. (1984): "O léxico galegoportuguês", in *I CILG-PG*, pp. 429-442. Reprod. in *Estudos filológicos*, pp. 123-144.
- Alonso Estraviz, I. (1985): "Léxico galegoportuguês medieval aínda vivo na Galiza e sobre ortografía galego-portuguesa", *Temas de O Ensino* 1, 4/5, pp. 91-114. Reprod. in *Estudos filológicos*, pp. 93-121.
- Alvar, M. (1970): "Ictionimia y geografía lingüística: Consideraciones sobre la *Nomenclatura oficial española de los animales de interés pesquero*", *RFE* 53, pp. 155-224 [Con referencia a algúns ictiónimos galegos].
- Benavente Jareño, P. (1988): "O *Diccionario Xerais* lido por un veterinario", *Grial* 99, pp. 19-36.
- B[lanco] Carril, R. (1967): "Seis escarceos ictiolingüísticos en Galicia", *RDTP* 23, 1/2, pp. 105-131.
- Blanco Valdés, J. (1990): "Sobre problemas no tratamento descriptivo da palabra composta", in *HGarcía*, vol. 1, pp. 73-76.
- Brea López, C. (1982): *Aproximación a los términos despectivos del gallego referidos a personas*. Memoria de Licenciatura. Univ. de Santiago.
- Brea [López], M. (1990): "Aproximación ó estudio das palabras compostas", in *HGarcía*, vol. 1, pp. 77-100.
- Fernández González, J. R. (1985): "Dichos y refranes del valle de Ancares (León)", *RDTP* 40 (1985), pp. 191-217.
- García [González], C. (1983): "Creatividad en el habla popular (refranes gallegos en el mes de agosto)", *Verba* 10, pp. 281-287.
- García [González], C. (1987): *Follas da lingua*. A Coruña: La Voz de Galicia.
- García [González], C. (1988): *Retrincos da lingua*. A Coruña: La Voz de Galicia.
- García [González], C. (1989): *Cousas da lingua*. A Coruña: La Voz de Galicia.
- García [González], C. (1990): *Cartafol da lingua*. A Coruña: La Voz de Galicia.
- González González, M. (1990): "Unha mostra do tratamento da *Homonimia* nos dicionarios galegos", in *HGarcía*, vol. 1, pp. 199-214.

- Krüger, F. (1927): "Die nordwestiberische Volkskultur", *Wörter und Sachen* 10, pp. 45-137. Trad. ó español: *El léxico rural del noroeste ibérico*. Anexo 26 de RFE. Madrid, 1947.
- Krüger, F. (1957): "Contribuciones a la Geografía léxica del NO. de la Península", *RDTP* 13, pp. 3-23.
- Loução, J. L. Lourenço (1931): "Lexicografia das margens do Minho", *RLu* 29, pp. 246-276.
- Marqués Valea, J. (1989): *Palabras compostas no galego actual*. Tese de Licenciatura. Univ. de Santiago.
- Martínez Estévez, H. (1984): "Luz léxica sobre a historia da cultura galega", in *I CILG-PG*, pp. 411-427.
- Martínez Estévez, H. (1987): "Novas olhadas no léxico galego", in *II CILG-PG*, pp. 477-495.
- Martínez Rodríguez, X. (1980): "A traducción e os seus problemas: Versións castelán-galegas", *Grial* 69, pp. 332-336.
- Martínez Sueiro, M. (1918): "Vocablos gallegos del dialecto salmantino", *BCEPMO* 5, pp. 377-385.
- Montero Cartelle, E. (1979): "El influjo de la lengua cultual en la lengua gallega", *Verba* 6, pp. 97-106.
- Montero Cartelle, E. (1980): *El eufemismo en Galicia (Su comparación con otras áreas romances)*. Anexo 17 de *Verba*. Santiago.
- Otero Álvarez, A. (1969): "Algunas adiciones al léxico hispánico", *CEG* 24, 72, pp. 154-171.
- Pereda Álvarez, J. M. (1953): "Aportaciones léxicas y folclóricas al estudio de la lengua gallega (Vocabulario y lenguaje figurado gallego)", *DL* 5ª série, 7/8, pp. 19-52.
- Portas Fernández, M. (1986): "A formazón de novos campos léxicos", *O Ensino* 8, pp. 27-38.
- Portela Yáñez, M. R. (1990): *El reflejo de la religión en la lengua cotidiana: Repercusiones semánticas*. Tese de Licenciatura. Univ. de Santiago [Inclúe o galego].
- Rabanal Álvarez, M. (1949): "Dos notas gallegas a la *Linguística griega y latina* de P. Kretschmer", *CEG* 4, 12, pp. 57-72.
- Rabanal [Álvarez], M. (1967): "Cuestiones de léxico", in Rabanal [Álvarez]: *Hablas hispánicas. Temas gallegos y leoneses*, Alcalá: Aula Magna, pp. 71-95.
- Ribalta, A. (1915): "Apuntes para el estudio de la significación en el lenguaje", *Estudios gallegos* 5, pp. 1-3 [Con referencias ó galego].
- Rielo Carballo, N. (1972): "Refranero popular de Carballedo", *RDTP* 28, 1/2, pp. 145-156; 29, 1/2, pp. 131-153; 30, 3/4, pp. 429-452; 31, pp. 111-135.

Sarmiento, Fr. M. (1975): *Viaje a Galicia (1745)*. Ed. de J. L. Pensado [Tomé]. Salamanca: Universidad.

Sobreira, Fr. J. (1974): "Ensayo para la historia general botánica de Galicia", in *Opúsculos lingüísticos gallegos del siglo XVIII*. Ed. de J. L. Pensado [Tomé]. Vigo: Galaxia, pp. 221-267,

11. SOCIOLINGÜÍSTICA: CONFLICTO LINGÜÍSTICO, NORMALIZACIÓN E NORMATIVIZACIÓN

11.1. Conflicto lingüístico e normalización

11.1.1. Obras de interese xeral e traballos de conxunto

Alonso Montero, X. (1968): "Cinco calas en la problemática de la lengua gallega", in Alonso Montero, X.: *Realismo y conciencia crítica en la Literatura Gallega*. Madrid: Ciencia Nueva, pp. 27-56.

Alonso Montero, X. (1968): "Tres incisiós na problemática do galego", in *Porvir*, pp. 5-11.

Alonso Montero, X. (1969): *O que cómpre saber da lingua galega*. Buenos Aires: Alborada.

Alonso Montero, X. (1973): *Informe -dramático- sobre la lengua gallega*. Madrid: Akal. Rec.: G. Rojo, *Verba* 1 (1974), pp. 243-249.

Alonso Montero, X. (1974): *Encuesta mundial sobre la lengua y la cultura gallegas y otras áreas conflictivas: Cataluña, Puerto Rico*. Madrid: Akal.

Alonso Montero, X. (1977): "Unhas faíscas de sociolingüística", in Alonso Montero, X.: *Lengua, literatura e sociedade en Galicia*. Madrid: Akal, pp. 33-43 [Reprod. traballos anteriores].

Alonso Montero, X. (1990): "Do Estado da lingua: Algunhas cuestións", *Grial* 107, pp. 277-293.

Álvarez [Blanco], R. (1986): "Caracterización e aspectos dinámicos dunha situación lingüística conflictiva: o caso galego", in *Els processos de normalització lingüística a l'Estat espanyol actual (Cursos Internacionals Benidorm, 1986)*. Benidorm: Ajuntament de Benidorm / Universitat d'Alacant, 1988, pp. 85-109.

Álvarez Cáccamo, C. (1983): "Cara unha caracterización da diglósia galega: Históia e presente dunha dominación lingüística", *Grial* 79, pp. 23-42.

Álvarez Cáccamo, C. (1987): "Fala, bilingüismo, poder social", *Agália* 10, pp. 127-150.

- Aracil, Ll. V. (1980): "A sociolingüística da experiencia e da acción: o modelo galego", in *Problemática*, pp. 17-33. Reprod. como "A sócio-lingüística da experiencia e da acción: o modelo galego", *Temas de O Ensino* 1, 4/5 (1985), pp. 127-138.
- Ares Vázquez, M. C. / Arias Méndez, X. (1987): "O estado da lingua: Perspectivas de futuro", in *III Semana do Maxisterio Lucense* (Lugo, 1987). Lugo: Diputación Provincial, 1988, pp. 59-66.
- Arévalo, J. de (1888): "El dialecto (Al señor D. Andrés Martínez Salazar)", *Galicia. Revista Regional* 7, pp. 301-312.
- Arias Freixedo, X. B. / García Fonte, A. (1989): "Panorámica das linguas minorizadas na Europa occidental", *Grial* 101, pp. 98-119 [Descrición da situación do galego, pp. 105-107].
- Associação Galega da Língua (1988): "Memorandum sobre o conflito lingüístico na Galiza", *Agália* 15, pp. 353-356.
- Associação Galega da Língua (1988): "Relatório sobre a normalização institucional da comunidade lingüística galego-portuguesa na Galiza", *Agália* 16, pp. 481-484.
- Azevedo Filho, L. A. de (1987/1988): "A situação atual da língua galega", *Nós. Revista galaicoportuguesa* 7/12, pp. 93-112.
- Balbín de Unquera, A. (1880): "¿Cómo deben cultivarse los dialectos?", *La Ilustración Gallega y Asturiana* 2, 28, pp. 248-249.
- Banet Fontenla, M. (1956): "O bilingüismo", *BRAG* 27, pp. 7-10.
- Bazalgues, G. (1976): "Sociolingüística hispana. Problemática de las lenguas regionales peninsulares: El gallego", *Cahiers du Groupe de Recherche sur la Diglossie* 3, pp. 67-70.
- Bochmann, K. (1983): "En torno al problema de la normalización del gallego contemporáneo", *Linguistische Arbeitsberichte* 40, pp. 2-15.
- Bochmann, K. (1983): "Quel modèle de développement lexical pour les langues romanes en voie d'émancipation?", in *XVIIe CILPhR*, vol. 2, 1985, pp. 193-201 [Con referencia ó galego].
- Bochmann, K. (1985): "Problemi della 'normalizzazione' della lingua gallega", in M. Cortelazzo (ed.): *Guida ai dialetti venetti*. Vol. 6. Padova, pp. 223-232. Trad. ó galego: "Problemas da 'normalización' da lingua galega", *Grial* 91 (1986), pp. 18-28.
- Bochmann, K. (1989): *Regional- und Nationalitätensprachen in Frankreich, Spanien und Italien*. Leipzig.
- Bochmann, K. (1990): "Unha visión sociolingüística da situación actual do galego", in *Congreso da Cultura*.
- Brea Hernández, A. J. (1989): "A interacción dos grupos lingüísticos de individuos e a recuperación dos usos numa comunidade pseudo-bilíngue", *Nós. Revista galaicoportuguesa* 13/18, pp. 389-408.

- Carballo Calero, R. (1978): "Novas bases para unha normalización lingüística", *Grial* 59, pp. 103-110. Reprod. como "Novas bases para unha normalización lingüística", in *Problemas*, pp. 95-108.
- Carballo Calero, R. (1979): "Sobre a nosa lingua", *Grial* 64, pp. 140-152. Reprod. como "Sobre a nosa lingua", in *Problemas*, pp. 5-24.
- Carvalho Calero, R. (1986): "Situação presente e orientación futura dos problemas gerais da nosa lingua", *Agália* 7, pp. 251-260.
- Casás Fernández, M. (1950): "El idioma gallego", in Casás Fernández, M.: *Páginas de Galicia: Notas históricas y literarias*. Santiago: Suc. de Galf, pp. 197-271.
- Chacón [Calvar], R. (1978): "A problemática lingüística", in *Realidade económica e conflito social*, pp. 359-381.
- Consello da Cultura Galega (1990): *Sobre a situación da lingua*. Santiago: Consello da Cultura Galega.
- Cores Trasmonte, B. (1959): "Sociología de la lengua en Galicia", *Lar* 25, 302, pp. 12-14.
- Coseriu, E. (1987): "El gallego y sus problemas: Reflexiones frías sobre un tema candente", *LEA* 9, 1, pp. 127-138 [Nas pp. 127-132 inclúe Coseriu, E. (1987): "El gallego en la historia y en la actualidad", in *II CILG-PG*, pp. 793-800].
- Cristovão Angueira, J. A. (1987): "Aspectos sociolingüísticos da problemática lingüística e nacional na Galiza espanhola", in *II CILG-PG*, pp. 237-254.
- "Dialecto gallego", *Heraldo Gallego* 6, 7, 337, pp. 305-307.
- Diz, Fr. N. (1951): "El gallego, idioma, no dialecto", *Spes* 199, pp. 7-8.
- Elías Martínez, A. (1879): "Academia gallega", *Heraldo Gallego* (I) 6, 7, 319, pp. 161-162; (II) 6, 7, 320, pp. 169-170; (III) 6, 7, 321, pp. 177-178; (IV) 6, 7, 323, pp. 193-194.
- Esser, U. (1985): *Ausbausprache Galicisch*. Tese de Licenciatura. RWTH Aachen.
- Esser, U. (1986): "O galego, lingua en elaboración", *Grial* 93, pp. 334-343.
- Esser, U. (1989): "El desarrollo del gallego hacia unha moderna lingua de cultura", in *XIX CILFR*.
- Esser, U. (1990): *Die Entwicklung des Galizischen zur modernen Kultursprache: Eine Fallstudie zur aktuellen Sprachplanung*. Bonn: Romanistischer Verlag.
- Esteban Radio, S. (1980-1981): "Normativización e normalización do idioma galego", *O Ensino* 0 (1980), pp. 43-45; 1 (1981), pp. 47-52; 2 (1981), pp. 31-39.

- Fernández Braña, B. (1990): "Transculturación e glotocidio no Occidente de Asturias", *A Trabe de Ouro* 4 (en publicación).
- Fernández Pousa, R. (1955): "Diez años de lengua y literatura gallegas", *Arbor* 32, pp. 184-200.
- Fernández Rei, F. (1990): "Crónica da problemática de Asturias de fala e cultura galegas", *A Trabe de Ouro* 2, pp. 187-192.
- Fernández del Riego, F. [co pseudónimo Salvador Lorenzana] (1952): "Nuestra vieja habla", *Galicia. Revista del Centro Gallego* 466, p.27.
- Fernández Rodríguez, M. (1978): *Bilingüismo y planificación lingüística en Galicia*. Tese de Licenciatura. Univ. de Santiago.
- Fernández [Rodríguez], M. (1978): "Bilingüismo y diglosia", *Verba* 5, pp. 377-391.
- Fernández [Rodríguez], M. (1983): "Mantenimiento y cambio de lengua en Galicia: el ritmo de la desgalleguización en los últimos cincuenta años", *Verba* 10, pp. 79-129.
- Fernández Velho, P. (1984): "Língua e identidade nacional. Língua e sociedade. Língua e cultura. Língua e naçom. O caso galego", in *I CILPG-PG*, pp. 31-44.
- Ferrando Francés, A. (1984): "La situació sociolingüística del català al País Valencià. Paral·lelismes amb el cas galleg", in *I CILG-PG*, pp. 149-159.
- García Blanco, M. (1912): *Consideraciones sobre la decadencia y rehabilitación de la lengua gallega*. Lugo: Imp. El Norte de Galicia.
- García González, C. (1985): *Temas de lingüística galega*. A Coruña: La Voz de Galicia.
- García Negro, M. P. (1987): "O noso idioma: problema central e problemas laterais", in *II CILG-PG*, pp. 215-219.
- Golpe [Varela], S. (1902): *Regionalismo y lenguaje*. A Coruña: Tip. de la Casa de la Misericordia.
- González González, M. (1985): "La recuperación del gallego", *RFR* 3, pp. 101-119. Reprod. in Juárez, A. (ed.) (1988): *Las lenguas románicas españolas tras la constitución de 1978*. Granada: TAT, pp. 101-119.
- González González, M. (en publicación): "Sociolingüística", in *LRL*.
- González López, E. (1959): "La rehabilitación del idioma gallego", *Insula* 15, pp. 152-153.
- González Lorenzo, M. (1985): *Bilingüismo en Galicia: Problemas y alternativas*. Santiago: Universidade.
- González Pérez, C. (1978): "A diglosia na nosa etnografía", *Grial* 60, pp. 181-188.
- Gutiérrez, E. (1978): *A lingua é o noso escudo*. Pontevedra: e.a.

- Hämäläinen, T. (1985): *Dúas minorías lingüísticas. Estudio sociolingüístico da situación lingüística de Galicia comparada coa de Finlandia*. Tese de Licenciatura. Univ. de Helsinki.
- Herrmann, U. (1986): "Einige Bemerkungen zur heutigen Situation des Galizischen", *WZHUB* 35, 6, pp. 487-490.
- Herrmann, U. (1987): *Das Galicische - eine romanische Sprache in Spanien*. Habilitationsschrift. Univ. von Humboldt zu Berlin. Rec.: H. Kröll, *Lusorama* 10 (1989), pp. 100-103.
- Herrmann, U. (1990): *Das Galicische: Studien zur Geschichte und heutigen Situation des Galicischen*. Frankfurt am Main: Domus Editoria Europaea.
- Lago González, M. (1906/1907): "Elogio de la lengua gallega", *BRAG* 1, pp. 137-141. Reprod. in *Grial* 9 (1965), pp. 336-339.
- López Suevos, R. (1983): *Dialéctica do desenvolvemento: Naçom, Língua, Classes Sociais*. A Coruña: AGAL.
- Lorenzo [Vázquez], R. (1980): "A lingua", in *Galicia 1950-1980: Trinta anos de cultura (Publicación conmemorativa do 30 aniversario da Editorial Galaxia)*. Vigo: Galaxia, p. 25.
- Méndez Ferrín, X. L. (1968): "Unidade lingüística galega", in *Porvir*, pp. 13-18.
- Merelles Montero, A. (1976): *El uso del gallego empequeñece*. Ourense: Imp. La Popular.
- Moralejo Álvarez, J. J. (1977): *A lingua galega hoxe*. Vigo: Galaxia.
- Moralejo Álvarez, J. J. (1982): *A lingua galega e os seus problemas*. Vigo: Galaxia.
- Moram, H. (1990): "O bilingüismo na perspectiva psico(sócio)lingüística", *Agália* 21, pp. 35-54.
- Murguía, M. (1879): "¿Desaparecerán los dialectos?", *La Ilustración Gallega y Asturiana* 1, 21, pp. 251-252.
- Ninyoles, R. (1977): *Cuatro idiomas para un estado (El castellano y los conflictos lingüísticos en la España periférica)*. Madrid: Cambio 16.
- Noia Campos, C. (1986): "Planification linguistique et responsabilité politique: le cas du Galicien", in *XVIII CILPhR*, vol. 5, pp. 239-252.
- Pardo Bazán, E. (1888): "¿Idioma ó dialecto?", in Pardo Bazán, E.: *De mi tierra*. A Coruña: Tip. de la Casa de la Misericordia; Vigo: Xerais, 1984², pp. 289-296.
- Paufler, H.-D. (1985): "Bilinguismus und Diglossie in Galicien", *WZHUB* 34, 4, pp. 297-302.
- Paz Andrade, V. (1968): "A evolución tras-continental da lingua galaico-portuguesa", in *Porvir*, pp. 115-132.

- Pintos, X. M. (1853): *A gaita gallega tocada po lo gaiteiro, ou sea Carta de Cristus para ir deprendendo a ler, escribir e falar ben a lingua gallega, e ainda mais*. Pontevedra: Imp. de José y Primitivo Vilas. Ed. facs.: A Coruña: RAG, 1981. Rec.: R. Carvalho Calero (1983): *Da fala e da escrita*, pp. 81-83.
- Piñeiro López, R. (1952): "A língoa, sangue do espírito", *Galicia. Revista del Centro Gallego* 466, pp. 20-22. Reprod. in *Vieiros* 1 (1959), s.pp.
- Piñeiro López, R. (1967): *A linguaxe i as línguas. Discurso lido o día 25 de novembro de 1967 na súa recepción pública [na Real Academia Galega], por Don ---, e resposta de Don Domingo García-Sabell*. Vigo: Galaxia. Rec.: R. C[arballo] C[alero], *Grial* 19 (1968), pp. 102-103.
- Piñeiro López, R. (1971): "Evolución do problema da lingua", *Colóquio Letras* 2, pp. 78-80.
- Piñeiro López, R. (1972): "A expansión crecente da lingua galega", *Colóquio Letras* 8, pp. 75-77.
- Rey Romero, F. (1952): "El idioma gallego", *MG* 2, p. 37.
- Ribalta, A. (1915): "El cultivo de la lengua propia", *Estudios gallegos* 4, pp. 1-3.
- [Ribalta, A.] (1916): "A Academia Española e as lènguas españolas", *Estudios gallegos* 18, pp. 137-142.
- [Ribalta, A.] (1916): "A Academia Española e as lènguas faladas en España", *Estudios gallegos* 19, pp. 194-196.
- Risco, S. (1973): *Presencia da lingua galega*. [Sada]: O Castro.
- Risco, V. (1930): "El idioma y la cultura", in Risco, V.: *El problema político de Galicia*. Madrid: CIAP. Trad. ó galego: *O problema político de Galiza*. Santiago: SEPT, 1976, pp. 87-95.
- Risco, V. (1963): "O idioma galego na nosa vida e na nosa cultura", *Grial* 1, pp. 59-68.
- Risco, V. (1976): "O idioma galego na nosa vida e na nosa cultura", *Grial* 53, pp. 349-355.
- Rodríguez, L. (1878): "El idioma gallego", *Heraldo Gallego* (I) 5, 6, 286, pp. 387-389; (II) 5, 6, 287, pp. 396-397; (III) 5, 6, 289, pp. 411-413. Publicado tamén en: *El Eco de Galicia* 1ª época, 1, 29 (1878), pp. 5-6; 1, 30, pp. 2-3; 1, 31, pp. 3-4.
- Rodríguez-Fernández, P. (1990): "Panorama histórico-lingüístico del Occidente de Asturias", *BIEA* 44, 133, pp. 111-124.
- Rodríguez Neira, M. A. (1986): "Sobre o proceso de substitución lingüística en Galicia", in *XVIII CILPhR*, vol. 5, pp. 253-265.
- Rodríguez [Sánchez], F. (1976): *Conflicto lingüístico e ideoloxía en Galicia*. Monforte: Xistral; Santiago: Xistral, 1980².

- Rojo, G. (1974): "O noso panorama cultural no derradeiro cuarto de século: A lingua", in *Galaxia Almanaque 1950-1975*. Vigo: Galaxia, pp. 95-97.
- Rojo, G. (1982): "La situación lingüística gallega", *Revista de Occidente* 10/11, pp. 93-110.
- Roxo, G. (1969): "O primeiro paso pra unha verdadeira cultura galega", *Grial* 26, pp. 490-494.
- Ruiz de Fuentes, R. / Pérez Vilarino, J. (1977): *Vivir en Galicia*. Madrid: Felmar.
- Saco [Arce], J. A. (1876): "El habla gallega és léngua, idioma ó dialecto?", *Heraldo Gallego* 3, 3, 133, pp. 233-235.
- Salgado y López Quiroga, F. (1920): "La lengua gallega, odio de clases y males que acarrea", *Ultreya* 14, pp. 212-213.
- Santamaría Conde, X. X. (1971): *O problema galego da fala*. Vigo: Galaxia.
- Santamaría Conde, X. X. (1975): "A lingua e a cultura galegas alén das nosas fronteiras", *Grial* 48, pp. 246-249.
- Santamaria Conde, J. J. (1984): "Umha valorizaçom provisória dos processos actuais de normativizaçom e normalizaçom do idioma galego", in *I CILG-PG*, pp. 240-263.
- Sieiro, J. (1879): "El latinismo en el dialecto gallego", *La Ilustración Gallega y Asturiana* 1, 21, pp. 250-251.
- Sieiro, J. (1879): "Porvenir del dialecto gallego", *La Ilustración Gallega y Asturiana* 1, 25, pp. 299-300.
- Tortosa, J. M. (1982): *Política lingüística y lenguas minoritarias*. Madrid: Tecnos [Con algunhas referencias ó galego].
- Varela Puñal, R. (1980): *Galiza, un pobo, unha lingua: Pola lingua cara á liberdade*. Santiago: Follas Novas.
- Vázquez Cuesta, P. (1983): "Situación e perspectivas do Galego", in *Congreso*, vol. 1, pp. 109-135.
- Voigt, B. (1979): "Interrelación entre nación, clase y lengua en Galicia", in *Bildung und Ausbildung in der Romania*. Vol. 3: *Iberische Halbinsel und Lateinamerika*. München: Wilhelm Finck, pp. 439-453.
- Williamson, R. C. / Williamson, V. L. (1984): "Selected factors in bilingualism: the case of Galicia", *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 5, 5, pp. 401-413.
- Zamora Vicente, A. (1982): "Regiones con una lengua al fondo", *Revista de Occidente* 10/11, pp. 23-34.

11.1.2. Estatus legal

- Barxa, N. (1987): "A normalizaçom lingüística nos julgados e tribunais", in *II CILG-PG*, pp. 79-82.
- Cores Trasmonte, B. (1985): "O réxime xurídico-político do bilingüismo en Galicia (1977-1982)", *Revista de Administración Galega* 2, pp. 25-46.
- Costas Abreu, X. (1985): "O desenvolvemento da Lei de normalización lingüística en Galicia", *Revista de Administración Galega* 1, pp. 127-130.
- Costas Abreu, X. (1985): "O tratamento da toponimia no ordenamento xurídico", *Revista de Administración Galega* 2, pp. 83-94.
- Costas Abreu, X. (1986): "O galego, oficial ma non troppo", *Revista Galega de Educación* 3, pp. 27-28.
- "Decreto encol das linguas nativas no ensino", *Grial* 49 (1975), p. 408.
- Esteban Radío, S. (1989): "Análise da Lei de Normalización Lingüística", in *Problemática*, 1989³, pp. 163-170.
- Ferrer i Gironés, F. (1985): "A Constitución de 1978 e as linguas do Estado", *Revista de Administración Galega* 2, pp. 9-24.
- Fontenla Rodrigues, J. L. (1984): "Presente e futuro do galego: análise sócio-xurídica do decreto de normativizaçom e das leis de normalizaçom autonómicas", in *I CILG-PG*, pp. 66-79. Reprod. in *Temas de O Ensino* 1, 4/5 (1985), pp. 157-174.
- García Ramos, D. (1990): "A situación legal do galego", in *Congreso da Cultura*.
- García Sendón, M. / Monteagudo Romero, E. (1983): "La oficialidad del gallego: Historia y actualidad", *Llengua i Dret* 2, pp. 85-95.
- Gil Hernández, A. P. (1985): "A situaçom de 'direito' no Estado Espanhol: desigualdade entre as comunidades lingüísticas. Uma opiniom desde A Galiza", *O Ensino* 11/13, pp. 115-127.
- González Pérez, C. (1979): "Ollando Constitución: As linguas minoritarias", *Grial* 64, pp. 200-210.
- Lexislación sobre a lingua galega*. Santiago: Xunta de Galicia, 1984.
- Lexislación actualizada sobre a lingua galega*. Santiago: Xunta de Galicia, 1989.
- Monteagudo [Romero], X. (1990): "A oficialidade da lingua galega: o marco legal", *Grial* 107, pp. 387-398.
- Puig i Salellas, J. M. (1985): "O réxime constitucional, estatutario e normativo das linguas nacionais", *Revista de Administración Galega* 1, pp. 11-40.

- Riagain, D. O. (1987): "Le bureau européen pour les langues moins répandues et son rapport au galego", in *II CILG-PG*, pp. 657-662.
- Rodríguez Sánchez, F. (1980): "Filosofía lingüística da Constitución Española. Os decretos do ensino do catalán e do galego", in *Problemática*, pp. 57-75.
- Vilhar Trilho, X. (1984): "Apontamento sobre os discriminatórios principios configuradores do estatuto legal do galego", in *I CILG-PG*, pp. 137-147.
- Vilhar Trilho, X. (1987): "A concepción da igualdade lingüística nas sentenzas do Tribunal Constitucional", in *II CILG-PG*, pp. 149-159.
- Vilhar Trilho, X. (1987): "Lasciate ogni speranza. As sentenzas do Tribunal Constitucional resolutorias dos recursos de inconstitucionalidade contra determinados artigos das leis de normalización lingüística basca, catalá e galega", *Agália* 9, pp. 19-37.
- Vilhar Trilho, X. / Gil Hernández, A. P. (1987): "Informe sobre a sentenza do Tribunal Constitucional no recurso de inconstitucionalidade contra as leis de normalización lingüística, in *specie* a galega", *Agália* 10, pp. 229-239.

11.1.3. Usos e actitudes lingüísticas

- Álvarez Blanco, R. (1979): "Competencias lingüísticas de los funcionarios docentes de EGB", in *Jornadas de Bilingüismo*, pp. 131-134.
- Ares Vázquez, M. C. / Rodríguez Neira, M. (1985): "Algúns resultados dunha encuesta sobre o uso do galego e castelán polos escolares da segunda etapa do EXB", in *II XLGE*, pp. 229-241.
- Ayestarán Aranaz, M. / Cueva Alonso, J. de la (1974): *Las familias de la provincia de Pontevedra en 1974 (Galleguidad y conflicto lingüístico gallego)*. Sevilla: Instituto de Ciencias de la Familia.
- Bermejo, M. R. (1981): "O ensino en galego na Universidade: A atitude dos alumnos", *O Ensino* 1, pp. 43-46.
- Carballeira [Anllo], X. M., et al. (1989): "Usos e actitudes lingüísticas no ensino medio en Galicia", in *XIX CILFR*.
- Carballeira Anllo, X. M., et al. (1990): "Actitudes e usos da poboación ourensá de ensino medio", *Grial* 107, pp. 371-379.
- Castro López, A. (1988): "O uso nas actas da lingua cooficial da Comunidade Autónoma", *Pontevedra. Revista de Estudios provinciais* 4, pp. 153-156.

- Fernández [Rodríguez], M. A. (1983): "Mantenimiento y cambio de lengua en Galicia: el ritmo de la desgalleguización en los últimos cincuenta años", *Verba* 10, pp. 79-129.
- Fernández [Rodríguez], M. (1983): "La situación de la lengua en Galicia: la lengua de los escolares", in Siguán, M. (coord.): *Las lenguas y la educación en el ámbito del estado español*. Barcelona: Universidade, pp. 197-235.
- Fernández Rodríguez, M. (1984): *Conocimiento, uso y actitudes lingüísticas de los alumnos de EGB del municipio de Santiago*. Tese de Doutoramento. Univ. de Santiago.
- González Lorenzo, M. (1983): "Práctica bilingüe y bilingüismo en la población escolar", *Revista de Psicología General y Aplicada* 38, 5, pp. 975-991.
- López Muñoz, D. (1989): *O idioma da Igrexa en Galicia*. Santiago: Consello da Cultura Galega.
- Lorenzo Creo, J. R. (1984): *El bilingüismo y su problemática educativa en Galicia. Valoración de las actitudes lingüísticas de los directores de los centros públicos de EGB*. Tese de Licenciatura. Univ. de Santiago.
- Monteagudo [Romero], H., et al. (1986): *Aspectos sociolingüísticos do bilingüismo en Galicia segundo os alumnos da 2ª etapa de EXB*. Santiago: Xunta de Galicia.
- Morente Torres, J. (1973): "El gallego en la liturgia y pastoral de la Iglesia", in *IJTB*, pp. 77-82.
- Noia Campos, M. C. (1980): *Descrición e medida do bilingüismo en dous grupos escolares da zona de Vigo*. Tese de Doutoramento. Univ. de Santiago.
- Noia Campos, M. C. (1989): "Norma e actitudes lingüísticas", in *XIX CILFR*.
- Pérez Vilariño, J. (1981): "Ambitos escolares y usos lingüísticos entre los escolares gallegos", *Revista de Educación* 29, 268, pp. 110-130.
- Rodríguez Neira, M. A. (1985): *Aproximación sociológica al uso del gallego y del castellano en Lugo y su provincia, según información de los escolares del ciclo superior de EGB en los cursos 79-81*. Tese de Doutoramento. Univ. de Santiago.
- Rodríguez Neira, M. A. (1986): "Sobre o proceso de substitución lingüística en Galicia", in *XVIII CLPhR*, vol. 5, pp. 253-265.
- Rodríguez Neira, M. A. (1990): "Outra contribución á cuantificación do cambio lingüístico en Galicia", in *HGarcía*, vol. 2, pp. 179-194.

- Rodríguez Neira, M. A. / López Martínez, M. S. (1988): *O galego na Universidade*. Santiago: Consello da Cultura Galega.
- Rodríguez Yáñez, X. P. (1989): "Actitudes e comportamentos cara ó galego nos comerciantes de Lugo capital", in *XIX CILFR*.
- Rojo, G. (1979): *Aproximación a las actitudes lingüísticas del profesorado de EGB en Galicia*. Santiago: ICE - Universidad.
- Rojo, G. (1981): "Conductas y actitudes lingüísticas en Galicia", *REL* 11, 2, pp. 269-310.
- Rubal Rodríguez, X. (1985): *Coordenadas e perfís sociolingüísticos do alumnado de Bacharelato en Galicia*. Tese de Doutoramento. Univ. de Santiago.
- Rubal Rodríguez, X. (1985): "Patróns de uso lingüístico escolar no alumnado de Bacharelato", in *Materiais Pedagóxicos*. Santiago: Dpto. de Pedagogía Sistemática - Universidade, pp. 201-208.
- Rubal Rodríguez, X. (1986): "Actitudes lingüísticas do alumnado de bacharelato en Galicia", in *XVIII CILPhR*, vol. 5, pp. 266-286.
- Rubal Rodríguez, X. / Ledo González, M. C. (1985): "Os usos lingüísticos na publicidade da administración como índice de normalización lingüística e como factor de educación informal. Primeiros resultados", *Revista de Administración Galega* 1, pp. 71-84.
- Rubal Rodríguez, X. / Rodríguez Neira, M. A. (1987): *O galego no ensino público non universitario*. Santiago: Consello da Cultura Galega.
- Varela Caruncho, M. L. (1986): *Usos y actitudes lingüísticas de la población estudiantil de las Escuelas Universitarias de Vigo. Contribución para un Estudio Sociológico*. Tese de Licenciatura. Univ. de Santiago.
- Veiga Martínez, D. (1987): "O galego na escola: análise de usos orais e escritos", in *II CILG-PG*, pp. 439-458.

11.1.4. A normalización no ensino

- Ares Vázquez, M. C. / Arias Méndez, X. (1985): "O galego estándar na escola sen merma da variante dialectal", in *I Semana do Maxisterio Lucense (Lugo, 1985)*. Lugo: Diputación Provincial, 1986, pp. 219-223. Reprod. in *Revista Galega de Educación* 3 (1986), pp. 29-31.
- Ares Vázquez, M. C. / Arias Méndez, X. (1986): "Presupostos pedagóxicos para o ensino do galego oral", in *II Semana do Maxisterio Lucense (Lugo, 1986)*. Lugo: Diputación Provincial, 1987, pp. 163-168.

- Arias López, V. (1968): "A lingua galega na escola", in *Porvir*, pp. 27-36.
- Arias López, V. (1970): "A lingua galega na escola", *Grial* 29, pp. 257-270.
- Arias [López], V. (1976): "Educació i bilingüisme a Galicia", in *Bilingüisme i Educació*. Barcelona: Teide, pp. 103-104.
- Barbeito y Cerviño, M. (1931): "El bilingüismo en la escuela gallega", *BRAG* 20, p. 172.
- Barreiro, H. / Costa, A. (1978): "A problemática educacional", in *Realidade económica e conflito social*, pp. 383-407.
- Barro, T. et alii (1971): *Plan pedagógico galego*. Vigo: Galaxia.
- Boone, J. (1985): *¿Que galego na escola? Investigación sobre el dominio del gallego normativo en la escuela*. Tese de Doutoramento. Univ. de Utrecht.
- Cal, A. (1971): "O ensino do galego no ano 70: experiencias persoales", in *Galicia* 70, pp. 57-59.
- Carballo Calero, R. (1968): "O galego na Universidade", in *Porvir*, pp. 39-46.
- Caride Gomes, J. A. (1985): "Questom escolar e meio rural em Galiza", *O Ensino* 11/13, pp. 69-76.
- Colectivo Esquio (AGAL) (1987): "O galego no ensino (EGB)", in *II CILG-PG*, pp. 431-438.
- Crespo Correa, E. (1987): "As organizacións sindicais perante a normalización do idioma galego no ensino", in *II CILG-PG*, pp. 459-463.
- Díaz de Rábago, J. M. (1973): "Educación rural en Galicia", in *I JTB*, pp. 51-62.
- Dobarro Paz, X. M. / García Negro, M. P. (1981): "O galego e o ensino", in *I CG-M*, vol. 2, pp. 119-133.
- Durán, C. (1970): "Encol do ensino do galego como lingua materna", *Grial* 29, pp. 333-336.
- Duram, C. (1984): "As variedades lingüísticas e a língua padrom no ensino: o caso do galego", *O Ensino* 7/10, pp. 195-200.
- Enríquez [Salido], M. C. (1973): "Problemas educativos en la Galicia rural", in *I JTB*, pp. 63-72.
- Equipo da Dirección Xeral de Política Lingüística (1985): "Organización dun sistema bilingüe en Galicia", in Siguán, M. (coord.): *Las lenguas minoritarias y la educación: X Seminario sobre 'Educación y Lenguas'* (Sitges, 1985). Barcelona: ICE / PPU, 1986, pp. 131-170.

- Fernández [Rodríguez], M. (1979): "Unidad o pluralidad de modelos educativos en el aspecto lingüístico: el caso de Galicia", in *Jornadas de Bilingüismo*, pp. 89-102.
- Fernández [Rodríguez], M. (1981): "Aspectos lingüísticos de la educación bilingüe", *Revista de Educación* 29, 268, pp. 179-200.
- Ferradás, R. L. / Vila, A. (1979): "Preescolar na casa: Dificultades y logros de un programa educativo en gallego", in *Jornadas de Bilingüismo*, pp. 191-195.
- García [González], C. (1974): "A lingua galega hoxe. A súa situación no ensino", *Grial* 44, pp. 148-156.
- García Negro, M. P. (1980): "A lingua galega no ensino e nos meios de comunicación", in *Ensenyament de la llengua i mitjans de comunicació social. Cinquenes jornades del CIEMEN (Abadia de Cuixá)*. Badalona: Abadia de Montserrat, 1981, pp. 91-115.
- García Negro, M. P. (1980): "Unha experiencia pedagóxica de normalización do galego con alumnos español-falantes", in *Problemática*, pp. 35-56.
- Gómez Fernández, D. E. (1988): *Implantación de programas de lenguaje compensatorio en el contexto bilingüe de Galicia*. Madrid: CIDE - MEC.
- González Lorenzo, M. (1981): *Incidencia de la práctica bilingüe gallego-castellano en el desarrollo cognitivo y verbal*. Tese de Doutoramento. Univ. de Santiago.
- "A lingua galega na escola", *Grial* 28 (1970), pp. 237-242.
- López Valcárcel, X. (1988): "O galego, materia afectiva", *Revista Galega de Educación* 7, pp. 20-23.
- Modelo de normalización lingüística para o ensino*. Santiago: Comisión Promotora, 1989.
- Palacio Sánchez, A. / Roig Rechou, B. A. (1985): "Adquisición do galego estándar na escola", in *II XLGE*, pp. 153-167.
- Pérez Pardo, M. (1985): "Efectos del bilingüismo sobre el rendimiento escolar en un municipio de la provincia de Pontevedra", in M. Siguán (coord.): *Enseñanza en dos lenguas y resultados escolares*. Barcelona: Universidad, pp. 57-70.
- Pérez Pereira, M. (1990): "A lingua da escola: Reflexión sobre da política lingüística no ensino dende a psicolingüística evolutiva", *Cadernos de lingua* 1, pp. 93-109.
- Pérez Vilariño, J. (1979): *Dependencia y discriminación escolar en Galicia*. Madrid: Akal.
- Ramírez, A. G. (1973): "Bilingüismo y centros piloto de EGB en Galicia", in *IJTB*, pp. 41-49.

- Ramón y Fernández Oxea, J. [co pseudónimo Ben-Cho-Shey] (1971): "O galego na escola no 1970", in *Galicia* 70, pp. 61-62.
- Ribalta, A. (1916): "A enseñanza do gallego", *Estudios gallegos* 21, pp. 280-284.
- Risco, V. (1921): "Plan pedagógico pra galeguización das escolas", *Nós* 6/7, pp. 5-10.
- Rubal [Rodríguez], X. (1985): "Pautas y estrategias en la normalización escolar del gallego", in *Sociología de Lenguas Minorizadas*. Bilbao: Tarttalo, pp. 147-165.
- Rubal Rodríguez, X. (1986): "Situación actual y perspectivas de la educación bilingüe en Galicia", in Siguán, M. (coord.): *Lenguas y educación en Europa: XI Seminario sobre Educación y lenguas* (Sitges, 1986). Barcelona: ICE / PPU, 1987, pp. 39-64.
- Rubal Rodríguez, X. (1986): "Normalización lingüística no ensino: situación e perspectivas", *Revista Galega de Educación* 6, pp. 25-28.
- Siguán, M. (1982): "Educación y pluralidad de lenguas en España", *Revista de Occidente* 10/11, pp. 35-53 [Con referencia ó galego].
- Siguán, M. (1989): "Languages and Dialects in the Educational System of Spain", *Sociolinguística* 3 (= Ammon, U. / Mattheier, K. / Nelde, P. H. (eds.): *Dialekt und Schule in den europäischen Ländern / Dialect and School in the European Countries / Dialecte et École dans les Pays Européens*), pp. 128-142 [Con referencia ó galego]. Rec.: X. L. Regueira, *Cadernos de lingua* 1 (1990), pp. 202-204.
- Torres Queiruga, A. (1984): "Galego na escola", in Torres Queiruga, A.: *Rolda de ideas*. Santiago: SEPT, pp. 50-65.
- Veiga Martínez, D. (1987): "O galego na escola: análise de usos orais e escritos", in *II CILG-PG*, pp. 439-458.
- Vez Jeremías, J. M. (1985): "Consideraciones sociolingüísticas en torno a aspectos funcionales del gallego, castellano e inglés en Galicia", *Revista Española de Lingüística Aplicada* 1, pp. 97-111.
- Viqueira [Cortón], J. V. (1917): "O galego na escola", *A Nosa Terra* 40/41, p. 2. Reprod. in *Ensaio e Poemas*, pp. 141-143.

11.1.5. A normalización noutros ámbitos

- Alonso Montero, X. (1981): "Las lenguas nacionales en el ámbito de la administración: Consideraciones desde Galicia", in *Las lenguas nacionales en la administración pública*. Valencia: Diputación Provincial, pp. 201-205.

- Alvillares Moure, J. (1965): *O clero i-o uso do idioma galego*. Lugo: Anteo. Rec.: R. P., *Grial* 10 (1965), pp. 498-499.
- Araúxo Iglesias, M. A. (1975): *A fé cristiá ante a custión da lingua galega*. Vigo: SEPT.
- Bouzada Fernández, X. / Lorenzo Suárez, A. M. (1990): "A lingua galega nas actividades económicas e comerciais", *Grial* 107, pp. 317-333.
- Caamaño Suárez, M. / Rodríguez Pampin, X. M. (1980): *Pro e contra da liturxias en galego (historia dunha polémica)*. Pontevedra: Paredes.
- Cal Martínez, R. (1987): "Os mesomeios e a lingua vernácula na Galiza (1975-1984)", in *II CILG-PG*, pp. 603-610.
- Fernández Rei, F. (1989): "Contribución dos partidos e das organizacións políticas á normalización lingüística do galego (1963-1988)", in *XIX CILFR*.
- Fernández Rei, F. (1990): "Nacionalismo e dignificación da lingua (1972-1980)", *A Trabe de Ouro* 1, pp. 43-71.
- Ferro Ruibal, X. (1987): *A Igrexa e a lingua galega*. Santiago: Consello da Cultura Galega.
- Ferro Ruibal, X. (1990): "Lingua galega e relixión", *Grial* 107, pp. 335-357.
- Freixanes, V. F. (1989): "Algunhas ideas sobre a lingua e os medios de comunicación", *Seiva* 1, pp. 32-41.
- Fugarolas, W. (1968): "O inteitual i a fala", *Vieiros* 4.
- García Ramos, D. (1990): "A lingua galega na administración de xustiza", *Grial* 107, pp. 399-402.
- Irmandiños, Os (1968): "A lingua e a Igrexa", in *Porvir*, pp. 103-113.
- L[ópez] Dobao, X. A. (1990): "Normalización lingüística e medios de comunicación", *A Trabe de Ouro* 2, pp. 247-259.
- López Ferreiro, M. (1968): "O gallego i a administración", in *Porvir*, pp. 97-100.
- Maure Rivas, X. (1987): *Galicia sen libros. Informe sobre o libro galego*. Santiago: Consello da Cultura Galega.
- Morente Torres, J. (1973): "El gallego en la liturgia y pastoral de la Iglesia", in *IJTB*, pp. 77-82.
- Posada, J. (1987): "O idioma galego e a 'business communication'", in *II CILG-PG*, pp. 719-724.
- Queizán, M. X. (1977): "A lingua galega e a muller: Análise estrutural de dous métodos represivos", in *A muller en Galicia*. Sada: O Castro, pp. 51-99.
- Ramos [de Castro], E. (1968): "O porvir das traducciós", in *Porvir*, pp. 87-94.

- Rei Barreiro, X. (1985): "La llengua gallega i l'administració local", in *Les llengües en L'Administració. Taula Redona, organitzada per l Gabinet d'Us i Ensenyament del valencià*. Valencia: Generalitat Valenciana, 1986, pp. 83-95.
- Ribalta, A. (1916): "A campaña pola fala: Os diarios de Galizia deberían esqirbirese en galego", *Estudios gallegos* 21, pp. 247-249.
- Rodríguez Aguilera, C. (1985): "A lingua galega na Administración de Xusticia", *Revista de Administración Galega* 1, pp. 41-54.
- Santamaría Conde, J. J. (1986): "Os economistas ante a normalizaçom lingüística", *Agália* 3, pp. 326-329.
- Senín, X. (1990): "500 libros galegos", *Grial* 107, pp. 381-386.
- Torres Romar, X. (1990): "O status lingüístico nas denominacións de orixe específicas dos produtos agroalimentarios galegos", *Cadernos de lingua* 1, pp. 79-92.

11.2. Consecuencias lingüísticas do conflito: As interferencias

- Abuín Soto, M. (1970): *El castellano hablado en las Rías Bajas Gallegas, con especial referencia a la de Arosa, y particularmente a la comarca de Villagarcía (en función de la presión ejercida por el substrato-adstrato gallego)*. Tese de Doutoramento. Univ. de Santiago.
- Abuín Soto, M. (1971): "El castellano hablado en las Rías Bajas Gallegas", *Archivum* 21, pp. 171-206.
- Alonso Montero, X. (1966), "Ensaio de bilingüística: Galego e castelán fronte a fronte", *Grial* 13, pp. 314-333.
- A[lvarez] Cáccamo, C. (1983): "A influencia do galego sobre o sistema verbal e no uso de certas perífrases verbais do castelán de Galiza", *Grial* 82, pp. 423-442.
- Álvarez Giménez, E. (1870): *Estudio sobre las faltas de lenguaje que se cometen en Galicia*. Pontevedra: Imp. Antúnez y Cia.
- Álvarez Giménez, E. (1890): *Los defectos de lenguaje en Galicia y en la provincia de León. Estudio gramatical basado en la doctrina de la lengua y en el uso de los buenos escritores*. Pontevedra: Imp. Landín. Reed. (aumentado): Valladolid: Andrés Martín, 1909.
- Amor y Vázquez, J. (1958): "Los galaicismos en la estética valle-inclanésca", *RHiM* 24, 1, pp. 1-26.
- Asaka, T. (1990): "A hipótese do influxo do castelán na sintaxe do infinitivo persoal no galego", *Journal of Tsuda College* 22, pp. 97-107 [Redactado en xaponés].

- Blanco Rodríguez, L. (1988): "La galleguidad de Alvaro Cunqueiro en su obra en castellano", *Pontevedra. Revista de Estudios Provinciais* 4, pp. 167-179.
- "Un comentario sobre o estrago dos topónimos", *Grial* 57 (1977), pp. 384-385.
- Cotarelo y Valledor, A. (1927): "El castellano en Galicia (notas y observaciones)", *BRAE* 14, pp. 82-136.
- Duram, C. (1985): "Sobre 'castrapo' e espanholismos no galego", *Temas de O Ensino* 1, 4/5, pp. 87-89.
- Durão, C. (1987): "Galeguismos no castelhano falado por galegos", *O Ensino* 18/22, pp. 219-222.
- García González, C. (1976): "Interferencias lingüísticas entre gallego y castellano", *REL* 6, 2, pp. 327-343. Reed. in García González (1985): *Temas de lingüística galega*, pp. 109-140.
- García [González], C. (1980): "Los días de la semana en gallego (problema de interferencias)", *Verba* 7, pp. 29-39.
- García [González], C. (1986): "El castellano de Galicia", in Alvar, M., et al.: *El castellano actual en las comunidades bilingües en España*. [Salamanca]: Junta de Castilla y León, pp. 49-64.
- García de la Torre, J. M. (1965): *Castille et Galice. Interaction linguistique*. Amsterdam.
- García de la Torre, X. M. (1986): "As fontes do léxico de Valle-Inclán", *Grial* 93, pp. 267-277.
- García de la Torre, X. M. (1987): "O elemento galego na obra de Valle-Inclán. Unha construción característica: A + infinitivo con valor de gerundio", *Grial* 98, pp. 395-402.
- García de la Torre, J. M. (1989): "Un recurso lingüístico gallego frecuente en la obra de la Pardo Bazán y de Valle-Inclán: el 'lenguaje eco'", in *XIX CILFR*.
- * G[arcía] V[ázquez]-Q[ueipo], A. (1884): *Enmienda de algunos vicios de locución á que propenden los naturales de Galicia*. Santiago: Imp. Paredes.
- Graña Núñez, X. (1990): "Aproximación ó castelanismo", in *HGarcía*, vol. 2, pp. 69-82.
- Noia Campos, M. C. (1982): "Interferencias léxicas entre as linguas galega e castelá", *Grial* 75, pp. 91-99.
- Noia Campos, M. C. (1984): "Contribución ó estudio do léxico dos bilingües", *Verba* 11, pp. 181-195.
- Novicov, V. (1979): "Acerca de la influencia del gallego en el empleo de las formas indicativas en -ra en el español de América", *Verba* 6, pp. 225-234.

- Rabanal [Álvarez], M. (1967): "Gramática breve del castellano hablado en Galicia y otros temas", in Rabanal [Álvarez]: *Hablas hispánicas. Temas gallegos y leoneses*. Alcalá: Aula Magna, pp. 11-69.
- Santamarina [Fernández], A. (1988): "Efectos do contacto lingüístico na toponimia galega", in *HPiel*, pp. 87-96.
- Schmidt-Radefeldt, J. (1989): "Aspectos teóricos das interferências lingüísticas: O exemplo do galego", in *XIX CILFR*.
- Sponer, M. (1927): "Algunhas notas dos meus estudos sobre filoloxía galega", *Nós* 9, 37, pp. 2-3.
- Suárez de Albán, M. R. (1987): "O contacto castelhanao-galego-português e suas manifestações no Romancero tradicional", in *II CILG-PG*, pp. 203-210.
- Suárez de Albán, M. R. (1989): "A presencia do galego na Bahía", in *XIX CILFR*.
- Weber Rudin, B. (1989): "Los adjetivos de colores en gallego: Interferencias entre gallego y castellano", in *XIX CILFR*.

11.3. Constitución da lingua estándar e da lingua literaria

- Albrecht, S. (1990): *Untersuchungen zum Sprachwandel in Galicien: Die Herausbildung der galegischen Standardnorm*. Tese de Doutoramento. Univ. de Leipzig.
- Alonso Estravis, I. (1987): "Tratamento do idioma na televisión de Galicia", in *II CILG-PG*, pp. 575-586.
- Alonso Montero, X. (1970): *Constitución del gallego en lengua literaria: Datos de una problemática cultural y sociológica en el siglo XIX*. Lugo: Celta.
- Álvarez Blanco, R. (1990): "Á procura dunhas bases para a unificación: A contribución de Antonio Couceiro Freijomil", in *HGarcía*, vol. 2, pp. 19-32.
- Álvarez Cáccamo, X. M. (1979): *Galego Cero*. Vigo: Castrelos. Rec.: S. L[orenzana], *Grial* 64 (1979), pp. 246-247.
- Amor Meilán, M. (1926/1927): "El gallego que no se habla", *BRAG* 16, pp. 25-32.
- Carballo Calero, R. (1972): "A liña do galego literario", *Grial* 36, pp. 129-137. Reprod. como "A linha do galego literário", in *Problemas*, pp. 53-63.
- Carballo Calero, R. (1974): "La constitución del gallego como lengua escrita", *Verba* 1, pp. 31-40. Reprod. como "A constituição do galego como língua escrita", in *Problemas*, pp. 37-51.
- Carballo [Calero], R. (1977): "Uso e abuso do galego", *Grial* 56, pp. 213-215. Reprod. in *Problemas*, pp. 73-77.

- Dieste, R. (1971): *A vontade de estilo na fala popular. Discurso lido o día 18 de abril de 1970 na súa recepción pública, por Don -- e resposta de Don Domingo García Sabell*. A Coruña: Real Academia Gallega / O Castro. Rec.: S. Lorenzana, *Grial* 31 (1971), pp. 122-123.
- Feijó, L. (1984): "Sobre a necesidade de umha lingua literária", in *I CILG-PG*, pp. 584-589.
- Ferro Ruibal, X. (1990): "A planificación do corpus do galego", in *Congreso da Cultura*.
- García Cancela, X. (1990): "Algunhas consideracións sobre o galego como lingua da administración", *Cadernos de lingua* 1, pp. 47-56.
- García [González], C. (1986): "La lengua gallega como lengua de cultura", in Salvador, G., et al.: *Mapa lingüístico de la España actual*. Madrid: Fundación Juan March, pp. 147-168.
- González Seoane, E. X. (1989): "Concepcións do galego estándar nos gramáticos galegos do século XIX", in *XIX CILFR*.
- Henríquez Salido, M. C. (1985): "Para umha caracterización do conxeito 'galego estándar'", *Agália* 3, pp. 261-268.
- Lapa, M. Rodrigues (1973): "A recuperación literária do galego", *Colóquio Letras* 13, pp. 5-14. Reprod. in *Grial* 41, pp. 278-287. Reprod. in *Estudos*, pp. 67-71.
- Lapa, M. Rodrigues (1975): "A recuperación literária do galego", *Arvore* 2, pp. 1, 7. Reprod. como "Ainda a recuperación literária do galego", in *Estudos*, pp. 73-77.
- Lapa, M. Rodrigues (1977): "Otero Pedrayo e o problema da lingua", *Grial* 55, pp. 32-46. Reprod. in *Estudos*, pp. 79-99.
- Lapa, M. Rodrigues (1982): "Principios básicos para a creación de uma lingua literária común", in *Coloquio de Tréveris*, pp. 235-248.
- Lapa, M. Rodrigues (1985): "O problema lingüístico de Galiza: sobre cultura e idioma na Galiza", *Temas de O Ensino* 1, 4/5, pp. 33-40.
- López Dobao, X. A. (1989): "O establecemento dunha linguaxe científico-técnica para o galego", in *XIX CILFR*.
- Lorenzo [Vázquez], R. (1985): "A lingua literaria na época de Rosalía", in *CIERosalía*, vol. 3, pp. 7-41.
- Monteagudo [Romero], H. (1990): "A modernización do léxico galego en *Sempre en Galiza* e a norma léxica do galego culto actual", in *HGarcía*, vol. 1, pp. 293-320.
- Pensado Tomé, J. L. (1986): "Rosalía e a lingua galega do seu tempo e do seu entorno", in *CIERosalía*, vol. 3, pp. 43-50.
- Piñeiro [López], R. (1973): "Carta a Don Manuel Rodrigues Lapa", *Grial* 42, pp. 389-402.

- Regales Serna, A. (1977): "Sobor da participación lingüística nos aspectos lingüísticos das ciencias. Con especial atención ao galego", *Grial* 58, pp. 401-412.
- Risco, S. (1968): "Función da Academia no futuro da lingua", in *Porvir*, pp. 21-25.
- Risco, V. (1927): "Da renacemento galega. A evolución do galego e os seus críticos", *A Nosa Terra* 11, 233, pp. 9-10.
- Rodríguez Baixeras, X. (1969): "Carta sobre da unificación lingüística", *Grial* 26, pp. 495-497.
- Saco [Arce], J. A. (1876): "Poesía gallega contemporánea: sus defectos más comunes", *Heraldo Gallego* (I) 3, 3, 104, pp. 3-5; (II) 3, 3, 105, pp. 9-11; (III) 3, 3, 106, pp. 17-18.
- Salinas Portugal, F. (1984): "Língua literária e 'galego comum'", in *I CILG-PG*, pp. 592-564.
- Santamarina [Fernández], A. (1985): "A documentación dialectal no establecemento dunha lingua administrativa", *Revista de Administración Galega* 1, pp. 109-117.
- Santamarina [Fernández], A. (en publicación): "Lingua galega: norma e standard", in *LRL*.
- Schroten, J. (1981): "Sobre el tratamiento del vocabulario culto en el gallego actual", *Verba* 8, pp. 247-266.
- Vázquez López, M. J. (1990): "A lingua na radio galega", in *HGarcía*, vol. 2, pp. 211-220.

11.4. Normativización lingüística

11.4.1. *Propostas normativas*

- Academia Gallega, Real (1909/1910): "Ortografía gallega: proposición de la Comisión de la clasificación de papeletas para la redacción del Diccionario gallego y dictamen de la Comisión ortográfica", *BRAG* 3, pp. 46-47.
- Academia Gallega, Real (1970): *Normas ortográficas do idioma galego*. A Coruña: RAG. Rec.: *Grial* 28 (1970), pp. 252-253.
- Academia Gallega, Real (1971): *Normas ortográficas e morfolóxicas do idioma galego*. A Coruña: RAG, 1977². Rec.: [R.] C[arballo Calero], *Grial* 59 (1978), pp. 98-102. Rec. reprod. in *Problemas*, pp. 87-94.
- Asociación Socio-Pedagóxica Galega (1980): *Orientacións para a escrita do noso idioma*. Santiago: Xistral [Existen dúas ed. diferentes co mesmo Depósito Legal]. Reed. moi modificado como

- Associação Sócio-Pedagógica Galega: *Orientaçons para a escrita do nosso idioma*. Ourense: Galiza [1982]³.
- Associação Galega da Língua (1985): *Prontuário ortográfico galego*. A Coruña: AGAL.
- Associação Galega da Língua (1989): "Proposta normativa da AGAL", in *Estudo crítico das Normas ortográficas e morfolóxicas do idioma galego*. A Coruña: AGAL, pp. 181-284.
- Bases prá unificación das normas lingüísticas do galego*. Madrid: Anaya, 1977. Reed.: Santiago: Universidade, 1980. Rec.: C., *Grial* 59 (1978), pp. 103-110.
- Comisión de Lingüística - Xunta de Galicia (1980): *Normas ortográficas do idioma galego*. Santiago: Xunta de Galicia.
- Couceiro Freijomil, A. (1929): "Ortografía gallega. Bases para su unificación", *BCPMO* 8, 185, pp. 342-350; 8, 186, pp. 369-376; 8, 187, pp. 383-395; 8, 188, pp. 412-417 [cun apéndice de A. Moralejo]; 9, 189, pp. 431-435. Reed. como: *Ortografía gallega. Bases para su unificación. Con un apéndice del prof. Abelardo Moralejo*. Ourense: Imp. La Popular, 1929.
- Instituto da Lingua Galega / Real Academia Galega (1982): *Normas ortográficas e morfolóxicas do idioma galego*. Santiago: ILG / RAG, 1985⁵. Rec.: L. A. de Azevedo Filho, "Sobre ortografía e morfología do galego", *Agália* 2 (1985), pp. 240-241. Rec. reprod. in *Temas de O Ensino* 6/10 (1986), pp. 92-94.
- Irmandades da Fala (1984): *Prontuário ortográfico da língua galego-portuguesa*. Vol. monográfico de *Temas de O Ensino* 2/3. Ourense / Vila Real.
- Mesa prá Defensa del Galego de Asturias e da Cultura da Comarca (1990): *Normas ortográficas e morfolóxicas del galego de Asturias*. [Eilao]: MDGA.
- Montero Santalla, X. M. (1979): *Directrices para a reintegración lingüística galego-portuguesa*. Ferrol: s.e.
- Normativización da lingua galega*. Santiago: Xunta de Galicia, 1983; 1985³.
- Pedret Casado, P. (1935?): *Algunhas normas pra a unificazón do idioma galego*. Santiago: Seminario de Estudos Galegos.
- Rábade Castiñeira, X. C. (1980): *Normas ortográficas do idioma galego. Texto íntegro. Guía e comentários*. A Coruña: La Voz de Galicia. [Reproduce a Normativa da Comisión Lingüística - Xunta de Galicia (1980)].
- Rodríguez, M. (1936): *Engádegas ás normas pra a unificazón do idioma galego*. Santiago.

Seminario de Estudos Galegos (1933): *Algunhas normas pra a unificación do idioma galego*. Santiago: Nós.

11.4.2. A cuestión normativa

11.4.2.1. O debate ata 1970

- Barreiro Meiro, J. (1888): "A todos y á uno", *Galicia. Revista Regional* 2, 5, pp. 211-214.
- Barreiro Meiro, J. (1888): "Dos cartas: I. A uno, al mismo y á todos. II. En pro de mi lengua", *Galicia. Revista Regional* 2, 7, pp. 335-341.
- Blanco Torres, R. (1930): "La unificación ortográfica del idioma gallego", in Blanco Torres, R.: *De esto y de lo otro*. A Coruña: Nós, pp. 70-74.
- Couceiro Freijomil, A. (1925): "Sobre o emprego do apóstrofo", *Nós* 24, pp. 5-8.
- Couceiro Freijomil, A. (1926): "A nosa ortografía. De certas adicións, supresións, troques y-enlaces de letras", *Nós* 25, p. 7.
- Gómez, F. G. (1927): *Grafía Galega*. La Habana: Rambla.
- Hermida [Gulías], C. (1987): "A polémica ortográfica a finais do século XIX (1888)", *Grial* 97, pp. 299-316.
- Iglesia González, A. de la (1888): "Ortografía gallega", *Galicia Humorística* 1, 1, n. 10 (maio de 1888), pp. 305-307; n. 11 (xuño de 1888), pp. 337-339; 1, 2, n. 1 (xullo de 1888), pp. 13-15.
- [Lamas Carvajal, V.] (1888): "A cuestión X", *O Tío Marcos da Portela*, parrafeo 238 (xullo), pp. 1-2.
- Lamas Carvajal, V. [co pseudónimo Alberte Vidueiros] (1888): "Cartas d'un maestro d'escola ô tío Marcos da Portela", *O Tío Marcos da Portela*, parrafeo 239 (xullo), pp. 1-2; parrafeo 240 (agosto), pp. 1-2; parrafeo 242 (agosto), pp. 1-2; parrafeo 243 (agosto), pp. 1-2; parrafeo 244 (setembro), pp. 1-2.
- [Lamas Carvajal, V.] (1888): "¡Alá eu vou co-a miña moca!", *O Tío Marcos da Portela*, parrafeo 240 (agosto), pp. 5-6.
- Lamas Carvajal, V. [co pseudónimo Pedro d'Ourelo] (1888): "A X nun 'intrewieu'", *O Tío Marcos da Portela*, parrafeo 241 (agosto), pp. 1-2.
- [Lamas Carvajal, V.] (1888): "¡Arde o eixe!", *O Tío Marcos da Portela*, parrafeo 242 (agosto), pp. 5-6.
- Lamas Carvajal, V. [co pseudónimo Manoel de Lence] (1888): "Que sigan", *O Tío Marcos da Portela*, parrafeo 247 (setembro), pp. 1-2.

- Lorenzo Vázquez, R. (1962): "Problemas da lingua", *Vieiros* 2, s.pp.
- Martínez González, M. (1888): "A-o meu estimado amigo o Señor Don Anton Maria d-a Igrexa", *Galicia Humorística*, 1, 11, pp. 346-347.
- Martínez González, M. (1888): "La ortografía gallega del Sr. D. Antonio María de la Iglesia", *Galicia Humorística*, 2, 2, pp. 41-43.
- Martínez Salazar, A. [Co pseudónimo A. Marsal] (1888): "En tela de juicio", *Galicia. Revista Regional* 2, 4, pp. 159-167. Reprod. in *Algunos temas gallegos*, vol. 2, pp. 43-55.
- Martínez Salazar, A. [Co pseudónimo A. Marsal] (1888): "A uno, á otro y á todos", *Galicia. Revista Regional* 2, 6, pp. 241-250. Reprod. in *Algunos temas gallegos*, vol. 2, pp. 57-70.
- Otero, C.-P. (1965): "Con la benia de la Academia: apéndice sobre ortografía gallega", *Grial* 7, pp. 24-47.
- Pérez Ballesteros, J. (1888): "Custión gramatical. Conto", *Galicia. Revista Regional* 2, 5, pp. 231-232.
- Pérez Ballesteros, J. (1888): "Indicaciones acerca de la prosodia y ortografía gallegas", *Galicia. Revista Regional* 2, 8, pp. 379-385.
- Pérez Ballesteros, J. (1908): "Unha opinión sobre prosódea e ortografía gallegas", *Galicia. Revista quincenal ilustrada* 3, 1, p. 5.
- Ribalta, A. (1910): "Nota sobre reforma da Ortografía gallega", in Ribalta, A.: *Libro de konsagrazión*. Madrid: Suc. de Hernando, pp. 137-165.
- Santos Vila, A. (1919): "Idioma e ortografía: Notas ó marxen da discusión", *A Nosa Terra* 102, p. 1.
- Valladares Núñez, M. (1879): "El apóstrofo en la escritura gallega", *La Ilustración Gallega y Asturiana* 1, 11, pp. 123-124.
- Valladares Núñez, M. (1888): "Escritura gallega", *Galicia. Revista Regional* 2, 6, pp. 267-270.
- Valladares [Núñez], M. (1888): "Una reflexión", *Galicia. Revista Regional* 2, 8, pp. 397-399.
- Viqueira [Cortón], J. V. (1918): "Pol-a reforma da ortografía", *A Nosa Terra* 43, p. 1. Reprod. in *Ensaio e Poésias*, pp. 174-176.
- Viqueira Cortón, J. [V.] (1919): "Pol-a reforma ortográfica", *A Nosa Terra* 102, p. 2. Reprod. in *Ensaio e Poésias*, pp. 180-181.

11.4.2.2. O debate despois de 1970

- Alonso Estraviz, I. (1978): "Sobre a ortografía galega", *Grial* 62, pp. 475-481. Repr. in *Temas de O Ensino* 1, 4/5 (1985), pp. 109-113. Reprod. in *Estudos filolóxicos*, pp. 23-32.

- Alonso Estraviz, I. (1984): "Breves aportações para uma ortografia galega", in *Colectânea de estudos en homenagem a Rodrigues Lapa*. Anadia: Câmara Municipal, pp. 49-56. Reprod. in *BF* 39 (1984), pp. 165-171. Reprod. in *Temas de O Ensino* 2, 6/10 (1986), pp. 69-78. Reprod. in *Estudos filológicos*, pp. 33-42.
- Alonso Estraviz, I. (1986): "Em defesa da unidade estrutural da língua galegoportuguesa: Acerca de uma interpretação da Crónica Troiana", *O Ensino* 14/17, pp. 155-160. Reprod. in *Estudos filológicos*, pp. 43-60.
- Alonso Estraviz, I. (1986): "Qual a ortografia do galego?", *Nós. Revista galaicoportuguesa* 1, pp. 19-23. Reprod. in *Estudos filológicos*, pp. 61-68.
- Arribe Dopico, M. D. (1987): "Reintegracionismo e sociedade", in *II CILG-PG*, pp. 447-458.
- Associação Galega da Língua (1983): *Estudo crítico das Normas ortográficas e morfológicas do idioma galego*. A Coruña: AGAL, 1989².
- Associação Galega da Língua (1986): "Sobre o Acordo Ortográfico", *Agália* 8, pp. 457-460.
- Azevedo Filho, L. A. de (1986): "Propostas de unificação entre Portugal e Brasil e sobre ortografia e morfologia do galego", *Temas de O Ensino* 2, 6/10, pp. 89-94.
- Azevedo Filho, L. A. de (1987): "Questões do Galego-Português", in *II CILG-PG*, pp. 387-398.
- Barxa Álvarez, N. (1984): "O emprego dos signos ortográficos no galego", in *I CILG-PG*, pp. 271-275.
- Brea Hernández, A. J. (1988/1989): "Sobre a situação de assimilação cultural e linguística na Galiza: Achegas para um debate necessário", *Temas de O Ensino* 4/5, 14/20, pp. 129-136.
- Carballo Calero, R. (1981): *Problemas da língua galega*. Lisboa: Sá da Costa.
- Carvalho Calero, R. (1983): *Da fala e da escrita*. Ourense: Galiza. Rec.: X.-M. Montero Santalla, *Grial* 84 (1984), pp. 246-248.
- Carvalho Calero, R. (1984): *Letras galegas*. A Coruña: AGAL.
- Carvalho Calero, R. (1984): "Evolução histórica da língua galega", *O Ensino* 7/10, pp. 189-194.
- Carvalho Calero, R. (1985): "O problema ortográfico", *Agália* 2, pp. 127-134.
- Carvalho Calero, R. (1985): "Para umha história da ortografia galega: A ponência de 1979", *Agália* 2, pp. 223-233 [Inclue reprodución das normas da Comisión de Lingüística - Xunta de Galicia (1980)].

- Carvalho Calero, R. (1986): "Sobre a situação do Galego", *ICALP* 4, pp. 50-57.
- Coelho Iglésias, R. C. (1985): "Sobre a normativa lingüística galega", *Agália* 1, pp. 57-59.
- Conles, D. (1984): "Un ponto de vista ibero-americano sobre a reintegração futura dos problemas gerais da nossa língua", in *I CILG-PG*, pp. 197-205.
- Coromines, J. (1976): "Sobre a unificación ortográfica galego-portuguesa", *Grial* 53, pp. 277-282. Reprod. como "Sobre a unificação ortográfica galego-portuguesa", *Temas de O Ensino* 1, 4/5 (1985), pp. 71-76.
- Costas González, H. (1988): "O trazo entre o verbo e o pronome átono enclítico", *Grial* 100, pp. 192-198.
- Cristovão Angueira, J. A. (1987/1988): "Identidade linguística na Galiza espanhola", *Nós. Revista galaicoportuguesa* 7/12, pp. 139-146.
- Dumbria, M. (1987): "Grafia castelhana ou grafia histórica para a língua galega", *Agália* 9, pp. 45-46.
- Durán, C. (1976): "Sobre a ortografía galega: unha iniciativa", *Grial* 53, pp. 361-364.
- Durán, C. (1979): "Algunhas precisións sobre a ortografía", *Grial* 64, pp. 243-245.
- Duram, C. (1982): "Contra a opção espanholista na língua", *O Ensino* 5, pp. 47-50. Reprod. in *Temas de O Ensino* 1, 4/5 (1985), pp. 85-87.
- Duram, C. (1984): "Considerações sobre a ortografia do idioma galego", in *I CILG-PG*, pp. 277-286.
- Durão, C. (1986): "Para um acordo ortográfico galego-luso-brasileiro-africano da língua portuguesa. Uma proposta galega", *Nós. Revista galaicoportuguesa* 1, pp. 13-18. Reprod. in *Temas de O Ensino* 2, 6/10 (1986), pp. 79-88.
- Esteban Radfo, S. (1989): "Estudo sociolingüístico sobre a normatización e normalización do galego", in *Problemática*, 1989³, pp. 129-161.
- Ferro Ruibal, X. (1984): "O acordo ortográfico e morfológico de 1982. Entre a utopia foneticista e as heterografias lusistas", in *I Encontros Labaca*, pp. 176-307.
- Figueroa Panisse, A. (1985): "Língua, escola e reintegracionismo galego-português", *Temas de O Ensino* 1, 4/5, pp. 115-126.
- Figueroa Panisse, A. (1986): "Acerca da contaminação ideológica e linguística", *O Ensino* 14/17, pp. 151-154.

- Figueroa [Panisse], A. (1988/1989): "A língua na Galiza: Que política linguística e para quê?", *Temas de O Ensino* 4/5, 14/20, pp. 111-115.
- Fontenla Rodríguez, J. L. (1981): "Uma alternativa de meios de comunicación en galego -radio, imprensa, TV- Para a consolidación da cultura e idioma da Galiza dentro da área cultural luso-brasileira-africana de expresión portuguesa", in *I CG-M*, vol. 2, pp. 111-118.
- Fontenla [Rorigues], J. L. (1986): "Breve história do conflito linguístico na Galiza: a normativa do galego desde a II República até hoje", *Temas de O Ensino* 2, 6/10, pp. 247-283
- Fontenla Rodrigues, J. L. (1987): "Sobre a unificação ortográfica: novos comentários ao Acordo Ortográfico", in *II CILG-PG*, pp. 83-93. Reprod. in *Temas de O Ensino* 3, 11/13 (1987), pp. 63-72.
- Fontenla [Rodrigues], J. L. / [Alonso] Estraviz, I. / Figueroa [Panisse], A. (1986): *Comentários ao novo acordo ortográfico*. Pontevedra / Braga: Irmandades da Fala da Galiza e Portugal.
- Gil Hernández, A. (1981): "Para unha ortografía axeitada do galego. Comer o caldo ou come-lo caldo?", *O Ensino* 2, pp. 39-45.
- Gil Hernández, A. P. (1984): "Aproximação à análise do(s) discurso(s) sobre a língua em textos da 'Filologia oficial' na Galiza", in *I CILG-PG*, pp. 81-126.
- Gil Hernández, A. (1985): "Normativização na Galiza: contra as regras de ortografia para a desnormalização dos usos do galego", *Temas de O Ensino* 1, 4/5, pp. 139-156.
- Gil Hernández, A. (1986): "Usos e abusos 'partidários' do galego-português na Galiza", *Nós. Revista galaicoportuguesa* 1, pp. 28-32.
- Gil Hernández, A. (1986): "Partidos políticos e estandardização do idioma na Galiza", *Agália* 7, pp. 309-323.
- Gil Hernández, A.-P. (1986): "Dimensões no processo normalizador de uma comunidade linguística: Galiza", *Temas de O Ensino* 2, 6/10, pp. 247-283.
- Gil Hernández, A. (1987): "As normas de correção idiomática para o galego desde o ano 1970. Análise do discurso legitimador", *O Ensino* 18/22, pp. 243-263.
- Gil Hernández, A. (1987/1988): "Dez pontos para a discussão do galego", *Nós. Revista galaicoportuguesa* 7/12, pp. 113-118.
- Gil Hernández, A. / Arribe [Dopico], M. D. / Rábade [Castinheira], J. C. (1984): "Tese reintegracionista", in *I Encontros Labaca*, pp. 43-175.

- Henriques Salido, M. C. (1984): "Relaçom entre a fala e a escrita: problema pedagógico", *O Ensino* 7/10, pp. 201-204.
- Henriquez Salido, M. C. (1987): "Problemática da língua galego-portuguesa na Galiza", *O Ensino* 18/22, pp. 231-241.
- Henriquez Salido, M. C. (1987): "O espírito de campanário: o artificio galego inventado na Universidade de Santiago", *Agália* 10, pp. 244-246.
- Lapa, M. Rodrigues (1974): "Duas atitudes face ao problema do galego", *Vértice* 367/368, pp. 580-583. Reprod. in *Estudos*, pp. 67-71.
- Lapa, M. Rodrigues (1975): "A Galiza, o Galego e Portugal", *Biblos* 51 [= *Miscelânea de estudos em honra do Prof. Paulo Quintela*], pp. 45-64. Reprod. in *Estudos*, pp. 27-51.
- Lapa, M. Rodrigues (1981): "Algo de novo sobre o problema do galego", *Grial* 74, pp. 497-500.
- Lapa, M. Rodrigues (1986): "A reintegração linguística galego-portuguesa: um drama que nos afecta a nós todos", *Temas de O Ensino* 2, 6/10, pp. 23-33.
- Maure [Rivas], X. [198?]: "Ortografía de la lengua gallega", *GEG* 23, pp. 131-133.
- Maure [Rivas], X. (1990): "Un enfoque dos problemas ortográficos da língua galega", in *HGarcía*, vol. 2, pp. 135-144.
- Melo, G. Chaves de (1985): "A reintegração galego-portuguesa", *Temas de O Ensino* 1, 4/5, pp. 33-40.
- Monteagudo [Romero], H. (1990): "Sobre a polémica da Normativa do Galego", *Grial* 107, pp. 294-316.
- Montero Santalla, X. M. (1976): "Unificación ortográfica galego-portuguesa", *Grial* 51, pp. 1-13. Reprod. como "Unificação ortográfica galego-portuguesa", in *Temas de O Ensino* 1, 4/5 (1985), pp. 57-70.
- Montero Santalha, J. M. (1982): "O reintegracionismo linguístico galego-portugués", *O ensino* 4, pp. 43-54. Reprod. in *Temas de O Ensino* 2, 6/10 (1986), pp. 35-49.
- Montero Santalha, J. M. (1984): "Problema do ensino da língua na Galiza", *O Ensino* 7/10, pp. 205-211.
- Padim Cortegoso, I. (1984): "O marxismo-leninismo e a questom da normativa", in *I CILG-PG*, pp. 53-63.
- Prieto Alonso, D. (1977): "Un problema ortográfico e un estudio lingüístico", *Grial* 56, pp. 142-153.
- Prieto Alonso, D. (1985): "Niveis de representaçom fonológica e gráfica, reintegracionismo e isolacionismo", *Agália* 1, pp. 43-50. Reprod. in *Temas de O Ensino* 1, 4/5 (1985), pp. 77-84.

- Rábade Castinheira, J. C. (1984): "As formas 'proibidas' nos precursores, nos grandes mestres e nos gramáticos do século XIX", in *I CILG-PG*, pp. 469-520.
- Rábade Castinheira, J. C. (1986): "Formas "proibidas" en *Sempre en Galiza*", in *CCastelao*, vol. 2, pp. 63-79.
- Rábade Castinheira, J. C. (1986): "A AGAL perante a possibilidade de umha normativa de concórdia", *Agália* 6, pp. 233-236.
- Rábade Castinheira, J. C. (1987): "As formas 'proibidas' en textos do galego médio", in *II CILG-PG*, pp. 819-852.
- Rivas Cid, X. (1990): "Confusión entre as grafías b/v no galego", *Cadernos de lingua* 1, pp. 155-159.
- Santamaria Conde, J. J. (1986): "O galego-português comercial e a linguagem técnico-científica face à CEE", *Nós. Revista galaicoportuguesa* 1, pp. 195-209.
- Santamaria Conde, J. J., et. al. (1987): *Achegas socialistas às bases analíticas da ortografia simplificada para a língua de Galiza, Portugal, Brasil e países africanos de língua oficial portuguesa*. Pontevedra / Braga.
- Souto, E. (1984): "Conflitos ideológicos perante o problema da língua galega", in *I CILG-PG*, pp. 173-184.
- Souto, E. (1985): "Achegas para a unificação", *Agália* 3, pp. 329-334.
- Valiña Reguera, J. L. (1987): "A lingua galegoportuguesa na Espanha: o caso da Galiza", in *Actas dos encontros de Ajuda (Oliveira, 1985)*. Badajoz: Diputación Provincial, pp. 133-151. Reprod. in *O Ensino* 18/22, pp. 321-334.

11.5. Identificación lingüística do galego: galego e portugués

- Álvarez Blanco, R. (1986): "O sistema fonolóxico do galego. Comparación co do portugués", in *XVIII CILPhR*, vol. 3.
- Álvarez Parada, A. (1987): "Sintaxe diferencial en *Trevom*, de Armando Cotarelo Valedor", in *II CILG-PG*, pp. 553-560.
- Balbín de Unquera, A. (1881): "Estudios lingüísticos: El portugués y el gallego", *La Ilustración Gallega y Asturiana* 3, 27, pp. 315-316.
- Chao Espiña, E. (1961): "Da Galiza e Portugal. O galego e o portugués: principais diferenças morfológicas entre ambas as línguas", in *Asambleas*, pp. 263-271.
- Chao Espiña, E. (1970): "Diferenças entre o vocabulario portugués e o galego", *Bracara Augusta* 24, 57/58, pp. 28-34.
- Chao Espiña, E. (1971/1972): "Algumas diferenças entre o galego e o português", *Bracara Augusta* 25/26, 59/62, pp. 238-242.

- Ealo García Balboa, M. V. (1956): *Principais diferenças filológicas do Espanhol e o Galego-Português*. Santander.
- Feldman, D. (1974): "Consideraciones sobre la identificación lingüística de la lengua gallega", *Grial* 43, pp. 38-48.
- Fernández Rei, F. (1988): "Posición do galego entre as linguas románicas", *Verba* 15, pp. 79-107.
- Figueiredo, F. de (1948²): *Historia literaria de Portugal*. Madrid: Espasa-Calpe [Estudio comparativo do galego e do port. pp. 46-50].
- Garand, M. F. A. (1971): *Portugais et Galicien: Deux parlers d'une même langue ou deux langues différentes?*. Tese de Licenciatura. Univ. de Paris-III. Rec.: *Bulletin des Études Portugaises* 33/34 (1972/1973), pp. 383-384.
- García Negro, M. P. (1983): "Algunhas consideracións sobre as relacións galego/portugués na Galiza de hoxe", in *Congresso*, vol. 2, pp. 649-652.
- Guimarães, A. (1925): "Linguas gemeas", *Revista da Língua Portuguesa* 6, pp. 11-16.
- Kury, A. da Gama (1989): "A autonomia do galego", in *XIX CILFR*.
- Lorenzo [Vázquez], R. (1975): "Gallego y portugués. Algunas semejanzas y diferencias", in *HSchneider*, pp. 155-175.
- Machado, J. P. (1950): "Galego e Português", *RP* 15, 89, pp. 299-304.
- Menéndez, F. M. (1989): "A estilização do galego no teatro português do século XVIII", in *XIX CILFR*.
- Monteagudo [Romero], X. H. (1986): "Portugués e galego nos gramáticos portugueses do quinhentos", in *XVIII CILPhR*. Vol. 5, pp. 144-158.
- Murguía, M. (1910/1911): "Mensaje de la Academia", *BRAG* 4, pp. 118-121.
- Pensado [Tomé], J. L. (1984): "El gallego a la luz de la norma portuguesa dieciochesca", in *II CG-M*, vol. 2, pp. 399-405.
- Raposo, E. Paiva (1984): "Algumas observações sobre a noção de 'língua portuguesa'", *BF* 39 (= *Homenagem a Manuel Rodrigues Lapa*, vol. 2), pp. 585-593.
- Vasconcellos, J. Leite de (1929): "Português e galego", in Vasconcelos, J. Leite de: *Opúsculos*, vol. 4. Coimbra: Imprensa da Universidade, pp. 623-625.
- Wojski, Z. (1987): "El gallego - ¿Un dialecto del portugués?", *Romanica Wratislaviensia* 27, pp. 153-157.

12. HISTORIA EXTERNA DA LINGUA

- Alonso Montero, X. (1966): "El gallego: Historia, razón, pasión, adversidad y esperanzas de una lengua", in *Galicia hoy*. Vol. monográfico de *Ruedo Ibérico*. Paris, pp. 26-36.
- Alonso Montero, X. (1987): "Literatura en lingua galega de 1936 a 1953: Algúns aspectos da represión lingüística", in *A nosa historia: Os anos despois (1926-1953)*. Suplemento de *A Nosa Terra*. Vigo, pp. 38-44.
- Alonso Montero, X. (1988): "Prehistoria da Academia Galega. Á procura da norma culta de 1875 a 1905", *Grial* 99, pp. 8-17.
- Alonso Montero, X. (1990): "Situación cultural do galego do 1900 ó 1936", in *Congreso da Cultura*.
- Alonso Montero, X. (1990): "O día en que se inaugurou a Academia Galega: o problema da(s) lingua(s)", in *HGarcía*, vol. 2, pp. 7-18.
- Bochmann, K. (1989): "Valeurs et fonctions pragmatiques des premiers textes modernes en galicien issus de la Guerre de l'Indépendance de l'Espagne (1808-1814)", in *XIX CILFR*.
- Boullón Agrelo, A. I. / Tato Plaza, F. R. (1990): "A cátedra de Lingua e Literatura Galega da Universidade de Santiago: datos para a historia dunha reivindicación", in *HGarcía*, vol. 2, pp. 33-54.
- Brumme, J. (1989): "Acerca de la política lingüística de los regionalismos catalán y gallego (1874-1898)", in *XIX CILFR*.
- Carballo Calero, R. (1978): "Testemuñas e perspectivas en homenaxe ao Seminario de Estudos Galegos: O idioma", *Cuadernos do Laboratorio de Formas de Galicia* 5, pp. 11-19. Reprod. como "O idioma no Seminário de Estudos Galegos", in *Problemas*, pp. 111-120.
- Carballo Calero, R. (1980): "A fortuna histórica do galego", in *Problemática*, pp. 105-128. Reprod. in *Da fala e da escrita*, pp. 15-27. Reprod. in *Temas de O Ensino* 1, 4/5, pp. 13-31.
- Carré Alvarellos, L. (1945): *El idioma gallego en la Edad Media. Discurso leído en el acto de su recepción el día 3 de marzo de 1945, por el señor — y respuesta del Ilmo. Sr. D. José Filgueira Valverde*. A Coruña: Real Academia Gallega, 1973.
- Carré Alvarellos, L. (1955): "Língua e literatura da Galiza", *Quatro Ventos* 3, 7, pp. 91-111.
- Chacón [Calvar], R. (1979): "Diglosia e historia", *Grial* 66, pp. 442-452.
- Chacón [Calvar], R. (1986): "Os primeiros textos en prosa. Tres novos textos", *Grial* 93, pp. 349-364.

- Coseriu, E. (1987): "El gallego en la historia y en la actualidad", in *II CILG-PG*, pp. 793-800 [= Coseriu, E. (1987): "El gallego y sus problemas: Reflexiones frías sobre un tema candente", *LEA* 9, 1, pp. 127-132].
- Fernández Rei, F. (1989): "Contribución dos partidos e das organizacións políticas á normalización lingüística do galego (1963-1988)", in *XIX CILFR*.
- Fernández Rei, F. (1990): "Nacionalismo e dignificación da lingua (1972-1980)", *A Trabe de Ouro* 1, pp. 43-71.
- Ferro Couselo, X. (1958): "Cómo e por qué os escribanos deixaron de empregar o galego", in *HPedrayo*, pp. 251-253.
- Filgueira Valverde, J. (1965): "Lengua noble y popular. '¡Oh tierra de la fabla antigua!'", *La Estafeta Literaria* 320/321, pp. 10-11.
- Filgueira Valverde, J. (1982): "O galego escrito, entre o latín e o castelán, no medievo", in *Coloquio de Tréveris*, pp. 127-130.
- García [González], C. (1986): "Vicisitudes históricas en el desarrollo del gallego", in Alvar, M. (coord.): *Lenguas peninsulares y proyección hispánica*. Madrid: Fundación Friedrich Ebert, pp. 73-85.
- García Sendón, M. / Monteagudo Romero, E. (1983): "La oficialidad del gallego: Historia y actualidad", *Llengua i Dret* 2, pp. 85-95.
- Hermida [Gulías], C. (1990): "Contribución á caracterización lingüística da segunda metade do século XIX", *Cadernos de lingua* 1, pp. 57-78.
- Hermida Gulías, C. (1990): "Espertar da conciencia idiomática no século XIX", in *Congreso da Cultura*.
- Hermida [Gulías], C. (1990): "A consideración social do galego no século XIX e os intentos de modificala", in *HGarcía*, vol. 2, pp. 95-104.
- Mariño Paz, R. (1986): *Estudio dos primeiros textos en Galego do Século XIX con especial atención ás Proezas de Galicia (1810)*. Tese de Licenciatura. Univ. de Santiago.
- Mariño Paz, R. (1990): "Motivacións para o emprego da lingua galega na literatura política dos primeiros anos do século XIX", *Grial* 105, pp. 35-67.
- Mariño Paz, R. (1990): "O galego nos séculos escuros: Achegas para unha caracterización sociolingüística da Galicia dos séculos XVI, XVII e XVIII", in *Congreso da Cultura*.
- Monteagudo [Romero], X. H. (1984): "A oficialidade do galego: historia e actualidade", *Lingua e Administración* 1, p. 2; 2, pp. 2-3; 3, pp. 3-4; 4, pp. 2-3.

- Monteagudo [Romero], [X.] H. (1985): "Aspectos sociolingüísticos do uso do galego, castelán e latín na Idade Media en Galicia", *Revista de Administración Galega* 1, pp. 85-108.
- Monteagudo Romero, H. (1990): "O galego no s. XVI", in *III Encontros Literarios. "Frei Antonio de Guevara e a cultura do Renacemento en Galicia"* (Mondoñedo, 1990). En publicación.
- Noia Campos, C. (1988): "Usos e actitudes lingüísticas na 'Época Nós'", *Grial* 100, pp. 174-182.
- Pensado [Tomé], J. L. (1985): *El gallego, Galicia y los gallegos a través de los tiempos*. A Coruña: La Voz de Galicia.
- Pensado Tomé, J. L. (1989): "O galego no século da Ilustración", *Grial* 102, pp. 183-198.
- Pérez Pascual, X. I. / Reboleiro González, A. (1987): *História da Língua*. A Coruña: Via Láctea.
- Rodríguez [Sánchez], F. (1987): "A conciencia lingüística no século XIX en relación coa dos nosos días", in *II CILG-PG*, pp. 663-670.
- Sande Suárez, X. X. (1981): "As Irmandades da Fala: Unha aproximación ás actitudes lingüísticas", *O Ensino* 3, pp. 35-38.
- Sarmiento, Fr. M. (1880): "Estudios sobre el origen y formación de la lengua gallega" (ed. de M. Murguía), *La Ilustración Gallega y Asturiana* 2, 9, p. 116; 2, 10, pp. 124-125; 2, 11, p. 137; 2, 13, p. 168; 2, 18, p. 225; 2, 19, pp. 236-237; 2, 20, p. 248.
- Sarmiento, Fr. M. (1943): *Estudio sobre el origen y formación de la lengua gallega*. Buenos Aires: Nova.
- Sarmiento, Fr. M. (1974): "Sobre el origen de la lengua gallega y sobre la paleografía española", in *Opúsculos lingüísticos gallegos del siglo XVIII*. Ed. de J. L. Pensado [Tomé]. Vigo: Galaxia, pp. 19-47.
- Sarmiento, R. (1984): "Sentimento e ideología sobre a língua galega no Ressurdimento", in *I CILGPG*, pp. 161-171.
- Teyssier, P. (1976): *Manuel de langue portugaise. Portugal-Brésil*. Paris: Klincksieck. 1980². Trad. ó portugués: *História da Língua Portuguesa*. Lisboa: Sá da Costa, 1982; 1987³.
- Tobío, L. (1973): "Gondomar e o galego", *Grial* 40, pp. 133-144.
- Tobío, L. (1977): "Outras dúas cartas en galego a Gondomar", *Grial* 57, pp. 366-367.
- Tobío, L. (1980): "Galego familiar escrito a comenzos do século XVII", *Grial* 69, pp. 357-358.
- Tovar, A. (1968): *La lucha de lenguas en la Península Ibérica*. Madrid: Gregorio del Toro [Con referencias ó galego].

Villar Ponte, A. (1967): "Síntesis histórica de la Real Academia Gallega", *Compostela* 1, pp. 655-661.

ABREVIATURAS BIBLIOGRÁFICAS

1. Actas, anais, congresos e colectáneas

Algunos temas gallegos: A. Martínez Salazar (1948/1981): *Algunos temas gallegos*. 2 vols. A Coruña: Diputación Provincial.

Asambleas: Real Academia Galega (1967): *Primera y segunda Asambleas Lusitano-Gallegas (1955/1961)*. *Actas y comunicaciones*. Madrid: Real Academia Gallega / Editora Nacional.

CCastelao: J. G. Beramendi / R. Villares (eds.): *Actas Congreso Castelao (Santiago, 1986)*. 2 vols. Santiago de Compostela: Universidade de Santiago / Xunta de Galicia / Fundación Castelao, 1989.

I CG-M: I Coloquio galaico-minhoto (Ponte de Lima, 1981). 2 vols. Ponte de Lima: Associação Cultural Galaico-Minhota, 1983.

II CG-M: II Coloquio Galaico-Miñoto (Santiago, 1984). 2 vols. Santiago: Instituto de Cultural Galaico-Minhoto / Xunta de Galicia, s.d.

CIERosalía: Actas do Congreso Internacional de estudos sobre Rosalía de Castro e o seu tempo (Santiago, 1985). Vol. 3. Santiago: Consello da Cultura Galega / Universidade, 1986.

XVII CILPhR: Actes du XVIIe Congrès International de Linguistique et Philologie Romanes (Aix-en-Provence, 1983). 9 vols. Aix-en-Provence: Université de Provence, 1984-1986.

XVIII CILPhR: D. Kremer (ed.): Actes du XVIII Congrès International de Linguistique et de Philologie Romanes (Université de Trier, 1986). 7 vols. Tübingen: Max Niemeyer, 1989 (vols. 4-7); en publicación (vols. 1-3).

XIX CILFR: R. Lorenzo Vázquez (ed.): Actas do XIX Congreso Internacional de Lingüística e Filoloxía Románicas (Santiago, 1989). Santiago: Barrié de la Maza (en publicación).

I CILG-PG: Actas do I Congresso Internacional da Língua Galego-Portuguesa na Galiza (Ourense, 1984). Ourense: AGAL, 1986.

II CILG-PG: Actas do II Congresso Internacional da Língua Galego-Portuguesa na Galiza (Ourense, 1987). Santiago / Ourense: AGAL, 1989.

- Coloquio de Tréveris*: R. Lorenzo / D. Kremer (eds.): *Tradición, actualidade e futuro do galego. Actas do coloquio de Tréveris*. Santiago: Xunta de Galicia, 1982.
- Congreso da Cultura: Actas do Congreso Internacional da Cultura Galega* (Santiago, 1990). En publicación.
- Congreso: Actas do Congresso sobre a situação da Língua Portuguesa no mundo* (Lisboa, 1983). 2 vols. Lisboa: ICALP, 1985 / 1987.
- Da fala e da escrita*: R. Carvalho Calero (1983): *Da fala e da escrita*. Ourense: Galiza. Rec.: X.-M. Montero Santalla, *Grial* 84 (1984), pp. 246-248.
- I Encontros Labaca: I Encontros Labaca. Ponencias*. Sada: O Castro, 1984.
- Ensaio e Poesías*: X. V. Viqueira [Cortón] (1974): *Ensaio e Poesías*. Vigo: Galaxia.
- Estudos*: M. Rodrigues Lapa (1979): *Estudos galego-portugueses: Por uma Galiza renovada*. Lisboa: Sá da Costa. Rec.: M. Dumbría, *Grial* 66 (1979), pp. 511-513.
- Estudos filolóxicos*: I. Alonso Estravís (1987): *Estudos filolóxicos galegoportugueses*. Madrid: Alhena.
- FRohlf*: H. Lausberg / H. Weinrich (eds.): *Romanica. Festschrift für Gerhard Rohlf*. Halle: Max Niemeyer, 1958.
- Galicia 70*: O. L. Abad Flores, et al. (1971): *Galicia ano 70*. Lugo: Celta.
- GEG: Gran Enciclopedia Galega*. 30 vols. Santiago / Gijón: Silverio Cañada.
- HCabanillas: Homenaxe a Cabanillas no centenario do seu nacemento*. Santiago: Universidade, 1977.
- HCunqueiro: Homenaxe a Alvaro Cunqueiro*. Santiago: Universidade, 1982.
- HGarcía*: M. Brea López / F. Fernández Rei (coords.): *Homenaxe ó profesor Constantino García*. 2 vols. Santiago: Departamento de Filoloxía Galega - Universidade, 1990.
- HKrüger: Homenaje a Fritz Krüger*. 2 vols. Mendoza: Universidad Nacional de Cuyo, 1952 / 1954.
- HPedrayo: Homaxe a Ramón Otero Pedrayo no LXX aniversario do seu nacemento*. Vigo: Galaxia, 1958.
- HPiel*: D. Kremer (ed.): *Homenagem a Joseph M. Piel por ocasião do seu 85º aniversário*. Tübingen: Instituto da Cultura e Língua Portuguesa / Consello da Cultura Galega, 1988.
- HSchneider: Filología y didáctica hispánica. Homenaje al Profesor Hans-Karl Schneider*. Hamburg: Helmut Buske, 1975.

- Jornadas de Bilingüismo*: J. M. Sánchez Carrión, et al.: *La problemática del bilingüismo en el estado español: Jornadas de Bilingüismo* (Zarauz, 1979). Lejona: ICE - Univ. del País Vasco, 1980.
- I JTB*: *Memoria de las Primeras Jornadas de trabajo sobre bilingüismo* (Santiago, 1973). Santiago: Universidade, 1974.
- LRL*: G. Holtus / M. Metzeltin / Ch. Schmitt (eds.): *Lexikon der Romanistischen Linguistik*. Vol. 6. Tübingen: Max Niemeyer (En publicación).
- Obras completas*: D. Alonso (1972): *Obras completas*. Vol. 1: *Estudios lingüísticos peninsulares*. Madrid: Gredos. Rec.: R. C[arballo] C[alero], *Grial* 38 (1972), pp. 498-499.
- Porvir*: *O porvir da lingua galega*. Lugo: Círculo de las Artes, 1968.
- Problemas*: R. Carballo Calero (1981): *Problemas da lingua galega*. Lisboa: Sá da Costa.
- Problemática*: Ll. V. Aracil, et al. (1980): *Problemática das linguas sen normalizar. Situación do galego e alternativas*. Santiago: Xistral. Reed. (aumentada): Ourense: Galiza, 1989³.
- Realidade económica e conflito social*: Galicia: *Realidade económica e conflito social*. Bilbao: Servicio de Estudios del Banco de Bilbao, 1978.
- I RGEC*: M. C. Díaz y Díaz (ed.): *I Reunión Gallega de Estudios Clásicos* (Santiago / Pontevedra, 1979): *Ponencias y comunicaciones*. Santiago: Universidade, 1981.
- Sobre lingua*: R. Carballo Calero (1971): *Sobre lingua e literatura galega*. Vigo: Galaxia.
- II XLGE*: *Actas das II Xornadas de Lingua Galega no Ensino* (Santiago, 1985). Santiago: Xunta de Galicia, s.d.

2. Revistas e publicacións periódicas

- Agália*. *Revista da Associação Galega da Língua*. Ourense, 1985-.
- Águia* (A). *Revista mensal*. Órgão de "A Renascença Portuguesa". Porto.
- AIL*: *Anales del Instituto de Lingüística*. Univ. Nacional de Cuyo. Mendoza.
- APK*: *Portugiesische Forschungen der Görresgesellschaft*. Erste Reihe: *Aufsätze zur portugiesischen Kulturgeschichte*. Aschendorffsche Verlagsbuchhandlung. Münster.
- Arbor*. CSIC. Madrid.
- Archivum*. *Revista de la Facultad de Filosofía y Letras*. Universidad de Oviedo, 1951-.

- Arquivos: Arquivos do Seminario de Estudos Galegos*. Santiago de Compostela, 1927-.
- Arvore*. Porto.
- BCPMHAL: Boletín de la Comisión Provincial de Monumentos Históricos y Artísticos de Lugo*. Lugo, 1941-.
- BCPMO: Boletín de la Comisión Provincial de Monumentos de Orense*. Ourense, 1898-1960.
- BF: Boletín de Filología*. Centro de Estudios Filológicos. A partir do tomo 25 (1976/1979), ed. polo Instituto Nacional de Investigação Científica - Centro de Linguística da Universidade de Lisboa. Lisboa, 1932-.
- Biblos. Revista da Faculdade de Letras*. Universidade de Coimbra, 1925-.
- BIEA: Boletín del Instituto de Estudios Asturianos*. Oviedo.
- Bracara Augusta. Revista cultural de regionalismo e história da Câmara Municipal de Braga*. Braga.
- BRAE: Boletín de la Real Academia Española*. Madrid.
- BRAG: Boletín de la Real Academia Gallega*. A Coruña.
- Bulletin des Études Portugaises et de l'Institut Français au Portugal*. Coimbra. A partir dos vols. 33/34 (1972/1973), *Bulletin des Études Portugaises et Brésiliennes*. Lisboa / Paris.
- Cadernos de Lingua*. Real Academia Galega. A Coruña, 1990-.
- CEG: Cadernos de Estudos Galegos*. Instituto de Estudos Galegos "Padre Sarmiento" - CSIC. Santiago.
- Colección Grial*. Galaxia. Vigo.
- Colóquio Letras*. Lisboa.
- Compostela. Revista de Galicia*. A. Finisterre. México.
- Compostellanum. Revista trimestral de la archidiócesis de Santiago de Compostela*. Santiago.
- Cuadernos de Laboratorio de Formas de Galicia*. O Castro. Sada.
- DL: Douro Litoral. Boletim da Comissão Provincial de Etnografia e História*. Porto.
- Eco de Galicia (El)*. Revista semanal de ciencias, arte, literatura. La Habana, 1878-.
- Educación en Galicia. Revista mensual*. Santiago, 1988-.
- Ensino (O)*. Revista galega de socio-pedagogía e socio-lingüística. Santiago, 1980-. A partir de 1984, *Revista galaico-portuguesa de sócio-pedagogia e sócio-lingüística*. Braga / Vila Real / Pontevedra / Ourense.
- Estafeta Literaria (La)*. Editoria Nacional. Madrid.
- Estudios Gallegos. Revista quincenal de lenguaje, finanzas, turismo*. Aurelio Ribalta. Madrid, 1915-1916.

- Estudios Románicos*. Univ. de Murcia.
- Estudis Romànics*. Institut d'Estudis Catalans. Barcelona.
- Finisterre. Revista de Galicia*. Pontevedra.
- Galicia Humorística*. E. Labarta Posse. Santiago, 1888.
- Galicia. Revista del Centro Gallego*. Buenos Aires.
- Galicia. Revista quincenal ilustrada*. Madrid, 1906-1909.
- Galicia. Revista Regional. De ciencias, letras, artes, folk-lore, etc.* A. Martínez Salazar. A Coruña, 1887-1889, 1892-1893.
- Grial. Revista galega de cultura*. Galaxia, Vigo, 1963-.
- Heraldo Gallego (El)*. V. Lamas Carvajal. Ourense, 1874-1880.
- ICALP - Revista*. Instituto de Cultura e Língua Portuguesa, Lisboa, 1985-.
- Ilustración Gallega y Asturiana (La)*. Revista decenal ilustrada. Madrid, 1879-1881.
- Insula. Revista bibliográfica de ciencias y letras*. Madrid.
- Journal of Multilingual and Multicultural Development*. Multilingual Matters Ltd. Clevedon Avon.
- Journal of Tsuda College. Tsudajuku-Daigaku Kiyo*. Tsuda College. Tokyo.
- Lar. Revista de la Asociación gallega de beneficencia y mutualidad*. Buenos Aires.
- LEA: Lingüística Española Actual*. Instituto de Cooperación Iberoamericana. Madrid, 1979-.
- Lingua e Administración*. Asociación de Funcionarios para a Normalización Lingüística de Galicia. Santiago, 1984-1987.
- Linguistische Arbeitsberichte*. Karl-Marx Universität. Leipzig.
- Lusorama*. TFM - Domus Editoria Europaea. Frankfurt am Main.
- Llengua i Dret: Revista de Llengua i Dret*. Escola d'Administració Pública - Generalitat de Catalunya. Barcelona.
- MG: Mundo Gallego. Revista de Galicia en América*. Buenos Aires, 1951-.
- MP: El Museo de Pontevedra*. Pontevedra.
- Nós. Boletín mensual da cultura galega*. Sociedade "Nós". Ourense.
- Nós. Revista galaicoportuguesa de cultura das Irmandades da Fala de Galiza e Portugal*. AS-PG. Ourense, 1986-.
- Nosa Terra (A)*. Idearium das Irmandades da Fala. A Coruña.
- NRFH: Nueva Revista de Filología Hispánica*. Centro de Estudios Lingüísticos y Literarios. El Colegio de México - Facultad de Humanidades / Univ. Central de Venezuela. México / Caracas, 1947-.
- Pontevedra. Revista de estudos provinciais*. Diputación Provincial. Pontevedra.

- PSA: *Papeles de Son Armadans. Revista mensual*. Madrid / Palma de Mallorca, 1956-1979.
- Quatro Ventos. *Revista lusitana de literatura e arte*. Livraria Cruz & Cia. Braga.
- RDTP: *Revista de Dialectología y Tradiciones Populares*. CSIC. Madrid, 1945-.
- REL: *Revista Española de Lingüística. Organo de la Sociedad Española de Lingüística*. Gredos, Madrid, 1971-.
- Revista de Administración Galega*. Asociación de Funcionarios para a Normalización Lingüística en Galicia. s.l., 1985.
- Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos*. Dirección General de Archivos y Bibliotecas. Madrid, 1871-.
- Revista de Educación*. Ministerio de Educación y Ciencia. Madrid, 1941-.
- Revista Española de Lingüística Aplicada*. Asociación Española de Lingüística Aplicada. Madrid.
- Revista Galega de Educación*. Ed. Xerais de Galicia. Vigo, 1986-.
- Revista da Língua Portuguesa*. *Arquivo de estudos relativos ao idioma e literatura nacionaes*. Rio de Janeiro.
- Revista de Occidente*. Fundación Ortega y Gasset. Madrid.
- Revista de Psicología General y Aplicada*. Instituto de Orientación Educativa y Profesional de Madrid; posteriormente, *Revista de la Sociedad Española de Psicología*. Madrid.
- RFE: *Revista de Filología Española*. Instituto Miguel de Cervantes. Madrid, 1914-.
- RFR: *Revista de Filología Románica*. Facultad de Filología de la Universidad Complutense de Madrid. Madrid, 1983-.
- RHiM: *Revista Hispánica Moderna*. New York.
- RLu: *Revista Lusitana. Arquivo de estudos filológicos e etnográficos relativos a Portugal*. Porto / Lisboa, 1887-1943.
- Romanica Wratislaviensia. Acta Universitatis Wratislaviensis*. Wrocław.
- RP: *Revista de Portugal. Série A: Língua Portuguesa*. Lisboa.
- RPh: *Romance Philology*. University of California. Berkeley / Los Angeles, 1947-.
- Seiva. *Atualidade e Debate*. Fundação Celso Emilio Ferreiro. Santiago, 1989-.
- SMS: *Studier i Modern Sprakvetenskap Utgivna av Nyfilologiska Sällskapet*. Upsala.
- Sociolinguistica. Internationales Jahrbuch für europäische Soziolinguistik / International yearbook of european sociolinguistics / Annuaire international de la sociolinguistique européenne*. Max Niemeyer. Tübingen, 1987-.

- Spes. Revista de Acción Católica.* Pontevedra.
- Studia Salamanticensia.* Salamanca.
- Temas de O Ensino.* Revista galaico portuguesa de sociopedagogia e sociolinguística. A partir do número 11/13 (1987): *Revista internacional galaicoportuguesa de sociopedagogia e sociolinguística.* Pontevedra / Braga.
- Tío Marcos d'a Portela (O).* Parrafeos c'o pobo gallego. Ourense, 1876-1877, 1883-1889.
- Trabe de Ouro (A).* Publicación galega de pensamento crítico. Sotelo Blanco. Santiago, 1990-.
- Ultreya.* Revista quincenal de cultura galaica. Tip. El Eco Franciscano. Santiago, 1919-.
- Verba.* Anuario galego de filoloxía. Universidade de Santiago. Santiago, 1974-.
- Vértice.* Revista de cultura e arte. Coimbra.
- Vieiros.* Revista do Padroado da Cultura Galega de México. México, 1959-1968. Ed. facs.: Vigo: A Nosa Terra, 1989.
- VKR: Volkstum und Kultur der Romanen. Sprache, Dichtung, Sitte.* Seminar für romanische Sprachen und Kultur an der Hamburgischen Universität. Hamburg, 1928-1944.
- Wörter und Sachen.* Zeitschrift für indogermanische Sprachwissenschaft, Volksforschung und Kulturgeschichte. Carl Winter. Heidelberg.
- WZHUB: Wissenschaftliche Zeitschrift der Humboldt-Universität zu Berlin.* Gesellschaftswissenschaftliche Reihe. Univ. Wilhelm von Humboldt. Berlin.

Francisco Fernández Rei, *Dialectoloxía Galega*, Edicións Xerais de Galicia, Colección Universitaria, Vigo, 1990, 274 páxs.

A lingua vai cambiando temporalmente. Na etapa de aprendizaxe dunha lingua, cando somos nenos, hai determinados fenómenos (especialmente os fonéticos e morfolóxicos) da fala de nosos pais e de nosos avós, que nós non percibimos e que cambiamos ou omitimos, nun proceso de optimización da gramática. Estes cambios, na carreira dunha vida, son pouco perceptibles; acumulados durante séculos chegan a distanciarse tanto o estadio B do estadio A que xa son dúas falas distintas. A velocidade a que se dan estes pasos é diferente dunhas áreas para outras (o francés do séc. XIII é xa unha lingua diferente do francés do séc. XVII, en cambio o castelán do séc. XIII segue sendo case a mesma lingua acabado o séc. XX); e tamén é distinto nunhas épocas ou noutras dentro de cada área (mudou moito máis a nosa fala entre o séc. IV e o séc. XIII ca entre o séc. XIII e o séc. XX). Estas diferencias de ritmo son debidas a factores demográficos e culturais: é lóxico que cando hai un choque de culturas (unha invasión, por ex.) os cambios sexan moito máis rápidos porque os procesos de optimización da gramática son moito máis drásticos. O que dicimos das linguas vale tamén para as variedades dialectais dun idioma.

Para que estes cambios sexan eficaces teñen que socializarse e a súa socialización depende do fita ou rara que sexa a rede da comunicación; dentro dunha área en que a comunicación é fluída un cambio difúndese sen dificultade; se a comunicación é escasa os cambios son máis limitados ou máis lentos. Polo xeral é a economía a que tece esta rede de relacións e unha economía rural como foi a nosa ata hai 20 anos era propicia para a aparición e perpetuación de variantes idiomáticas.

O libro de Fernández Rei presenta un retrato actual do que son estas variedades do galego especialmente no aspecto fonético e morfolóxico. Cos datos extraídos dos materiais do *Atlas Lingüístico Galego*, de monografía dialectais e de algúns estudos previos trazou a fronteira dos 81 fenómenos máis relevantes. No caso de coincidiren ou aproximárense varias fronteiras repartiu Galicia en bloques (de fenómenos moi xerais) e áreas (de trazos de extensión máis limitada).

Estes bloques e áreas, moi perceptibles sinópticamente nos 56 mapas que acompañan o texto, teñen a súa orixe naqueles procesos de optimización e deben a súa difusión e fronteiras (a partir de algún punto innovador) á fluidez dos contactos humanos.

O libro de Fernández Rei é fundamentalmente sincrónico e descritivo (excepto nos capítulos dedicados á gheada e ó seseo); isto quere dicir que o autor evita pruden-

temente contestar preguntas que nos asaltan e que son imposibles de responder por agora máis ca dunha maneira moi xenérica. Por exemplo, ¿por que a maioría das isoglosas van no sentido dos meridianos e non no dos paralelos (ou facendo illas) como ocorre cos dialectos portugueses? ¿Por qué os fenómenos máis innovadores son máis abundantes na zona atlántica ca na interior e oriental? ¿Por que é dialectoloxicamente máis rico o dominio galego có portugués? Etc.

A estas preguntas pódese contestar de modo moi xeral. Por exemplo, o galego, no seu conxunto, é un dialecto latino constitutivo (fálase aquí desde a romanización) mentres que o portugués é un dialecto substitutivo (de reconquista) por iso aquí as variantes son máis e por iso alí as isoglosas van no sentido dos paralelos. A outras preguntas haberá que contestar de momento de modo máis xenérico aínda, apelando ás redes de comunicación, mentres que a historia social de Galicia non axude a aclaralo.

Á parte do estudio xeográfico descritivo, o libro de Fernández Rei contén un breve capítulo sobre a historiografía da dialectoloxía galega, dous estudos monográficos (un sobre a gheada e outro sobre o seseo) e unha bibliografía exhaustiva sobre a dialectoloxía galega.

A propósito da bibliografía, se o lector ten a paciencia de facer un listado dos traballos clasificándoos por anos poderá comprobar que os cerca de 80 títulos citados na década dos '70 supera con moito os publicados nos cen anos anteriores. Algúns daqueles títulos son ademais dunha enorme riqueza (os materiais inéditos do *ALGa*). Quizais por iso é só agora e non antes cando se podía facer unha dialectoloxía galega coma esta.

Cando se le un libro de dialectoloxía e se miran tantas fronteiras pode asaltar a un a dúbida se o falante do bloque A se sente identificado nun idioma común co do bloque B. A isto hai que responder que os libros de dialectoloxía están fundamentalmente atentos á variación e non ó común; porque realmente debaixo de tanta diferenza resaltada (ás veces mediante trazos de escasa rendibilidade na fala) hai un fondo que é de todos e nos identifica. Del ocúpase a gramática galega. O falante non lingüista, aínda que é consciente das diferencias entre a fala do seu lugar e a do veciño ou a do que está moitas leguas máis alá, sabe que teñen un código común. Unha lingua única, que vai de Navia a Tui e de Fisterra a Lubián.

Hoxe que a socialización da lingua se fai a través dunha aprendizaxe escolar e que as redes de comunicación son máis fluídas e eficaces ca nunca (TV etc.), os dialectos galegos acabarán sendo historia, como o son noutros sitios onde a sociedade rural tradicional foi liquidada hai tempo. A medida que se disolvan irá xurdindo ese galego de ningún e de todos á vez, estable e flexible, claro e elegante.

Filólogos, profesores de galego e curiosos de saber temos que lle agradecer á dilixente competencia de Fernández Rei este libro, feito no momento preciso.

A. SANTAMARINA

Instituto da Lingua Galega (1990): *Atlas lingüístico galego*. Volume 1: *Morfoloxía verbal*. 2 tomos. A Coruña: Fundación "Pedro Barrié de la Maza, Conde de Fenosa". 4 + 430 mapas, 839 pp.

Acaba de publicarse o primeiro volume do *Atlas Lingüístico Galego (ALGa)*, unha obra que, polo seu alcance, constitúe un fito singular na historia da lingüística galega.

O Instituto da Lingua Galega planeou o *ALGa* xa ó pouco tempo da súa creación, realizándose o traballo de campo entre 1974 e 1976. O equipo que o elabora está formado por Rosario Alvarez Blanco, Francisco Fernández Rei e Manuel González González, dirixidos polos profesores Constantino García e Antón Santamarina. Eses tres investigadores preguntaron un cuestionario de 2711 preguntas de fonética, gramática e léxico, ademais doutro de 30 paradigmas verbais, en 167 lugares repartidos polas catro provincias galegas e mais polas zonas de fala galega de Asturias, León e Zamora. En moitos sitios as enquisas complementáronse con gravacións magnetofónicas.

O material lingüístico relativo á morfoloxía verbal, comprobado, analizado e cartografiado, é o que agora se publica no primeiro volume. O retraso na publicación é normal neste tipo de obras, polos problemas metodolóxicos que suscita e polas dificultades para manexar unha grande cantidade de información con pouco persoal e escasos medios. Este volume 1, que está subdividido en dous tomos, foi coordinado por Francisco Fernández Rei, quen se encargou persoalmente da redacción e da dirección do equipo que o cartografiou.

Nas primeiras páxinas do volume faise unha introducción xeral ó *ALGa* (pp. 9-24) na que se expón o método e o procedemento de traballo e se dá a lista dos informantes e dos lugares enquisados. A continuación aparece a introducción a este volume de morfoloxía verbal (pp. 24-39). Seguidamente, e tras catro mapas fóra de numeración que mostran a localización dos lugares enquisados, os puntos secundarios, e outras informacións complementarias, succédense os 430 mapas relativos á morfoloxía verbal. En cada mapa figuran as variantes recollidas no territorio lingüístico galego para cada forma verbal, representadas por signos convencionais (a lenda aparece na páxina impar, a carón do mapa). Nalgúns mapas referidos ás formas dos verbos irregulares que presentan un grande número de variantes necesítanse símbolos de varias cores para diferenciar con claridade os distintos grupos de variantes. Outros mapas combinan signos con liñas isoglosas, buscando sempre unha maior facilidade de visualización. A información sobre a morfoloxía verbal complétase coa inclusión nos mesmos mapas de informacións como a frecuencia de uso dunha forma ou a súa predominancia nunha xeración de falantes.

Na lenda de cada mapa figura a transcripción fonética das formas rexistradas e os signos empregados para representalas no mapa. Na mesma páxina aparecen as notas, unhas 4.500 en todo o volume, que achegan comentarios ás formas cartografiadas, informacións complementarias, así coma moitos datos tirados dos estudos existentes sobre a lingua falada.

O contido deste volume está formado por unhas 1120 formas verbais correspondentes á conjugación de 25 verbos regulares e de 18 irregulares. A morfoloxía do verbo galego queda así cuberta case totalmente. O punto máis fraco referente ó contido son os verbos da conjugación I que presentan variacións diatópicas no timbre da vocal radical tónica (como *petar* ou *cortar*, V. mapas 34-38). Estes verbos non figuraban no cuestionario inicial, polo que se tenta deixar constancia desa variación utilizando resultados parciais extraídos de gravacións e mais dun cuestionario complementario "preguntado posteriormente a informantes de puntos illados" (mapa 34, nota 1). Os datos achegados, con seren insuficientes, abundan para dar unha idea da diversidade de resultados no vocalismo tónico destes verbos. Tamén están pouco representados os verbos da conjugación III con alternancia na vocal radical (mapas 192-199), xa que só se presentan datos desta alternancia en verbos con vocal radical posterior (*subir*, *durmir*, *ulir*), pero non se dá información da alternancia en verbos con vocal radical anterior, como por ex. en *mentir*, *seguir*, etc. Estas lagoas poñen de manifesto a insuficiencia dos traballos descritivos de que se dispoñía no momento de elaboralo cuestionario. A pesar de todo, a morfoloxía verbal do galego queda recollida case con exhaustividade.

Ademais, a rede primaria dos 167 puntos do *ALGa* está reforzada por outros 261 puntos secundarios, que incorporan datos extraídos na súa maioría do arquivo de gravacións dialectais do ILG. Desta maneira obtense unha rede máis mesta, que permite delimitar con maior precisión algúns fenómenos ou recoller solucións que escaparían por entre os ocos dunha rede máis frouxa.

Por todo isto, o *Atlas* constitúe, xa desde esta primeira entrega, un instrumento único de documentación lingüística; nel non só se mostran tódalas formas rexistradas no galego vivo, coa súa distribución xeográfica, senón que tamén se pode comproba-la implantación e a vitalidade de cada unha delas, trazando un panorama moi completo do estado real da lingua falada. Por outra parte, pon de manifesto con toda claridade os caracteres diferenciais das diversas falas galegas, mais tamén a súa unidade fundamental.

Este coñecemento da realidade lingüística é importante para calquera lingua, pero aínda o é máis para o galego por causa da situación sociolingüística na que se atopa. Por unha banda, permite ver con precisión os efectos da presión do castelán en cada parte do sistema lingüístico. E por outro lado, sería case imposible elaborar un estándar lingüístico asumible pola maioría da poboación galega sen coñecer con exactitude o aspecto da lingua falada en todo o territorio de lingua galega. Por iso esta obra non está concebida como un fin en si mesma, senón como unha base de partida para os futuros estudos de lingüística galega e, sobre todo, como un instrumento para a normalización lingüística.

Por último, o *ALGA* ten tamén como obxectivo promover o coñecemento e fomentar o estudo da nosa lingua no exterior. Esta investigación foi planeada en coordinación con estudos de xeografía lingüística de espazos máis vastos. Así, unha parte do material recollido aparecerá no *Atlas Lingüístico de España y Portugal*, no que o galego está representado cuns 52 puntos; outra parte cubrirá os 16 puntos cos que conta o *Atlas Linguarum Europae* no territorio de fala galega; con estas informacións tamén se con-

fecciona a parte correspondente ó galego do *Atlas Linguistique Roman*, dirixido por Gaston Tuaillon e Michel Contini, no que tamén colaboran Manuel González, Antón Santamarina e Francisco Fernández Rei. Así pois, o material do *ALGa* permitirá tamén comproba-la personalidade diferenciada do galego dentro do cadro das linguas peninsulares e das románicas no seu conxunto.

Tendo en conta a abundancia das informacións lingüísticas achegadas, a súa utilidade para a estandarización do idioma, e ademais o prestixio que unha obra desta calidade lle confire a unha lingua entre os especialistas, non resulta esaxerado considerar, como xa avanzamos ó comezo desta reseña, que o *Atlas* constitúe unha obra singular dentro dos estudos de lingüística galega.

X. L. REGUEIRA

Mesa prá Defensa del Galego de Asturias e da Cultura da Comarca, *Normas ortográficas e morfolóxicas del galego de Asturias*. MDGA, [Eilao], 1990. IX + 119 pp.

Ata o momento presente o proceso de normalización da lingua galega unicamente afectou ó territorio circunscrito polas fronteiras administrativas de Galicia, quedando o galego exterior bastante esquecido entre as minorías activas da cultura galega, enfrontado a atrancos administrativos e legais aparentemente insuperables, e abandonado polos poderes galegos, a pesar de que o artigo 21.2. da Lei de Normalización Lingüística encomenda ó goberno galego "protexe-la lingua galega falada en territorios limítrofes coa Comunidade Autónoma". Pero nos últimos anos empezaron a mobilizarse colectivos tanto nos concellos da Terra Navia-Eo coma no Bierzo e nas Portelas de Sanabria, demandando respecto e recoñecemento oficial da súa lingua propia, a galega. Destes colectivos o pioneiro foi o "Grupo Eilao Pro-Defensa da Nosa Lingua", creado en 1986, xermolo da MDGA (Mesa prá Defensa del Galego de Asturias e da Cultura da Comarca), que se constituíu en 1988.

A MDGA, ademais de defende-lo patrimonio ecolóxico, histórico e etnográfico, vén desenvolvendo desde o seu nacemento unha intensa actividade encamiñada a esparta-la conciencia lingüística da poboación da Asturias de fala galega, en demanda da normalización plena da súa lingua, como se afirma nas *Normas*, recentemente editadas:

"mui modestamente, pero con muita ilusión, pretendeu desde a súa constitución contribuír á recuperación da conciencia idiomática del occidente e á dignificación del uso da lingua propia, feitos previos, ou polo menos simultáneos, á necesidade dunha norma lingüística"; (Limiar, III).

Xa desde os comezos o Grupo Eilao, e posteriormente a Mesa, contou coa colaboración de lingüistas do ILG, coa da MNL (Mesa para a Normalización Lingüística) e doutras persoas e colectivos galegos. Froito desa colaboración son as *Normas ortográficas e morfolóxicas del galego de Asturias*, elaboradas por unha comisión da MDGA de

lingüistas de Asturias e Galicia. As *Normas* supoñen un avance cualitativo moi importante xa que "pretenden ser unha ferramenta pra introducir a nosa lingua nas escolas, na administración, nos medios de comunicación, etc.; e á vez de referente para que os nosos escritores intenten unificar no que seña posible os seus escritos" (Limiar, IV).

Esta normativa toma como base as *Normas ortográficas e morfolóxicas do idioma galego* do ILG/RAG, do mesmo xeito que, din os seus autores, "el catalán da Comunidade Valenciana, das Illas Baleares, del Rosellón Francés e da vila sarda de Algher tein (ou deben ter) como referente as normas ortográficas e morfolóxicas del IEC (Institut d'Estudis Catalans)." (Limiar, VII). Sen embargo isto non empece que se respecten coidadosamente as solucións lingüísticas propias das falas occidentais de Asturias, entre elas a terminación *-in/-ía: toucín, vecín/vecía*; os plurais das palabras rematadas en *-n: cais, calzois*; o artigo *el* e as súas contraccións: *al, coel, del e pra*; formas verbais coma *femos, fedes, fain, fía* (v. *fer*), *uzco, ouguides, ouguía* (v. *ouguir*), *quira* (v. *querer*), *tremos, tredes, tría* (v. *trer*), etc. E o mesmo respecto pode verse en escollas léxicas coma *cuza* ou *canza* (tem. de *can*), á par de *cadela*, a *bruita*, a *sapagueira*. O achegamento á lingua falada é imprescindible para que os falantes poidan identificarse coa Norma lingüística proposta; así e todo os mesmos autores advirten que se trata dunha normativa de compromiso, que non supón a renuncia a que o galego de Asturias se integre no galego común e a que, á súa vez, o enriqueza coas súas aportacións.

O esforzo e a constancia nas demandas de normalización fixeron que a MDGA leve conseguido importantes éxitos en Asturias, encontrando unha resposta social que parece prometedora, a pesar das evidentes dificultades. Dentro desa traxectoria, a MDGA vai celebrar nos próximos días 16 e 17 de decembro as *I Xornadas da Lingua e da Cultura Galega de Asturias* en Grandas de Salime, baixo o lema "Na busca das raíces da Terra Navia-Eo", e en homenaxe a Dámaso Alonso, estudioso das falas deses Concellos.

Agora, coa publicación das *Normas ortográficas e morfolóxicas del galego de Asturias* acábase de dar un paso de primeira importancia para a estandarización e a normalización do galego de Asturias, e polo tanto da lingua galega en xeral, pois a plena normalización nesa franxa do "galego exterior" ten que considerarse coma un aspecto máis da total normalización do galego.

R. M. LÓPEZ GATO

Revista de Llengua i dret nº 13, decembro de 1989, Escola d'administració pública de Catalunya.

Cunha estrutura idéntica á do número anterior (v. *Cadernos da lingua* nº 1), aparece o correspondente ó segundo semestre do pasado ano, baixo este esquema que se vai consolidando como habitual: unha primeira parte que recolle os relatorios das

Xornadas sobre traducción xurídico-administrativa, un epígrafe de estudos (sobre linguaxe administrativa e xurídica, réxime xurídico e planificación lingüística), os correspondentes extractos de ámbalas seccións, un capítulo de información, outro relativo a lexislación e xurisprudencia e o final dedicado a recensións.

Xornadas sobre traducción xurídico-administrativa

Antonio Badia i Cardús: Els treballs del projecte EUROTRA a l'Estat Espanyol.

Antoni Badia fai unha sucinta presentación, desde as súas orixes, deste proxecto de investigación EUROTRA, que, a raíz da importancia e do volume de traducción de textos e documentos nas distintas linguas da Administración da CEE, busca desenvolver un sistema de traducción automática e fomenta-los estudos no campo da lingüística computacional en Europa. Describe as funcións dos equipos de Barcelona e Madrid, e, máis amplamente, o marco organizativo de EUROTRA a nivel comunitario, cos seus órganos de coordinación e control. Finalmente, descríbese o marco de traballo desde o punto de vista científico.

Hélène Baurer-Bernet: La production de textes juridiques en diverses langues officielles par les institutions des Communautés Européennes.

Tras constata-la dobre tendencia diverxente (rexionalización) e converxente (conxunto de Comunidade) dos países comunitarios e a necesidade dunha linguaxe xurídica común apta entre as diversas linguas e dereitos comunitarios, a autora describe os eixes da orde xurídica comunitaria e os efectos da pluralidade de linguas e dereitos. Examina igualmente algúns casos de problemas e de interpretación nas distintas versións e describe os mecanismos de funcionamento dos equipos e servizos que interveñen na traducción e revisión de textos e na produción de documentos, dando noticia do sistema de información e documentación automatizada para o dereito comunitario (CELEX).

Jose Inazo Berasategi Lardizabal: La traducción jurídico-administrativa en el País Vasco.

O autor fai un repaso do desenvolvemento da traducción xurídico-administrativa no País Vasco, que coñeceu unha recente xeneralización a partir do recente marco legal e do establecemento da cooficialidade. Tras describi-los textos e publicacións obxecto de traducción e a situación en Navarra, analízanse os principais problemas que presenta a cuestión, sobre todo a falta de tradición da linguaxe administrativa en euskera e a falta de uso dos textos traducidos. Resáltase o valor da figura do tradutor e do seu papel, avogando por unha progresiva diferenciación entre os labores deste e do normalizador lingüístico. Por último descríbese o que supón a existencia da Escola de

Traductores Xurídico-Administrativos (creada en 1986 e adscrita ó Instituto Vasco de Administración Pública) e as novas liñas de actuación na materia.

M. Teresa Espinal, Teresa Cabré i Monné e Joan Fontcuberta: La formació lingüística de traductors i intèrprets en contextos bilingües.

Preséntanse este relatorio subdividido en tres seccións, da autoría respectiva segundo o anterior encabezamento. Na primeira delas, a autora trata sobre a formación lingüística global no campo da traducción e interpretación, resaltando o valor da formación interdisciplinaria e describindo o plan de estudos da Escola Universitaria de Traductores e Intérpretes da Universidade Autónoma de Barcelona. A seguir, Teresa Cabré analiza a formación lingüística en lingua materna, a súa importancia, os métodos e técnicas de ensino e o contido dos cursos de aprendizaxe. Por último, no punto dedicado ó ensino da traducción en contextos bilingües, o autor expón os principios básicos do proceso de traducción e analiza as principais interferencias nun contexto bilingüe, expondo a necesidade dunha aprendizaxe regrada da traducción.

Carles Duarte i Montserrat: La traducció juridico-administrativa avui a Catalunya.

Tras dar idea da tradición da traducción xurídico-administrativa desde a época medieval e o seu protagonismo actual, debido á situación de dobre oficialidade lingüística e á integración do Estado español na CEE, pásase revista ás principais cuestións e problemas que afectan ó establecemento e á fixación dun modelo catalán: as interferencias e contaminacións do castelán, a necesidade de empregar recursos propios, os aspectos terminolóxicos, as cuestións gráficas, etc.

Maite Valero: La interpretación en los organismos internacionales.

A relatora fai unha breve historia da interpretación e da súa consolidación, que ten lugar especialmente a partir da constitución da Sociedade de Nacións e da Organización Internacional do Traballo. Destácase o papel que hoxe ten a Asociación Internacional de Intérpretes de Conferencia (AIIC), que, entre outras cousas, negocia coas instancias administrativas as condicións de traballo, as normas técnicas das cabinas e as tarifas dos intérpretes.

No capítulo de ESTUDIOS e na sección correspondente á linguaxe administrativa e xurídica, inclúese o seguinte artigo:

Joaquim B. Martí Mestre: Les "Ordinacions de la costa marítima del regne de Valencia" (1673): unha mostra da llengua administrativa en el segle XVII.

Este artigo -extracto de tese de licenciatura do autor- pretende ofrecer unha mostra da linguaxe xurídico-administrativa catalana no momento histórico coñecido

como "Decadencia", de intenso predominio da lingua e cultura castelás nos Países Cataláns. Pásase revista ás construcións, expresións, léxico e hábitos lingüísticos que reflicte esta obra, que, a pesar da forte presión do castelán, mostra unha lingua minimamente digna, con notas arcaizantes e usos tradicionais, e un estilo sinxelo e preciso. Conclúe o autor o interese do texto para a configuración do rexistro administrativo actual. Inclúese ó final, na bibliografía, unha trintena de obras relacionadas co tema.

Na sección que trata do réxime xurídico, inclúense os seguintes artigos:

Josep M. Puig i Salellas: La llengua i la dominació política.

O autor sistematiza as distintas situacións xurídico-lingüísticas distinguindo os sistemas de multilingüismo delimitado, superposto e mixto, avogando na regulación polo primeiro sistema que tomaría como punto de partida o principio de territorialidade e de recoñecemento exclusivo ou preferente da lingua autóctona, matizado por outros factores como a situación sociolingüística do momento. Logo de revisa-la situación do catalán nos diversos territorios, analiza o conflito lingüístico como problema xurídico.

Celsa Pico Lourenzo: La lengua como cuestión de orden público en el ámbito de la libre circulación de trabajadores en la Comunidad Económica Europea.

A partir do ordenamento xurídico comunitario na materia, examínase como afecta o pluralismo lingüístico dun Estado á libre circulación de persoas e a consideración da lingua e do respecto ás modalidades lingüísticas como cuestión de orde pública, prevalecendo mesmo sobre o principio da libre circulación de persoas, a teor das esixencias que marca a ordenación estatutaria nun sistema de cooficialidade lingüística xeneralizada.

María José Rey: Promoció de l'euskera: interferència a un acomiadamet Sentència del Tribunal Suprem de 15 de juliol de 1986.

A autora describe e analiza a sentenza da data referida na que o Tribunal Supremo desestima o recurso interposto contra unha sentenza anterior da Maxistratura de Traballo que viña confirma-lo despedimento en 1985 dos profesores do Euskaltegi Municipal de Éibar por se negaren a realiza-las probas de habilitación especiais convocadas para cumprir un novo requisito do posto de traballo, para concluír que se fixo unha interpretación extensiva da lei que non favorece precisamente o ensino do euskera e unha positiva política lingüística.

Lluís Jou: La competència de la Generalitat en matèria de normalització lingüística, confirmada pel Tribunal Constitucional.

Coméntase a sentenza do Tribunal Constitucional do 21 de abril de 1989 relativa ó conflito de competencias promovido polo Goberno central contra o artigo 3 do Decreto da Generalitat de Cataluña 125/84, do 17 de abril, referente á prevalencia idiomática no caso de dúbida na interpretación das escrituras públicas, e conclúese que a Generalitat ten plena e exclusiva competencia en materia de normalización lingüística, incluso en cuestión nas que a competencia material é reservada ó Estado.

Xavier Castrillo i Gutiérrez: La llengua de les etiquetes dels productes cosmètics: l'opinió del Gabinet Jurídic Central.

Reprodúcese a contestación -anterior á sentenza da que trata o artigo anterior- do conflito positivo de competencia formulado polo Goberno do Estado sobre a regulación do uso lingüístico na etiquetaxe dos produtos comerciais, a raíz dos artigos 2 e 3 do Decreto 180/1988, do 27 de xullo, da Generalitat, de normas sobre a regulamentación técnico-sanitaria de produtos cosméticos.

Joaquim Llimona i Balcells: La normativa de la Generalitat de Catalunya sobre etiquetatge i la lliure circulació de mercaderies.

O autor, tralo repaso dos ordenamentos xurídicos e do conflito entre Goberno central e Generalitat, analiza a compatibilidade das disposicións catalanas sobre etiquetaxe co fin de promover a normalización lingüística no eido comercial cos principios e directrices comunitarias no tema do idioma da etiquetaxe. Conclúese coa adecuación das normas ás ditas directrices, pois non prexudican a libre circulación de mercadorías nin intereses obxectivos esenciais como poden se-la saúde, a protección dos consumidores ou do medio ambiente.

Na sección relativa á planificación lingüística, temos este artigo:

Josep M. Aymà i Aubeyzon: El Pla Troncal General. Proposta d'esquema bàsic per al desenvolupament de la normalització lingüística.

O autor, dunha forma ampla, e logo de formula-la necesidade dunha política lingüística non conflictiva e de expoñe-los antecedentes dunha eficaz acción planificada neste terreo, realiza a súa proposta de esquema básico para o desenvolvemento da normalización lingüística, o Plan Troncal Xeral, e o seu desenrolo en posteriores etapas.

Ó remate deste capítulo de estudos figuran como vén sendo habitual, os correspondentes *extractos*, tanto dos relatorios das xornadas coma dos artigos do capítulo (os redactados en catalán extráctanse en inglés e en castelán e os redactados en castelán e francés, en catalán en inglés).

No seguinte capítulo, *Información*, recóllese a noticia que fai Carles Duarte i Montserrat sobre "Un seminari per a la preparació de directrius destinades a millorar la qualitat de les lleis", organizado polo Parlamento vasco en abril de 1989, co obxectivo de

contribuír á racionalización do proceso de produción de normas mediante a elaboración dunhas conclusións en forma de criterios ou recomendacións que convén aplicar na elaboración das leis.

O capítulo de *lexislación e xurisprudencia* divídese en dúas seccións:

a) *Crónica lexislativa*, na que Joan Ramon Solé i Durany reproduce as disposicións lexislativas relativas á lingua e ó dereito que se promulgaron en Cataluña e no resto do Estado español. Tamén se inclúe, en francés e inglés, a Carta europea das linguas rexionais ou minoritarias en Europa, aprobada pola Asemblea parlamentaria do Consello de Europa o 4 de outubro de 1988.

b) *Xurisprudencia*, onde se reproducen as seguintes sentencias a cargo de Joan Ramón Solé as do Tribunal Supremo e de Antoni Milian i Massana a do Tribunal Constitucional:

-Sentencia do TC 74/1989, do 24 de abril, que resolve o conflito positivo de competencias promovido polo Goberno central en relación co artigo 3 do Decreto catalán 125/1984, do 17 de abril, polo que se regula o uso da lingua catalana nas escrituras públicas, que lle outorga a razón á Generalitat; reproducense os fundamentos xurídicos e un voto particular.

-Sentencia do TS do 12 de xuño de 1987 que confirma outra da Audiencia Territorial de Valencia do 11 do 86 e anula o acordo da Xunta da Universidade polo que se permite impartir-las clases en catalán ou castelán segundo o criterio do profesor.

-Sentencia do TS do 19 de xaneiro de 1988 que confirma outra da Audiencia Territorial de Barcelona do 6 do 87 sobre medidas de impulso da normalización lingüística mediante accións de soporte do catalán (sobre axudas a películas en catalán).

-Sentencia do TS do 11 de maio de 1988 que confirma outra da Audiencia Territorial de Valencia do 11 do 87 sobre a demanda duns pais dun colexio público por impartir clases en catalán.

-Sentencia do TS do 9 de novembro de 1988 que revoca outra da Audiencia Nacional do 4 do 88 que estimaba o recurso dunha asociación contra Televisión Española, SA, porque fai algúns informativos só en catalán.

Finalmente, no capítulo de *recensións*, Marta Xirinachs dá noticia da obra de Lluís Payrató "Català col·loquial (aspectes de l'ús corrent de la llengua catalana)", publicada en 1988 pola Universidade de Valencia dentro da colección "Biblioteca Lingüística Catalana".

Como vemos, trátase dun número que se mantén na liña positiva da revista en conxunto. O feito de que non apareza ningún artigo ou relatorio sobre a situación galega ou algunha referencia á produción lexislativa en Galicia -nas correspondentes seccións- penso que é máis ben achacable a nós mesmos, ós galegos.

Se de mencionar aspectos perfectibles se tratase, creo que, fronte á extensión do capítulo de dicado ó réxime xurídico ou á xurisprudencia e lexislación, son bastante esca-

sos os que tratan da linguaxe adminsitrativa e xurídica, da planificación lingüística e mesmo das recesións (só aparece cadanseu artigo ou colaboración). Igualmente, penso que sería de interese -aínda que xa existan outras vías de transmisión e a pesar da súa periodicidade semestral- que o capítulo de información nos dese conta de actividades e publicacións, cando menos, da Escola de Administración. Por último, convén indicar que da lectura da revista, e entre liñas, só sabemos que as Xornadas que ocupan a primeira parte deste número foron organizadas pola Escola Universitaria de Tradutores e Intérpretes da Universidade Autónoma de Barcelona, e mais pola propia Escola de Administración Pública, pero a algún lector pódelle queda-la dúbida deste dato, así como do lugar e da data de celebración.

Polo demais, cómpre felicitar ó equipo redactor da revista pola súa permanencia e continuidade e, como non, pola súa calidade e importancia no ámbito da normalización lingüística.

CARLOS DÍAZ ABRAIRA

CONTIDO

- 5 C. GARCÍA
Celso Emilio Ferreiro e a lingua galega
- 11 X. Mª GÓMEZ CLEMENTE-X. B. ARIAS
FREIXEDO
O "Vocabulario gallego-castellano" de Eduardo Pondal
- 47 X. GRAÑA NÚÑEZ
O léxico patrimonial galego: algúns aspectos do seu empobrecemento
- 59 A. CARBALLO MARTÍNEZ-B. DOSIL LÓPEZ
Apuntamentos para un léxico da banca (II)
- 79 M. FERNÁNDEZ SOMOZA
Posibles solucións terminolóxicas para os termos casteláns "fallar" e "fallo"
- 83 A. I. BOULLÓN AGRELO-E. X. GONZÁLEZ
SEOANE-R. MARIÑO PAZ
Problemas e métodos para o establecemento do léxico administrativo galego
- 93 X. M. LÓPEZ VALCÁRCEL
Normalización afectiva
- 105 N. ARZA ARZA-D. VEIGA MARTÍNEZ
Os programas de inmersión e a normalización lingüística no contexto galego
- 113 M. PÉREZ PEREIRA
A evolución da linguaxe en nenos de medio familiar bilingüe
- 129 X. RÁBADE PAREDES
O tratamento da literatura en primaria
- 135 C. DÍAZ ABRAIRA
Unha cuestión ortográfica. As abreviaturas, os símbolos e as siglas
- 143 H. MONTEAGUDO
Normalización lingüística e cambio social. A propósito dun libro de R.L. Cooper
- 155 X. L. REGUEIRA FERNÁNDEZ-X. B. ARIAS
FREIXEDO-A. I. BOULLÓN AGRELO-F. A.
CIDRÁS ESCÁNEO-E. GONZÁLEZ SEOANE-R.
MARIÑO PAZ-X. RIVEIRO COSTA-F. R. TATO
PLAZA
Bibliografía de lingüística galega (II)

